MASAMI ARAI 1953 yılında Tokyo'da doğdu. Tokyo Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Asya Tarihi Bölümü'nü bitirdi. 1979-1981 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. Japonya'da Osaka Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü'nde dokuz yıl öğretim üyeliği yaptı. 1992 yılından bu yana ise Tokai Üniversitesi Batı Asya Araştırmaları Bölümü'nde doçent olarak çalışıyor. Türk milliyetçiliği üzerine araştırmalarının yanısıra Arai'nin, Avrupa'da Osmanlı-Türk öğrencileriyle ilgili çalışmaları ve yakınçağ Türk tarihine ilişkin çeşitli makaleleri vardır. Arai, Cem Behar'ın *Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler* adlı kitabını Japonca'ya çevirerek, *Türk Müziğinde Gelenek ve Çağdaşlaşma* başlığı altında yayımladı.

Turkish Nationalism in the Young Turk Era
© 1992 E.J. Brill, Leiden

İletişim Yayınları 240 • Araştırma-İnceleme Dizisi 40
ISBN-13: 978-975-470-405-1
© 1994 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-3. BASKI 1994-2003, İstanbul
4. BASKI 2008, İstanbul

KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Filiz Burhan-Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Yücel Demirel
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MASAMI ARAI

Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği

Turkish Nationalism in the Young Turk Era

ÇEVİREN *Tansel Demirel*

i l e t i ş i m

Anne ve babam,
Tamiko ve Masao Arai'ye

KISALTMALAR

G.K.	*Genç Kalemler*
İ.M.	*İslâm Mecmuası*
S.R.	*Sebil'ür-Reşat*
S.F.	*Servet-i Fünûn*
S.M.	*Sırat-ı Müstakim*
T.D.	*Türk Derneği*
T.Y.	*Türk Yurdu*

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Türkçe Baskıya Önsöz 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş 15

İKİNCİ BÖLÜM

Türk Derneği 23

Türk Derneği'nin Kuruluşu 24

Türk Derneği Dergisinin Analizi 28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Genç Kalemler 49

Genç Kalemler'in Çıkışı 49

Genç Kalemler'de Dönüm Noktası 56

Genç Kalemler'in İkinci Cildinin Yayınlanışı 60

Fuat Köprülü ile Tartışma 70

Genç Kalemler ve Jön Türkler 75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türk Yurdu 81

Türk Yurdu Cemiyeti'nin Kuruluşu 82

Türk Yurdu'nun Çıkışı 85

Türk Milleti ve Osmanlı Devleti 92

Tatarlarla Osmanlı Türklerinin Birliği 104

İslâm Aleyhtarlığı mı? 107

BEŞİNCİ BÖLÜM
Türk Ocağı 111
Türk Ocağı'nın Kurulması 112
Akçura ile Lozan Türk Yurdu Arasındaki Görüşmeler 117
Türk Yurdu ile Türk Ocağı 123
ALTINCI BÖLÜM
İslâm Mecmuası 127
İslâm Mecmuası'nın Çıkışı 128
İslâm'ın İçinde Bulunduğu Koşullar Üzerine Eleştiri 132
Kuran'ın Çevirisi 136
Fıkıh 137
Kadınların Özgürleşmesi 139
Çağdaşlaşma ve İslâmlaşma 141
YEDİNCİ BÖLÜM
Sonuç 145
Ek 148
Kaynakça 205
Dizin 209
Ek'teki Yazarlar Dizini 217

ÖNSÖZ

Batılı olmayan ülkelerin, Batı'nın gücünün ve kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşüm, kuşkusuz çok ilgi çeken bir konudur. Asyalı ve Afrikalı yazarlar da dahil, araştırmacıların çoğu Batı standartlarına göre eğitildikleri için, bu dönüşüm üzerine yapılan incelemelerde, doğal olarak, Batılı olmayan ülkeler, Batılılaşma standartıyla değerlendirilmiştir. Ben de, bu bakış açısına bir zamanlar kesin doğru gözüyle bakmıştım. Üniversiteden mezun olduktan kısa bir süre sonra, Benjamin I. Schwartz'ın bir kitabını okuyunca adeta çarpıldım.[1] A. Smith, J.S. Mill, H. Spencer, vb. yazarların eserleri üzerine Çinli bir aydının son derece bireysel yorumları, Batı uygarlığının -Batılıların hiç görmediği- yeni bir boyutunu bulma olasılığını doğuruyordu. Schwartz, böylece, Batı uygarlığını Asya perspektifleriyle değerlendirebileceğimizi göstermiş oluyordu. Ben, bu kitapta, Batılılaşma ya da Batı uygarlığı üzerine yeni bir bakış getireceğimi kesinlikle iddia etmiyorum. Ancak,

1 Benjamin I. Schwartz, *In Search of Wealth and Power: Yen Fu and the West*, Cambridge, Mass., 1964.

okurlarım bu çalışmada ele alınan sorunlara global bir perspektifle yaklaşırlarsa sevinirim. Çünkü bazen, istemeden de olsa, Osmanlı Türk aydınlarının biraz sevimsiz bir cephesini yansıtacağım.

Asya ülkeleri, yabancı bir uygarlığı benimserken, kendi eski uygarlıklarını yavaş yavaş kaybettiler. Ancak, benimsenen uygarlık, kaçınılmaz olarak yerini aldığı uygarlıklardan etkilendi, bu nedenle Asya ülkelerinde görülen Batı uygarlığı bir ülkeden diğerine farklılıklar taşır. Dolayısıyla, Asya ülkelerindeki Batılılaşmanın karşılaştırmalı bir incelemesi, yalnızca Asya ülkelerinin modernleşme sürecini aydınlatmak için değil, aynı zamanda Batı uygarlığının kimi özelliklerini kavrayabilmek için de gereklidir. Bazı çalışmalarımda, Türkiye'nin modern tarihini Japonya'nınkiyle karşılaştırmaya çalıştım.[2] Ne var ki, bu kitapta, böyle bir karşılaştırmalı incelemeye yer veremedim, bu tür bir inceleme başka bir kitabın konusu olmalı.

Bu çalışmayı hazırlarken, pek çok uzman ve meslektaşımın değerli yönlendirme ve yardımlarından yararlandım. Profesör Masao Mori bende Türk tarihine yönelik ilgiyi uyandıran kişidir, kendisi bana Tokyo Üniversitesi'nde Türkçe öğretmişti. Aynı üniversiteden Profesör Akira Nagazumi, kendi uzmanlık alanı Endonezya tarihi olmasına rağmen, Batılı olmayan ülkeleri incelemeye ve onlar hakkında yabancı dillerde makaleler yazmaya teşvik etti. Onların yol göstermesi olmasaydı, bu kitap ortaya çıkmazdı.

Bu çalışmanın basılmamış biçimini okuyan ve yararlı tavsiyelerde bulunan, Kudüs İbrani Üniversitesi'nden Profesör Jacob M. Landau'ya da minnettarım. Kendisine en içten teşekkürlerimi sunarım. Profesör Selim İlkin ile Profesör M. Şükrü Hanioğlu'ya dostça yardımlarından dolayı büyük şükran borcum var. 1979'da ilk kez Türkiye'de bulunduğum sırada, İstanbul Üniversitesi'nde Profesör Ömer Faruk Akün bana yardımcı oldu. Divan Edebiyatı üzerine yazdığı bir ansiklopedik sözlük yakınlarda yayınlanan[3] Dr. İskender Pala, o zamandan bugüne dostça yardımlarını hiç esirgemedi. Kendilerine yürekten teşekkür ediyorum. İstanbul Elif Kitabevi'nden Arslan Kaynardağ ve Gani Yener bugün de şükranla andığım yardımlarda bulundular. Aşağıdaki kütüphanelerin yönetici ve çalışanlarına da teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum: İstanbul Belediye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi. Son olarak -ama önem bakımından sonuncu değil- çalışmanın ilk biçimini okuyan ve üslup düzeltmeleri yapan, Osaka Üniversitesi'nden Dr. David Roberts'a özellikle teşekkür ediyorum. Bu kitabı hazırlarken yukarıda adını andığım veya anmadığım pek çok meslektaşımın yardımlarından yararlanmama karşın, söylemeye gerek yok ki, kitaptaki bütün hatalardan yalnız ben sorumluyum.

Bu kitabın üçüncü ve dördüncü bölümleri, daha önce sırasıyla *ODTÜ Gelişme Dergisi*'nde yayınlanan ve *Turcica* dergisinde basılması kabul edilen makalelere dayanmaktadır. Bu makaleleri genişletilmiş bir biçimde yeniden yayınlamama izin verdikleri için bu dergilerin editörlerine teşekkür ederim.

M.A.
Nara, Şubat 1990

2 Örneğin Türkiye'deki bazı sempozyumlara sunulan basılmamış bildiriler: "Türkiye'de ve Japonya'da Islahatçı Düşüncelerde Değişiklik ve Süreklilik: Çağdaşlama Üzerine Bir Deneme", Atatürk Araştırma Merkezi'nde 21-23 Eylül 1987'de yapılan Uluslararası Atatürk Sempozyumu; "Tanzimat'tan Sonra Batı'ya Gönderilen Türk Öğrencileri ve Bunlar Üzerinde Yapılacak Araştırmaların Önemi", Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 25-27 Aralık 1989'da Milli Kütüphane'de yapılmıştır (her iki bildiri de Türkçe'dir).

3 *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 1989.

Türkçe Baskıya Önsöz

Bu çalışmanın Türkçe baskısının hazırlanmasında bazı ufak tefek düzeltmeler dışında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. İngilizce baskının önsözünde de söylediğim gibi, çalışma içinde başta Namık Kemal ve Ziya Gökalp olmak üzere Osmanlı aydınlarının düşüncelerinde yer edinmiş, nispeten sevimsiz yönlerine temas ettim. Ancak bundaki amacım Osmanlı aydınlarını eleştirmek değildir. Bizce bu sevimsiz görünen yönler, gerçekte genel olarak uluslaşma sürecinde ortaya çıkan problemlerin bir yansıması, belki pek incelikli olmayan sert bir yansımasıdır. Nitekim o önsözde de okurlarımın sorunlara global bir perspektifle yaklaşmasını istemiştim.

Bu çalışma hakkındaki eleştirilerden birisi ve belki de en ciddisi, şu olabilir: "milliyetçilik" kavramının herhangi bir tanımlama yapmadan kullanılışı. Bu tür bir eleştirinin, özellikle sosyal bilimciler arasında rağbet göreceğini biliyorum. Ancak ben bu tanımlamayı kasden yapmadım. Zira Osmanlıları ilk önce Batı Avrupa tipi milliyetçiliğin etkilediği, daha sonra da Doğu Avrupa tipi milliyetçiliğin etkilemeye başladığı

herkesçe bilinir. Keza İslâmî bir gelenek taşıyan millet kelimesinin, gitgide "ulus" anlamında kullanıldığı da bir gerçektir. öte yandan, "ırk" ve "kavim" kelimeleri de milliyetçilik tartışmalarına katılmaya başlanmıştır. Kullanan kişilere ve kullanılan zamanlara göre anlamı değişen bu kavramı, önce Batılı sosyal bilimcilerin yaptığı şekilde tanımlayıp, sonra bu tanımlamaya göre sınıflayarak anlatsaydım, şüphesiz çalışmam daha açık olurdu. Ancak inancım odur ki, bu sistem beni tarihsel gerçeklerden uzaklaştıracaktı. Bunun içindir ki milliyetçi aydınların söylediği biçimde yazmayı tercih ettim. Böylece Türk milliyetçiliğinin bir akımının Osmanlı vatanseverliğiyle olan sürekliliği de açıkça gösterilebilecekti.

Bu çalışmanın İngilizce baskısını yazarken, zihnimden de önce Türkçe'den Japonca'ya ve sonra da Japonca'dan İngilizce'ye çeviriler yapmak zorunda kalmıştım. Şimdi ise İngilizce'den Türkçe'ye çevirilirken, alıntıların İngilizce'den değil Türkçe aslından transkripsiyon yapılıp konulmasına özen gösterildi.* Böylece çalışmam en doğal ve umarım en açık şeklini almış oldu. Aslında bu çalışmayı Türk okurlar tarafından okunmak için yazmıştım. Milliyetçiliğin her ulusa uygulanabilen ideal bir tipinin, en azından tiplerinin bulunduğuna inanılmayan bir dönemde, yani artık milliyetçiliğin ve ulus devletin sonrasını düşünmek gereken günlerde yaşıyoruz. Bunun içindir ki Osmanlı'nın son dönemindeki milliyetçilik akımı -ki bu dönem, milliyetçilik akımının çeşitli sorunlarını da içerir- incelenirken dünyanın bugünkü karışık durumunun da gözönünde bulundurulması gerektiğine inanıyorum.

M.A.
Tokyo, Ocak 1994

(*) Transkripsiyonu Yücel Demirel tarafından yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Fransız Devrimi, Osmanlı aydınları üzerinde büyük bir etki yaratan ilk Batı hareketidir. Ancak, devrimin sloganı "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" Osmanlılara aynı biçimde geçmemiştir: Bernard Lewis'in doğru olarak saptadığı gibi,[1] "özgürlük, eşitlik, ulusallık" biçimini almıştır.

Osmanlı özgürlükçülüğünün (liberalizm) babası Namık Kemal (1840-1888), gazetesi *Hürriyet*'in (Arapça kökenli bu Türkçe sözcüğün çevirisi olarak) başlığının yanına "la Liberté" sözcüğünü koymuştur. Namık Kemal, Osmanlıları padişahın zorbalığından kurtarmak istiyordu ve Osmanlı siyasal yaşamına meşveret kavramını sokmak için çalışıyordu.[2] Özgürlükçü düşüncesi, kendisini İslâm hukuku karşısında insanların eşitliği veya müsavat arayışına yöneltmişti, ne var ki, eşitlik üzerine düşünceleri doğal olarak İslâm dünyasıyla

1 Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, 2. basım, Londra, 1968, s.54.

2 Namık Kemal'in meşveret fikri için şu yazı dizisine bakınız: "Ve şavirhum fi el-emri", Hürriyet, no: 4; "Usûl-i meşverete dair...", *Hürriyet*, no: 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22. Ayrıca bkz. Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*, Princeton, 1962, s. 287-313.

sınırlıydı.[3] Namık Kemal yalnız bir siyaset adamı değil, aynı zamanda bir edebiyatçıydı da. Çağdaş Türk edebiyatının doğuşunda büyük katkıları vardır. İlk Türk tiyatro eserini (*Vatan yahut Silistre*, 1873) o yazmıştı, gerçi Şinasi'nin (1824-1871) daha önce giriştiği bir denemesi de vardır. Namık Kemal, ayrıca yazı dilinin, 'kaba Türkçe' diye aşağılanan konuşma diline uygun olarak sadeleşmesini de savunmuştu,[4] Türk dilinin modern biçimi onun çalışmalarının sonucu oluşmaya başladı.

Bütün bu eylemlere onu yönelten şey, kuşkusuz, ülkesine ya da kendi deyişiyle vatanına duyduğu coşkun sevgiydi. İlk tiyatro eserini kendisine yazdıran etken, mutlakıyetçiliğe karşı çıkışında olduğu gibi vatanseverliğiydi. Dilde sadeleşmeyi savunuşu bile vatanseverliğiyle ilişkili gösterilebilir, çünkü bu dil anlayışı da özgürlükçülüğünden doğmuştur: Aydınların yazı dili halkın günlük konuşma dilinden o kadar farklıydı ki, halk yönetici elitin dilini hiç anlamıyordu, Namık Kemal de aydınları bundan dolayı eleştiriyordu.[5]

Bunlardan anlaşıldığı üzere, Osmanlı özgürlükçü hareketinin, hatta 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı tarihinin temel taşlarından biri vatanseverlikti veya vatan kavramıydı. Dolayısıyla bu kavramı dikkatle incelemeliyiz. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın başından itibaren geçirdiği değişikliklerin arasında ortaya çıkmıştı bu kavram.

II. Mahmut (1808-1839), yerel güçleri bastırarak, taşrada merkezi otoriteyi yeniden kurmuştu.[6] Kuşkusuz merkezi

3 *İbid.*, s. 319.

4 Namık Kemal, *Bahar-ı Dâniş*, 3. basım, İstanbul, 1311, s.8-9.

5 *İbid.*; Ziya Paşa, *Hürriyet* gazetesini Namık Kemal'le birlikte çıkarıyordu ve bürokratların kullandığı dilin asıl Türkçe'den koptuğu, bu yüzden, devlet işlerinin halkın anlayamadığı bir dille yürütüldüğünü yazmıştır. Bkz. Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa", *Hürriyet*, no: 11, 1868, s.7; ve Mardin, *Genesis*, s. 309.

6 II. Mahmud'un reformları için bkz. Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *History of*

yönetimin bütün gücü elinde toplaması daha sonra Sultan Abdülaziz'in istibdadını kolaylaştıracaktı, ne var ki bu merkezileştirme politikası, modernleşmeyi sağlayan ilerdeki reformların da temellerini oluşturmuştur. Merkezileştirme politikasının ardından Tanzimat gelmiştir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda milliyetçilik veya Osmanlı vatanseverliği açısından en önemli nokta, dinleri ne olursa olsun bütün Osmanlı tebasının kanun önünde eşitliği ilkesidir.[7] O zamana kadar millet sistemiyle gayrımüslim unsurların içişlerine karışmayan Osmanlı yönetiminin bu buluşu, Osmanlılar üzerinde büyük bir etki yarattı: Fransız kökenli yeni bir fikirle, ulus kavramıyla birlikte, yeni bir ilkenin -Osmanlılık- doğuşunu hazırladı. Bu ilke, Fransa gibi özgür ve eşit bir ulus yaratma amacına yönelikti. Doğal olarak ulusal birlik aranacaktı. Namık Kemal'in tutkuyla bağlı olduğu Osmanlı vatanın özelliği buydu. Namık Kemal, 'Osmanlı Milleti'nin -en azından Müslüman tebasının- özgürlük ve eşitliğini isteyen bir vatanseverdi.

Bilindiği gibi, birçok ülkede, hatta yüzyıllar süren yavaş bir süreçle uluslaşmasını tamamlayan Fransa'da, etnik grupların ayrılıkçı hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu gerçek, eşitlik kavramında azınlıkların asimilasyonunu öngören negatif bir yönün bulunduğunu da gösterir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, uluslaşma süreci son derece kısaydı; bu yüzden, imparatorluğun yakın tarihini uluslaşma sorunları derinden sarsmıştır. Namık Kemal 1878'de bu konuya ilişkin ilginç mektuplar yazmıştır. Menemenli Rifat'a yazdığı bu mektupları sürgün yeri Midilli'de kaleme almıştı. Arap harflerinin yerine Latin harflerinin alınması konusunda 30 Ağustos 1878 tarihli

the Ottoman Empire and Modern Turkey, cilt II, Cambridge, 1977, s.1-54, özellikle, s.14-15.

7 *İbid.*, s.59-61; Lewis, *Emergence*, s.109.

mektubunda şunları yazıyordu:

"Elimizden gelse, memleketimizde mevcut olan lisanların Türkçe'den maada kâffesini mahvetmeye çalışmak iktiza ederken, Arnavutlara, Lazlara, Kürtlere birer elifba tayiniyle ellerine şikak için bir silah-ı manevi mi teslim edelim?.. Lisan, bir kavmin diğerine inkılabını men için belki diyanetten bile daha metin bir seddir."[8]

13 Eylül tarihli mektubunda da:

"Vâkıâ Rumlara, Bulgarlara bizim lisanı tamim etmek kabil değildir; fakat Arnavutlara, Lazlara, yani Müslümanlara tamim etmek pek kabildir. Oralarda, münasip yolda idare olunur mektepler yapılır ve hatta bizim o nakıs maarif nizamnamesinin hükmü icra olunur ise, yirmi sene sonra Lazca, Arnavutça bütün bütün unutulur."[9]

Yunanistan 1829'da bağımsızlığını kazanmıştı. Bulgaristan, Namık Kemal bu mektupları yazdığı yıl, 1878'de Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla özerklik elde etmişti. Berlin Antlaşması'yla, Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsızlıklarını ilan etmişti, Bosna-Hersek ise Avusturya işgali altındaydı. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu Balkan topraklarının çoğunu fiilen kaybetmişti, Arnavutluk -Makedonya ile birlikte- bu dönemde Osmanlı yönetimi altında kalan tek Balkan ülkesiydi.

Bir Osmanlı ulusu fikri öylesine etkileyiciydi ki, Osmanlı aydınları ondan kolay kolay vazgeçemeyeceklerdi. Avrupa'da istibdata karşı faaliyet gösteren Jön Türklerin hemen hemen hepsi bu görüşü benimsemişti, 'ulus'un birliğini gelişimin

8 Fevziye Abdullah Tansel (ed.), *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*, cilt II, Ankara, 1969, s.231

9 *İbid.*, s.244.

doğal bir parçası sayıyorlardı.[10] Türk milliyetçiliğinin ilk manifestosu *Üç Tarz-ı Siyaset*'in (1904) yazarı Yusuf Akçura'nın (1876-1935) yakın arkadaşı Ahmet Ferit (1877-1971) bile, arkadaşının yazısındaki temel tezi -Osmanlı ulusu kavramının reddedilmesi tezini- kabul edemiyordu. Gerçekten, tartışmaya katılan bir başka yazarı, Ali Kemal'i (1867-1922) eleştirirken, Ahmet Ferit yazının genel çerçevesini desteklemiş, ne var ki, sonuç bölümünü onaylamamıştı. Ahmet Ferit, 'Osmanlı milliyetçiliği' politikasının niteliğini kavramıştı. Tanzimat ve Mithat Paşa Kanun-ı Esasi'si gibi reformların amacı, ona göre, Osmanlı ulusunu kurmaktı; Osmanlı yönetimi bütün tebasını bir Türk ulusu (hâkim millet) içinde asimile etmeye girişmişti.[11] Ahmet Ferit bu politikayı şöyle değerlendirir:

"Milliyet-i Osmaniye siyaseti ... atiyen pek parlak neticeler vadetmese de elyevm en sehlüttakip, en ziyade müfid bir politikadır."[12]

Ahmet Ferit, Osmanlı yönetiminin, bütün 'Türk' sınırlarını veya uyruklarını koruyamayacağını ve sınırları içinde yaşayan bütün uyruklarını Türk yapamayacağını anlamıştı. Ne var ki, düşüncelerini şöyle savunuyordu:

"Biz tekmil elimizdekini müdafaa ve temsile, siyaset-i Osmaniyeyi takibe hasr-ı efkâr ederiz. Muvaffak olduğumuz kadarı bize kalır, kalmayanı gider."[13]

Bugün benimsenen görüş, bir Osmanlı ulusu fikrinin yerini,

10 M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul, tarihsiz (1981), s. 209-210.

11 Ahmet Ferit, "Bir Mektup", *Üç Tarz-ı Siyaset* içinde, İstanbul, 1327, s.51-55.

12 *İbid.*, s. 60.

13 *İbid.*, s. 63.

bu hayalci fikri ortadan kaldıran Türk milliyetçiliğinin aldığı şeklindedir. Elbette, Yusuf Akçura 1904 makalesinde bir Osmanlı ulusu politikasını reddetmişti ve Türk milliyetçiliği fikrinin 1910'larda Osmanlı politikası üzerinde büyük etkisi vardı. Ancak, Osmanlı aydınlarının Türk milliyetçiliğini kolayca benimsemelerinin nedeni bugüne dek gerçekten açıklığa kavuşturulmamıştır. Bundan dolayı, bu çalışmada, Jön Türk döneminde Türk milliyetçiliği fikrinin gelişimi incelenecektir.

Türk milliyetçiliğinin gelişmesi, Jön Türk döneminin başta gelen fenomenlerinden biridir. Bu konuya ilişkin mevcut çalışmaların ciddi bir eksiği vardır: Milliyetçi fikri yaymakta işbirliği yapan iki grup, Osmanlı Türkleri ile Rusya'dan göçen Türkler arasındaki farkı yakalayamazlar. İkinci gruptakiler, Osmanlı İmparatorluğu'na göçmeden önce Çarlık yönetiminden kurtulmaya yönelik milliyetçi hareketlere önderlik etmişlerdi. Gördüğümüz gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, çokuluslu imparatorluğun çeşitli uyruklarından bir sözde ulus devlet kurmayı amaçlayan çekici bir Osmanlı ulusu fikri vardı. Bu, sorunun çözümü için bir başka yol sağlıyordu. Türk milliyetçiliğinin iki boyutu vardı: Osmanlı Türkleri arasında uzun süredir kaybolmuş bulunan bir ulusal Türk kimliği arayışı ve bilinçlenen Türkler tarafından toplumsal birliğin kurulması ve güçlendirilmesi. İlk özelliği bütün milliyetçiler paylaşıyordu. Ancak, Ziya Gökalp (1876-1924), 1923'te Türk milliyetçiliğinin hedefleri olarak, üç ilke sayıyordu: Türkiyecilik, Oğuzculuk (Türkmencilik), ve Turancılık.[14] Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra bile ilkeler bu denli değişik olduğuna göre, 20. yüzyılın başında milliyetçiliğin ikinci cephesini çok dikkatli incelememiz gerekir.

Milliyetçilerin bu iki grubunun görüşlerini anlamanın en

14 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 1923, s.25.

iyi yolu, yayınladıkları dergileri incelemektir. Bu dergilerin incelenmesi, genellikle edebiyat tarihçilerinin işi sayılmıştır. Aslında, tarih ve siyaset bilimi çalışmalarına da katkıları olabilecek kaynaklardır bunlar.[15] Bu kitapta, dört önemli dergi incelenecektir: *Türk Derneği, Genç Kalemler, Türk Yurdu, İslâm Mecmuası*. Ayrıca, İsviçre'de okuyan milliyetçi öğrencilerin örgütlenme süreci de inlecelenecek, böylece Jön Türk döneminin en önemli milliyetçi örgütü Türk Ocağı'nın kuruluşuna ilişkin yeni ipuçları da elde edilecektir.

15 Kimi Türk araştırmacılar, tarih incelemelerinde dergileri kullanmıştır. Bkz. Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli Iktisat" (1908-1918)*, Ankara, 1982; Hanioğlu, *Abdullah Cevdet*.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DERNEĞİ

Yusuf Akçura, Jön Türk devriminden dört ay sonra Kasım 1908'de İstanbul'a yerleşmiştir.[1] Özellikle 1905 Rus Devriminden sonra, çarlık yönetiminde Müslüman Türklerin hakları için zorlu, ama sonuçsuz bir mücadele yürütmüştü.[2] Nihayet, 1908 Temmuzundan beri basın özgürlüğünün sağlandığı Osmanlı Devleti başkentine göçetmeye karar vermişti. Aynı yılın sonlarında, milliyetçi harekete yeni bir güç arayışıyla, Türk Derneği adıyla bir örgüt kurdu.[3] Bu dernek, yalnız Jön

---

1 Akçuraoğlu Yusuf, *Türk Yılı: 1928*, İstanbul, 1928, s. 435.

2 Akçura'nın İstanbul'a gelmeden önceki faaliyetleri için bkz: François Georgeon, *Aux origines du nationalisme turc: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Paris, 1981, s.12-40; Serge A. Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Cambridge, Mass., 1960 (2. baskı, 1970), s.38-54.

3 Akçura, Türk milliyetçiliğinin tarihine ilişkin kapsamlı çalışmasında derneğin nizamnamesinin 25 Aralık'ta yayınlandığını belirtmiştir. (Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s. 435). Diğer taraftan, derneğin merkezindeki mührün üzerinde, derneğin adının altında 13 Zilhicce 1326 tarihi görülebilir. (*"Şubelerimize"*, *T.D.*, V., s.168). F. Tevetoğlu, bundan ötürü kuruluş tarihini 6 Ocak 1909 olduğuna hükmetmiştir. (Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmed Hikmet*, Ankara, 1986, s.80); Fethi Tevetoğlu, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, Ankara, 1986, s.83)

Türk döneminin ilk milliyetçi örgütü olduğu için değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki ve dışındaki Türkleri bir araya getirdiği için de üzerinde durulmaya değer.

Türk Derneği, taşıdığı öneme karşın, Jacob M. Landau ve Agâh Sırrı Levend'in eserleri dışında neredeyse büsbütün ihmal edilmiştir. J. M. Landau, Pantürkizm üzerine kapsamlı incelemesinde, derneği kültürel Pantürkizmin bir örgütü saymış, üyelerini de Pantürkist diye nitelemiştir.[4] A. S. Levend, derneğe, Türk dilinin gelişimi açısından yaklaşır. Ancak, hiçbir temel ilkeye sahip olmadığını, üstelik üyeleri arasında da anlaşmazlık bulunduğunu belirterek derneğe pek değer vermez.[5] Aslında, derneğin önemi tam da bu anlaşmazlıkta yatmaktadır, yukarıda işaret edildiği üzere, milliyetçilik fikrini yaymaya çalışan iki grup vardı. Dolayısıyla, ilk bakışta basit bir anlaşmazlık gibi görünen şey, Türk milliyetçiliğinde iki akımın varlığının göstergesidir. Bu nedenle, derneğin ve özellikle dernek dergisinin ayrıntılı bir incelemesi, üyelerinin ve milliyetçilik akımlarının niteliğini ortaya koyacaktır kuşkusuz.

Türk Derneği'nin kuruluşu

Akçura, İstanbul'a geldikten hemen sonra, öğrencilik günlerinden beri tanıdığı iki ünlü türkoloğu ziyaret etmiştir: Necip Asım (Yazıksız, 1861-1935) ve Veled Çelebi (İzbudak, 1869-1950). Onlara, kültürel, politik olmayan milliyetçi bir

4 Jacob M. Landau, *Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredentism*, Londra, 1981, s.38-39.

5 Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. basım, Ankara, 1972, s.300-303.

örgüt oluşturmak isteğinden söz açmış, kendilerinden harekete önderlik etmelerini istemiştir. Yılın sonuna doğru, Akçura, onları ve milliyetçi eğilimli önde gelen başka aydınları, Mülkiye Mektebi müdürü Mehmet Celâl'in odasında toplamıştır. Türk Derneği adlı bir dernek kurmaya orada karar vermişler; derneğin nizamnamesi 25 Aralık'ta yayınlanmıştır.[6]

Nizamnamenin ilk maddesi derneği bütünüyle bilimsel bir kuruluş olarak tanımlamaktadır.[7] İkinci madde, derneğin amacını, Türk diye anılan bütün kavimlerin geçmiş ve bugünkü eserlerini, yaptıklarını, ve durumlarını araştırmak ve ortaya çıkan sonuçları bütün dünyaya yayıp tanıtmak diye ifade eder; ayrıca, maddeye göre, dernek Türk dilinde bir reform gerçekleştirmeye çalışacaktır.[8] Demek ki dernek, en azından başlangıçta ve kısmen, Akçura'nın 1904 makalesindeki *(Üç Tarz-ı Siyaset)* "Türklerin birliği" ("tevhid-i Etrak") fikrini benimsiyordu. Dernek, amaçlarını gerçekleştirmek için konferanslar düzenleyecek, dergi ve broşürler yayınlayacaktı.[9]

6 Türk Derneği'nin kuruluşu için bkz. Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.435; Tevetoğlu, *Ahmet Hikmet*, s.78.

7 "Türk Derneği adlı merkezi İstanbul'da olmak üzere sırf ilim ile uğraşır bir cemiyet kurulmuştur" ("Türk Derneği Nizamnamesi", S. M., XXI (1. yıl), 14 Ocak 1909, s.331.

8 "Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsar, ef'al, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahval-i ictimaiye ve medeniyet-i hazıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ana göre tedkik etmektir." *(ibid.)*

9 Akçura, Cengiz Han üzerine bir konferans vermiş, bu konferans daha sonra *Türk Yurdu* dergisinde yayınlanmıştır. Necip Asım'ın eski Türk yazıtı üzerine ve Bursalı Mehmet Tahir'in Türkler'in bilimlere katkısı üzerine yazdıklarını yayınlamıştır (Bkz. Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.436).

Üyelerinin analizi, derneğin niteliğinin anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Dernekle aynı adı taşıyan derginin üçüncü sayısında, derginin basım tarihindeki üyelerinin bir listesi çıkmıştır (Tablo 1).[10] Tabloda, derneğin kırk iki üyesinin büyük bir bölümünü Darülfünun öğretim üyeleri dahil, dönemin önde gelen aydınlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, derneğin kültürel ve bilimsel niteliğini göstermektedir.

Dernek başkanı seçilen Fuat Raif, Köse Raif Paşa'nın oğludur ve Fuat Köseraif (1872-1949) diye tanınır.[11] Türk milliyetçiliği pek yaygın olmadığı için, ilk milliyetçi örgütün gerçek kurucusu, yani Akçura ihtiyatlı hareket etmek zorundaydı. Örgütün politik olmayan niteliğini öne çıkarmış; dahası, dernek başkanlığını bir paşa çocuğu üstlenmiş, Osmanlı hanedanından Yusuf İzzettin fahri başkanlığa getirilmişti.[12]

Kuruluşundan sonra, V. Gordlevski gibi yabancı türkologlar da derneğe katılmış ve dergiye yazı vermişlerdir. İsmail Gasprinski gibi Rusya'da bulunan veya Rusya'dan gelen Türkler de dernek üyesi olmuştur. Tablodakiler dışında altı kişinin daha *Türk Derneği* dergisinde yazısı yayınlanmıştır: Celal Sahir, Mehmet Salih, Ömer Halis, Mişeroğlu Zarif Beşri, Baron Carra de Vaux ve A.R. imzasını kullanan bir başka yazar. Üye listesinde adı anılmayan, derneğe yakınlık duyan başka kişiler bulunduğu anlaşılmaktadır; Akçura aidatlarını ödeyen üye

10 Dergi tarihsizdir. Akçura, bu yayın organının ilk kez 1911'de yayınlandığını, son sayısının ise *Türk Yurdu* dergisinin çıkışından hemen önce, yani aynı yılın Kasım'ında çıktığını belirtir. Ayrıca, Türk Derneği'nin yayın organını ayda bir yayınlayamadığını açıklar. Demek ki, *Türk Derneği* dergisinin üçüncü sayısı, en geç Temmuz 1911'de çıkmıştır.

11 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.369-371; ayrıca bkz. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt 5, İstanbul, 1982, "Köseraif Fuat" maddesi, s.420-421. Uzmanlık alanı dilbilimdi; *Türk Derneği* dergisinde R.M. Fuat, R.M.F. ve R.F. imzalarıyla pekçok yazı yazmıştı.

12 "Bugün Türk Derneği'nde Aza Bulunan Zatlar", *T.D.*, III, s. 103.

sayısının altmış üçü bulduğunu yazar.[13]

Dernek, Rusçuk, İzmir, Kastamonu ve Budapeşte'de şubeler açmıştır. Budapeşte şubesinin başkanı Ignacz Kunos'tu.[14] İzmir şubesinin üye sayısı on dört, Kastamonu'nki on ikiydi, bunların büyük kısmı da oradaki memurlardı.[15]

TABLO 1
Türk Derneği Üyeleri

İsim	Meslek
*Necip Âsım** (Reis-i Sani)	Kaymakam, Dârülfünûn İlm-i Elsine Müderrisi
Ahmet Midhat*	Dârülfünûn-i Osmânî Tarih-i Umumi Müderrisi
*Velet Çelebi** (Mecmua Sahib-i İmtiyazı)	Dârülfünûn Lisan-ı Farisî Müderrisi
Ahmet Hikmet	Dârülfünûn Edebiyat-ı Osmanîye Müderrisi
Akçura[oğlu] Yusuf (Kâtib-i Evvel)	Mekteb-i Harbîye ve Mekteb-i Mülkiye tarih–i siyâsî muallimi
[Korkmazoğlu] Celâl*	Erzurum Valisi
Ârif*	Tarih Cemiyeti azası
*[Bursalı Mehmet] Tahir**	Bursa mebusu, binbaşı
Boyacıyan Agop*	Darülfünûn-i 'Osmânî ulûm-i riyâziye ve tabiiye şubesi müdir–i sanisi
Emrullah*	Kırkkilise mebusu, Darülfünûn-ı Osmani felsefe müderrisi
*Fuat Raif** (Reis-i Evvel)	Topçu birinci alay kumandanı
*Akyiğitzade Musa**	Mekteb-i Harbiye Rus lisanı muallimi
Rıza Tevfik*	Edirne mebusu, Darülfünûn-i Osmânî tarih–i edebiyat-ı osmaniye mebusu
İspartalı Hakkı	Muharrir
Maan Mahmut Nedim (Veznedar ve mecmua memuru)	Kolağası
Âkif	Süvari yüzbaşısı
Nurettin	Siverek mebusu
Vladimir Gordlevski	Petersburg elsine-i şarkıyye muallimi

13 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.435-436.

14 "Şubelerimize", *T.D.*, V., s.167.

15 *Ibid.*, s.164-165.

İsim	Meslek
Rahip Karaçun	Macar müsteşrik
İsmail Hakkı	Hukukşinâs
Rıza Paşa	Karahisar mebusu
İzzet	Beşinci Ordu Levâzım Üçüncü Şube Müdürü
Mustafa Zühdü (Kâtib-i Sânî)	Mekteb-i Hukuk İlm-i İktisad ve Mekteb-i Mülkiye İstatistik Muallimi
Ahmet Refik	Muharrirîn-i askeriyeden, yüzbaşı
Mehmet Ayaz [İshaki]	Muharrir
[Mehmet] Emin	Milli şaîr
Mahmut Cevat	Maarif Nezareti Kütüphaneler Müfettişi
Antvan Tıngır	Lisan muallimi
Çanakkaleli Âtıf	Jandarma mülâzimi
Milaslı Doktor İsmail	*Teceddüd* Gazetesi sahib ve muharrîri
Vasili Vasiliyeviç Vodovozov	Petersburg'da yaşıyor
Hüseyin Cahit	İstanbul mebusu
Ömer Fevzi	Bursa mebusu
Ahmet Hilmi	Eğin'de yaşıyor
Mehmet Masum	Rusçuk Rüşdiye Mektebi muallîmi
İsmail Gasprinski	*Tercüman* Gazetesi (Kırım) sahibi
Mehmet Şahtahtinski	Muharrir
Nasip Yusufbekov	Muharrir
Necip	İzmirli medekkiklerden
Halil	Mümtaz kolağası
Doktor Hazik	
Saffet	Bahriye Kaymakamı

Kaynak: "Bugün Türk Derneği'nde Azâ Bulunan Zatlar", *Türk Derneği*, III, s. 103-104.

Not:
- Yıldız işareti Yusuf Akçura'nın eserinde anılan kurucu üyeleri gösterir (Akçuraoğlu Yusuf, Türk Yılı: 1928, İstanbul 1928, s.435). Kurucu üyelerülkiye Mektebi'nde toplandığı sırada, Mehmet Emin İstanbul'da değildir (Bkz. ibid., s. 436). Akçura'nın kurucu üyeler arasında saydığı Ahmet Ferit bu listede yoktur, nedeni açıklanmamıştır.
- Dergide yazı veya şiirleri çıkanların isimleri italik olarak yazılmıştır.

Türk Derneği *dergisinin analizi*

Türkoloji konusunda birçok makale yayınlayan *Türk Derneği* dergisi, içeriğinin sonsuz çeşitliliğinden ötürü araştırmacılarca büsbütün ihmal edilmiştir. Bu çeşitlilik derginin tek bir hedef ardında koşan bir örgütün yayın organı olduğuna okurları

inandırmaktan hayli uzaktır. Ama, derneğin niteliğini, dahası Türk milliyetçiliğindeki akımları anlamaya çalışan herhangi bir kimse bu çeşitliliği iyi değerlendirmelidir. Bundan dolayı, dergideki bütün yazıları ve şiirleri konularına göre sınıflandırdım: Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü durumu; imparatorluğun geçmişine ait olaylar; Orta Asya'nın o günkü durumu; Orta Asya'nın geçmişine ait olaylar (Tablo 2). Bu sınıflandırma, söylemeye gerek yok ki, Osmanlıların düşüncelerini Rusya'dan göçenlerin düşüncelerinden ayırt etmek amacı temel alınarak yapılmıştır.

TABLO 2
***Türk Derneği* Dergisinde Yayınlanan Yazı ve Şiirlerin Sınıflandırılması**

Sayı \ *Konu*	*Tür A*	*Tür B*	*Tür C*	*Tür D*	*Diğer*
I	5-10	3-4	7		1-2-6-8-9-11
II	2-4-5	1-6	3-5	7	8
III	1-4-7	6	1	3	2-5-8-9
IV	2-3-5-7	1-6	7	4	
V	1-2-3-4-10	5		6-7	8-9-11-12-13
VI	1-5-6-7	3	5	4	2-8-9
VII	1-4	5	6-7	3	2-8

Tür A: Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü durumu
Tür B: İmparatorluğun geçmişine ait olaylar
Tür C: Orta Asya'nın o günkü durumu
Tür D: Orta Asya'nın geçmişine ait olaylar

- Yazı numaraları eklerde verdiğimiz yazı numaralarıyla aynıdır.
- Osmanlı İmparatorluğu topraklarının hem içindeki, hem de dışındaki konuları işleyen yazı ve şiirlere Tür A'da da, Tür C'de de yer verilmiştir.
- Hem o günkü, hem de geçmişteki olayları konu edinen yazılar 'o günkü durumu' anlatanlar kategorisine, yani ya Tür A'ya, ya da Tür C'ye sokulmuştur.

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü durumu (Tür A)

I- 5 Ahmet Hikmet, "Dilimiz" (Devamı II-2)

Yazar, Osmanlıca'nın o günkü durumunu eleştirmektedir: Bu dilde o kadar çok Arapça ve Farsça kelime vardır ki, halk hiçbir kitap veya gazeteyi okuyamamaktadır; devlet memurları, hatta sadrazamlar bile zaman zaman anlayamadıkları cümlelerle karşılaşmaktadır. Üstelik, Osmanlıca 'milliyet duygusu'ndan yoksundur. Yazara göre, bu nokta canalıcı önem taşımaktadır, çünkü bu koşullar altında 'Osmanlılık'ı oluşturan çeşitli unsurlardan bir ulus ortaya çıkamaz. O güne kadar kaba Türkçe diye hor görülen, ama sıradan insanların anlayabildiği halk Türkçesi'ni canlandırmayı önermektedir. Ayrıca, 'kaba Türkçe'yi konuşan Anadolu köylülerine ilgisini yöneltmiştir. Milliyetçi yazarın bu yazısında, Osmanlı vatanseverliği düşüncesi Türk milliyetçiliği düşüncesiyle kesinlikle bağdaşır gözükmektedir. Yazarın Osmanlı Türkçesi'nin dışındaki Türki dillere ve Eski Türkçe'ye değinmemesi de dikkat çekicidir.

I- 10 R.F., "Osmanlı Türkçesinde Vurgu" (Devamı II-4)

Vurgunun tanımıyla başlayan yazıda, yazar tek heceli, iki heceli, üç heceli ve yabancı dillerden alınma kelimelerde vurguyu açıklar.

II- 5 (Tür C'de bulunuyor)

III- 1 Ahmet Hikmet, "Yakarış"

Ahmet Hikmet, bu şiirinde, daha önce ay'a ve güneş'e taptıkları halde Müslümanlığı kabul edeli beri İslâm için savaşan Türkleri koruması ve kurtarması için Allah'a yakarmaktadır. Türk diline ilişkin daha önce yayınlanan yazısındaki görüşlerin tersine, burada öz, Eski Türkçe'yi 'kaba Türkçe'ye tercih etmiştir. Örneğin, "Allah", "Peygamber", "ki"

kelimelerinin yerine "Tanrı", "Oğun", "kim" kelimelerini kullanmıştır. Bu yeni kelimelerin anlamlarını açıklamak için yedi dipnot koymuştur. Bu şiir, Cumhuriyet devrindeki öz Türkçe'nin bir öncüsü sayılabilir.

III- 4 Mehmet Emin, "Türkmenlerin Obasında Yahut Sınaat"

Milli şair Mehmet Emin, kendisinin yazmaya pek alışık olmadığı bir konuda, iktisat üzerine ilginç bir makale yazmıştır. Karagöl'de bir yaylada göçebelerin yazın koyunlarını kırkmalarını anlatarak başladığı yazının sonunda, bir çocuk annesine "Ana, babamın götürdüğü bu yünleri ne yaparlar?" diye sorar, annesi ise "Ne bileyim oğul" diye cevap verir. Bunun üzerine, şair soruyu cevaplar: "Senin babanın götürdüğü bu yünlerle, biz Osmanlıların başımıza giydiğimiz fesleri yaparlar, ananın, bacın için ısmarladığı şalları yaparlar, sizin yarın öbürgün göçeceğiniz kışlağın ovalarında yetişen pamuklarla da yine biz Müslümanların feslerimize sardığımız sarıkları yaparlar; senin sırtına giydiğin gömlekleri yaparlar, kimler yaparlar?..

Frenkler yaparlar, yabancılar yaparlar oğlum! Onlar bizim toprağımızda yetişen mahsulleri bizden yok pahasına satın alırlar; kendi memleketlerine götürürler, fabrikalarında dokurlar ondan sonra yine bize ağırınca altına satarlar. Bunları niçin biz yapmıyoruz, öyle mi. Çünkü: Bizler yalnız kılıcımızın hakkıyla geçinmek, fethettiğimiz memleketlerden aldığımız ganimet mallarıyla, haraçlarla yaşamak yolunu tutmuştuk. Hüner ve marifet edinmekten, sınaat ve ticaret ehli olmaktan uzak durmuştuk. Bugün zaman değişmiş, kılıç hakkıyla geçinmek, ganimet malıyla haraçla yaşamak yolları kapanmış olduğu halde biz hâlâ hüner ve marifete, sınaat ve ticarete karşı kayıtsızız."

Osmanlı-Türk milliyetçileri, bu yazı yazıldığı sıralarda sosyo-ekonomik konulara hemen hemen hiç değinmiyorlardı. Yazıyı ilginç kılan da bu.

III- 7 Mahmut Maan, "Sıfat-ı Tavsifiye ve Tesbihiye"

Yazar, Osmanlıların anlaşılması güç sıfatları aşırı kullanımını eleştirir, daha açık seçik cümleler yazılması için çağrıda bulunur.

IV- 2 R.M.F., "Salâ-yı İttihad"

Raif Fuat bu şiirinde istibdadın yıkılışını ve yeni bir güneşin doğuşunu, yani Meşrutiyetin ilanını över. "Osmanlıyız" diyerek, 'vatandaş'larını birlik içinde ilerlemeye çağırır.

IV- 3 Mehmet Emin, "Maarif Cellatlarına"

Bu da, Jön Türk devrimini öven bir şiirdir. "10 Temmuz fatihlerinden aziz Halil Bey'e" ithafıyla basılmıştır.[16] Milli şair, basın ve söz özgürlüğünü yok eden istibdadı yıkmak için devrimin yapıldığı yazar.

IV- 5 R.M. Fuat "Türkçe Aruzu" (Devamı V-4, VI-6, VE VII-4)

Mehmet Emin gibi şiirde Türk (hece) ölçüsünü kullanma denemelerini savunan Raif Fuat konuya ilişkin bir inceleme yapar.[17]

IV- 7 Ispartalı Hakkı, "Türkçe'nin Sadeleştirilmesi"

Yazar, günlük konuşma dilinden ve 'Türklük'ten büsbütün kopmuş bir yazı dili olan Osmanlıcanın sadeleştirilmesini

16 Söylemeye gerek yok ki, sözkonusu olan 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) inkılâbıdır. Bu şiir, kimi düzeltmelerle *Türk Yurdu* dergisinde yayınlanacaktır (Mehmet Emin, "On Temmuz'dan Evvel", *T.Y.*, IV/8, s.641)

17 Söylenenlerin tersine, 'öztürkçeci' Raif Fuat, *Türk Derneği* dergisinde Türkçe'nin özleşmesine ilişkin hiçbir yazı yayınlamamıştır. (Krş. Sakin Öner'in şu kitaptaki notu: Yusuf Akçura, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1978, s.240). Raif Fuat'ın sadeleşme üzerine makalesi *Türk Yurdu*'nda çıkacaktır. (Raif Mehmet Fuat, "Türk Dilini Sadeleştirmek Meselesi, *T.Y.*, V/12, s.1209-1215; VI/1, s.2058-2063)

istemektedir. Ona göre, bu reformun gerçekleştirilmesi pek güç değildir. Örneğin, Arapça kökenli "şems" kelimesi atılmalıdır, çünkü aynı kavramı karşılayan Türkçe "güneş" kelimesi vardır. Ne var ki, yazar, teknik terimlerde reforma değinmez, ayrıca unutulmuş eski Türkçe kelimelerin canlandırılması olasılığını da yadsımaz. Buna karşın, eski Uygurca'ya dönüşü reddeder. Ancak, Orta Asya'daki Türki halklarla dil birliğine olumsuz bir tavrı yoktur. Görüşleri pek kesinlik kazanmamıştır, ayrıca berrak bir biçimde ifade edilmemiştir.

V- 1 Türk Derneği, "Harbiye Nezaret-i Celilesine"

Yazının başında, derneğin savı şöyle dile getirilir: Kanun-ı Esasi yeniden yürürlüğe girdiğinden bu yana, bütün Osmanlılar fikirde, ümitte ve varlıklarıyla birleşmişlerdir, dili de birleşmeli ve sadeleşmelidir. Daha sonra, dernek, nezaretin erzak isimleri için sade Türkçe kullanma kararını şükranla karşıladığını belirtir ve nezaretten bu politikasını yaygınlaştırmasını ister.

V- 2 Türk Derneği, "Ayandan Besarya Efendi Hazretleri"

Besarya Efendi, Ayan Meclisinde padişaha sunulan arizalarda bütün Osmanlıların anlayabileceği sade Türkçe'nin kullanılması önerdiği için övülür. Yazarın, Türk dilini "vatanımızın" muhtelif unsurlarının birbirini tanıması ve birliği için bir araç sayması ilgi çekicidir.

V- 3 R.M. Fuat, "Millet Yakarışı"

Raif Fuat, Allah'a padişahı koruması ve saltanatını daim kılması için yakarır.[18]

18 Osmanlıların politik -hatta yönetim karşıtı- hareketlerinde saltanatın önemi için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, s. 216-217.

V- 10 "Yeni Yazı ve Elifbası"

Bu, dernek üyesi Milaslı Doktor İsmail Hakkı'nın düzenlediği yeni alfabeye ilişkin bir duyurudur.

VI- 1 Türk Derneği, "Zat-ı Sami-i Sadaretpenahi'ye"

Dernek, dilde reform isteğini dile getirmektedir: Örneğin, unvanların sadeleştirmesi fonetik imlanın kabulünü istemektedir.

VI- 5 Antvan Tınğır, "Türkçede Şimdiye Kadar Kullanılan İmla Kaideleri"

Yazar, özellikle o gün kullanılan Türkçe kelimeleri hece yapılarına göre ayrıntılı olarak incelemektedir.

VI-7 Milaslı İsmail Hakkı, "Tasvir-i Efkâr ve Elifbamız"

Bu yazı, yazarın hazırladığı yeni alfabeye *Tasvir-i Efkâr*'ın yönelttiği eleştiriye bir cevaptır. *Tasvir-i Efkâr*'daki eleştiri, öncellikle, yeni harflerin kabulü halinde Osmanlıların diğer Müslüman halklardan ayrı düşmesi gibi rahatsız edici bir olasılığı ileri sürmekteydi. İsmail Hakkı, bir ölçüde Osmanlılara özgü sayılabilecek 'iyimser' bir tarzda cevap verir: Ona göre, yeni harfler bütün Müslümanlarca kabul edilmeliydi, ayrıca, Halife hepsinin Halifesi olduğu için, Osmanlı harflerini desteklemeye istekli olacaklardı. Eleştirinin ikinci noktası şuydu: Düşük okuryazarlık oranı, harflerin değil, eğitim sisteminin kusuruydu. Ne var ki, yazara göre, Osmanlıların düşük okuryazarlık oranının esas nedeni dilin kendisiydi. Ünlüler için harfler yoktu, harflerin bitiştirildiği bir yazı kullanılıyordu. Bu yüzden kendisi, ünlü işaretleri olan harfleri ayrı yazılan bir harf sistemi düzenlemişti. Bunu yapmaktaki asıl amacı, Arap harflerini ıslah ederek Latin alfabesinin kabulünü önlemekti. Ayrıca, Arapça ve Farsça kelime ve stilleri

Türkçeleştirmek isteği yoktu. Yazar dilin şimdiki durumunu korumaya, veya hiç değilse radikal reformları önlemeye razıydı.[19]

VII- 1 Antvan Tınğır, "Lisan-ı Türkî'nin Yazısının Islâhı, İmlâsını Tayin, Mürekkebât-ı Kelâmiyesini Sadeleştirme"

Yazar, başlıkta geçen konulardaki sorunlara işaret eder ve bu konuların uzmanlara bırakılmasını önerir.

Tür A'daki yazıların incelenmesinde, dil konusuna verilen büyük önem ortaya çıkmaktadır. Dört şiir (III-1, IV-2, IV-3, V-3) ile Mehmet Emin'in yazısı (III-4) hariç diğer bütün yazılar Türk dili üzerinedir. Bu konudaki yazıların üçü (I-10, IV-5, VI-5) Türkçe'de vurgu, imla ve aruz üzerinedir, bir tanesi dilde reform ihtiyacını nesnel olarak açıklamaktadır, geri kalan hepsi Osmanlıca'nın sadeleşmesini savunmaktadır. Bu da, kuşkusuz, derneğin nizamnamesinde dile getirilen amaçlardan biriyle uyum içindeydi.[20] Ancak, sadeleşmenin temel ilkesi belirlenememişti. Örneğin, Ahmet Hikmet, bir yazısında, 'Eski Türkçe'ye veya Orta Asya Türki dillerine değinmeden, Osmanlıca'nın halkın konuşma diline yakınlaşacak biçimde sadeleşmesini savunur. Öte yandan, dergide yayınlanan bir şiirinde, anlaşılmaları için dipnot gereken 'öz Türkçe' kelimeler kullanılır. Dahası, dergiye yazı veren yazarların hepsi dilin sadeleşmesinden yana değildi, örneğin, İsmail Hakkı, Arap harflerinde reforma ihtiyaç olduğunu açıklamasına rağmen, sadeleşmeyi savunmuyordu.

Tür A'ya giren yazıların bazılarında, 'Osmanlı milleti' fikrinin savunulması en dikkate değer noktadır. Türkçe'nin sadeleştirilmesinde amaç, I-5 ve V-2 gibi makalelerin yazarlarına göre,

---

19 *Türk Yurdu* dergisinde de, Ispartalı Hakkı, İsmail Hakkı'nın yeni harflerinden söz açar. ("Harflerimizin Islâhı", *T.Y.*, I/9, s.276-280)

20 Bkz. dipnot 8.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki değişik etnik grupların birleştirilmesiydi. IV-2 ve IV-3 numaralı şiirler, Jön Türk devrimini övüyor, özellikle IV-2, bütün Osmanlıların birliğini savunuyordu. Bu vatansever duygulara karşılık, Tür A'daki yazıların yazarları -Orta Asya'da Türki halklarla dil birliği olasılığına kısaca değinen Ispartalı Hakkı hariç- imparatorluk dışındaki Türki halklardan söz açmazlar.

2. İmparatorluğun geçmişine ait olaylar (Tür B)

I- 3 Velet Çelebi, "Sultan Velet Hazretlerinin Türkçe Şiirleri"

Yazar Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin oğlu Sultan Velet'in şiirlerini araştırmıştır. 1925'te *Divan-ı Türki-i Sultan Velet*'in yayınlanmasıyla sonuçlanacak çalışmasının ilk adımıdır bu.

I- 4 Bursalı Mehmet Tahir, "Aşık Paşa"

En eski öz Türkçeyi arayan yazar, Aşık (Ali) Paşa'nın eserlerini bulduğunu bildirir ve onun hayatını ve şiirlerini açıklar.

II- 6 Bursalı Mehmet Tahir, "Hibrî Ali Efendi"

3 defa, 17. yüzyıl ulemasından birinin hayatını ve eserlerini inceler. Bu yazısında Hibrî Ali Efendi'nin yedi eserini sayan Mehmet Tahir, bunlara Osmanlı Müellifleri isimli kitabında üç eser daha ekleyeceektir.[21]

III- 6 Doktor Karaçun, "Peçevî İbrahim'in Tercüme-i Hali"

Macar şarkiyatçı Karaçun, Macar kökenli bir Osmanlı tarihçisini ve eseri *Tarih-i Peçevî*'yi tanıtır.

21 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, cilt 1, İstanbul, 1333, s. 278-279.

IV- 6 Safvet, "Osmanlı Coğrafya-i Tarihiyesi" (Devamı V- 5, VI- 3 ve VII- 5)

Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi olan yazar, Akdeniz ve Ege bölgelerinin tarihsel coğrafyasını inceler. Önce, doğal koşulları ve klasik çağlardan başlayarak tarihini gözden geçirir. Ardından, bu bölgelerdeki yer isimlerinin açıklamalı bir listesini verir. Yazar, bu isimleri üçe ayırır: Eski çağlardan kalma isimler, Batı dillerindeki isimler ve Türkçe isimler. *Türk Derneği* dergisinin yedinci ve son sayısındaki "devam edecek" ibaresine rağmen bu eser tamamlanmamıştır.

Görüldüğü üzere, Tür B'deki bütün yazılar, akademik nitelik taşımaktadır. Velet Çelebi ve Bursalı Tahir, dergide ilk örneklerini verdikleri çalışmalarını tamamlayarak değerli eserler yayınlayacaktır.

3. Orta Asya'nın o günkü durumu (Tür C)

I- 7 Necip Asım, "Türk Sayıları"

Ünlü bir türkolog olan yazar, önce, Macarca ezer (bin), szaz (yüz) ve tiz (10) sayılarının Farsça kökenli olduğunu ileri sürer. Bu konuda gösterdiği kanıt telaffuz benzerliğidir. Daha sonra, çeşitli sayılar üzerinde durarak, benzer biçimde, Türkçe, Çuvaşça, Yakutça ve Laponca'nın aynı kökenden geldikleri sonucunu çıkarır.

II- 3 Akyiğitoğlu Musa, "Kazan Tatar Şivesinde Darb-ı Meseller"

Kazan şivesindeki iki atasözü ele alınmıştır. Yazar, bu atasözlerindeki bütün kelime ve eklerin teker teker Osmanlıca karşılıklarını göstererek, Kazan şivesinin Türk dilinin eski biçimini koruduğu sonucunu çıkarır. Bu incelemenin amacı, Osmanlı Türkleri ile Kazan Tatarlarının birliğini göstermektedir.

II- 5 M. Zühdü, "Ahenk Kanunu"

Yazar, Ural-Altay dilleri adı verilen Türkçe, Macarca, Fince ve Moğolca'nın aynı kökten geldiğini gösteren 'ünlü uyumu' kuralının 'keşfinden' bahseder. Başlık olarak koyduğu "ahenk kanunu" yerine Farsça tamlamayı (kanun-ı ahenk) kullanır ve özellikle Radloff'a dayanarak sözkonusu kuralı açıklar.

III- 1, IV-7 ve VI-5 Tür-A'da ele alınmıştır.

VII- 6 Ömer Halis, "Türkçe Manzume"

Bu, "Türk illerin Türk tarihin bilmek gerek Türklere" mısraıyla başlayan ateşli bir manzumedir. Şaire göre, Türklerin yurtları:

Kırım, Kafkasya, Kırgızya, Harezm, Buhara ve Türkistan.
Kazan, Kaşgar, Fergana, Şirvan, Azerbaycan, Dağıstan.

Ayrıca, Çin'de ve Hindistan'da Oğuz Kağan'ın ayak izlerine raslanır. Tarihlerini bilmeyen hiçbir zaman kölelikten kurtulamazlar. "Tanışarak, çalışarak yükselmeyi bilelim".

VII-7 Mişeroğlu Zarif Beşrî, "Çuvaşlar"

Bu yazıda, unutulmuş halklardan biri olan Çuvaşların günlük yaşamı ayrıntılı olarak tanıtılır. Yazının amacı, elbette, Çuvaşların Türk milletinin üyeleri olduğunu kanıtlamaktır. Kullanılan imla son derece fonetik ve lehçeye özgüdür: Örneğin, "etmak" ve "anlataçak".

Tür C'deki yazıların sayısı az da olsa, bu yazılar, gördüğümüz gibi, açıkça pan-Türkik eğilimlidir. Bunun nedenini, yazarların doğum yerlerinde aramak gerekir. Akyiğitoğlu Musa (1865-1923) Kazan kökenli bir hikâyeci ve düşünürdür. Çuvaşlar konusundaki yazının yazarı, "Mişeroğlu" adından anlaşılacağı üzere Volga vadisinde doğmuş bir Tatardır.[22] Mustafa Zühdü

22 Mişer için bkz. Alexandre Bennigsen ve Chantal Lemercier-Quelquejay, *La presse et le mouvement national chez les musulmans de russie avant 1920*, Paris, 1964, s.77.

1881'de Filibe'de doğmuş bir Osmanlıdır, Mülkiye'de öğrenim görmüştür. Ancak, daha sonra Rusya'ya gitmiş, orada Yusuf Akçura'yla tanışmıştır. St. Petersburg'ta bir Alman bankasında çalışmıştır.[23] Elbette Necip Asım da bir Osmanlıdır. Ama, doğduğu kasaba (Kilis) Türk-Arap sınırına yakındır. Türkleri aşağı gören Müslüman Araplar arasında yaşarken, Türklük gururu duymaya başlamıştır.[24] Léon Cahun'un bir kitabını çevirerek, Türkçe'ye Türk milliyetçiliğinin yükselişinde büyük rol oynayacak bir eser kazandırmıştır.[25] Eski Türk yazıtları üzerine yayınladığı kitaplar da vardır. "Türkçe Manzume"nin sahibi Ömer Halis hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz.

Ancak, imzasının önüne bulunduğu yeri yazmıştır: Trabzon-Ortasaray. Eğer Rusya'yla bağlantısı olan bu liman kasabasında yaşıyorduysa, Rusya kökenli kabul edilebilir. Bu arada, kullandığı gramerin farklılığı da özellikle kayda değer.[26] Tür C'deki bütün yazılar, Rusya'dan gelen, veya hiç değilse Rusya'ya büyük ilgi duyan yazarlarca kaleme alınmıştır. Rusya topraklarında, milliyetçiler Müslüman-Türk halkları için mücadele veriyorlardı, hedeflerine ulaşmak için de Müslüman-Türklerin birliğini sağlamaya çalışıyorlardı. Bunun bir sonucu olarak, yazıları da Türklerin birliğini savunmaktadır.

23 Georgeon, *Origines*, s. 130, dipnot 3.

24 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.356.

25 Léon Cahun, *Introduction à l'histoire de l'Asie*, Paris, 1896; Necip Asım, *Türk Tarihi*, İstanbul, 1316.

26 Özellikle İran ve orta Asya'nın tarihi üzerine kimi eserlerin yazarı olan General Bıyıktay'ın adı da Ömer Halis'tir. Ne yazık ki, General Bıyıktay ile bu manzumenin sahibi arasındaki ilişki üzerine hiçbir bilgimiz yok. General Bıyıktay'ın başlıca eserleri: *1827-1828 Rus-İran Harbi*, İstanbul, 1933; *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, İstanbul, 1934.

4. Orta Asya'nın geçmişine ait olaylar (Tür D)

II- 2 Necip Asım, "Firdevs-ül İkbâl"

Başlık, Hive Hanlığı'nın Çağatayca bir vakayinamesinin ismidir. Milliyetçi tarihçi, ilkin, Özbekler'in bozkırın güneyine gidişinden II. Mahmut devrinde bu hanlıkla Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilere kadar Hive'nin tarihini inceler. Daha sonra, vakayinamenin içeriğini açıklar ve derneğin bu metni basması dileğini dile getirir.

IV- 4 Carra de Vaux, "L'inscription Etrusque de Torre di San Mano"

Bu, tanınmış bir Fransız İslâm incelemecisinin bir yazısıdır. Antvan Tıngır'ın çevirisi ve kısa bir yorumu da dergiye eklenmiştir. İtalya'da bulunmuş eski bir yazıtı kelime kelime şerheden yazar, Etrüskçe ile Çağatayca, Yakutça ve Uygurca gibi Türki diller arasındaki ilişkiye işaret eder.

V- 6 Kazanlı Ayaz, "Tatar Edebiyatının Tarihçesi"

Kazanlı Ayaz imzasını kullanan yazar Mehmet Ayaz İshakî (1878-1954) olmalıdır. Yazara göre, 1552'de Kazan Hanlığı Rusya İmparatorluğu'na katıldığı zaman Tatar edebiyatının ne durumda olduğu bilinemez, bunun nedeni de, sözkonusu tarihte Rusların bütün kitapları yakması, ulemâyı öldürmesi, Müslümanları şehirden sürmesi, camileri ve Müslüman okullarını yıkmasıdır. Böyle coşkulu bir tarzda yazısına başlayan yazar, Tatarlar'ın 18. yüzyılda İslâmi kültüre katkı yapmaya başladığını, bunun sonucunda Tatar edebiyatının yeni çağa girdiğini belirtir. Kanıt olarak da Abdulkayyum en-Nasirî'nin eserlerini gösterir.

V- 7 Y. Akçuraoğlu, "Yeni Keşfolunmuş Eski Türk Şehri"

Bu yazı, Kozlov'un ortaya çıkardığı Kara Koto kalıntıları üzerine bilgi vermektedir. Kalıntıların durumu renkli bir üslupla tasvir eden Akçura, Tangutların kale şehrini doğal olarak Türk şehri saymaktadır.

VI- 4 Necip Asım, "Turfan'da Asâr-ı Atika İstikşafı"

Necip Asım, von Le Coq'un *Journal Asiatique*'de çıkan makalesini çevirmiştir.[27]

Tür D'deki yazılar genellikle Türklerin Orta Asya'da bıraktığı anıtları tanıtmak için yazılmıştır. Tür C'deki yazılar gibi, bu yazılar da, özellikle Tür B'deki makalelerle karşılaştırıldığında, rasyonel olmaktan çok, romantik bir nitelik taşımaktadır.

5. Diğerleri

Bu bölüm, derneğin politikasını açıklayan kimi yazılardan oluşmaktadır.

I- 2 "Türk Derneği Beyannamesi"

Kanun-ı Esasi'yi "Osmanlıların hürriyet ve ittihadının berâtı" diye niteleyen beyanname şu noktayı vurgular: Millet-i Osmanıye soyu ve etnik kökeni ile haklı olarak övünç duyan çeşitli unsurlardan oluşmuş olmasına rağmen, bu 'millet'e mensup herkes, Türklerin bir ürünü olan, memleketi ve insanlarını birbirine bağlayan ve birleştiren bir kuvvet (kuvve-i lusukiye) olan Osmanlı Türkçesi'nin bütün Osmanlılar arasında yayılması gereğini kabul eder. Bu, Yusuf Akçura'nın 1904 makalesinde reddettiği Osmanlı milleti siyaset tarzıyla

27 von Le Coq, "Exploration archéologique à Tourfan", *Journal Asiatique*, X. série, XIV, 1909, s.321-334.

aynı görüştür. Gerçek kurucusu Akçura olan derneğin beyannamesinde 'millet-i Osmaniye' terimi bile bulunmaktadır. Beyanname, Osmanlı Türkçesi'nin genellik kazanamadığı kabul ediyor, ama o sıralarda yaygın bir fikir olan Türkçe'nin öğrenmesi zor bir dil olduğu iddiasını reddediyordu. Bu iddiayı kesin olarak çürütmek için, dilin esasını araştırmak gerekliydi. Bu derneğin kuruluş gerekçelerinden biriydi. Ardından beyannamede derneğin politikası on dört madde halinde açıklanır:

1- Türkçe hakkında şarkta ve garpta ne kadar eser yazılmış ise onlar bütün Osmanlıların gözleri önüne konularak Türk lisanının eskiden beri geçirdiği safahatı hakkında herkeste bir fikr-i ihtisas husulüne çalışılacak ve böylece lisanın her cihetten sadeleştirilmesi ve kolaylaştırılması esbâbı araştırılacaktır.

2- Dernek, ilm-i lisanın tetemmümâtından olan sosyoloji ve etnoloji ve münasebâtdârı bulunan arkeoloji ilimleri ile de iştigal edecek ve bu hususta lüzum görülen istikşaflara ve seyahatlere teşebbüs eyleyecektir.

3- Dernek, en meşhur eski Türk eserlerinin ihyasına çalışacaktır.

4- Gerek müstakil ve gerek tâbi' halinde bulunan alelumum Türklerin terbiye-i ilmiyelerinin ikmâli için muktezi vasıtaların yani bilhassa Türkçe kitapların noksanı; Türklerin terakkilerine mani olduğundan Avrupa'dan aldığımız medeniyet ışığını neşre vasıta olmak niyet-i hayriyesiyle dernek, evvel emirde terakkiyât-ı asriyeye muvafık surette ilmi, ahlaki ve ticari kitaplar telif edecektir.

5- Bir milletin en büyük şereflerinden biri de lisanın ecnebiler tarafından mazhar-ı rağbet olduğunu görmek ve onunla konuşulduğunu işitmektir. Çünkü konuşulan lisanın sahibi olan millet, konuşan kimselerin ve hatta milletlerin mazhar-ı hürmet ve muhabbeti olacağı gibi bir lisanın birçok

memleketlerde müstamel bulunması lisan sahiplerinin her türlü müsaadât-ı medeniyeye mazhar olmalarını ve ticaret ve sanatlarının memâlik-i mezkûrede revâcyâb olmasını teshil eder. Türk Derneği, Osmanlı Türkçesi'nin memâlik-i ecnebiyede mehmâemken intişarına sa'y ü ikdâm eyleyecektir. Halbuki bir lisanın yayılmasını kolaylaştırmak için onu kolaylıkla tahsil ettirmek gerektir. Bu sebepten Balkan hükûmâtında, Avusturya'da, Rusya'da, İran'da, Afrika'da, Asya ortasında ve Çin'de bulunan Türkler Osmanlı Türkçesi'ne alıştırılır ise onların temaslarıyla milel-i sâire dahi Türkçe ile istinâs ederek Osmanlıların menâfi'-i ticariye ve sınaiyeleri istihsal kılınmış olur.

6- Türk Derneği, teşebbüsât-ı ilmiyesi esnâsında, bütün Osmanlıları ticaret cihetinden de müstefid kılmak için onların ileride saha-i ticaretleri bulunacak olan Azerbaycan, Afganistan, Kaşgar, Buhara ve Hive gibi memâlikin lisanlarını -Türklükten bilistifade- Osmanlı Türkçesi'ne ve hatta merkez şivesine kolaylıkla yaklaştırmaya çalışacaktır. Ve bu maksada evvel emirde oralara göndereceği açık yazılmış ilim ve fen kitaplarıyla vasıl olacaktır.

7- Türk memâlikinin merâkiz-i meşhûresinde Türk Derneği şuabâtı ihdâs kılınarak bu şubeler, oralarda mektepler küşâd ve gazeteler neşrederek -Avrupa ile en ziyade münasebet peydâ eylediğinden nâşi müterakki bulunan- Osmanlı Türkçesi'nin ve medeniyetinin neşrine çalışacaklardır.

8- Dernek, gerek merkezde ve gerek şubelerde -Türkçe'ye ve Türklüğe ait eserleri muhtevi olmak üzere- peyderpey umumi kütüphaneler vücuda getirecektir.

9- Osmanlı lisanının Arabi ve Farsi lisanlarından ettiği istifade gayr-i münker bulunduğundan ve Osmanlı Türkçesi'ni bu muhterem lisanlardan tecrid etmek hiçbir Osmanlının hayâlinden bile geçmeyeceğinden Türk Derneği, Arabi ve Farsi kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kemâl-i suhuletle

anlaşılacak vechile şayi olmuşlarından intihâb edecek ve binaenaleyh mezkûr derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır.

10- Istılâhât-ı resmiye sırasına girip Türkçe ve hatta Arabi ve Farisice mukabilleri bulunan tabirât-ı ecnebiyenin terk ve ihrâcı hususunda Dernek, hükümet-i seniyye nezdinde teşebbüsât ve istirhâmâtta bulunacaktır.

11- Memâlik-i Osmaniye'de muhtelif lisanlar ile neşir ve talik kılınacak ilanlar ve levhalarda matbuat nizamnamesi mucibince Türkçe bulundurulması hükmünün tatbiki için hükümet-i seniyyenin nazar-ı dikkatini celbetmeyi Dernek, bir vazife olarak deruhde eyleyecektir.

12- Hükümet-i seniyye tarafından vaki olacak tebligat-ı resmiyenin, avâmın anlayacağı derecede Türkçe ile yazılması hususunda Dernek, hükümet nezdinde teşebbüsât ve istirhâmâtta bulunacaktır.

13- Türkçe ile mütekellim olmayan akvâm arasına hicretle orada ihtiyar-ı ikamet eden Türklerin gerek kendilerinin ve gerek nesillerinin Türk lisanını, âdetini, şivesini muhafaza edebilmeleri hususunu Dernek, nazar-ı dikkat altında bulunduracaktır.

14- Maksadın hüsn-i husulünü temin için Türk Derneği, muâvenet ibrâzını arzu buyuran zevatın ırkına, dinine, milletine ve kavmine bakmaksızın Dernek'e dahil olabilmelerini serbest bırakmıştır.

Bu maddeler, genelde, Osmanlı milliyetçilerinin fikirlerini yansıtıyordu. Onlar için acil görev, Osmanlı Türkleri arasında uzun süredir unutulmuş olan Türk kimliğini uyandırmaya çalışmaktı. Kuşkusuz, 5. ve 6. maddeler Türklerin birliğini savunuyordu. Ancak, birliğin hedefi Osmanlı Türkleri'ne bir yarar sağlamaktı. Öte yandan, bu yarar ticari ve sınai olarak tanımlanmıştı; Osmanlı Türk milliyetçilerinin sosyoekonomik konulardaki ilgisizliği gözönüne alınarak, bu fikrin göçmenler

veya Tatarlardan çıkmış olduğu düşünülebilir.[28]

Beyannamenin yanısıra, bir başka makale de derneğin amacını açıklamaktadır. "Türklüğü Bilmeli ve Bilişmeliyiz" başlığını taşıyan makalenin (I-6) Yusuf Akçura tarafından yazıldığı kabul edilebilir.[29] Derneğin gerçek kurucusu ve genel sekreteri olan Yusuf Akçura, başlığı Türk Derneği'nin sloganı sayılabilecek bu yazıda derneğin kuruluş nedenini açıklamaya çalışır.

Dünya politikası üzerinde büyük bir etki yapan bir politik düşünüş tarzının, yani 'milliyet ve ırkıyet fikirleri'nin ele alınmasıyla başlanan yazıda, Akçura, "Türklüğün en kavi ve en medeni kısmı" olan Osmanlıların ulusal kimliklerini unuttuklarına işaret eder. Mekteb-i Aliye'den mezun olan genç aydınlar bile, en eski medeniyetin -Mısır medeniyetinden bile eski- Turan halklarından biri, yani Sümerler ve Akatlar tarafından yaratıldığını bilmediklerini yazar. Bu yüzden, Çin'den Tunus'a, Buhara'dan Sudan'a Asya'nın ve İslâm dünyasının gerçek hükümranları olan Türkler, Avrupalı milletlerin boyunduruğuna girecektir. Bunun ve yokoluşun önüne geçmek için Türkler Türklüğü öğrenmelidir. Almanya, Macaristan ve Rusya gibi bazı Avrupa ülkelerinde Türkoloji çalışmaları hızla sürdürülmektedir, kimi Türkler de bunları izlemeye başlamıştır. Ne var ki,

---

28 Bkz, Georgeon, *Origines*, s. 58-59.

29 Yazar, makalenin sonuna adı yerine 'A' (medli elif) harfini koymuştur. Derneğin genel sekreter dışında bütün ileri gelen üyeleri -başkan, başkan yardımcısı, derginin editörü ve genel sekreter yardımcısı- ilk veya ikinci sayıda makalelerini yayınlamıştı. Dahası, Akçura dışında ismi 'A' ile başlayan tek kişi olan Akyiğitoğlu Musa'nın bir yazısı da ikinci sayıda çıkmıştı. Ayrıca, I-6 numaralı makalede, yazar, Marx, Lassale ve Jean Jaurès'e atıfta bulunarak Avrupa siyasi düşüncesine değinir, ayrıca, ortalama bir Fransız dükkân sahibinin entellektüel standartından söz açar. Bütün bunlar göz önüne alınınca, I-6 numaralı makalenin yazarının, Fransa'da politika öğrenimi görmüş dernek genel sekreteri Akçura olması gerektiği ortaya çıkar.

Türklerin etkinlikleri yeterli düzeyde değildir. Akçura'ya göre, verimli sonuçlar elde etmek için aralarında bağlantı olması gerekir, dernek de bu amaçla kurulmuştur. Derneğin yukarıda anılan beyannamesi ile Akçura'nın makalesi (I-6) karşılaştırılırsa, her ikisi de Türkoloji çalışmalarını desteklemekle birlikte, Akçura'nın yazısında kriz bilinci çok daha köklüdür. Akçura, açıkça, Batı emperyalizmiyle karşı karşıya bulunan geniş Türklük alemini düşünmüştür. Akçura, büyük bir ihtimalle, Avrupa'nın hakimiyetini önlemek için Türklerin birleşmesi gerektiğine inanıyordu. Bu istek, gördüğümüz gibi, sayıları az da olsa, Tür C veya Tür D'de sınıflandırdığımız şiir ve yazılarda açıkça dile getirilmişti.

"Diğerleri" diye sınıflandırdığımız yazıların geri kalanı, özellikle I-8, II-8, III-5, III-8, V-8, V-9, VI-2, VII-2 ve VII-8 numaralı şiirler, analizimiz açısından pek önem taşımamaktadır. I-9 ve III-2 Radloff'a övgüdür. Birincisinde verilen bilgiye göre, dernek kendisine yaşgününde bir kutlama telgrafı çekmiştir. Ötekisi V. Gorldevski tarafından yazılmıştır ve Radloff'un eserlerini tanıtır. I-11 İbni Mühenna'nın Türk dili üzerine yeni araştırmasının[30] basıldığına dair bir duyurudur. III-9, Tablo 1'de verilen üye listesiydi. V-11, Türk Derneği'nin kuruluşunun Cemiyetler Kanunu'na uygun olduğunun hükümetçe tasdik edildiğini bildiriyordu. V-12, şubelerin bir listesiydi. V-13'te, dernek bütün şubelerin mühürlerinin aynı olması gerektiği bildiriliyor ve İstanbul merkezinin mührü bir model olarak gösteriliyordu. VI-9, şubelere yıllık aidatların seksen kuruş olduğunu duyuruyor, bunun yüzde otuzunun

30 "El-kitâb-ül-Lûgati't-Türkiye" derginin ilk sayıdan yedinci sayıya kadar düzenli biçimde ek olarak yayınlamıştır. Bu eklerin toplam sayfa sayısı 56'dır. Antvan Tıngır'ın çalışması "Sarf-ı Tahlilî-i Lisân-ı Türkî" de ikinci sayıdan yedinci sayıya kadar ek olarak yayınlanmıştır, toplam sayfa sayısı 48'i bulur.

merkeze gönderilmesi gerektiğini bildiriyordu.[31] VI-8, her şubenin şu araştırmaları yapmasını istiyordu:

1. Halkın kullandığı kelimelerin alfabetik derlemesi. Mümkünse, ilgili kelimelerin türevlerinin ve etimolojisinin incelenmesi.
2. Derlenen kelimelerin Şemsettin Sami'nin ve A. Vefik Paşa'nın sözlüklerinde[32] bulunup bulunmadığının araştırılması.
3. Eski türkülerin, atasözlerinin ve hikâyelerin derlenmesi.
4. Yöre halkının "neslen Türklüğe derece-i münasebetleri" ve "kavmi" gelenek ve görenekleri incelenmesi, ayrıca şubenin bulunduğu vilayetteki Türk aşiretlerinin araştırılması.
5. Yörede kurulmuş eski Türk hükümetlerinin tarihinin incelenmesi.
6. "Muteber Türk ailelerinin" şecerelerinin çıkartılması.
7. Vilayetteki kütüphanelerdeki Türklüğe ve Türkçe'ye ilişkin kitaplar üzerine incelenmesi.
8. Türklerden kalma tarihsel eserlerin incelenmesi.
9. Halk ilaçlarının araştırılması.
10. Halk tıbbının araştırılması.

Bunlar Türkolojinin temel konularıydı, ama hepsi ancak gelecek kuşak tarafından ele alınacaktı. Ne olursa olsun, bütün bunlar, derneğin amaçlarından birini açık biçimde gösteriyordu: Türkoloji araştırmalarının ilerletilmesi.

Türk Derneği dergisinin analizi, Türklük üzerine araştırmalar yapılmasını ve bu araştırmaların sonuçlarının yayınlanmasını amaçlayan derneğin politikasına uygun olarak, derginin çeşitli

31 11 Şubat 1911 tarihli *Yeni Tasvir Efkâr* gazetesindeki bir ilâna göre, İngiliz kumaşından bir paltonun ve denizci elbisesinin fiyatları sırasıyla 100 kuruş ve 40 kuruştu, *Yeni Tasvir-i Efkâr*'ın yıllık abone ücreti ise 100 kuruştu.

32 Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul, 1317, Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, İstanbul, 1306.

Türkoloji incelemeleri yayınlandığını göstermektedir. Bu incelemelerde ortak bir hedef bulunmadığı görülmektedir. Üstelik, derneğin beyannamesi dahil, Osmanlıların yazılarının büyük bir kısmı, çeşitli etnik gruplardan oluşan 'Osmanlı milleti'nin birliğini sağlamak için dilin sadeleşmesi konusu üzerinde durur. Osmanlı Türkçesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki unsurları birleştirecek en etkili araç olarak görülüyordu. Osmanlı vatanseverliğinin büyük etkisini taşıyan bu yazıların yanısıra, bazı yazılar ve şiirler ise, Osmanlı Türkleri ve Orta Asya'dakiler dahil bütün Türklerin geçmişteki ve o günkü birliğini ileri sürüyordu. Bunların yazarlarının çoğu Orta Asya kökenliydi. Derginin amaçlarında beliren farklılık, derneğin kuruluş koşullarından kaynaklanıyordu. Yusuf Akçura, çarlık yönetimindeki bütün Müslüman-Türk halkların birleşip bu yönetimden kurtulmasını hedefleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'na milliyetçi düşünceyi getirmişti. Diğer taraftan, İstanbul'da, II. Abdülhamit devrinden beri araştırmalar yapan birçok Osmanlı türkolog vardı. Bu türkologlar için Osmanlı uyruklarının birliği verili bir durumdu.

Akçura ve Rusya'dan gelen ya da halen Rusya'daki diğer milliyetçiler Türk Derneği dergisinde düşüncelerini istedikleri gibi yazamıyorlardı. Bu açıdan, Türki halkların birliğini savunan ateşli şiirin ve Çuvaşlar üzerine yazının derginin son sayısında çıkmış olması hayli ilginçtir. Bu sayıdan aylar sonra *Türk Yurdu* dergisi yayınlanmaya başlayacaktı. Yeni dergide, Akçura, Ağaoğlu Ahmet gibi Rusya göçmenleri aktif biçimde fikirlerini savunabilecekti.

İstanbul'daki faaliyetlerden ayrı olarak, hemen hemen aynı zamanda Selanik'te başka bir hareket ortaya çıkacaktı. Bu hareketin yayın organı *Genç Kalemler*'di.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENÇ KALEMLER

Genç Kalemler'*in çıkışı*

Genç Kalemler'in kuruluş tarihi bilinmemektedir, bunun nedeni derginin ilk altı sayısının tarihsiz olmasıdır. Ancak, derginin birinci cildinin her sayısının kapağında, yayınlanma tarihleri sırasını gösteren bir ipucu vardır: İkincisi birincisinden hep sekiz büyük olan iki tane sayı, örneğin 1-9, 2-10, 3-11 vd. Bu da, *Genç Kalemler*'in ardılı olduğu bir derginin dokuzuncu sayısı olarak çıkmaya başladığı düşüncesini doğurmaktadır.

Sözkonusu diğer derginin adı *Hüsn ü Şiir*'dir. 1908 devriminden sonra, *Bahçe ve Kadın* gibi başka birtakım edebiyat dergilerle birlikte Rumeli'de çıkan ve genç yazarların eserlerini basan bir dergiydi bu.[1] *Hüsn ü Şiir*, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (bundan sonra İTC) etkili üyelerinden Dr. Nâzım'ın iki yeğeni tarafından Manastır'da çıkarılıyordu.[2]

---

1 Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul, 1968, s.127.

2 *İbid.*, s.156.

Hüsn ü Şiir'in beyni Ali Canip'ti. Kendisi, Ömer Seyfettin'le birlikte *Genç Kalemler*'de Osmanlıca'nın sadeleştirilmesi ve arılaştırılması için bir kampanya yürütecekti.[3] Dergide, edebi eserler, eleştiriler ve kısa çeviri hikâyeler gibi düzenli yayınlanan bölümler yanında, evrim teorisine bir giriş (sayı 4 ve 5) ve bir sosyoloji yorumu (sayı 1-4 ve 6) anılmaya değer. *Hüsn ü Şiir*'in ilk üç sayısı Manastır'da tarihsiz olarak yayınlanmıştır; dördüncü sayıdan itibaren dergi tarih konularak Selanik'te çıkmaya başlamıştır. Dördüncü sayıdan sekizinci sayıya kadar derginin yayın tarihleri şöyledir:[4]

4. sayı: 23 Temmuz 1910
5. sayı: 14 Ağustos 1910
6. sayı: 29 Ağustos 1910
7. sayı: 16 Eylül 1910
8. sayı: 4 Ekim 1910

Genç Kalemler'in ikinci cildi yeni içeriğiyle 1911 Nisanı'nda basılmaya başlamıştır.[5] Dolayısıyla birinci cildin ilk sayısının 1910'un sonlarında yayınlandığı varsayılabilir, çünkü ikinci cildin basımı için de hazırlık çalışmaları yapılması gerekmiş olmalı. Derginin ilk sekiz sayısı *Hüsn ü Şiir* adıyla; Akil Koyuncu'nun önerisiyle adı *Genç Kalemler* olarak değiştirilmiş,[6] ve dokuzuncu sayı 1910'un sonlarında *Genç Kalemler*'in ilk sayısı olarak yayınlanmıştır. Yazı İşleri Müdürü İTC merkez-i umumi kâtibi Nesimi Sarım'dır.[7] Sayfa sayısı, *Hüsn ü*

3 *İbid.*, Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfeddin: Hayatı, Eserleri*, İstanbul, 1947, s.9.

4 Dergide iki tür takvime göre tarih veriliyordu: Malî ve hicrî-kamerî. Bu tarihlerin Miladi tarihlere dönüştürülmesi için bkz. Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 4. basım, Ankara, 1974.

5 İkinci cildin ilk sayısı da tarihsizdir. Ali Canip'e göre ilk sayı 11 Nisan'da yayınlanmıştır (Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.13). Tahir Alangu ise bu tarihi 18 Nisan olarak verir (Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.160).

6 *İbid.*, s.157.

7 *İbid.*; Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.9.

Şiir'den devam etmektedir, *Genç Kalemler*'in ilk sayfası 81 numarası taşımaktadır. Arap harfleriyle yazılan başlığın altında Latin harfleriyle GUAINDJ-KALEMLAIR yazılmıştır. "Müdiriyet", ilk sayının birinci sayfasında, *Genç Kalemler*'in *Hüsn ü Şiir*'in gelişmiş bir şekilde devamı olduğu açıklamakta, derginin önceki adının düşünce yazıları için pek uygun olmayan fazla estetik bir ad olduğu belirtmektedir.[8]

Tablo 3, ilk ciltteki, konularına göre sınıflandırılmış yazıların satır sayısını göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere, birinci cilt, herşeyden önce, bir edebiyat dergisi cildidir. Bu nedenle, birçok tarihçi -biraz da haklı olarak- bugüne kadar dergiyi gözardı etmiştir. Ne var ki, bu edebiyat dergisinde Türk milliyetçiliğinin özelliklerine dair ipuçları bulabiliriz.

Her şeyden önce, bu derginin kurucuları edebiyatta neyi değiştirmek, neyi korumak istiyorlardı? Ali Canip bu soruyu ustaca cevaplamıştır. Ali Canip, "Edebiyat-ı Müstakbelemiz"[9] başlıklı yazısında Osmanlı edebiyatında Tanzimat'tan beri görülen yenileşmeyi değerlendirir: Modern edebiyatı yerleştirmek isteyen Tanzimat edebiyatçılarının eserleri gerçek insanları anlatmamaktadır. Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli isimleri Tevfik Fikret, Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'in edebi eserleri şüphesiz 'beşeri'dir, ama Batı edebiyatı taklididir. Bu eserler, Osmanlılara uygun bilinç ve atmosferden yoksun kozmopolit karakterler çizmişlerdir. Yani, bu karakterler 'şahsi' değil, 'umumi'dir. Ali Canip'in gelecek edebiyattan beklediği ayırt edici bir bilinçtir.

Bu da, Ali Canip'in bahsettiği bilincin Türklerin bilinci olduğunu varsaymamızı olanaklı kılar. Aslında, bu makalede "Türk" kelimesi hiç geçmez. "Ruh-ı millet" tamlaması kul-

8 Müdiriyet, "Sevgili Karilerimize", *G.K.*, *I/1*, s.81-82.

9 Ali Canip, "Edebiyat-ı Müstakbelemiz", *G.K.*, *I/1*, s.84-85.

TABLO 3

***Genç Kalemler*'in İlk Cildinde Yayınlanan Yazıların Sınıflandırılışı**[1]

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam	Yüzde
Eleştiri	182.5	82.5	112	55.5	218	265.5	916	39.6
Şiir	51	49.5	38.5	117	71.5	66.5	394	17.1
Siyaset	38	35	161	-	-	-	234	10.1
Tarih	42.5	88.5	-	-	65	-	196	8.5
Kısa Hikaye	-	116.5	30	27.5	-	-	174	7.5
Türkçe[2]	-	-	-	72	42	56	170	7.4
Profil	20	23.5	32	18	22	22	137.5	5.9
Tiyatro	-	-	34	-	-	-	34	1.5
Yayın Politikası vb.	27.5	-	-	-	-	-	27.5	1.2
Teknoloji	-	-	27	-	-	-	27	1.2
Toplam	361.5	395.5	434.5	290	418.5	410	2,310.5	100
Toplam Sayfa Sayısı	16	16	16	12[3]	16	16		

1 Her konu için ayrılan sayfa sayısı da, bizim 4. ve 5. bölümlerde kullandığımız başlıklara ait sayfa sayıları da, *Genç Kalemler*'in analizinde onlara verilen önemin göstergesi olamaz, çünkü satır sayısı her sayıda ve her sayfada değişiktir, sayfalarda çokluk süslemeler bulunmaktadır. Ayrıca şiirler tek bir sayfaya sığdırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, yalnızca satır sayılarını veriyoruz. Birinci ve ikinci sayılardaki çift sütunlu yazılarda satır sayıları, tek sütun yazısına göre değiştirilmiştir, yani çift sütunlarda iki satır tek satır olarak sayılmıştır.

2 Türk dili konusunu, edebiyattan ayırmak pek kolay değil. 'Türkçe' sınıfına yalnızca üç yazıyı koydum: "Türkçe mi, Osmanlıca mı?" başlıklı makale ile yalnız sade ve arı Türkçe'yle yazılmak istenen ve "bir tecrübe-i kalemiyye" altbaşlığı taşıyan yazılar.

3 Dördüncü sayının sayfalarının azlığı Türkiye'de birinci cildin bulunduğu tek yer olan Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki nüshada bazı sayfaların kaybolmuş olmasından ötürüdür. Büyük bir olasılıkla, kaybolmuş sayfalarda Cemalettin'in "Mücahidîn-i İlim ve Din ve İstibdâd" başlıklı yazısı bulunuyordu, çünkü üçüncü sayıda "devam edecek" diye bir bilgi verilmesine rağmen, devamını başka bir yerde göremedik.

lanılır, ama bu terimin yerine yazının başka bir yerinde "kütle-i avâmı idare eden hissiyât" denmiştir. Dolayısıyla, bu Türklerin 'ruh'u değil, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan halkın ruhudur. Ancak, Ali Canip'in, dönemin edebiyatındaki kozmopolit ve soylu karakterlerin yerine, kendi ruh ve bilinçlerinden esinlenen yeni bir edebiyat yaratılmasını istediği açıktır, buna karşılık bu ruh ve bilincin, Osmanlılara mı, Osmanlı Türklerine mi, yoksa Türki halklara mı ait olduğu sorusunun cevabı belirsizdir.

Ali Canip'in edebiyatı yenileştirme isteği, *Genç Kalemler*'in kuruluşunun amacıdır da. İlk sayıdaki bir soruşturmaya verilen cevaplar da bunu göstermektedir.[10] Birçok genç edebiyatçı Tevfik Fikret, Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'in eserleriyle ilgili bu soruşturmaya cevap vermiştir. Genç yazarların çoğu, bu üç yazarın değerini vurgulamış, ama aynı zamanda onların eskidiklerini belirtmiştir.

Tablo 3'te, çalışmamız açısından en ilginç konular "Siyaset" ve "Tarih"tir. "Siyaset" bölümü, ilk üç sayıda giriş yazısı niteliği taşıyan 'Siyasi Notlar'ı içermektedir, yalnız birinci sayıda 'Müdiriyet'in bir açıklaması ve üçüncü sayıda ise Ahmet Şuayip'in anısına bir yazı sözkonusu sayıların ilk yazılarıdır. 'Siyasi Notlar' sütununda, Türk milliyetçiliğine hiç değinilmemiştir. İlk sayıda,[11] basının doğruluğu ve tarafsızlığı savunulmuş, ayrıca şu konulara da kısaca değinilmiştir: Osmanlı Devleti'nin borç sorunu, Girit sorunu ve Fransız basınında Osmanlı İmparatorluğu'na asılsız iddialar yönelten yazılar yayınlandığına dair bir haber. Bunların dışında Yunanistan'da

10 "Hüsn ü Şiir"e, *G.K.*, I/1, s.86-87, 90-92. Soruşturmaya katılanlar şunlardır: Celal Sahir, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Haşim, Tahsin Nahit, Yakup Kadri, Refik Halit, Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Nafiz, M. Bahaettin, Mehmet Behçet, Fehmi Razi, M. Nermi, Ali Canip, Rasim Haşmet, Yekta Bahir, Behlul, Mübin, Ethem Hidayet, Müfit Ratıp, Ali Safa, H. Hüsnü.

11 Rumeli Sermuharriri, "Siyasi Notlar", *G.K.*, I/1, s.82-84.

Venizelos'un hükümeti kurduğuna dair bir haber de vardır. İkinci sayıda,[12] yazar Osmanlı parlamentosunun görüşmelerinden söz açar. Bu yazıda, parlamento üyelerinin tembellikle ve beceriksizlikle suçlanması, dolayısıyla gençlerin çabalarının imparatorluğun yeniden inşası için birleştirileceğinin yazılması ilgi çekicidir. 'Gençler' tanımlamasının içinde, yazarın kendisinin[13] ve Jön Türkler'in de bulunduğunu varsayabiliriz. Jön Türkler, henüz toplumu yönetecek yeterlikte olmadıklarının ve toplumun da kendilerini yönetici diye benimsemediğinin bilincindeydiler.[14] Üçüncü sayıda, Girit sorunu ve Osmanlı silahlı kuvvetlerini takviye etme planı üzerinde kısaca durulur.[15] Yazar, ayrıca Yunan-Bulgar ittifakı hakkında bilgi verir, bu ittifak daha sonra Balkan İttifakı haline gelecek ve Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratacaktır. Oysa, yazar iyimser görüşler öne sürer. Ona göre, ittifak, bütün Balkan ülkelerini içine alacak şekilde genişlemeyecektir.

Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere hiç değinilmemesi dikkate değer. Yazar, imparatorluğun içişleri ve Balkanlarla ilgi alanını sınırlamıştır.

Tablo 3'te "Tarih" başlığı altında sınıflandırılan yazılar da Türki halkların tarihini ele almazlar. İlk sayıda basılan makalenin başlığı "Bismarck: 1786'dan 1862'ye Prusya"dır.[16] Ancak, burada konu, Prusya'nın Napoléon tarafından yenilgiye

12 K.N., "Siyasi Notlar", *G.K.*, I/2, s.97-98.

13 "K.N."nin kim olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak, Kâzım Nami olması olasılığı yüksektir. *Türk Yurdu* dergisinin dördüncü cildinin 'içindekiler' bölümünde, bu cildin altıncı sayısında K.N. imzasıyla yayınlamış bir kitap eleştirisinin yazarı olarak Kâzım Nami gösterilmiştir. (K.N., "Zulmetten Nura", *T.Y.*, IV/6, s.601-605).

14 Feroz Ahmad, *The Young Turks: The Committee of Union and Progress in Turkish Politics 1908-1914*, Londra, 1969, s. 17.

15 K.N., "Siyasi Notlar", *G.K.*, I/3, s.114-115.

16 Mehmet Şeref, "Bismark: 1786'dan 1862'ye Prusya", *G.K.*, I/1, s.94-96.

uğratılmasından bir önceki yıla, 1805'e kadar gelişmesiyle sınırlandırılmıştır. *Genç Kalemler* yöneticileri, muhtemelen, Prusya'nın hızlı ilerlemesinin tarihini inceleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden inşası ve gelişmesi için örnek göstermek istemişlerdir. Böyle bir istek, diğer yazılarda da göze çarpmaktadır: Örneğin, üçüncü sayıda teknolojik ilerlemeye ilişkin bir yazıda bu görülür.[17] Yazar, Amerika Birleşik Devletleri'ni bir ilerleme modeli olarak sunar ve o ülkede yapılan çok katlı bir yapıdan söz açar.[18] İkinci sayıda eski çağda Mezopotamya'da din hayatı ele alınmıştır.[19]

Beşinci sayıda Kâzım Nami'nin "Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?" başlıklı bir yazısı yayınlanmıştır.[20] Yazar, ülkenin iklimine ve halkın özelliklerine yeterince önem veren bir tarihin hiçbir zaman yazılmamış olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Yazara göre bunun nedeni, nitelikli tarihçilerin yokluğu ve tarih incelemesine hiçbir mali destek sağlamayan yönetimdir. Burada en önemli nokta, Kâzım Nami'nin bahsettiği tarihin Osmanlı İmparatorluğu tarihi olmasıdır. Dolayısıyla, tarih yazılması gerekli saydığı bilgi, Türklüğün veya Türk halkının genel karakteri değil, Osmanlıların genel karakteridir.

Yukarıdaki analizlerden sonra *Genç Kalemler*'in milliyetçi

17 M. Zühdü, "Asâr-ı Cesîme Merakı", *G.K.*, I/3, s.122.

18 Osmanlı aydınları ABD'ye büyük hayranlık duymuşlardır. Ziya Gökalp 1909 makalesinde Amerika'yı Osmanlılar'a model olarak gösterirken iki amacı vardı: Osmanlıların birliği ve uygarlık yolunda ilerleme. Gökalp'e göre, etnik kökenleri ne olursa olsun bütün Amerikalılar kendilerini Amerikalı sayarlar, Osmanlı ülkesi de hürriyet ve ilerlemeyi arzulayan doğudaki Amerika'dır. ((Ziya Gökalp), "Yeni Osmanlılar", Peyman, III; bkz. Şevket Beysanoğlu, *Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı: 1894-1909*, İstanbul, 1956, s.105). Bilindiği gibi, Akçura böyle bir fikri 1904 makalesinde reddetmişti. Bkz. Yusuf Akçura, "Üç Tarz-ı Siyaset", *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, 1327 içinde, s.4.

19 M. Nermi, "Keldanilerin Hayat-ı Diniyeleri", *G.K.*, I/2, s.102-103, 106.

20 Kâzım Nami, "Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?", *G.K.*, I/5, s.146-148.

bir dergi olup olmadığına ilişkin bir kuşku doğabilir. *Genç Kalemler*'in ilk sayıları gerçekten, 'Osmanlılık'la ilgili yazıların ağırlığını taşımaktadır. Ne var ki, dönüşüm belirtileri yavaş yavaş görünmeye başlayacaktır.

Genç Kalemler'*de dönüm noktası*

Dönüşüm dördüncü sayıda ortaya çıkmaya başlar. O sayıya kadar giriş yazısı olarak bulunan "Siyasi Notlar" yerine, Kâzım Nami'nin "Türkçe mi, Osmanlıca mı?" başlıklı bir yazısı[21] yayınlanır dördüncü sayıda. Osmanlıca'nın sadeleştirilmesini ve arılaştırılmasını savunan, dilde milliyetçiliğin organı diye tanınan *Genç Kalemler*'de Türk dili üzerine yayınlanan ilk yazı budur.

Yazar, önce vatandaşlarının dilinin aslının Türkçe olduğunu kabul eder: Osmanlı Türkleri "Akdeniz'den Pasifik Okyanusu'na dek uzanan, yani Avrupa, Afrika ve Kuzey ve Orta Asya'da yaşayan Turan ailesinin"[22] parçasıdır. Ancak, böylesine cüretkâr bir fikir ileri sürdükten sonra, Kâzım Nami Osmanlıca'nın Arapça ve Farsça'dan çok etkilendiğini ve Osmanlı Türkleri'nin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra bu dillerin birçok kelime ve kuralını aldığını vurgular. Ancak, ona göre, Osmanlıca'nın aslı Türkçe'dir, çünkü bu dil geçirdiği evrim boyunca fiillerini, çekim biçimlerini ve diğer kurallarını korumuştur.[23] Kâzım Nami'nin dil sorununa bakışı oldukça tutucudur. Yazar, önce Osmanlıca'nın o günkü durumunu açıklar ve kabul eder, sonra da bu dilin kesinlikle Türkçe olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla, Arapça ve Farsça unsurları atma, Osmanlıca'nın mevcut durumunu eleştirme sözkonusu değildir.

21 Kâzım Nami, "Türkçe mi, Osmanlıca mı?", *G.K.*, I/4, s.132-133, 136.

22 *İbid.*, s.132.

23 *İbid.*, s.132-133.

Kâzım Nami, ayrıca halkın ("avâm") kendilerinin yazdığı ("bizim yazdığımız") dili anlamadığına değinir, oysa sade dil, yalnızca ilköğretim görmüş kişilerce bile anlaşılabilir.[24] Ne var ki, onun düşüncesi, *Genç Kalemler*'in -daha sonra yayınlanacak- ikinci cildin yöneticilerinden daha tutucudur. İkinciler, Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasını, yani Osmanlıca'nın 'Türkleştirilmesini' savunacaklardı, oysa Kâzım Nami yabancı dillerden kelime ve kural alınmasına karşı değildi, çünkü, ona göre, bunlar Türkçe'nin özgünlüğünün kaybolmasına yol açmıyordu.[25] Yazısının ana izleği -Osmanlı Türkçesi'ne Türkçe mi yoksa Osmanlıca mı denmesi gerektiği- böylece kaçınılmaz olarak yüzeysel bir soruya dönüşmüştür. Ancak, onun bakış açısında, Osmanlı Türklerinin Türk milliyetçiliğinin esas niteliğini bulabiliriz.

Kâzım Nami, 'Osmanlılık'ın aslında Türkler tarafından oluşturulmuş politik ve toplumsal bir gerçeklik olduğunu, ama artık, kendi dilleri ve edebiyatları olan gayri müslim unsurlar bir yana bırakılırsa, imparatorluk sınırları içindeki herkesin ortak bir özelliği haline geldiğini yazar.[26] Osmanlıların diline Türkçe denmeliydi, çünkü hemen hemen bütün yabancı dillerde Osmanlıların vatanına Türkiye adı veriliyordu.[27] Ayrıca, Kâzım Nami'ye göre, "Türklük" her zaman "Osmanlılık"a feda edilmiştir, ama böyle bir politik görüş dil konusunda geçerli değildir.[28] Vurguladığı can alıcı önemdeki nokta şudur: Osmanlı İmparatorluğu'ndaki politik ve sosyal olarak Osmanlı olması gereken Müslüman tebanın kullandığı dil Türkçe'dir.

24 *İbid.*, s.133.

25 *İbid.*

26 *İbid.*

27 *İbid.*

28 *İbid.*

Bu tezlerinin ardından yazar, Osmanlıca'nın sadeleşmesini savunur, çünkü, ona göre, eğer Osmanlıca sadeleştirilirse, Türk dillerinden biri olma niteliği daha açık seçik görülebilecektir.[29] Ancak, sadeleşmeyi daha da acil kılan bir neden vardır. Kâzım Nami'ye göre, "30 milyon Osmanlı"nın kısa sürede bu dili öğrenmesi gerektiği için sadeleşmeye ihtiyaç vardı.[30] Bu, daha önce gördüğümüz gibi, Namık Kemal'in teziyle kuşkusuz aynı tezdi. Yalnız, Namık Kemal'den farklı olarak, Kâzım Nami Türklük dünyasını kesinlikle tanıyordu, örneğin Osmanlı Türkçesi'ni Uygur Türkçesiyle aynı düzeye koyarak, Osmanlıca'yı Türki dillerden biri diye gösteriyordu.[31] Üstelik, yukarıda belirtildiği üzere, Osmanlı Türklerini "Turan ailesi"nin bir üyesi sayıyordu. Kısacası, bir Türk olduğunun köklü bilincine sahipti, dolayısıyla Türki dillerden biri saydığı Osmanlıca'nın sadeleştirilmesi savunuyordu, öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'na ve 'Osmanlılık'a politik ve sosyal olarak bağlıydı.

Aşağı yukarı aynı zamanda Ömer Seyfettin, Ali Canip'e bir mektup göndermiştir.[32] 28 Ocak 1911 tarihli bu mektupta Ömer Seyfettin, Osmanlıca'nın mevcut durumundan nefret ettiğini belirtir ve bu dili "mahvolmuş, karışık, ilme ve mantığa aykırı" diye niteler. "Işık ve hakikate ihtiyacı olan Türkleri Asya'nın karanlığına götürmemek için" Osmanlıca'nın özleştirilmesi hareketini başlatmak istediğini bildirir. Ali Canip'e, Arapça ve Farsça 'terkip'leri dilden atmak için ortak bir kampanya yürütme önerisini sunar.

Ömer Seyfettin kuşkusuz Kâzım Nami'den daha devrimciydi. Kâzım Nami, sadeleşmeyi, esas olarak eğitim gerekçesiyle

29 *Ibid.*, s.136.

30 *Ibid.*

31 *Ibid.*

32 Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.157-158; Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.11.

savunuyordu, yabancı kelime ve kuralların dilin parçası haline gelmesini onaylıyordu. Ömer Seyfettin ise, her şeyden önce Osmanlıca'nın o günkü durumunu reddediyordu.

Ali Canip, Ömer Seyfettin'in önerisine, *Genç Kalemler*'in beşinci sayısında "üslup vadisinde bir kalem tecrübesi" altbaşlığı taşıyan "Sanat ve Mahiyeti" diye bir yazı yayınlayarak karşılık verir.[33] Bu yazıyla, Ali Canip, Ömer Seyfettin'in önerisini uygulamaya sokar. Yazı, neredeyse tamamen arılaştırılmış ve sadeleştirilmiş bir Türkçe'yle kaleme alınmıştır. Böylece, *Genç Kalemler*'in niteliği artık yavaş yavaş değişiyordu.

Hemen hemen aynı zamanlarda derginin bir başka önemli ismi ortaya çıktı: Ziya Gökalp. İTC merkez-i umumi üyesi seçildikten sonra "Turan" şiirini merkez-i umumi kâtibi ve *Genç Kalemler* başyazarı Nesimi Sarım eliyle Ali Canip'e yollamıştı. Bu şiirin özellikle son kıtası çok ünlüdür:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbed ülkedir: Turan!

Ali Canip bu şiiri derginin altıncı sayısında yayınlamıştır.[34] Bu sayının yayınlanışından birkaç gün sonra Gökalp'le ilk defa buluşmuştur.[35] Ali Canip, ona Ömer Seyfettin'in mektubunu göstermiş ve kendi güçleriyle *Genç Kalemler*'i büyüteceklerini ve "Yeni Lisan Müdafii" altbaşlığıyla çıkaracaklarını söylemiştir.[36] Gökalp hemen planlarını onaylamış

33 Ali Canip, "Sanat ve Mahiyeti", *G.K.*, I/5, s.144-145.

34 Tevfik Sedat, "Turan", *G.K.*, I/6, s.167. Bu şiirde "Talat ve Canip' e" diye bir ithaf vardır. "Canip" Ali Canip (Yöntem) olmalıdır; Talat, İttihat ve Terakki Cemiyeti liderlerinden daha sonra sadrazam olan Mehmet Talat olabilir.

35 Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.158-159.

36 İbid.; Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.11-12. İttihat ve Terakki Cemiyeti imparatorluktaki bütün kültürel hareketler üzerinde etkisini göstermek istiyordu. Ziya Gökalp'in bir "irtibat adamı" rolü üstlendiğini söylenir. Bkz. Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.428; Enver Behnan Şapolyo, *Ziya Gökalp: İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, İstanbul, 1943, s.94; Akçuraoğlu Yusuf, *Türk Yılı*: 1928, s.445.

ve katılma isteğini dile getirmiştir. Bu buluşmadan kısa bir süre sonra, 25 Mart 1911'de Ali Canip İTC merkez-i umumisinden bir mektup almıştır, bu mektupta merkez-i umuminin kendisini *Genç Kalemler* başyazarlığına (sermuharrirlik) atadığını ve 10 Lira mali yardım yapılacağı bildiriliyordu.[37] Ali Canip, ertesi gün Gökalp'e teşekkür etmeye gider, öneriyi merkez-i umuminin özellikle Doktor Nâzım'ın derginin içeriğine karışmaması şartıyla kabul eder.[38] *Genç Kalemler*'in ikinci cildi böylece yayınlanmaya başlar.

Genç Kalemler'*in ikinci cildinin yayınlanışı*

İkinci cilt 1911 Nisanında çıkmaya başlamıştır. Birinci sayısı tarihsizdir, ikinci sayıdan itibaren tarih konulmaya başlar. Yaklaşık sekiz ay içinde yalnızca 12 sayı yayınlanabilmiştir, oysa her sayının kapağında şöyle bir tanıtım vardır: "On beş günde bir Perşembe günleri intişar eder, edebi, ilmi mecmuadır".[39] Tablo 4, Tablo 3'le aynı biçimde, konularına göre sınıflandırılmış makalelerin satır sayısını göstermektedir. Tabloda görülmektedir ki, Türkçe konusu yüzde 22 ile ilk sırayı almaktadır. Üstelik, eleştiri, kısa hikâye ve şiirlerin çoğu "yeni lisanla" altbaşlığı taşımaktadır. Bunları da, Tablo 4'te "Türkçe" konusunda sınıflandırdığımız "Yeni Lisan" sütunlarında ileri sürülen teorinin uygulamaya dökülmüş hali sayabiliriz. ("Yeni Lisan" başlıklı yazılar dördüncü, onbirinci ve onikinci sayılar hariç derginin giriş yazılarıdır.) İkinci cildin yayınlanmasındaki amaç da böylece ortaya çıkmaktadır: "Yeni lisan"ın teori ve uygulamasını göstermek.

"Yeni lisan" neydi? "Yeni lisan"ı yaratmak için Osmanlıca'da

37 Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.159-160; Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.12.

38 *Ibid.*

39 Üçüncü cilt 7 Ocak 1912 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır.

TABLO 4

***Genç Kalemler*'in İkinci Cildinde Yayınlanan Yazıların Sınıflandırılışı**

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam	Yüzde
Türkçe	213	157	133	110	178.5	80.5	154	73	83.5	139.5	99.5	98[1]	1,519.5	21.6
Kısa Hikâye	221	-	-	-	-	196	106.5	53.5	323.5	-	-	146	1,046.5	14.8
Eleştiri	165.5	44.5	106.5	-	147	144.5	-	175	-	124.5	104	-	1,011.5	14.4
Felsefe, Sosyoloji, vb.	23	101	95.5	110.5	-	-	-	107	-	113	97	155.5	802.5	11.4
Şiir	64	64	67.5	74.5	71.5	52.5	42	33	57	-	24	29	579	8.2
Yabancı Ülkelerin Durumu	-	-	-	-	102.5	-	200.5	32.5	-	72.5	121.5	-	529.5	7.5
Yabancı Edebiyat (Çeviri)	72.5	65.5	13.5	34.5	-	35.5	-	-	-	84.5	78	66	450	6.4
Tartışma	51.5	84	100.5	191.5	-	-	-	-	-	-	-	-	427.5	6.1
Tiyatro	-	-	-	235	-	-	-	-	-	-	-	-	235	3.3
Profil	19.5	15.5	19	19	19	19	17.5	14	16.5	18	18	-	195	2.8
Güncel Olaylar	17.5	18.5	16.5	16	18.5	14.5	16	15.5	18.5	18.5	15.5	-	185.5	2.6
Diğerleri[2]	-	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	40	64	0.9
Toplam	847.5	550	552	815	537	542.5	536.5	503.5	499	570.5	557.5	534.5	7,045.5	100
Toplam Sayfa Sayısı	24	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16		

1 Onikinci sayıda, Hamdullah Suphi'nin 'yeni lisan'la ilgili mektubu yayınlanmıştır.

2 "Diğerleri", dördüncü sayıda padişaha bir methiyeyi ve okurlara bir duyuruyu ve onikinci saydaki "ikinci cildin fihristi"ni içermektedir.

hangi reformlar yapılmalıydı? Ali Canip, Ömer Seyfettin'e ilişkin anılarında bu soruların cevaplarını ustaca vermiştir. Cevaplarının ana çizgileri şunlardır:[40]

1. Arapça ve Farsça tamlamalar ve çoğul isimler kullanılmamalıdır. Bunlara tek istisna, teknik terimler ve ahlâk ve kâinât, sadrazam gibi tekil olarak kullanılan çoğul isimlerdir.

2. Arapça ve Farsça edatlar, amma, şayet, yani lâkin gibi konuşma diline girmiş olanlar hariç, atılacaktır.

3. Arapça ve Farsça kelimeler, eski imlâları şimdilik korunarak kullanılacak. Fakat bunlardan, kalabalık, hoca gibi halk dilinde telaffuzunu değiştirenlerin Türkçe'de aldıkları şekil yeğlenecektir.

4. Türkçesi olan Arapça ve Farsça kelimeler bırakılacak. Güneş varken şems, mihr; ay varken kamer, mah gibi.

5. Yazı dilinde yalnız milli ve basit gramer hakim olacak.

6. Konuşma dili, birçok Türkler tarafından anlaşılan lâtif, tatlı İstanbul lehçesi nazım ve nesirde ölçek olacak.

Osmanlıca'ya girmiş Arapça ve Farsça tamlamaların, çoğulların ve edatların atılması açısından *Genç Kalemler*'in bu görüşleri kuşkusuz özleştirmeci ve milliyetçiydi. Öte yandan, halkın dilinde yerleşmiş Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin bırakılması yolundaki görüşleri ise, Cumhuriyet devrindeki pek çok eski ve kullanılmayan kelimeyi dirilten özleştirme hareketinden, hatta İstanbul'daki Türk Derneği'nin kimi üyelerinin görüşlerinden farklıdır.[41] Demek ki, can alıcı önem

40 Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s. 14. Bunlar, *Genç Kalemler*'de yayınlanmaştır. *Türk Yurdu* 1912'de benzer bir özet koymuştur. (P. Risal, "Türkler Bir Ruh-i Millî Arıyorlar", *T.Y.*, III/3, s.78-79). Dil reformunun, yani Türk dilinin sadeleştirilmesi ve özleştirilmesi kökenlerinden biri, Şemsettin Sami'nin görüşleridir. Ne var ki, onun mücadelesinin, *Genç Kalemler*'inkinden daha az sistematik olduğu anlaşılıyor. Bkz. David Kushner, *The Rise of Turkish Nationalism: 1876-1908*, Londra, 1977, 6. Bölüm.

41 Örneğin bkz. Ahmet Hikmet, "Yakarış", *T.D.*, III, s.73-75.

taşıyan nokta şudur: *Genç Kalemler*'in kurucu üyelerinin önem verdikleri Türk milletinin uzun ve eski tarihi değil, o günkü halktı.

Öyleyse neden böyle yeni bir dil gerekliydi? Ömer Seyfettin olduğu kabul edilen bir yazar[42] ilk sayının giriş yazısında bu soruyu açık seçik cevaplar. Osmanlıca'nın ve Osmanlı-Türk edebiyatının o günkü durumuna değindikten sonra, 'yeni lisan'ı yaratmaktaki amacı açıklar:

"Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabii bir lisan kendi lisanları lazımdır".[43]

'Yeni lisan'a duyulan ihtiyacı anlamak için, önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü durumunu doğru anlamak gerekliydi.[44] Yazar, imparatorluğun Avrupa'nın büyük devletleri tarafından işgal edildiğini ve Balkan ülkelerinin de onun ölümünü beklediğini belirtir. Bu nedenle, yazara göre, kendi kendini kurtarmak imparatorluğu kurtarmanın tek yoluydu:

"İşkodra'dan Bağdad'a kadar bu kıtayı, Osmanlı memleketini işgal eden Turan ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddi bir terakki ile hakimiyetini, vücudiyetlerini muhafaza edebilirler, terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimizin orasında intişarına vabestedir. Ve bunları neşir için evvela lazım olan milli ve umumi bir lisandır."[45]

42 Yazının sonuna imza olarak yalnızca (?) konmuştur. Ancak, yazarının Ömer Seyfettin olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. Bkz. Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.160; Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s.12-13.

43 ?, "Yeni Lisan", *G.K.*, II/1, s.3b. "Uyanış devri" tabii ki 1908 devrimiyle başlamıştır.

44 Yazar, açıkça "Osmanlı İmparatorluğu" yazmamış, "bir millet" demekle yetinmiştir. Ancak, altındaki cümlelerden, sözkonusu 'millet'in 'Osmanlı milleti', Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayanlar olduğu anlaşılıyor.

45 ?, *op.cit.*, s.6b.

Demek ki, Ömer Seyfettin'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarabilmek için halkın anlayabileceği yeni bir dil gerekliydi. Bundan dolayı, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere hiç değinmemektedir. "Turan ailesi", "İşkodra'dan Bağdat'a" Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Türkler demektir. Giriş yazısı, vatansever bir nitelik taşısa da, milliyetçi duyguları pek açık bir biçimde ifade etmemektedir. Ancak, ikinci sayıda, derginin bir başka önde gelen ismi, milliyetçilik ve vatanseverliklerini analitik bir biçimde açıklamıştır.[46]

Bu yazar çeşitli açılardan 'yeni lisan'ı savunur: 'Yeni lisan' yalnızca edebi bir konu değil, aynı zamanda Türklerin hayatlarıyla ilgili genel bir konu olarak sayar. Yazar, Jön Türk devrimini "kılıçla yapılan inkılap" diye niteler ve bu devrimden sonra, kalemle yeni bir devrim yapılması gerektiğini ileri sürer, bununla, muhtemelen, kafa yapısında ve daha genel olarak toplumsal bir devrimi kastetmektedir. Ona göre, yeni devrim henüz gerçekleştirilmemiştir. Kanıt olarak, Anadolu'nun haraplığını gösterir.[47] Bu, açıkça, yazarın milliyetçi duygularını göstermektedir; Osmanlıların ihmal ettiği ve insanları 'eşek köylü' diye aşağılanan[48] Anadolu, gerçekte, bir Türklük hazinesiydi.

Milliyetçilik duygularını dile getirdikten sonra yazar, "beynelmileliyet, milliyet, kavmiyet" altbaşlığı altında Osmanlı İmparatorluğu ile Türki halkların ilişkisini analiz eder. Ona göre, 'ilim' uluslararasıdır, 'milliyet' ve 'kavmiyet' kavramları bu alana giremez.[49] Siyaset ise, 'milliyet'e ilişkin bir konuydu,

46 ?, "Yeni Lisan", *G.K.*, II/2, s.25a-29b. Bu yazının yazarı Ziya Gökalp olabilir.

47 *İbid.*, s.26a.

48 Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, 2. baskı, Londra, 1968, s. 332-333; Roderic H. Davison, "Environmental and Foreign Contribution: Turkey", şu kitabın içinde: Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow (ed.), *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton, 1968, s.109.

49 ?, "Yeni Lisan", *G.K.*, II/2, s.28a.

Fransızlar ve İngilizler kendi politik toplumlarına veya vatanlarına aittiler.[50] Milliyet, bir iktidar tarafından idare olunan bir toplum demekti.[51] Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkler, Giritliler, Arnavutlar, Bulgarlar, vs. Osmanlı milliyetinden sayılıyordu.[52] Yazar, her unsurun -Türkler, Yunanlılar, vs.- etnik ('kavmi') bir gerçeklik olduğunu belirtir ve şöyle devam eder:

"Osmanlı siyaseti bir milli siyasettir; kavmiyet esasına müstenid bir siyaset takibi bir cürüm, bir cinayettir".[53]

Demek ki, 'kavmi' nitelik taşıyabilecek şeyler yalnızca dil ve edebiyattı. Böylece, yazarın sıkıntılı durumunu anlayabiliriz: Kültür alanında Türklük bilincine sahipti, diğer taraftan politik ayrılıkçılığı reddederek Osmanlı İmparatorluğu'nun birliğini arzuluyordu. Bu karmaşık bakış açısının sonucu şudur:

"Türkçe Osmanlı milletinin resmi lisanı olmakla içtimai ve kavmi mahiyetininden tecrid olunamaz!"[54]

Türkçe'yi imparatorluktaki diğer etnik gruplara zorla kabul ettirmek bu noktadan yalnızca bir adım uzaktadır.

Yazar, Osmanlı Devleti'ne büyük önem verirken, Osmanlı Türkleri ile Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türki halklar arasındaki ilişkiye de değinir. Ona göre, Osmanlı Devleti şüphesiz Osman Gazi tarafından kurulmuştu, ama Türk kavmi, dili ve edebiyatı Osman Gazi'den daha eskiye gidiyordu. Üstelik, o sırada Türk dilini konuşan 100 milyon insan vardı. Yazar şu soruyu yöneltir:

50 *İbid.*

51 *İbid.*

52 *İbid.*, 28a-b.

53 *İbid.*, 28b.

54 *İbid.*

"Bu yüz milyon kan kardeşinin yegâne rabıtası olan lisanına kendi ismini vermek günah mıdır?"[55]

'Yeni lisan'ı savunmaktaki amaçları arasında Çağatay veya Anadolu lehçesinin kullanımını özendirmek yoktu; amaç, İstanbul Türkçesini bütün Türklere yaymaktı.[56] Bu yazı, ne Osmanlı Devleti'ne, ne de bu devletin sınırlarını aşan Türk milletine ilgi duymaktan geri duramayan Osmanlı Türk milliyetçilerinin ayırdedici özelliğini açıkça göstermektedir.

Dördüncü sayının sayfasında bir fotoğrafla birlikte yayınlanan padişaha methiye de[57] Osmanlı Türklerinin Türk milliyetçiliğini ortaya koymaktadır. *Genç Kalemler* 'Tahrir Heyeti' adına yazılan methiye padişaha şöyle seslenerek başlar: "Bütün Osmanlıların Padişahı, bütün İslâmların Halifesi ve bütün Türklerin Hakanı olan büyük Sultanımız" Padişaha övgü sunulmasının nedeni, uzun bir istibdat döneminden sonra kurulmuş olan meşruti rejimi sürdürmesidir. Yazı şöyle devam eder:

"*Genç Kalemler* tahrir heyeti, büyük Turan'ın öz evladları olan bu kendi çocukların bu dakikalarını hayatlarında en mukaddes bir zaman olarak telakki ediyorlar. Sana, ey büyük hakanımız sana, genç ve hür kalplerinden kopup gelen şükran ve mahmidetimizi takdim etmelerine müsaade et. Ey muhterem babamız, milletinle, büyük ve bahtiyar Osmanlılıkla yaşa ve mes'ud ol."[58]

Önceki cümlelerde "Turan" ve "Han" kelimelerinin kullanılmasına karşılık, son cümlede "Osmanlılık" teriminin

55 *Ibid.*

56 *İbid.*, 27b-28a.

57 *G.K.*, II/4, s.57.

58 *Ibid.*

eklenmesi, Osmanlı Türk milliyetçilerinin karmaşık tutumunu açıkça göstermektedir.

Şimdi, Türk sorununa ilişkin yazıların dışında, ikinci cildin diğer dikkate değer yazıları üzerinde duracağız. Tablo 5, ikinci ciltte Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in yazdığı yazı ve şiirlerdeki satır sayısını göstermektedir. Böylece, bu üç yazarın ikinci ciltteki önemli rolünü kavrayabileceğiz. Bu ciltteki yazı ve şiirlerin en azından yüzde 37'sini onlar yazmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi, eleştiri, kısa hikâye ve şiirlerin hemen hemen hepsi 'yeni lisan' teorisini uygun biçimde yazılmıştır. Tablo 4'te eleştiri sınıflamasına sokulan yazıların neredeyse tamamını Ali Canip yazmıştır. Kısa hikâyelerin yarısı Ömer Seyfettin'e aittir. Ömer Seyfettin, ayrıca, dördüncü sayıda "Pamuk İpliği" adlı ünlü oyununu da yayınlamıştır. Dolayısıyla onu, *Genç Kalemler*'in edebiyat cephesinin temel direği diye niteleyebiliriz. Yedinci sayıdaki hikâye Kâzım Nami'nindir; sekizinci sayıdaki hikâye Gökalp imzasıyla yayınlanmıştır; on ikinci sayıda "yeni lisanla milli hikâye" altbaşlığıyla Aka Gündüz'ün bir hikâye yayınlanmıştır. Derginin yöneticileri, yabancı edebiyat örnekleri olarak, ilk altı sayıda Anatole France'dan, onuncu sayıda Gorki'den, onbirinci ve onikinci sayılarda da Andreyev'den çeviriler yayınlanmışlardır.

Felsefe ve sosyolojiye ilişkin yazıların çoğunu Ziya Gökalp yazmıştır. Ziya Gökalp, Alfred Fouillée'nin sosyoloji teorisini[59] tanıtmıştır. Yine ikinci ciltte iki ünlü makalesini ilk defa yayınlamıştır: "Bugünkü Felsefe"[60] ve "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler"[61] Gökalp, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" adlı makalesinde, 1908 devrimiyle yeni bir yol açan 'Osmanlılık'ın

59 Harald Höffding, "Alfred Fouillée'nin Tekâmülcü Felsefesi", *G.K.*, II/3, s.45a-47b.

60 Tevfik Sedat, "Bugünkü Felsefe", *G.K.*, II/2, s.29b-31b.

61 Demirtaş, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler", *G.K.*, II/8, s.138a-141a.

TABLO 5

Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in *Genç Kalemler*'in İkinci Cildinde Yayınlanan Yazı ve Şiirlerinin Satır Sayısı[1]

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam	Yüzde
Ali Canip	76	61.5	122.5	10	16	14	7.5	9.5	-	-	-	17	334	
Yekta Bahir	-	51.5	-	191.5	147	144.5	-	-	-	-	104	-	638.5	
Toplam	76	113	122.5	201.5	163	158.5	7.5	9.5	-	-	104	17	972.5	13.8
Ömer Seyfettin	221	-	-	243.5	-	-	-	-	323.5	-	-	-	788	
Perviz	16.5	-	100.5	-	-	196	-	-	-	-	-	-	313	
Toplam	237.5	-	100.5	243.5	-	196	-	-	323.5	-	-	-	1,101	15.6
Tevfik Sedat	-	101	-	110.5	-	-	-	-	-	-	-	-	211.5	
Gökalp	-	-	95.5[2]	-	-	-	7.5	53.5	-	-	-	-	156.5	
Demirtaş	-	-	-	20	40	-	-	107	-	-	-	-	167	
Toplam		101	95.5	130.5	40	-	7.5	160.5	-	-	-	-	535	7.6
Toplam	313.5	214	318.5	575.5	203	354.5	15	170	323.5	-	104	17	2,608.5	37.0
"Yeni Lisan"[3]	213	157	133	110	178.5	80.5	154	73	83.5	139.5	99.5	-	1,421.5	20.2
Genel Toplam	526.5	371	451.5	685.5	381.5	435	169	243	407	139.5	203.5	17	4,030	57.2

1 Yekta Bahir, Perviz, Tevfik Sedat ve Demirtaş'ı Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in takma adları sayan genellikle kabul edilen görüşü ben de burada izledim. Ancak, ben dahil, bazı araştırmacılar bu belirlemeleri tam olarak kabul etmezler. (krş. İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu (ed.), *Ziya Gökalp Bibliyografyası*, Ankara, 1921, s. 14 vd.)

2 Bu makale, Alfred Fouillée'nin sosyolojisi üzerine bir yorumun çevirisidir. Çevirmenin adı konulmamış olmasına rağmen, İ. Binark ve N. Sefercioğlu çevirmeni Ziya Gökalp saymışlardır (ibid., s. 13). Makalenin içeriği bu saptamayı doğrulamaktadır, bu yüzden ben de makaleyi Gökalp'in yazıları arasına koydum.

3 "Yeni Lisan" başlıklı giriş yazılarında ilk beş sayıda imza yerine "?" bulunmaktadır, altıncı sayıdan itibaren ise "Genç Kalemler Tahrir Heyeti" imzası kullanılmıştır. İlk sayıda ilgili yazıyı Ömer Seyfettin'in yazdığı kesindir. İkinci sayıdaki yazı ise Ziya Gökalp ile Ali Canip'in ortak ürünü olabilir. Bu tabloda, "Yeni Lisan" başlıklı bütün yazılar "Yeni Lisan" özel bölümünde sınıflandırılmıştır.

geleceğine büyük umut bağlar:

> "Yeni kıymetler Osmanlılığın ruhundan doğacak iktisadi, ailevi, bedii, felsefi, ahlaki, hukuki, siyasi kıymetlerdir... Bu milli irfanlar sayesinde Osmanlılığın milli medeniyeti Avrupa medeniyetlerine gıbtalar ilham edecektir."[62]

Aynı zamanda, bir Türk milliyetçisi olduğu için Türk kimliğini öne sürmeyi ihmal etmez:

> "Hakiki medeniyet ancak yeni hayatın inkişafıyla başlayacak Türk medeniyetidir."[63]

Gökalp, Fouillée'nin sosyoloji teorisini yorumlarken, esas olarak, sosyal organizmacılık teorisine dayalı sosyal ilerleme fikrini ortaya koyar. 'İlerleme' kavramı, *Genç Kalemler*'in büyük ağırlık verdiği bir konudur. İlk ciltte, gördüğümüz gibi, Prusya'nın ilerleme tarihi sunulmuştu. İkinci ciltte, "Japonya İmparatorluğu" yazı dizisi beşinci, yedinci ve sekizinci sayılarda yayınlanır.[64] Bu dizi, Tablo 4'te "Yabancı Ülkelerin Durumu" konusu içinde sınıflandırılmıştır. Sözkonusu yazı dizisinin yayınlanmasındaki amaç, kuşkusuz, bir süre önce Rus-Japon savaşında büyük bir zafer kazanan Japonya'nın olağanüstü ilerleyişi üzerine bilgi edinmektedir.

Son olarak, Tablo 4'teki "Güncel Olaylar" kategorisi üzerinde durmalıyız. Bu kategoriye, derginin her sayısının sonunda bulunan "Haftanın Hadisesi" başlıklı haber sütunlarındaki yazılar alınmıştır. Bu sütunlarda, Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen olaylara hiç değinilmemiştir. Habere konu olan olaylar, İstanbul, Selanik ve bazen de İzmir'de, yani

62 *Ibid.*, 140b.

63 *Ibid.*, 141a.

64 Kaya Alp, "Japonya İmparatorluğu: Yeni Hayat", *G.K.*, II/5, 7, 8, s.93a-95b, 123b-124b, 143.

imparatorluğun en önemli şehirlerinde geçmiştir. Birinci ciltteki "Siyasi Notlar"da da görüldüğü gibi, *Türk Yurdu*'nun[65] tersine, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere ilgisizlik, *Genç Kalemler*'in belli başlı özelliklerinden biridir.

Fuat Köprülü ile tartışma

O sırada yirmibir yaşında bir genç olan Köprülüzade Mehmet Fuat -Fuat Köprülü (1890-1966)- *Genç Kalemler*'in savunduğu 'yeni lisan'ı sert bir şekilde eleştirmiştir. Dergi doğal olarak bu eleştiriye karşılık vermiştir. Özellikle üçüncü ciltte, ona karşı yazılar gittikçe sertleşmiş, Köprülü'nün eleştirilmesi neredeyse derginin çıkış nedenlerinden biri haline gelmiştir. Bu oldukça garip bir durumdur, çünkü 1912'nin sonundan itibaren, *Genç Kalemler*'in edebiyat cephesinde en önemli ismi Ömer Seyfettin'in edebi eserleri ile Fuat Köprülü'nün makaleleri *Türk Yurdu* dergisinde birbiri ardına yayınlanmaya başlayacaktır.[66] Üstelik, Köprülü türkoloji üzerine bir otorite olarak dünya çapında tanınacaktır. Dolayısıyla, bu tartışma, *Genç Kalemler*'in özelliklerini ve etkisini aydınlatmaya yarayacak ipuçlarından biri olabilir.

Tartışma, *Genç Kalemler*'in ikinci cildinin yayınından bir ay sonra, Mayıs 1911'de *Servet-i Fünun*'da Köprülü'nün "Edebiyat-ı Milliye" yazısının basılmasıyla başlar.[67] Köprülü, bu yazısında, *Genç Kalemler*'in ileri sürdüğü o günkü edebiyatın 'milli ruh'tan yoksun olduğu şeklindeki iddiayı reddeder. "Irk" terimi-

65 *Türk Yurdu* için Dördüncü Bölüm'e bkz.

66 Ömer Seyfettin'in bir eserinin *Türk Yurdu* dergisinde ilk yayınlanışı 11 Temmuz 1912 tarihindedir. ("Gülen Ay", *T.Y.*, II/5, s. 513) Köprülü'nün yazısı ise 6 Şubat 1913'te yayınlanmıştır. ("Ümit ve Azim", *T.Y.*, III/8, s. 240-247.) Ali Canip'in, Kâzım Nami'nin ve Ziya Gökalp'in yazıları *Türk Yurdu* dergisinde üçüncü ciltten sonra artmaya başladı. Bkz. Dördüncü Bölüm.

67 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Edebiyat-ı Milliye", *S.F.*, XLI/1041, s.3-7.

riminin dikkatsizce kullanımına karşı uyarıda bulunur: Bu kavram tek ve sabit bir anlama sahip değildir, coğrafi ve sosyal şartlara göre değişen bir içeriği vardır.[68] Böyle bir tezden çıkan sonuç, doğal olarak, Osmanlı Türkleri'ni Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türkler'den ve eski Türk tarihinden ayırmaktı. Köprülü, uluslararası ilişkilerin giderek kökleştiği ve sosyal şartların kozmopolit hale geldiği "günümüzde" milli bir edebiyat olamayacağını da sözlerine ekler.[69]

Bu görüşün, o günkü Osmanlı aydınları arasında epeyce taraftarı vardı, milliyetçilik pek yaygın değildi. Ne var ki, *Genç Kalemler* bu görüşü görmezlikten gelemezdi. Ali Canip, Yekta Bahir takma adıyla hemen bir karşılık yazdı.[70] Bu yazı, dördüncü sayıda "Gençlik Kavgası" sütununda yayınlanmıştır, Tablo 4'te de "Tartışma" başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Yazar, ilkin, *Genç Kalemler*'i politikalarını açıkça tanımlamadığı gerekçesiyle eleştirdiği için Köprülü'yü sert bir biçimde yerer. Köprülü'nün tutumunu aptalca, hayalperest ve donkişotvari diye niteler.[71] *Genç Kalemler*'in öncelikle 'yeni lisan'ı yaymayı amaçladığını açıklar, bu dille yazılan edebi eserler doğal olarak milli bir edebiyat oluşturacaktı. Yazar, ikinci olarak, Köprülü'nün "ırk" terimini yanlış kullanmakla eleştirir. Temsil ettikleri kavramın "ırk" değil, "kavim" olduğunu bildirir.[72]

68 *Ibid.*, s.4b-c.

69 *Ibid.*, s.6c-7a.

70 Yekta Bahir, "Gençlik Kavgası: Milli Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?", *G.K.*, II/4, s.72-77, Yekta Bahir, genellikle Ali Canip'in takma adı olarak kabul edilir. Ancak, hem içeriğine, hem de biçimine bakarak, bu makaleyi Ziya Gökalp'in yazdığı düşünülebilir. Çağdaş Türk edebiyatı tarihinde takma adlar konusu üzerine ne yazık ki pek fazla çalışma yoktur. Bu konuda bkz. Naile Binark ve Saide Arslanbek (ed.), *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi*, Ankara, 1971; Fethi Tevetoğlu, "Türk Edebiyatında Takma Adlar", *Kardelen* (Samsun), IX-XII, 1988.

71 İbid., s.73a.

72 İbid., s.74a.

Ona göre, kavim ortak bir dil kullanan sosyal birim demektir; dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan insanlar, 'ırk' grupları değil, 'kavim' gruplarıdır.[73]

Köprülü'nün eleştirisini bu şekilde karşılandıktan sonra, yazar, kendi görüşlerini biraz tekyanlı olarak açıklar. Ne var ki, bu açıklamalarda bile, Osmanlı Türk milliyetçiliğinin çapraşık niteliği görülebilir. Örneğin, yazar, yaşadıkları dönemi, eski değerlerin yıkıldığı, yenilerinin bulunduğu bir inkılap devri diye niteler,[74] Türklük'le belirli bir yenilik'i özdeşleştirir.[75] Türklere, kendi yeteneklerini geliştirerek ve taklidi reddederek ilerlemelerini ve böyle bir girişimin sonucunda da gelişmiş ülkeleri geçmelerini öğütler.[76] Örnek olarak Almanya ve Japonya'yı gösterir.

Can alıcı nokta, soyla ilgili tezde görülür. Yazar, 'Türklük'ün bir soy meselesi olmadığını ileri sürer:

"Birçok Çerkesler, Kürtler, Arnavutlar ve melezler vardır ki Türklüğü ıslaha çalışıyorlar; çünkü biliyorlar ki Şark kavimlerini Garb'ın istibdat ve ihtikarından kurtaracak ancak Türklüktür."[77]

Bu tez, öteden beri Osmanlı Devleti veya Osmanlılık lehine ortaya atılmıştır, dolayısıyla yukarıdaki alıntıda 'Türklük' yerine 'Osmanlılık' konulursa tez anlamsızlaşmaz, tersine açıklık kazanır. Makale kozmopolit bir okur kitlesine sesleniyor olsa da, 'Türklük' ile 'Osmanlılık'ın birbiri yerine kullanılabilir olması, Osmanlı Türkleri'nin Türk milliyetçiliğini incelemek ve Köprülü'nün daha sonra gerçekleşecek 'dönme'sini anlamak açısından önemli bir ipucu sayılmalıdır.[78]

73 Bilindiği gibi, Yusuf Akçura, "ırk"ı, "millet" anlamında kullanır. "Türk ırkı" gibi.

74 Yekta Bahir, *op.cit.*, s.75b.

76 *Ibid.*, s.75a.

77 *Ibid.*, s.77b.

Bu ilk tartışma böylece sona erdikten sonra, Köprülü tartışmanın odağını dil konusuna çevirmiştir. *Servet-i Fünun*'da "Yeni Lisan"[79] başlığıyla yayınlanan bir sonraki eleştirisinde, *Genç Kalemler*'in yarattığı dilin derginin önde gelen yazarlarının aşmak istedikleri Tevfik Fikret gibi eski yazarların etkisinden kurtulamadığını vurgular. Köprülü'ye, *Genç Kalemler*'de yayınlanan edebiyat ürünleri Fikret'in taklitleri, hem de çok kötü taklitleridir yalnızca.[80] Köprülü, bunları, gürültü, manasız hevesler ve semeresiz niyetler diye niteler.[81]

Köprülü'nün *Genç Kalemler*'e sert saldırılarından, aralarındaki anlaşmazlığın düzelmez hale geldiği sonucu çıkarılabilir. Aslında, durum bu kadar vahim değildi. Köprülü 'yeni lisan'ın milliyetçi niteliğini değil, bu 'lisan'a uygun şekilde yazılan edebi eserleri estetik gerekçelerle eleştirmişti. Çok başarılı bir ürün çıksaydı, Köprülü düşüncesini değiştirebilirdi. Aslında, Köprülü, *Genç Kalemler*'in ilk sayısına, yukarıda bahsedilen Tevfik Fikret, Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'le ilgili soruşturmaya cevap olarak, Osmanlı edebiyatı üzerine bir yazı vermişti. Bu yazısında *Genç Kalemler*'in görüşlerine uygun olarak edebiyatta yenileşmeyi destekliyordu. Şöyle diyordu:

"Onlar dün âsmân-ı sanatta doğan birer yıldızdılar; bugün

78 Ali Kemal (1867-1922), 1904'te, Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset"ine verdiği eleştirel cevapta Osmanlı İmparatorluğu'nu "Türk devleti" diye adlandırmıştır. (Ali Kemal, "Cevabımız", *Üç Tarz-ı Siyaset*'in içinde) Bilindiği gibi, Ali Kemal, Akçura'nın 'tevhid-i Etrak' önerisini, hatta düşünce silsilesini reddetmişti. Ancak, ondan öncekilerden farklı olarak Ali Kemal kendini Türk sayıyordu. Türkleri olağanüstü yeteneklerinden ötürü över ve şöyle der: "(Türk), altıyüz beş senelik bir devletin, bir saltanatın müessisi, malikidir" (*ibid.*, s.40). Söylemeye gerek yok, sözkonusu devlet Osmanlı Devleti'dir.

79 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Yeni Lisan", *S.F.*, XLII/1082, s.365-370.

80 *Ibid.*, s.365a-b.

81 *Ibid.*, s.366a.

ufûl ettiler. Ve yalnız hatıralar kaldı."[82]

Servet-i Fünun'daki (tartışmayla ilgili) üçüncü yazısında Kâzım Nami'nin yazdığı karşılığı[83] çürütmeye çalışan Köprülü, nihayet Ömer Seyfettin'in eserlerini över.[84] Ama, Ömer Seyfettin'in eserleri gibi güzel eserlerin nadiren yazılabileceğini ileri sürerek takındığı tavrı değiştirmez.

Temel noktada anlaşmaya başladığı görülen Köprülü ve *Genç Kalemler* daha sonra birbirlerinden iyice uzaklaşır, aralarındaki tartışmalar da neredeyse çamur atmaya dönüşür.[85] Ama bir yıldan az bir süre içinde sözkonusu yazarlar *Türk Yurdu*'na katılacaklardır. Üstelik, Köprülü yazılarını oldukça sade bir Türkçe'yle, 'yeni lisan' teorisine kısmen uygun biçimde yazacaktır. Niçin değişmiştir? Her şeyden önce, *Genç Kalemler*'le edebiyatta yenileşmenin temel önemi üzerinde görüşbirliğine varmıştır. İkinci olarak, o sırada yetenekli bir genç olan Köprülü, muhtemelen, 'Türklük' bilincini ulaşmıştı, daha somut olarak, Türkolojinin sonuçlarını öğrenme fırsatı bulmuştu.[86] Nihayet, 'Türklük' ile 'Osmanlılık'ın birbiri yerine kullanılabilmesi üzerinde dikkatlice durmalıyız, bu, gördüğümüz gibi, *Genç Kalemler*'in ve Osmanlı Türk milliyetçilerinin görüşlerini belirleyici niteliklerinden biriydi. Osmanlı Devleti'nin varlığını verili bir durum olarak kabul eden bu milliyetçilik, Osmanlı Türkleri için, Rusya göçmenlerinin milliyetçiliğinden daha kolay benimsenebilir nitelikteydi. 'Osmanlı milleti' veya 'millet-i Osmaniye' diye bir milletin varolmadığını ileri sürerek başlayan "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesiyle Yusuf Akçura Rusya göçmenlerinin milliyetçiliğini temsil ediyordu. Bütün bunlara göz önüne almadan, Köprülü'nün 'dönme'si ve Ziya Gökalp'in hızlı değişimi anlaşılamaz.[87]

Şimdi *Genç Kalemler* ile Jön Türkler arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz. Jön Türkler Osmanlı Devleti'nin politik hayatına derin ilgi duyuyor ve yön vermek istiyorlardı, *Genç Kalemler* de bu amaç için ellerinden gelen desteği sağladılar.

Genç Kalemler *ve Jön Türkler*

Ziya Gökalp İTC merkez-i umumi üyesiydi. *Genç Kalemler*'in birinci ciltteki başyazarı Nesimi Sarım merkez-i umuminin kâtibiydi. Ömer Seyfettin, 1909 karşıdevrimini bastırmak üzere İstanbul'a gönderilen Hareket Ordusu'nda subaydı.[88] Bütün bunlar, *Genç Kalemler* ile Jön Türkler, daha doğrusu İTC arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir. Aralarındaki ilişki yalnızca resmi nitelikte değildi.

Genç Kalemler'in yöneticileri, yalnızca bir dergi yayınlamanın 'yeni lisan'ı yaygınlaştırmak için yeterli olmadığına

82 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Hüsn ü Şiir"e, *G.K.*, I/1, s.86.

83 Kâzım Nami, "Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi", *G.K.*, III/17-18, s.128-129, 132-139. Bu yazı, Köprülü'nün "Yeni Lisan" başlıklı eleştirisini çürütmek için yazılmıştır.

84 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Türklük ve Yeni Lisan", *S.F.* XLII/1091, s.581a.

85 Köprülü'ye eleştiren yazılar şunlardır: M. Ali, A. İrfan, et.al., "Bir Tarize Cevap: Köprülüzade Fuat Bey'e", *G.K.*, III/17-18, s.152; Celâl Sakıp, "Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey", *G.K.*, III/20, s.191-194. Bu yazıların yanısıra, *Genç Kalemler*'de Yakup Kadri'yi (Karaosmanoğlu) (1889-1974) cevaplayan yazılar da çıkmıştır. Bu yazar ile *Genç Kalemler* arasındaki tartışma için bkz: Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. basım, Ankara, 1972.

86 İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Ömer Faruk Akün'e verdiği bu fikir için şükran borçluyum.

87 Gökalp, 1909'da, Osmanlıların hiçbir kan bağı olmayan çeşitli etnik grupları manevi kardeş yaptığını öne sürmüştür; yeni Osmanlı milleti, birçok unsurun birleştiği böyle bir birim anlamına geliyordu. Üstelik, Türklerin birliğini reddetmiştir. Gökalp'e göre, Osmanlılar eski Türk hanlığını yeniden diriltmeye çalışsalar da, bu gerçekleştirilmesi imkânsız bir fikirdir, çünkü eski Türklerin hanı Turan diye bir hayali ülkenin ruhâni hükümdârıydı. Bkz. Beysanoğlu, *İlk Yazı Hayatı*, s.99, 101, 105.

88 Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.141-142.

inanıyorlardı. Belki de Ziya Gökalp'in aracılığıyla, bir heyet oluşturdular, heyetin başında Enver Paşa bulunuyordu. Bu heyet, önemli saydığı pek çok Batı eserini, örneğin Spencer, Fouillée, Taine vb. yazarların eserlerini 'yeni lisan'la tercüme etti.[89] Ayrıca, 'yeni lisan'ı yaymanın en etkili yolu olarak okullarda öğretilmesini tasarladılar. Belki de İTC'nin politik nüfuzunu kullanarak, Selanik'te dört okuma kitabı ve iki imla kitabı yayınladılar, Maarif Nezareti'nin izniyle bunları okullarda kullandırdılar.[90]

Genç Kalemler'in önde gelen yazarları hemen her gün bir İTC kulübünde buluşup, edebiyat ve felsefe konularını tartışırlardı.[91] Bu tartışmaların sonuçları yalnızca *Genç Kalemler*'de yazı olarak değil, aynı zamanda İttihat ve Terakki Mektebi'nde konferans olarak da görülüyordu.[92] Bu konferanslar, gerçekte, İTC'nin Ziya Gökalp'e verdiği önemli görevlerden biriydi. Bu görev, İTC liderlerinin duyduğu kaygılardan ötürü verilmişti. 1908'de politik bir devrim gerçekleştirmişlerdi kuşkusuz, ama ondan sonra karşıdevrim ortaya çıkmış, ayrıca bir muhalefet partisi kurulmuştu. Bu koşullarda, görevlerinin önemini kavrayabilecek, toplumda ve zihniyette bir devrim yapabilecek yeterlikte gençlerin yetiştirilmesi onlar için önemliydi.[93] Bu acil görev Gökalp'e verilmiş, o da, Gençlik İşleri'nin yöneticisi olarak gençliğe ulaşmaya çalışmıştı.[94] Gökalp ve *Genç Kalemler*'in önde gelen diğer yazarları bu amaçla 'İttihat ve Terakki Mektebi'nde

89 İbid., s.165-166; ?, "Yeni Lisan", *G.K.*, II/2, s.26a.

90 Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.166.

91 *İbid.*, s.171.

92 Bu 'mektep' de, Selanik, İstanbul ve diğer önemli şehirlerde açılmış bir tür 'kulüp'tü. Felsefe, tarih, vb. öğretilen başlıca konulardı, konferansları izlemek ücretsizdi.

93 Şapolyo, *Ziya Gökalp*, s.78-79.

94 *İbid.*, s.77-78.

konferans vermişlerdi.

İTC, söylemeye gerek yok, Osmanlı Devleti'nin birliğini korumaya çalışan bir siyasal örgüttü. 1908'de, 1909'da ve 1913'te kabul edilen programlarının eğitim bölümünde, devletin resmi dili olan Türkçe'nin bütün Osmanlı uyruklularına öğretilmesi gerektiği belirtiliyordu. 1908 programında, Türkçe devletin resmi dili olarak kabul ediliyor, dolayısıyla her tür resmi yazışmanın Türkçe yapılması gerektiği duyuruluyordu.[95] Eğitime ilişkin olarak, programda şunlar yazılıydı: "Tahsil-i ibtidaide lisan-ı Türkî mecburü't-talimdir".[96] 1909'da, Türk milliyetçiliği Osmanlı siyaseti üzerinde henüz hiçbir etkiye sahip değilken programda şöyle deniyordu:

"Tahsil-i iptidaî ve âlîde lisan-ı tedris Türkçe'dir. Bununla beraber mekâtib-i idadiyede elsine-i mahalliye dahi talim ettirilecektir".[97]

Ocak 1913'te bir hükümet darbesiyle iktidarı eline geçirmesinden ve Mahmut Şevket Paşa'nın Haziran 1913'te öldürülmesinden sonra, İTC yeni bir siyasi program yayınlamıştır. Bilindiği gibi, bu iktidar döneminde, Türk milliyetçiliği yavaş yavaş siyasete ağırlığını koyacaktır. Ne var ki, 1913 programının eğitimle ilgili bölümü 1908 ve 1909 programlarından pek farklı değildir. 1913 programı, yerel dillerde eğitimi şöyle güvenceye alıyordu:

"Mekâtib-i iptidâiye-i umumiye ve tâliyede türkçenin yalnız lisan olarak tedrisi mecburi olmakla beraber her mahallin ana lisanı lisan-ı tedris olacaktır".[98]

Arap vilayetlerindeki yerel özerklik isteklerine karşılık

95 Madde 7, Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, İstanbul, 1984, s.66.

96 Madde 17, *ibid.*, s.67.

97 Madde 10, *ibid.*, s.82.

98 Madde 41, *ibid.*, s.110.

İTC'nin bir taviz verdiği anlaşılmaktadır.[99] Ancak, yeni program eski programlarla uyum içindedir. Üstelik, bu program, yukarıda gördüğümüz gibi, yalnız Ahmet Hikmet ve *Genç Kalemler*'in yöneticileri gibi Osmanlı milliyetçilerinin görüşleriyle değil, aynı zamanda Namık Kemal'in görüşleriyle de aynı niteliktedir.[100] Dil konusundaki görüşlerde süreklilik Osmanlı vatanseverliği ile Türk milliyetçiliği arasında bir bağlantı noktası göstermektedir. Türk dilini zorla kabul ettirme siyaseti 1913 programı gibi 'ılımlı' bir metinde da bulunmaktadır.

Genç Kalemler ile Jön Türkler arasındaki ilişki açısından, iki grubun da halka önem verdiği göz ardı edilmemelidir. *Genç Kalemler*, Arapça ve Farsça kelimeleri ve kuralları atarak, 'yeni bir lisan' yaratmak istiyordu. Hareketleri 'özleşmeci' diye adlandırılabilir kuşkusuz, ne var ki, halkın diline yerleşmiş yabancı kelimeleri atmaktan yana değildiler. Dahası, batı eserlerini 'yeni lisan'la tercüme etme, okuma ve imla kitapları hazırlama ve dağıtma çabaları, "maarifin ne olduğunu bilmeyen"[101] Anadolu halkına yönelikti.

İTC halkı sık sık politik faaliyetlere katılmaya yönlendirmişti, örneğin yabancı malları boykot kampanyası açmış, ayrıca mitingler düzenlemişti. Niçin halka bağlanmıştı? Birincisi, İTC liderleri geleneksel yönetici elitten değildi, yeni orta sınıf denilen bir sınftandı. Osmanlı Devleti'ni yönetecek yeterliğe sahip olmadıklarını, yönetici olarak kabul edilmeyeceklerini biliyorlardı. Dolayısıyla, siyasetlerinin halkın genel siyasi iradesini temsil ettiğini gösterebilirlerse, bu, siyasetlerinin ve siyasal liderliklerinin meşruluğu için hayli etkili bir araç olacaktı.

Ziya Gökalp bu duruma iyi bir örnektir. 1918'de İstanbul

99 Ahmad, *The Young Turks*, s.136-142.

100 Namık Kemal'in görüşleri için bkz. Birinci Bölüm.

101 ?, "Yeni Lisan", *G.K.*, II/2, s.26a.

Darülfünunu'nda verdiği bir konferansta ("Halk ve Güzideler"), Gökalp, eskiden elite katılmak için, belirli ailelere mensup olmak ve yüksek memurlarla ilişki sahibi olmak gerektiğini, böyle bir sistemde gerçek anlamda yetenekli bir kişinin çıkmayacağını belirtir.[102] Ona göre, içinde bulunulan demokrasi devrinde bütün mevkiler herkese açık olmalıdır. Şöyle der:

"Eğer kabiliyeti varsa memleketin en büyük bir âlimi, herşeyi olabilir. Tabii bu tamim-i maarif tetkik edildikten sonra daha iyi olacaktır. Çünkü pek zeki olan bir köylü tahsilsizlikten tanınmayabilir."[103]

Gökalp, halkın Türk milli kimliğinin[104] bilinçaltı fikirlerine sahip olduğunu söyler. Bu fikirler, 'güzideler' tarafından aydınlığa kavuşturulmalıdır, böylece 'güzideler' milletin fikirlerini temsil etmiş olacaktır.[105] Gökalp'in 'güzideler' teriminin kendisinin de dahil olduğu Jön Türkler anlamına geldiği açıktır. Burada görülen tablo şudur: Osmanlı toplumundaki değişikliklerle ortaya çıkan yeni bir sınıf, kendi durumlarını doğrularken Osmanlı Devleti'ni yeniden inşaya çalışmıştır. *Genç Kalemler*, bu çalışmaların bir parçasıdır, onların durumunun bir yansımasıdır.

102 Şapolyo, *Ziya Gökalp*, s.120.

103 *Ibid.*

104 O günlerde, Gökalp, "Osmanlı milleti" ve "Türk kavmi" yerine "Türk milleti" terimini kullanmaya başlamıştır.

105 Şapolyo, *Ziya Gökalp*, s.121-123.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK YURDU

Gördüğümüz gibi, 1910'larda milliyetçi hareketin ilk aşamasında, Yusuf Akçura'nın çok önceleri "Üç Tarz-ı Siyaset"te yaptığı gibi, Osmanlı milleti veya Osmanlılık fikrini reddeden hiçbir milliyetçi Osmanlı yoktu. Selanik'te çıkan *Genç Kalemler*, dilde milliyetçiliği savunurken, Osmanlı Devleti'nin birliğini korumaya büyük önem veriyorlardı. Dergiyi kurmaktaki amaçları imparatorluğu kurtarmaktı. Gerçek kurucusu Yusuf Akçura olan Türk Derneği'nin yayın organı *Türk Derneği* dergisi, Osmanlı vatanseverliği etkisindeki yazılarla doluydu. Ancak bu, Osmanlıların ve Rusya'dan göçen Türklerin ilk ortak örgütü olan derneğin önemini azaltamaz. Dergiye az sayıda yazı yazmış da olsalar, Rusya'dan göçen Türkler bu yazılarında Türki halkların birliğini önemle vurgulamışlardı. Yalnız, İstanbul'da görüşlerini henüz pek yayamamışlardı. Nihayet, *Türk Yurdu* dergisinde, Osmanlıların yanısıra onlar da görüşlerini savunmaya başlarlar.[1]

---

1 Jön Türk döneminin bu en önemli ve etkili dergisini doğal olarak pek çok araştırmacı incelemiştir. Ancak, ne Paul Dumont'un *Türk Yurdu* üzerine yolaçıcı çalışması, ne de E. Ju. Gasanova'nın eserleri Rusya göçmenlerinin düşünceleriyle Osmanlılar'ın düşüncelerini karşılaştırmaz. (Paul Dumont, "La Revue *Türk Yurdu* et les musulmans

Türk Yurdu Cemiyeti'nin kuruluşu

Türk Derneği'nin dergisini yayınlamaya başladığı yıl, 1911'de, başka bir milliyetçi örgüt ortaya çıktı. 31 Ağustos'ta kurulan Türk Yurdu isimli bu örgütün kurucu üyeleri arasında, Türk Derneği'nin kurulmasına ön ayak olan Yusuf Akçura da vardı.[2] Bu durum, Akçura'nın *Türk Derneği* dergisinin içeriğinden veya derneğin kendisinden hoşnut olmadığı sanısını uyandırmaktadır. Gerçekten, yeni cemiyette, Rusya'dan gelen göçmenler, Türk Derneği'ne göre çok daha aktif bir rol oynamıştır; altı kurucu üyenin yarısı Rusya kökenlidir: Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali ve Akçura.[3] Orenburglu zengin bir Tatar, Mahmut Hüseyinov Osmanlı İmparatorluğu'nda "hayır işlerinde kullanılmak üzere" para bağışlamıştı.[4] Dolayısıyla, cemiyetin iki amacından biri, Türk öğrenciler için

---

de l'Empire russe: 1911-1914", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, XV/3-4, 1974, s.315-331; Esmeralda Ju. Gasanova, "Progressivnye Motivy v Zhurnale "Tjurk Jurdu", *Izvestija Akademii Nauk Azerbajdzankoj SSR*, 1961, III, s.149-162; aynı yazar, *Ideologija Burzhuaznogo Natsionalizma v Turtsii v Period Mladoturok (1908-1914 gg.)*, Bakü, 1966) Gasanova Anadolu köylülerine gösterilen yoğun ilgiye değinir ve bunu derginin popülist eğilimine bağlar. Ayrıca, derginin dilde ve eğitimde reform önerilerini, kadınların özgürleştirmesine yönelik görüşlerini onun ilerici yönü sayarak över. (Gasanova, "Progressivnye Motivy", s.150-154, 160-161) Öte yandan, gerici yönüne de değinir: Dergi, yayılmacılığa neden olan Pantürkist, şovenist propagandayı aktif biçimde yürütmüştür. (*ibid.*, s.154-155). Bu değerlendirmeye şunlar eklenebilir: Pantürkist hareket Rusya topraklarında Müslüman Türkleri Ruslaştırma zincirlerinden kurtarmak için başlamıştır; diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğu'nda, gördüğümüz gibi 'Osmanlı milleti' diye köktenci bir fikir vardı, bu da kolayca Osmanlılaştırma şekline dönüşebilirdi.

2 Akçuraoğlu Yusuf, *Türk Yılı: 1928*, İstanbul, 1928, s.437.

3 *İbid.* Diğer kurucu üyeler Mehmet Emin, Ahmet Hikmet ve Dr. Akil Muhtar'dı. Türk Derneği'nin onüç kurucusundan yalnız ikisi göçmendi. Akyiğitzâde Musa ve Akçura (ibid., s.435).

4 Muharrem Feyzi Togay, *Yusuf Akçura: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1944, s.61; Dumont, "La Revue Türk Yurdu", s.319; François Georgeon, *Aux origines du nationalisme turc: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Paris, 1980, s.44; "Mahmut Bay Huseynof", *T.Y.*, II/4, s.504.

bir "talebe yurdu" yaptırmaktı.[5] Diğer amacı ise şöyle dile getirilmişti: "Türklerin zeka ve irfanca seviyelerinin yükselmesine ve irâdet ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkarılacaktır (madde 4)".[6]

Akçura'nın, Türk Yurdu Cemiyeti delegeliğinin yanısıra, Mehmet Emin Erzurum valiliğine atandıktan sonra, derginin imtiyaz sahipliği ve müdürlüğünü de üstlendi.[7] Akçura derginin yayın programını[8] da hazırladı:

"1. Risale Türk ırkının mümkün olduğu kadar ekseriyeti tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır. Binaenaleyh a) dili sade olacaktır; b) Kavmin ekseriyetine faydalı mevzular intihâb olunacaktır; c) Çetin mevzular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır. Mamafih efkâr-ı münevvere eshâbının zevki, nef'i gözden kaçırılmayacaktır.

2. Risale, umum Türklerce makbul olabilecek bir ideal ibdâına çalışacaktır.

3. Risalede Türklerin tanışmalarına, iktisad ve ahlakça yükselmelerine, ve malumât-ı fenniyece zenginleşmelerine hizmet eden mevzular en ziyade yer alacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir.

4. Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen, ve hassaten kardeşler arasında sevinç veya kederi mucib olacak olan vâkıalar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde tekevvün eden fikir cereyânları kaydolunacak ve Türk ırkının muhtelif kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün efrâdına bildirmek için çalışılacaktır.

---

5 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.437. Öğrenci yurdu için bkz *ibid.*, s.439 ve *Türk Yurdu* dergisinde. "Talebe Yurdu". *T.Y.*, I/10, s.311; "Talebe Yurdu", *T.Y.*, II/6, s.567; "Talebe Yurdunun Temel Taşı Konması", *T.Y.*, V/2, s.912.

6 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.437.

7 *İbid.*

8 *İbid.*, s.437-439. Aşağıdaki eserler de bu programa değinir: Togay, Yusuf Akçura, s.62-63; Dumont, "La Revue *Türk Yurdu*", s.319-320.

TABLO 6

Türk Yurdu*'nda Basılmış Makalelerin Tasnifi (Cilt 1-6)

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Edebiyat	35	31	24	31	26	33	180
Türki Halklar Üzerine Bilgi[1]	18	14	21	25	34	37	149
Tarih	18	10	5	9	12	8	62
Profil	1	3	6	12	3	6	31
Gezi	1	3	6	7	9	4	30
Siyaset	9	10	2	–	–	5	26
Ekonomi	3	6	4	3	3	5	24
Sosyoloji	–	1	8	9	2	4	24
Mektuplar[2]	5	7	3	4	3	2	24
Başka Gazetelerden Yapılan Alıntılar	2	1	6	2	4	6	21
Dil	9	–	1	4	4	1	19
Yerel Haberler	10	2	3	–	–	1	16
Eğitim	2	6	5	1	–	1	15
Türk Edebiyatı Tarihi	1	2	2	–	4	6	15
Kitap Eleştirisi	2	4	3	3	–	2	14
Coğrafya ve Etnografya	1	6	–	–	–	1	8
Kitap[3]	2	1	–	1	–	1	5
Sağlık	2	–	–	–	–	–	2
Diğer[4]	7	5	6	5	7	4	34

* Sınıflandırma, genellikle yazı başlıklarının üstündeki "Edebiyat", "Tarih" ve "Siyaset" gibi üstbaşlıklara uygun olarak yapılmıştır, ama yazının içeriğine göre birkaç değişiklik de yapılmıştır.

1 Bu bölüm, her sayının sonundaki "Türklük Şûunu" sütunlarında çıkan haberlerden oluşmaktadır.

2 Bu bölüm, okur mektuplarını ve derginin cevaplarını içermektedir. Ancak, mektupları hemen izleyen cevaplar sayılmamıştır.

3 Bu, özellikle türkoloji üzerine yeni yayınların bir listesidir.

4 "Diğerleri", dergi yönetiminden çeşitli haberleri kurban bayramı tebrikleri, vb. içermektedir.

5. Risale, devlet-i Osmaniye siyaset-i dahiliyesinden bahsederken, hiçbir fırka-i siyasiyeye taraftarlık etmeyecek, ancak Türklüğün, Türk unsurunun menâfi-i siyasiye ve iktisadiyesini müdafaa edecektir. Türk unsurunun menafiini müdafaa ederken, anâsır-ı muhtelife beyninde ihtilaflar tevlidinden ictinâba çalışacaktır.

6. Risale, Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun

inkişaf ve takviyesine, idealsizlikten münbais tenbellik ve bedbinliğin izalesine çok çalışacak ve ekseriyâ hiçbir şeye müstenid olmaksızın ortaya çıkan mübâlağalı garp korkusundan da bu milleti tahlise elinden geldiği kadar uğraşacaktır.

7-Risalenin siyaset-i beyne'd-düvelde fikr-i esâsisi, Türk âleminin menâfiini müdafaa etmektir."

Programdaki ilk madde, dilde sadeleşmeyi savunuyordu. Türk Derneği'nin beyannamesinden farklı olarak, sadeleştirmenin amacı, olabildiğince çok Türk'e derginin ulaşmasını sağlayarak 'Türk ırkı'nın ilerlemesiydi. Program, Akçura'nın 1904 makalesinde ("Üç Tarz-ı Siyaset") önerdiği "tevhid-i Etrak"ı gerçekleştirmek için bir araç sayılabilir. Sonuç olarak, dergide Osmanlı Türkleri ve imparatorluğuyla ilgili sadece iki yazı çıkmıştır. Ayrıca, *Türk Derneği* ve *Genç Kalemler*'den farklı olarak, bu yazılar Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne değinmez. Bütün bunlar, *Türk Yurdu* dergisini Osmanlıcı olmayan ve Pantürkist bir dergi saymamızı olanaklı kılar.

Türk Yurdu'*nun çıkışı*

Türk Yurdu, 1911 Kasımının sonunda yayınlanmaya başlamış, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş tarihlerine aşağı yukarı denk düşen 6 Ağustos 1914 ile 10 Aralık 1914 tarihleri arasındaki dört aylık süre dışında düzenli olarak iki haftada bir çıkmıştır. İlk sayı 24 sayfadan oluşuyordu, büyük bir ilgiyle karşılanmış, ikinci sayıdan itibaren sayfa sayısı 32'ye çıkmıştır.[9]

9 "Muhterem Okuyucularımıza", *T.Y.*, I/2, s.25. Bu yazıda, ilk sayının yayınlanışının birinci haftasının sonunda ikinci basımının yapıldığı bildirilir. Birinci kuruluş yıldönümü için çıkarılan bir broşürdeki bir ifadeden, ilk sayının dört basım, ikinci sayının üç basım, üçüncü, dördüncü ve beşinci sayıların ise ikişer basım yaptığını çıkarabiliyoruz. Derginin tirajı bilinmiyor. Ancak, T.Z. Tunaya Türk Ocağı'nın İstanbul'daki merkezinde 2.743 üyenin kayıtlı olduğunu belirtir (Tarık Zafer

TABLO 7

***Türk Yurdu*'nun (1.-6. ciltler) "Türklük Şüunu" Sütunlarında Türkler Hakkında Verilen Bilgilerin Ülkelere, Şehirlere ve Kasabalara Göre Dağılımı**

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Osmanlı	İstanbul	8 İstanbul	3 İstanbul	4 İstanbul	7 İstanbul	12 İstanbul	19
Toprakları		Diğer	1 Diğer	3 Edirne	1 Diğer	5 Diğer	4
				İzmir	1		
				Kuruçeşme	1		
				Diğer	1		
(Toplam)		(8)	(4)	(7)	(11)	(17)	(23) 70
	Orenburg	1 Buhara	2 St. Petersburg	4 Kazan	3 Kazan	3 Kazan	7
	Buhara	1 Tiflis	1 Kazan	4 Semerkand	2 St. Petersburg	3 St. Petersburg	2
	Kansu, Sinkiang	1 Astragan	1 Orenburg	3 St. Petersburg	1 Bakü	2 Taşkent	1
	Moğolistan	1 Bakü	1 Bakü	1 Bakü	1 Grozni	1 Hokand	1
Orta Asya	Hindistan	Diğer	1 Semipalatinsk (?)	1 Hive	1 Kınm	1 Zöyebaşı	1
	(İsmail		Mançurya	1 Merv	1 Simbirsk	1 Diğer	1
	Gaprinski'nin		Çuguçak	1 Diğer	2 Semerkand	1	
	faaliyetleri)	1	Diğer	1	Ufa	1	
	Diğer	1			Orenburg	1	
					Kulca	1	
					Diğer	3	
(Toplam)		(6)	(6)	(16)	(11)	(18)	(13) 70
	Atina	2 Budapeşte	1 Cenevre	1 Paris	1 Budapeşte	2 Budapeşte	1
Avrupa	Budapeşte	1	Clermont-Ferrand	1 Bosna	1 Paris	1 Almanya	1
	Lozan	1	Almanya	1			
			Diğer	1			
(Toplam)		(4)	(1)	(4)	(2)	(3)	(2) 16

* Eğer bir yazıda birden çok şehir üzerine bilgi veriliyorsa, bu şehirler ayrı ayrı listeye konmuştur.
** Eğer bir yazıda aynı şehirdeki değişik olaylardan bahsediliyorsa, olayların sayıları ayrı ayrı sayılmıştır.

Tablo 6, altı cilt boyunca çıkan yazıların konularına göre sınıflandırarak sayısını göstermektedir. Bu tablo, *Genç Kalemler* ve *Türk Derneği* ile karşılaştırıldığında bu derginin bir özelliğini çok iyi göstermektedir. *Türk Yurdu*, çeşitli yerlerde yaşayan Türkler hakkında bilgi toplamaya ve sunmaya büyük önem vermiştir. Ancak, tablo, çoğu kısa şiirlerden oluşan edebi ürünlerin niceliğini olduğundan büyük gösterebilir. "Bilgi" sütunlarında hangi yörelerdeki Türkler üzerine verilmektedir? Tablo 7'de görüldüğü gibi, Orta Asya üzerine yazıların sayısı, Osmanlı İmparatorluğu üzerine yazıların sayısına eşittir. Özellikle *Genç Kalemler*'in Orta Asya'ya hiç ilgi göstermediği göz önüne alındığında,[10] bu çeşitliliğin önemi anlaşılır. Ayrıca, derginin "Matbuat" sütunlarında, Rusya'da yayınlanan Türk gazetelerinden sunulan örnekler, İstanbul gazetelerinden sunulan örneklerle aynı miktarı bulmaktadır (Tablo 8).

Derginin yazarları kimlerdi? Tablo 9'da görülmektedir ki, Rusya'dan göçen veya Rusya'da yaşayan yazarların sayısı, Osmanlıların yazılarının sayısından çok daha azdır. Bu durum, göçmenlerin Türk Yurdu'ndaki güçlü önderliğini göstermektedir; yazılarının sayıca az olmasına karşın dergiye Pan-Türkist yönelim kazandırmışlar. Tablo ayrıca derginin başka özelliklerini de ortaya koymaktadır: Göçmenlerin yazıları arasında, Akçura'nın ismini taşıyanlar doğal olarak son derece yüksektir. Akçura'nın yazılarının gerçek sayısı daha da yüksektir, çünkü "T.Y." imzasıyla sayısı hiç de az olmayan yazılar yazmıştır. Dördüncü ciltte yazılarının sayısındaki ani

---

Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, İstanbul, s. 435. Ayrıca bkz. Fethi Tevetoğlu, *Mehmet Emin Yurdakul*, Ankara, 1988, s.33-34.) Dolayısıyla tiraj bir hayli yüksek olabilir. Türk Ocağı Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde birçok şube açmıştır, ayrıca imparatorluk sınırları dışında da *Türk Yurdu* satılmış olabilir.

10 Bkz. yukarıda Üçüncü Bölüm.

TABLO 8
"Matbuat" Bölümünde Yazılarında Alıntı Yapılan Gazeteler

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Osmanlı İmparatorluğu			*Tasvir-i Efkâr* 2 *İtham* 1 *Sabah* 1 *Tanin* 1 *Jeune Turc* 1		*Sabah* 1 *Tanin* 1 Ermenice gazete 1	*Peyam* 2 *Jeune Turc* 1 *Hürriyet-i Fikriye* 1	
			(6)		(3)	(4)	13
Rusya	*Tercüman* (Kınm) 1 *Vakit* (Orenburg) 1	*Tercüman* 1	*Utro Rosi* (Moskova) 1 *Ruskaya Molva* (Moskova) 1	*Vakit* 1 *İkbal* (Bakü) 1	*Vakit* 1	*İl* (St. Petersburg) 1 *İkbal* 1 *Tormuş* (Ufa) 1 *Tercüman* 1 *Rosiya* (St. Petersburg) 1	
(Toplam)	(2)	(1)	(2)	(2)	(1)	(5)	13

* Dergide bazen bir başlık altında, farklı gazetelerin aynı konudaki yazılarından örnekler verilmiştir, dolayısıyla bu tablonun toplamı, Tablo 6'daki "Başka Gazetelerden Yapılan Alıntılar" toplamından büyüktür.

TABLO 9
Türk Yurdu Yazarlarının
Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (Cilt 1-6)

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Osmanlılar							
Türk Derneği'ne Yazanlar							
Mehmet Emin	5	5	6	1	2	4	23
Bursalı Mehmet Tahir	–	–	–	5	4	4	13
Ahmet Hikmet	6	–	–	–	1	–	7
İspartalı Hakkı	1	4	2	–	–	–	7
Necip Âsım	2	2	1	–	–	–	5
Mustafa Zühdü	–	–	–	–	–	–	–
Rıza Tevfik	1	–	–	–	–	2	5
Saffet	2	1	–	–	1	–	4
Raif Mehmet Fuat	–	–	–	–	–	1	1
Antvan Tınğır	–	–	–	–	1	–	1
Genç Kalemler'e Yazanlar							
Kâzım Nami	–	1	10	7	2	2	22
Ziya Gökalp	–	–	5	7	2	2	16
Ali Canip	1	–	–	3	4	–	8
Ömer Seyfettin[1]		1		1	2	4	8
Aka Gündüz	–	–	–	3	–	1	4
M. Nermi	–	1	1	1	–	–	3
Mehmet Ali Tevfik	–	–	2	–	–	–	2
Diğerleri							
Abdülhak Hâmit	–	–	–	12	10	–	22
Köprülüzade M. Fuat	–	–	3	8	2	6	19
İzzet Ulvi	5	4	1	1	–	–	11
Celal Sahir	4	2	2	1	1	1	11
Hamdullah Suphi	–	2	3	–	3	2	10
Feyzullah Sacit	3	5	1	–	–	1	10
Abdullah Cevdet	–	1	1	–	1	–	3
Âkil Muhtar	2	1	–	–	–	–	3
Ahmet Ferit	–	2	–	–	–	–	2
Celal Nuri	2	–	–	–	–	–	2
Akçuraoğlu Yusuf	19	15	7	1	3	6	51
Halim Sabit	1	3	4	6	5	4	23
T.Y.	5	4	1	3	–	9	22
Ahmet Agayef (Parvuz)	7	3	–	6	–	3	19
Resulzade M. Emin[2]	1	5	4	4	3	–	17
İsmail Gasprinski	1	5	2	–	–	–	8
Ahmet Zeki Velidi	2	–	–	–	–	2	4
Sait Sunçaley	–	1	–	1	2	–	3
Fatih Kerimi	–	1	1	–	–	–	2
Rusya Doğumlular							
Akçuraoğlu Yusuf	19	15	7	1	3	6	51
Halim Sabit	1	3	4	6	5	4	23
T.Y.	5	4	1	3	–	9	22
Ahmet Agayef (Parvuz)	7	3	–	6	–	3	19
Resulzade M. Emin[2]	1	5	4	4	3	–	17
İsmail Gasprinski	1	5	2	–	–	–	8
Ahmet Zeki Velidi	2	–	–	–	–	2	4
Sait Sunçaley	–	1	–	1	2	–	3
Fatih Kerimi	–	1	1	–	–	–	2

1 Altıncı ciltteki üç kısa hikâye A. Seyfettin imzası taşımaktadır.
2 Üçüncü ciltteki leri Afgani'den tercümedir.

düşüşün nedeni Arabistan'a yolculuğudur.[11]

Mehmet Emin dışında Türk Derneği'nin üyelerinden hiçbiri, *Türk Yurdu*'nda derginin ilk ciltlerinden sonra ağırlıklı bir yere sahip olmamıştır. Örneğin, Ahmet Hikmet, Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurucularından biridir ve *Türk Yurdu* dergisinde "milli aruz" üzerine bir makalesi sadeleştirilmiş Türkçe'yle ve fonetik imlayla yazılmış kimi kısa hikâyeleri çıkmıştır, böylece Türk Derneği'nin temel özelliğini *Türk Yurdu*'na taşımıştır.[12] Ancak, ikinci ciltten itibaren *Türk Yurdu*'nda hiçbir önemli yazısı yayınlanmamıştır. Necip Asım ve Saffet gibi diğer Türkologlar için de aynı şey söylenebilir.[13] Öte yandan, *Genç Kalemler*'in önde gelen isimleri, üçüncü ciltten itibaren *Türk Yurdu*'na çok sayıda yazı yazacaklardır. Nitekim, derginin "sosyoloji" bölümü, Ziya Gökalp'in etkisiyle kurulur. *Genç Kalemler*'in en sert muhaliflerinden Fuat Köprülü'nün makaleleri de aşağı yukarı aynı zamanlarda Türk Yurdu'nda görünmeye başlar.

Rusya göçmenleri içinde yazılarının sayısı bir hayli kabarık yer tutan Ağaoğlu Ahmet, *Türk Yurdu*'nun ilk sayısında "Türk Alemi" başlıklı yazı serisine başlamıştır.[14] Bu yazılar, ikinci cildin altıncı sayısında dek sürmüştür. Ağaoğlu Türk dünyasının içinde bulunduğu koşullardan, özellikle bölünmüşlüğünden yakınır ve çözüm yolları arar. Şu cümleyle başlar yazısına:

11 "İtizar", *T.Y.*, III/12, s. 384; "Akçuraoğlu Yusuf Bey", *T.Y.*, IV/9, s.736.

12 Ahmet Hikmet, "Üzümcü", *T.Y.*, I/1, s.3-7; "Padişahım Alınız Menekşelerimi, Veriniz Kilemi", *T.Y.*, I/4, s.96-105; "Milli Aruz", *T.Y.*, I/8, s.218-224, I/9, s.249-253, I/10, s.281-286.

13 Bursalı Mehmet Tahir dördüncü, beşinci ve altıncı ciltlere pek çok yazı vermiştir. Bu yazılar *Türk Derneği*'nde çıkanlarla aynı özelliktedirler: Yazarın değerli eseri Osmanlı Müellifleri'ni oluşturacak Türkoloji incelemeleri.

14 Ahmet Agayef, "Türk Alemi", *T.Y.*, I/1, s.12-17; I/2, s.36-42; I/3, s.70-74; I/5, s.135-139; I/7, s.195-200; I/10, s.292-297; II/2, s.424-428; II/6, s.545-551.

"Hayal kadar vâsi ve yine hayal kadar mübhem olan Türk âleminin hudud-ı hakikisini çizmekten müşkil birşey yoktur."[15]

Ağaoğlu en cesur projeye girişmiştir. Türk dünyasını anlatmaya Balkan Dağlarının en yüksek noktasından Karadeniz'in kuzey sahili boyunca Astragan'a uzanan bölgeyle başlar, Astragan'dan Volga ırmağını izleyerek Kazan'a çıkar, daha sonra Sibirya'yı boydan boya geçer. Kuzeydoğu Asya'da Moğolistan yoluyla Çin Türkistan'ına iner. Ardından Helmand ırmağını izleyerek Hazar Denizi'ne döner, nihayet Suriye'yi ve Ege Denizi'ni geçerek çıkış noktasına ulaşır. Türk dünyası Avrupa ile Amerika'nın toplamından daha büyüktür ve yetmiş-seksen milyon insandan oluşmaktadır. Bu geniş bölge niçin böylesine karışmıştır? Ağaoğlu'ya göre, bunun nedeni, bu insanların kendilerini veya komşularını Türk saymamasıdır. Bu da, kuşkusuz, mezhep farklarından, politik sınırlardan, diğer milletlere bağımlılıktan, ve kendi ulusal kimliği (marifet-i kavmiye) konusunda bilgisizlikten kaynaklanmaktadır.[16] Ağaoğlu, bundan ötürü, Türklerin Türk olmaktan doğan milli gururunu yeniden kazanmalarını istemektedir.

İlk sayıda Yusuf Akçura'nın iki yazısı çıkmıştır: "Türk Aleminde" ve "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'a Göre Çingiz Han". Birinci yazıda, yazar, Türk âleminin üç parçadan oluştuğunu ileri sürer: Osmanlı Devleti, İran'ın kuzey ve kuzeydoğu kısmı, Çin ve Rus yönetimi altındaki büyük kıta.[17] *Türk Derneği*'nde Cengiz Han hakkında verdiği bir konferansa dayanan ikinci yazısında Akçura, Türkler'in Asya'da kurduğu dört büyük imparatorluktan söz açar: Hu-

15 Ahmet Agayef, *op.cit.*, *T.Y.*, I/1, s.12.

16 *Ibid.*, s.12-13.

17 Akçuraoğlu Yusuf, "Türk Aleminde", *T.Y.*, I/1, s.23-24.

ing-Nu, Kök Türk, Moğol-Türk ve Timur imparatorlukları. 11 sayı süren uzun yazı dizisinde, Türk-Moğol imparatorluğunun kurucusu Cengiz Han'ı inceler.[18]

Kazan doğumlu Halim Sabit, göçmenler içinde Akçura'dan sonra dergide en çok yazısı yayınlanan yazardır. Halim Sabit, Altay Dağları'na yaptığı uzun gezilerini anlatır. 23 sayı süren yazı dizisinde, bu geniş bölgede yaşayan Türklerin içinde bulunduğu koşullar hakkında bilgi verir.[19] Göçmenlerin yazdığı yazıların çoğu, yayın programına uygun olarak Pan-Türkik sayılabilir.

Şimdi, derginin Osmanlı vatanseverliği karşısında hangi tutumu benimsediğine bakalım.

Türk milleti ve Osmanlı Devleti

1913 Martında çıkan *Türk Yurdu*'ndaki küçük "Matbuat" bölümü, Akçura'nın Osmanlı Devleti üzerine düşünceleri konusunda önemli bir ipucu verir.[20] Akçura, Osmanlılar arasındaki Tanzimatçılık aleyhtarlığı modasından bahsettikten sonra, üç yazardan bazı pasajlar aktarır: Yunus Nadi, Ağaoğlu Ahmet ve Fuat Köprülü. 1924'te *Cumhuriyet* gazetesini kuracak olan Yunus Nadi, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde Tanzimat'ı eleştirmişti.[21] Akçura'ya göre, Yunus Nadi'nin eleştirisinin odak

18 Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'e Göre Çingiz Han", *T.Y.*, I/1, s.17-22; I/2, s.47-53; I/3, s.78-82; I/4, s.114-116; I/5, s.139-143; I/6, s.177-183; I/7, s.202-206; I/8, s.240-244; I/9, s.268-282; I/10, s.303-307; I/11, s.326-330.

19 Halim Sabit, "Altaylara Doğru", *T.Y.*, I/12, s.365-369, et passim.

20 A.Y., "Tanzimatçılık Aleyhine", *T.Y.*, III/11, s.349-352. "Matbuat" bölümünde, genellikle ayrıntılı açıklamalar yapılmaz, editör de kısa girişe imzasını koymazdı. Üçüncü cildin sekizinci sayısında, *Türk Yurdu*'nun baş harfleri "T.Y." ilk kez imza yerine konmuştur. Akçura, "Matbuat" bölümünde yalnız sözkonusu sayıda A.Y. diye imzasını koymuştur. Bu da, ilgili yoruma özel bir önem verdiğini gösterir.

21 Yunus Nadi, "Tanzimatçılığın İflası", *Tasvir-i Efkâr*, no: 693.

noktasını, Tanzimat'ın Osmanlı toplumunda yarattığı ikilik oluşturmaktadır: Tanzimat yöneticilerinin başlatmak istedikleri reformlar Batı'yı taklitten başka birşey değildi.[22] Akçura, daha sonra Ağaoğlu Ahmet'in ilkin *Jeune Turc*'te yayınlanan bir makalesinden birkaç cümle aktarır. Bu makale de, Tanzimat'ı Türk hayatının yüzeysel bir Batılılaşması diye eleştirmektir.[23] Akçura, nihayet Fuat Köprülü'nün bir makalesini ayrıntılı olarak inceler. Köprülü de, Tanzimat'ı aceleci batılılaşmanın bir sonucu olarak eski ile yeni ikiliğini taşıdığı için eleştirmiş, yenilikçi fikirler halka anlatılamadığı için halkın Tanzimat'a dinsizlik diye baktığını belirtmiştir. Köprülü'ye göre, gerçek yenileşme, geleneksel kurumları canlandırarak yapılmalıdır.[24]

Akçura ise bu eleştirileri doyurucu bulmamış, bu nedenle böylesine dikkatli bir yorum yapma gereği duymuştur. Gerçekten, Akçura, "Matbuat" bölümünün başında Osmanlılar arasında Tanzimat aleyhtarı akımının ortaya çıkışına değindikten sonra, kendisinin de Tanzimat'ı daha önce eleştirdiğini okurlarına hatırlatır.[25] Akçura'nın eleştirisinin örnekleri olarak andığı yazılar son derece anlamlıdır: "Medreselerin Islâhı" ve "Üç Tarz-ı Siyaset"[26] Akçura'nın alıntı yaptığı yazılardaki ana fikir, medreselerin ıslâhı ile ilgili yazısının ana fikri aynıdır.

Çok sayıda Osmanlı aydınının dile getirdiği eleştiri,

22 A.Y., *op.cit.*, s.350-351.

23 *Ibid.*, s.351.

24 *Ibid.*, s.351-352. Sözkonusu yazı için bkz: Köprülüzade Mehmet Fuat, "Mektep-Medrese", *Tasvir-i Efkâr*, no: 696.

25 *Ibid.*, s. 349. Akçura'nın sözkonusu akımın en önemli kişisinden "Diyarbakırlı Ziya Bey" diye bahsetmesi dikkate değer, oysa bu yazar o sırada Gökalp takma adını kullanıyordu.

26 İlki, *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayınlanmıştı (IV/79, 1910). İkincisi ise, söylemeye gerek yok, *Türk*'te çıkmıştı (24, 26 ve 27, 1904).

Akçura'ya göre, yetersizdi.[27] Bu nedenle, sözkonusu makalelerden alıntılar yapmadan önce, Tanzimat'ın iflasını ilan etmenin zamansız olduğunu savunuyordu. Sözkonusu üç makaleden ikisi "Tanzimat'ın İflası" başlığını taşıyordu.[28] Bu üç makalede, Tanzimat eleştirisi yüzeysel ve aceleci batılılaşmaya yönelikti.

Akçura, bu makalelerden alıntılar yaptıktan sonra, "siyasi ve idari Tanzimatçılık" diye bir kavram kullanır ve bunun Osmanlı Türkleri'ne zararlı olduğunu ileri sürer[29] Buradan, tartışma konusu olan şeyin Osmanlıcılık olduğu sonucu çıkar. Akçura, 1904 makalesiyle aynı biçimde Osmanlıcılığı reddeder. Ayrıca, uyarılarına karşın *Türk Derneği* ve *Genç Kalemler* çevresinde toplanan milliyetçiler arasında bile, Osmanlıcılık'ın varlığını koruduğunu görmektedir. Şöyle der:

"Ben zannediyorum ki, 'Tanzimatçılığın iflasını' ilan henüz erkendir. Tanzimatçılığın daha hayli sermayesi var. Münevver fikirli denilen adamlarımızın çoğu hâlâ Tanzimatçıdır."[30]

Tanzimat'ın iflasını ilan etmek için Osmanlı milleti siyasetini, veya en azından bu siyasetin asıl ilkesini, yani asimilasyon siyasetini terk etmek gerekliydi. Akçura, yakın arkadaşı Ahmet Ferit'i över. Ahmet Ferit, "Üç Tarz-ı Siyaset" yazısına Osmanlıcı bakış açısıyla karşı çıkmıştı, ancak yeni kurduğu Milli Meşrutiyet Fırkası'nın beyannamesinde Arabistan, Arnavutluk ve Rumeli'de asimilasyon siyasetinin

27 Jön Türklerin görüşlerinde benzeri bir tekyanlı Tanzimat eleştirisi bulunabilir. Bkz. Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Princeton, 1962, s.163-165; Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, Montreal, 1964, s.208-218. Osmanlı aydınlarının iki kuşağında da görülen bu 'tekyanlılık' Osmanlı Türk milliyetçiliğinin Osmanlı vatanseverliğiyle bağını gösterir. Yeni kuşakta Tanzimat aleyhtarı akımın nedeni Balkan Savaşı'ndaki yenilgilerdir.

28 A.Y., *op.cit.*, s.350.

29 *İbid.*, s.352.

30 *İbid.*, s.350.

terkedilmesi gerektiğini öne sürüyordu.[31]

Ahmet Ağaoğlu da Osmanlı İmparatorluğu'nda "tevhid-i anâsır" düşüncesini eleştirmiştir. Süleyman Nazif'in açık mektubuna cevap olarak Ağaoğlu bir "Osmanlı milleti" fikrinin kısırlığını göstermeye çalışır. Süleyman Nazif, Ağaoğlu'ya açık mektubunda, Fransa, Almanya ve Britanya'nın çeşitli etnik unsurların karışmasından meydana geldiğini, bundan dolayı sadece ırk temeline dayalı bir Türk milleti düşünmeye gerek olmadığını ileri sürmüştü. Öyleyse, Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı etnik unsurlar da bir arada tutulabilirdi.[32] Ağaoğlu, Süleyman Nazif'e karşı ustaca şunları savunur: Fransız milleti, kuşkusuz Latinler, Galliler, Gotlar ve Franklar gibi birçok etnik unsurun karışmasıyla oluşmuştu. Ancak, böyle bir karışım Osmanlılık için sözkonusu muydu?[33] Ağaoğlu, Süleyman Nazif'i böyle bir olasılıktan bahsederken gelecek zaman çekimini kullandığı için eleştirir. Ağaoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda altı yüz yıldır, ne unsurların karışmasının gerçekleştiğini, ne de bir Osmanlı vicdanı oluştuğunu ileri sürer. Gerçekte, böyle umutların gerçekleşeceğini düşlemek şairane ve hayalperestçe bir tutumdur. Ne var ki, Rumeli'de, hatta Anadolu'nun bazı yerlerinde meydana gelen olaylar unsurların birbiriyle karışmasının imkânsızlığını göstermiştir ve sözkonusu olaylar gösteriyor ki "insan asırlarca devam edegelen şu fecâyiin menbaını o muhayyele-i şairâne ile şu bîâmân hakikat arasındaki tezadda aramak istiyor..."[34]

31 "Kemâl-i cesaretle kabul ve ilan olunmalıdır ki Arabistan ve Arnavutluk ile Rumeli temsil-i milli ve tevhid-i anâsıra müsait sahalar değildir." (*ibid.*) Ayrıca bkz. "Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyâsiyesi", *T.Y.*, II/10, s.695-696; T.Y., "Osmanlı Devleti'nin Dahili ve Harici Siyâsiyâtına Dâir", *T.Y.*, III/8, s.248-249; Tunaya, *Siyasal Partiler*, cilt 1, s.351-363.

32 Süleyman Nazif, "Ahmet Agayef Beyefendi'ye Cevap", *İçtihad*, 75, s.1646a-b.

33 Ahmet Agayef, "Cevaba Cevap", *T.Y.*, IV/12, s.838-839.

34 *İbid.*, s.839-840.

Bir 'Osmanlı Milleti' konusunda aynı tezler Mayıs 1914'te *Türk Yurdu* ile Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı yazısını da eleştirmiş olan Ali Kemal arasındaki tartışmada da görülür. Tartışma, Ali Kemal'in, Ağaoğlu'nun *Jeune Turc*'teki makalesini *Peyam* gazetesinde eleştirmesiyle başlamıştır. Kemal Akçura'yı ve onun 1904 tarihli makalesini bir kez daha eleştirir. Eleştirisi şöyle özetlenebilir:[35] Osmanlılık, hükümranlığı, toprakları ve tarihi vb. olan bir gerçeklikti. Şöyle yazar: "Osmanlılığa revâc vererek, Arab'dan Kürd'e kadar akvâm-ı sâiremizi o emele daha ziyade rabt ve celb eyleyerek heyet-i içtimâiyemizi, devletçe, milletçe, artırmalı, büyütmeli, yükseltmeliyiz. Osmanlılık terakki ederse, bundan en ziyade Türkler hissemend olur. Türklük cereyânının Osmanlılığa bir nokta-i nazardan hizmeti oldu, bizde milliyet duygularını uyandırdı, lisana safvet ve sadelik verdi. Lakin lisanı sadeleştirirken de, vadi-i siyâsiyâtta da 'hoppalıklar' gösterilmemelidir."

Bu, *Genç Kalemler* ve *Türk Derneği*'nin benimsediğiyle aynı tezdi. Bu dergiler etrafında toplanan Osmanlılar Osmanlılık'ın birliğini savunmuşlar, bir yandan da Osmanlı Türkleri arasında Türk ulusal bilincini uyandırmaya çalışmışlardı. *Türk Yurdu*, daha doğrusu Yusuf Akçura bu eleştiriye nasıl karşılık verdi?[36]

Yukarıda görüldüğü gibi, Ali Kemal Osmanlılık'ın bir gerçeklik olduğunu söylemişti. Akçura da bu görüşe katılır. Ama, Osmanlılık'ın doğasının zaman içinde değiştiğini vurgular. Bu kavram, eskiden yalnızca değişik etnik kökenden Osmanlıca konuşan Müslümanları kapsıyordu. Ancak, Tanzimat'tan sonra gayri müslimler de içine katılmaya başlandı,

35 T.Y., "Türkler İçinde Milli Hareket", *T.Y.*, VI/5, s.2172-2173.

36 Yazar, T.Y. imzasıyla cevap yazmıştır. Ne var ki, Ali Kemal'e karşı Akçura'nın yazılarına gönderme yaparak ve "Yusuf Akçuralar"ın fikrini anlatarak tartışmayı yürütür. Bütün bunları göz önüne alarak, yazarın Yusuf Akçura olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

böylece ayrılıkçı akımlar önlenmeye çalışıldı.[37] Mevcut Osmanlılık olduğu gibi devam edecek miydi? Çeşitli unsurların Osmanlılık umuduyla birleştirilmesi gerçeğin saptırılması mıydı?[38] Ali Kemal'in ileri sürdüğü gibi milli yükselişten sonra bir millet ortaya çıkacak mıydı? Fransız ulusu Ortaçağ başlarında çeşitli unsurları biraraya getirmişti. Ali Kemal aynı etnik karışım sürecinin Osmanlı İmparatorluğu'nda da başlayacağına mı inanıyordu?[39] Söylemeye gerek yok, bu görüş, Ahmet Ağaoğlu'nun Süleyman Nazif'e cevabında ortaya koyduğu görüşle aynıydı. Demek ki, *Türk Yurdu*'nun Rusya kökenli önde gelen iki yazarı Osmanlılık kavramsal çevçevesini eleştiriyordu.

Ziya Gökalp, Yusuf Akçura'yla aynı biçimde Tanzimat'ı eleştiriyordu, ancak Osmanlı Devleti ile Türk ulusal kimliği arasındaki ilişki konusundaki tutumu pek açık değildi. Gökalp, Tanzimat eleştirilerini, Balkan Savaşı'ndaki yenilgilerden sonra, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" başlıklı yazı dizisinde dile getirmiştir.[40] Dizinin ilk yazısında Gökalp, sadece Tanzimat yöneticilerinin, "vâki bir milletin" *(nation de fait)*, yani çokuluslu bir imparatorluğunun çeşitli unsurları arasından "iradi bir millet" *(nation de volonté)*, yani ulus devleti oluşturulması ihtimaline inandığını yazar.[41] İlk bakışta bu, Yusuf Akçura'nın Tanzimat eleştirisiyle aynı düşünüş biçimiydi. Ancak, Gökalp'in eleştirisi de, Akçura'nın bakış açısına

37 T.Y., "Peyam'a Cevap", *T.Y.*, VI/6, s.2204.

38 *Ibid.*, s.2206.

39 *Ibid.*

40 Bu dizide dokuz yazı bulunuyordu, bir yazının başlığı yoktu. İ. Binark ve N. Sefercioğlu, Gökalp bibliyografyalarında, Gökalp'ın *Türk Yurdu*'nda 12 yazısının çıktığını belirtirler. (İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu, *Ziya Gökalp Bibliyografyası*, Ankara, 1971) Aslında, "Gökalp" imzasıyla bir başka yazısı ve "Mehmet Ziya" ve "Ziya" imzasıyla da üç tane başka yazısı bulunmaktadır.

41 Gökalp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak", *T.Y.*, III/11, s.332.

göre kısmiydi, çünkü bu eleştiri de siyasetin kendisine yöneltilmiş değildi. Gökalp, görüşünü şöyle savunuyordu:

"Devlet adamlarında, fırka recüllerinde bu his (milliyet mefkûresi) mevcut olmazsa, Osmanlılığı terkib eden cemaat ve kavimleri ruhi *(psychologique)* bir surette idare etmek kabil değildir."[42]

Gökalp, ayrıca, milli hissin güçlü olduğu bir ülkeyi ancak milliyetiyle gurur duyan kimselerin yönetebileceğini belirtir.[43] Dolayısıyla, Gökalp'in eleştirisi, Tanzimat yöneticilerinin hedeflerine değil, araçlarına yönelikti.

Dizinin 1913 Ağustosunda yayınlanan beşinci makalesinde, Gökalp yine Tanzimat'ı sert bir biçimde eleştiriyordu. Tanzimat yöneticilerinin Osmanlı milleti diye sözde bir ulusal devlet kurma girişimleri de eleştiriye uğruyordu. Gökalp Mısır ve Arnavut ayrılıkçı hareketlerine değinerek bu eleştirileri yapıyordu.[44] Dolayısıyla, Gökalp'in 'kısmiliğini' aştığı düşünülebilirdi. Gerçekte, daha sonra söyledikleri şuydu:

"Osmanlılıktan maksat 'devlet' ise zaten her Osmanlı tebası bu devletin bir ferdi idi. Yok, bundan maksat lisanı Osmanlıca olan bir yeni 'millet' yaratmak idiyse Osmanlıca Türkçe'den başka bir şey olmadığı için bu yeni millet başka nam altında bir Türk milleti olacaktı."[45]

Bu cümleler de, Gökalp'in Tanzimat eleştirisinin Tanzimat'ın başvurduğu yola yönelik olduğunu göstermektedir. Bu yol, Türk ulusal kimliği oluşturmadan Osmanlılaştırma ile 'Osmanlı milleti'nin yaratılmasıydı. Buradan kalkarak, Gökalp'in temel

42 *İbid.*

43 *İbid.*

44 Gökalp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak", *T.Y.*, IV/10, s.756.

45 *İbid.*, s.756-757.

tezlerinin Akçura'nınkilerle aynı olduğu sonucu çıkarılabilir. Özellikle, alıntılanan cümlelerin son bölümünden, asimilasyon siyasetini terk ettiğini anlıyoruz. Ancak eleştirdiği nokta siyasetin kendisi değildi. Şöyle diyordu: "Bu Tanzimat tuzağına düşen yalnız Türkler oldu."[46]

Dolayısıyla sorun, Türklerin ulusal kimlikten yoksun olmasıydı. Gökalp'e göre, Türkler ulusal kimlik kazanırlarsa, çeşitli unsurlar arasında 'itilaf' sağlanacaktı.[47] Hatta, çeşitli unsurlardan bütün milliyetçilerin, Türk milliyetçiliğinin doğuşundan memnun olduğunu belirtir.[48] Tezlerinin hiçbirini somutlaştırmasa da, Gökalp, kuşkusuz, bilinçlenen Türklerin değişik unsurlarının ulusal duygularını anlayacaklarını savunuyorlardı.[49] Ne var ki, ortada hâlâ bir sorun vardı: Osmanlılığın birliği ile etnik grupların ulusal duyguları arasındaki ilişki. Eğer otonomiyi veya adem-i merkeziyetçiliği *(decentralism)* yadsırsa, düşüncesi kolayca asimilasyon siyasetine dönüşebilirdi.

Bu sorun ilişkin öne sürdüğü tek somut tez eğitim hakkındaydı. Gökalp, bir dilde merkeziyetçi bir eğitim sisteminden yanaydı. Şöyle diyordu:

"Cemaat mekteplerinde, hususi lisanlarda, dini ve kavmi tarihlere istinaden tahsil gören gayr-i mütecanis zekâlardan nasıl olur da -mesela İngiliz medeniyeti gibi- mütecanis bir irfan husule gelebilir".[50]

Gökalp, 'milli bir mefkûre'nin yanısıra, etnik gruplar arası

46 *İbid.*, 757.

47 *İbid.*

48 *İbid.*

49 *İbid.*, s.758; Gökalp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak: 6. Cemaat Medeniyeti, Cemiyet Medeniyeti", *T.Y.*, IV/11, s.800.

50 *İbid.*, s.804.

(beynelanâsır), uluslararası *(beynelmilel)* ve dinlerarası *(beynelümem)* ideallerin de gerekli olduğunu belirtiyor, aşağıdaki bütün idealleri savunduğunu açıklıyordu: Türklük *('milli')*, İslâmiyet *('beynelmilel')*, Osmanlılık *('beynelanâsır')* ve Beşeriyet *('beynelümem')*.[51] Kendisini hümanist sayıyor, yine de adem-i merkeziyetçilik yanlısı olmadığını gösteriyordu.

Üstelik, Gökalp, Osmanlılık konusunda 1909 Temmuzunda dile getirdiği görüşünü değiştirmemiştir. Selanik'e gelmeden önce doğum yeri Diyarbakır'da çıkardığı *Peyman* gazetesinde, ABD'yi Osmanlılık için bir model olarak göstermişti. Çok çeşitli etnik kökenlere sahip olmalarına rağmen bütün Amerikalılar, Amerikalılık bilinci taşırlar.[52] Ayrıca, aynı yazıda, Osmanlıların kanbağıyla değil, manevi olarak birbirine bağlı insanların birlikteliğiyle bir ulus yaratmaya giriştiklerini belirterek Pantürkizmi reddeder.[53] Dört yıllık zaman diliminde değişen tek şey Osmanlılık için gösterilen modeldi: Amerika yerine İngiltere.

Benzeri bir 'değişim', *Genç Kalemler*'le sert bir tartışma yürütmüş olan Fuat Köprülü'nün yazılarında da görülür. Sözkonusu tartışma 1912 yılının ortalarına dek sürmüştür, Fuat Köprülü'nün *Türk Yurdu*'nda çıkan ilk yazısı "Ümit ve Azim" ise 1913 Şubatında yayınlanmıştır. Bu ilk yazısında, Köprülü, Balkan Savaşı'ndaki yenilgiler yüzünden ümitsizliğe düşen Türkleri cesaretlendirmeye çalışır, din ve Darwincilik etkisiyle eylemsizliğe yönelmelerini eleştirir.[54] Buradan, yazarın cesaret verişindeki amacının, kendisi açıkça söylemese

51 *Ibid.*, s.805.

52 "Yeni Osmanlılar", Peyman, III (Şevket Beysanoğlu, *Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı: 1894-1909*, İstanbul, 1956, s.105)

53 Mehmet Mehdî, "Türklük ve Osmanlılık", *Peyman*, II (*ibid*, s.99-101)

54 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Ümit ve Azim", *T.Y.*, III/8, s.240-247.

de, Osmanlılık'ı kurtarmak olduğunu çıkarabiliriz.

Ünlü makalesi "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık"ta Köprülü, Osmanlılık ile Türk ulusal kimliği arasındaki ilişkiyi ele alır. Osmanlılık'ın birçok unsurdan oluştuğunu belirttikten sonra, bu unsurların birleşimini bir daireye benzetir, dairenin merkezinde Türklük, merkezin etrafında İslâmlık, dışa yakın yerlerinde ise Hıristiyan unsurlar bulunur.[55] Ulusal kimlikten yoksun olan merkezdeki unsurun, kendi kimliklerinin bilincine sahip diğer unsurların ayrılıkçı hareketlerini önleyemeyeceğini ileri sürer.[56] Ona göre: "Osmanlılığı tecezzi ve inhilâlden kurtarmak ancak Türklerin de milli bir mefkûreye malikiyetleriyle mümkün olacaktı".[57] Köprülü'nün yürüttüğü mantık, ustası Ziya Gökalp'in mantığıyla aynıydı. Gökalp gibi Köprülü de, Türklerin ulusal bilinç kazanmasıyla diğer unsurların ulusal kimlikleri arasındaki ilişki sorununu somut olarak ele almaz.

Köprülü, İslâmlık unsurunu Araplarla bir sayar;[58] Türkler ile Arapların ilerlemesiyle Osmanlılığın yüceliğini savunur. Bundan dolayı, Arapların ayrılıkçı hareketlerini "hakiki ve ciddi" bir Arap milliyetçiliğinin önünde bir engel diye niteler.[59] Kuşkusuz, Türklerle Arapların 'kaynaşması' ihtimalini kabul etmez. Ancak, bununla ilgili cümlesinden hemen sonra şöyle yazar:

"Kaynaşmanın *(fusion)* adem-i imkânı bu iki unsurun ittihad ve ittifak-ı tâmmına asla mani değildir".[60]

55 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık", *T.Y.*, IV/9, s.697.

56 *Ibid.*, s.698.

57 *Ibid.*

58 *Ibid.*, s.699-700.

59 *Ibid.*, s.700.

60 *Ibid.*, s.701.

"Birlik"ten "kaynaşma"ya giden yol, özellikle Arap ayrılıkçılığının siyasal boyutu göz önünde tutulduğunda elbette çok kısaydı.

Türk Yurdu'nda aynı türden başka Osmanlıcı savlar da bulunabilir. Örneğin, Eskişehirli bir yazar, İzzet Ulvi "Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mâni mi?" başlıklı bir yazı yayınlamıştır.[61] Balkan Savaşı'ndan önce yazılmış olmasına rağmen yazıda savunulan görüş şudur: Türklüğü desteklemek, Osmanlılığı desteklemektir, çünkü Türklük Osmanlı uyruklarını birarada tutan 'muazzez bir bağ'dır.[62] Bu, Ali Kemal'in dile getirdiği ve Yusuf Akçura'nın reddettiği görüşle aynı görüştü. Bu görüş, ayrıca, merkeziyetçiliğin veya 'Osmanlı milleti' fikrinin asimilasyon siyasetinin, Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün karmaşık ifadeleri ile *Genç Kalemler*'de ve *Türk Derneği*'nde görülen naif ifadeler arasında geçiş aşamasındaki hali sayılabilir.

Türk milliyetçiliğini Osmanlılığı sürdürmek için bir araç sayan Osmanlıların tersine, Yusuf Akçura, Osmanlılığı Türklerin çıkarlarını korumak için bir araç sayıyordu. 1913 Martında "T.Y." imzasıyla "Matbuat" bölümünde Akçura Osmanlılık ile Türk milleti arasındaki ilişki üzerine görüşlerini açıklar.[63] Fuat Köprülü'nün yazısı gibi, bu yazının amacı da Balkan Savaşı'ndaki yenilgilerden sonra Türkleri yüreklendirmekti. Sözkonusu bölümün kompozisyonu da çok dikkatli yapılmıştı: Akçura, ilkin *Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*'daki "Türklük" başlıklı kendi yazısından kimi pasajlar alıntılıyor,

61 İzzet Ulvî, "Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mâni mi?", *T.Y.*, II/4, s.491-493.

62 *Ibid.*, s.492.

63 T.Y., "Ba's-i ba'de'l-mevt", *T.Y.*, III/10, s.316-318. Yazarın Akçura olduğunu, yazıda Akçura'nın önceki yazısındaki görüşler izlenerek ve açıklanarak düşüncelerin geliştirilmesinden anlıyoruz.

ardından bunların anlamı açıklıyordu. Aktarılan pasajlar şöyle özetlenebilir: Türklerin parlak geleceğini önceden kestirmek kuşkusuz güçtür, ancak Türkler uyanmaya başlamıştı; bilinçlenen ulus da elbette hayatın her ne olursa olsun devam ettirecekti.[64] Yazı şöyle sürüyordu:

"Buradaki 'ba's-ı ba'd'el-mevt" fikrini yazan muharrir...: 'Osmanlı Devleti'nin başına, Allah göstermesin, bir kaza gelse bile, Türk milleti bâki kalacaktır; o milletin devam-ı hayatını, terakki ve tealisini, ve sonra tekrar iktisâb-ı istiklâlini temin için olsun, şimdiden çalışmanız lâzım gelir' demek istiyordu".[65]

Burada açıkça görülüyor ki, milliyetçi Osmanlılardan farklı olarak, Akçura Osmanlı İmparatorluğu'nu devam ettirmenin zorunlu olduğuna inanmıyordu.

Akçura'nın Osmanlılık üzerine görüşleri Balkanlardaki durum hakkındaki yazısında da bulunur. İlgili yazıda Türklere ait iki göreve işaret eder: Halifeliği sürdürmek ve Doğu Avrupa'daki atalarının hükümrânlığını korumak.[66] Sözkonusu hükümranlık elbette Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümranlığıydı. Ancak, Akçura, Balkanların durumunu Türklerle Slavlar arasındaki milliyet anlaşmazlığının bir parçası olarak görüyordu.[67] Yazının sonunda, Slavların üstünlüğünü ortadan kaldıracak tek gücün Osmanlı ordusu olduğunu belirtiyordu.[68] Akçura böylelikle Osmanlılığı Türk milletinin çıkarlarını korumak için bir araç saymış oluyordu.

64 *Ibid.*, s.316.

65 *Ibid.*

66 A.Y., "1328 Seferi", *T.Y.*, III/1, s.31.

67 Akçura'nın "Slavlara karşı Türkler" şeklindeki tarih görüşü için bkz. Georgeon, *Origines*, s.76.

68 A.Y., "1328 Seferi", s.32.

Tatarlarla Osmanlı Türklerinin birliği

Üçüncü Bölüm'de gördüğümüz gibi, "Türklük" ve "Osmanlılık", milliyetçi Osmanlıl ar'ın düşüncesinde birbirinin yerine kullanılabilir terimlerdi.[69] Örneğin, milliyetçi olmayan Ali Kemal bile "Osmanlı Devleti" yerine "Türk Devleti" terimini kullanıyor, Türkleri diğer Asya halklarına üstün tutuyordu: "(Türk,) altı yüz beş senelik bir devletin, bir saltanatın müessisi, mâlikidir".[70] Bu terimlerin birbirinin yerine kullanılışı, Osmanlı Devleti ile Türk ulusal kimliği arasındaki ilişki konusunda Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün karmaşık ifadelerini etkilemiş olabilir. Bu durum da, Osmanlıların Osmanlılığa verdikleri öneme bağlanabilir. Osmanlıların bu duygusuna Süleyman Nazif'in Ağaoğlu Ahmet'le yaptığı tartışma iyi bir örnek sayılabilir.

Süleyman Nazif önce, kendisinin bir dine mensup olduğu gibi bir milliyete de mensup olduğunu kabul ediyordu. Ona göre, bu milliyet 1299 öncesine götürülemezdi.[71] Kendisinin milliyet ananesi derken bahsettiği Osmanlı Türklerinin ananesidir. Ağaoğlu hemen cevap verir:

"Osmanlı tarihini anlamak ve binaenaleyh sevmek için -zira anlamaksızın hiçbir şey sevilemez- mutlaka Selçuki Türklerini öğrenmek ve anlamak, onları öğretmek ve anlatmak için umum Türkleri, mazilerini, teşkilât-ı kadîmelerini, ahlak ve seciyelerini bilmek lâzımdır!"[72]

69 Örnek olarak *Genç Kalemler*'in Fuat Köprülü'ye verdiği bir karşılığa bkz. (s.70-75).

70 Ali Kemal, "Cevabımız", *Üç Tarz-ı Siyaset* içinde, s.40-41. Bu yazının kaleme alındığı yıl 1904'tü, yani Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan (1299) altıyüzbeş yıl sonra.

71 Süleyman Nazif, "Dârü'l-Fünûn-i Osmânî Türk Tarih-i Medeniyeti Muallimi Ahmet Agayef Beyefendiye", *İçtihat*, 71, s.1549b.

72 Ahmet Agayef, "Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Beyefendiye", *T.Y.*, IV/9, s.705.

Bu alıntı, Türk milliyetçiliğinin türkoloji araştırmalarının gelişmesiyle ve kısmen bu gelişmenin bir sonucu olarak doğduğunu açıkça göstermektedir.

Süleyman Nazif'i ve Ali Kemal'i milli ananeyi Osmanlı ananesiyle sınırlamaya götüren etkenlerden biri, kuşkusuz, 'Türklere' karşı duyulan önyargıydı. Bilindiği gibi Osmanlılar Türk terimiyle Anadolu köylüleri ve göçerleri kasdederek terime aşağılayıcı bir anlam vermişlerdi.[73] Süleyman Nazif bu duyguyu şöyle ifade eder:

"Arab'ınkini Arab'a, Acem'inkini Acem'e iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka birşey kalmaz."[74]

Süleyman Nazif, "hırka" derken Türklerin Osmanlı öncesi ve fakir hayatını kasdediyordu. Sorun, doğal olarak, yalnız bir yün hırka sahibi Türklerle Osmanlı Türkleri arasındaki ilişkiyidi. Osman Gazi'nin Türk olduğunu kabul eden Süleyman Nazif'e göre, Osman Gazi'nin ataları ve onların yanındakiler Anadolu'da büyük bir devleti kendi başlarını kuramazlardı; kendilerine gereken desteği 'anâsır-ı mahalliye' arasında bulmuşlardı:

"Şu devlet-i muazzamanın esâs-ı bülendini vaz' eden eyâdi-i azm ü himmet meyânında Mihail gibi, Evrenos gibi lisanımıza yabancı, fakat vicdanımıza pek munis isimlere hürmet ve şükrân ile tesadüf etmekteyiz".[75]

Osmanlılık teriminin kendine özgü bir anlamı vardı, çeşitli

73 Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, 2. basım, Londra, 1968, s.332-333; Roderic H. Davison, "Environmental and Foreign Contributions: Turkey", Robert E. Ward ve Dankward A. Rustow (ed.), *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton, 1968, s.109.

74 Süleyman Nazif, *op.cit.*, s.1551a.

75 Süleyman Nazif, "Ahmet Agayef Beyefendiye", *İçtihat*, 74, s.1623a.

unsurların şanlı bir birlikteliği demekti. Osmanlı Devleti özgün bir varlıktı, dolayısıyla Osmanlılık Osmanlı öncesi ve Osmanlı Devleti sınırları dışında yaşayan Türkler'den ayırt etmek gerekirdi.

Yusuf Akçura ise Osmanlı Türkleriyle Tatarlar'ın birliğini savunuyordu; ona göre, "Türk-Tatar milleti" Ural-Altayların bir grubuydu.[76] Cengiz Han bile bu tanımın içine sokulmuştu. Türkler, Tatarlar ve Moğollar annesi Tatar olan Cengiz Han'ın ordusunu oluşturuyordu, daha sonra Cengiz İmparatorluğu'nda Türkleştiler ve bir millet haline geldiler.[77] Bu savlar Osmanlıları doğal olarak rahatsız etmişti.

Akçura ve başka milliyetçiler, Ebuzziya Tevfik'i gazetesi *Yeni Tasvir-i Efkâr*'da "Tatar" terimini "hunhar"la (kandökücü) eşanlamlı kullandığı için eleştirmişler, özür dilemesi yolunda baskı yapmışlardı. Ne var ki, Ebuzziya Tevfik, Türklerin Tatarlardan tamamen farklı olduğunu ve Tatarlardan söz açılınca "hunhar" sıfatının altı yüz yıldır kullanıldığı belirterek karşılık vermiş, özür dilemeye yanaşmamıştı.[78] Ayrıca, Osmanlı Devleti'ni kuruluşundan bir yüzyıl sonra Ankara'da bir Tatar'ın yıktığına değinmişti.[79] Osmanlıların kimliğine ilişkin olarak, Ebuzziya Tevfik, Araplar, Acemler, Anadolu'nun yerlileri veya Rumlar, Kürtler ve doğu vilayetlerindeki Ermeniler gibi çeşitli unsurların karışımından yeni bir varlığın oluştuğunu ileri sürüyordu. Osmanlı ismi altında toplanan halk içinde padişah soyu hariç, Horasan veya Turan'dan gelen bir Türk ailesinin var olup olmadığını soruyordu.[80] Osmanlılar arasında Türki

76 Akçuraoğlu Yusuf, "Türk ve Tatar Birdir, Türkler Medeniyete Hizmet Etmiştir", *Altın Armağan*, İstanbul, 1912, s.41-42.

77 *Ibid.*, s.43-44.

78 Ebüzziya Tevfik, "Türklük ve Tatarlık Bahsi", *Mecmua-i Ebüzziya*, 94, s.483,487.

79 *Ibid.*, s.489.

80 *Ibid.*, s.485.

halkların birliği düşüncesini yaymanın, ayrıca Osmanlıların Osmanlı milleti fikrinden kurtulmasının güçlüğü burada anlaşılmaktadır. Osmanlıların Tatarlara veya 'Türkler'e dair sabit fikri Türk Yurdu'nda yansıtılmıştır. Türki halklar üzerine bilgi veren "Türklük Şuunu" bölümünde Osmanlı İmparatorluğu dışında yaşayan Türklerin Osmanlı Türkleri'ne büyük sevgi duyduklarını ve onlara yardım etmek istediklerini gösteren çok sayıda yazı yayınlanmıştır.[81] Bir yandan, Yusuf Akçura Tatar toplumunu Osmanlılar'ın ilerlemesi için bir model sayıyor;[82] öte yandan, *Türk Yurdu*, Osmanlılar için destek sağlamaya çalışıyordu.

İslâm aleyhtarlığı mı?

Osmanlılar'ın Türk milliyetçiliğini reddedişlerinde bir başka faktör daha vardı: Bu akımın İslâm'a aykırı olduğuna inanılıyordu. Bu konuda, Ağaoğlu Ahmet; Süleyman Nazif ve Babanzade Ahmet Naim'in yaptığı suçlamaya özlü bir cevap vermiştir. Ağaoğlu, daha önceleri Şii mezhebinin kökenini ve gelişimini incelediği için böyle eleştirilere cevap verebiliyordu.[83] Üstelik, Cemalettin Efgani'yi de tanımış ve onu *Türk Yurdu* okurlarına tanıtan da yine -büyük olasılıkla- Ağaoğlu'ydu.[84]

81 Örneğin: Mansur, "Petersburg'dan: Petersburg'da Kurban Bayramı'nın İlk Günü", *T.Y.*, I/5, s.145-147; "Türk Irkının Beşiği", *T.Y.*, I/7, s.213; T.Y., "İmparatorluk Haricindeki Türklerde Türklük Hamiyeti"; *T.Y.*, III/4, s.128; T.Y., "İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımları", *T.Y.*, III/5, s.159; "Hilâl-i Ahmer İânesi", *T.Y.*, III/7, s.224; "Şimalli Hemşirelerimiz", *T.Y.*, IV/2, s.464; et passim.

82 Bkz. Georgeon, *Origines*, s.62-65 ve "Türklük Şüunu" bölümünde çıkan birçok yazı.

83 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 2. basım, İstanbul, 1977, s.401.

84 T.Y., "Şeyh Cemalettin Efganî", *T.Y.*, VI/7, s.2263-2267. Efganî'nin Türk olduğunu söylediğini anlatılır. Ayrıca bkz. Ahmet Agayef, "Türk Alemi: 5", *T.Y.*, I/7, s.200; Nikki R. Keddie, *Sayyid Jamal ad-Din "al-Afghani": A Political Biography*, Berkeley, 1972, s.432.

İslâmcıların milliyet eleştirisi iki yönlüydü: 1) İslâm esas olarak milliyetçiliği dışlar. 2) Milliyetçilik, İslâm'daki kardeşlik duygusunu yok eder. Birinci noktaya ilişkin olarak, Ahmet Naim, şeriatın 'dava-yı kavmiyet'i, 'dava-yı cinsiyet'i reddettiğini vurguluyor, bunun Cahiliye devrinden kalma olduğunu savunuyordu.[85] Süleyman Nazif de, milli ve etnik dayanışmanın İslâm'ın yükselişiyle yerini din ve mezhep dayanışmasına bıraktığını söylüyordu.[86]

Ağaoğlu, cevap verdiği yazarın dayandığı kanıtlar üzerinde durur: Hadiste eleştirilen şey, 'milliyet' değil, 'asabiyet'ti.[87] Bunlardan ikincisi, aynı milletin insanlarını bir deve için kanlı çatışmalara sürüklüyordu; millet ise, din, dil, ırk, tarih, örf, adet vb.den oluşan ortak bir duyguyu paylaşan insan topluluğu demekti.[88] Ona göre, başlangıçta İslâm'ın amacı, kabileciliği yok ederek Arap milletinin birliğini sağlamak, yani milliyet temeline dayanarak İslâm'ı yerleştirmekti. Ağaoğlu, elbette, Araplardan başka birçok milletin İslâmı kabul ettiği gerçeğini görmezlikten gelemezdi.[89] Bu gerçek, aslında, İslâmcılar'ın milliyetçilik eleştirilerinin ikinci yönüne karşı bir karşı-tez de olabilirdi[90]

Ağaoğlu, İslâm'ın ilkin Haşimîlerle Emevîler arasındaki çatışmada beliren, daha sonra Kerbela trajedisine neden olan

85 Ahmet Naim, "İslâm'da Dava-yı Kavmiyet", *S.R.*, 293, s.114b.

86 Süleyman Nazif, "Ahmet Agayef Beyefendiye", *İçtihat*, 74, s.1622a.

87 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", *T.Y.*, VI/10, s.2323; "Cevaba Cevap", *T.Y.*, IV/12, s.827.

88 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", s.2323; "Türk Alemi: 6", *T.Y.*, I/10, s.293. Ağaoğlu'nun ortaya koyduğu görüş, Pantürkistlerin yalnızca 'ırk'a dayanmadıklarını göstermektedir. Berkes, Türkçülük'ü Pantürkizm'den ayırır, Pantürkizm'in ırka, Türkçülük'ün ise kültüre dayalı olduğunu ileri sürer. Bkz. Berkes, *Secularism*, s.344-345.

89 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", s.2324-2325; "Cevaba Cevap", s. 827.

90 İkinci yön için bkz. örneğin, Ahmet Naim, *op.cit.*, s.118b.

'asabiyet'i ortadan kaldıramadığına işaret ediyordu.[91] Dahası, Ağaoğlu'ya göre, İslâm'da kardeşlik yalnızca bir idealdi, başka İslâm milletlerine ve sultanlıklarına karşı savaşmamış tek bir İslâm sultanlığı yoktu tarihte.[92] Ne var ki, İslâm, aynı zamanda, misyonerleri olmamasına rağmen çeşitli milletlerin ortamına uyum sağlayarak hızla geniş bir çevreye yayılmıştı.[93] Ağaoğlu bütün bunlardan şu sonuçları çıkarıyordu: Bir millete hizmet etmek İslâm'a hizmet anlamına geliyordu, çünkü birçok millet İslâm'ı benimsemişti; kardeşlik duygusu, her milletin kendi tarzında İslâm için çalışmasıyla yaratılabilirdi.[94]

Ağaoğlu daha sonra Türkler'in İslâm tarihinde oynadığı büyük role değiniyordu. Süleyman Nazif'in Türklerin Araplara ve Acemlere ait şeyleri onlara vermeleri halinde hiçbir şeyleri kalmayacağı yolundaki iddiasına karşılık, Ağaoğlu Türklerin rolünü şöyle vurguluyordu:

"Evvelâ elimizde bin senelik İslâm'ı ve İslâmiyet'i muhafaza ve müdafaa etmemizin şerefi kalacaktır".[95]

İslâm dünyası politik karışıklıklarla tehdit altındayken Türkler takdir-i ilahiyle batıya doğru hareket etmişler, Türklerin 'yün hırka'larının ulaşmadığı İspanya'da İslâm büsbütün silinmişti.[96] İslâm için savaşmışlar, bundan dolayı kendilerinin Türk değil de Müslüman saymaya başlamışlardı. Arapça ve Farsça'yı öğrenmiş, kendi alfabelerini bırakıp Arap

91 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", *T.Y.*, VI/11, s.2381; "Cevaba Cevap", s.828.

92 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", *T.Y.*, VI/11, s.2387.

93 Ahmet Agayef, "Türk Alemi: 5", s.198.

94 *Ibid.*, s.199; "İslâm'da Dava-yı Milliyet", *T.Y.*, VI/11, s.2390.

95 Ahmet Agayef, "Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Beyefendiye", *T.Y.*, IV/9, s.710.

96 *Ibid.*, s.711. Türkler'in İslam tarihine bu yaklaşımı için bkz. Wilfred C. Smith, *Islam in Modern History*, Princeton, 1957, s.169.

alfabesini almışlardı. Böylece İslâm Türkler için vazgeçilmez bir din haline gelmişti. Üstelik, Türkler Türklüklerini unutmuş olsalar da, İslâm onların fiilen milli dini olmuştu. Türk milliyetçiliği, bundan ötürü, İslâm'dan ayrılamazdı, milliyetçilikten yana olanlar Türktüler.[97]

Türk Yurdu, Ağaoğlu'nun Süleyman Nazif'e cevabı dışında İslâm ve dinde reformun koşulları üzerine görüşler ortaya atmadı.[98] Milliyetçiler, İslâm'da reform amacına yönelik bir başka dergi kuracaklardı: *İslâm Mecmuası*.

97 Ahmet Agayef, "İslâm'da Dava-yı Milliyet", *T.Y.*, VI/11, s.2388. Uluslaşmada İslâm'ın rolü için bkz. Köprülüzade Mehmet Fuat, "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık", T.Y., IV/9, s.692-702.

98 Ağaoğlu, Vahhabiler ve Sünusiler gibi İslâmî hareketler üzerinde durur, mezhepler arasındaki çatışmayı da eleştirir. Yabancı unsurları temizleyerek ve İslâm'ın aslını keşfederek dinde reform yapılması gerektiğini savunur. (Bkz. Ahmet Agayef, "Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Beyefendiye", *T.Y.*, IV/9, s.706; "İslâm'da Dava-yı Milliyet", s.2389; "Türk Alemi 7", *T.Y.*, II/2, s.426-428; "Türk Alemi 8", *T.Y.*, II/6, s.545-548.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK OCAĞI

Jön Türk, hatta Cumhuriyet devrindeki en etkili milliyetçi örgüt kuşkusuz Türk Ocağı'dır. Ancak bu derneğin ilk yılları, Kemalist dönemdeki tarihi gibi kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir.[1] Bu derneğe ilişkin bütün çalışmalarda, fiili kuruluş tarihi Temmuz 1911 ve resmi kuruluş tarihi Mart 1912 olarak gösterilir.[2] Türk Ocağı'nın öncülü Türk Derneği, kurulma kararı aldıktan veya fiili kuruluşundan yalnızca bir ay sonra resmen kurulmuştu.[3] Üstelik, Türk Ocağı'nın fiili ve resmi kuruluş tarihleri arasında bir başka örgüt, Türk Yurdu Cemiyeti kurulmuş ve cemiyetle aynı adı taşıyan bir dergi yayınlamaya başlamış, bu dergi, Türk Ocağı'nın yayın organı

1 François Georgeon, "Les foyers turcs à l'époque kémaliste", *Turcica*, XIV, 1982, s.168-215. Bu eksikliğin nedeni, ilgili kaynakların kıtlığıdır. Yusuf Akçura, İstanbul işgal altındayken pek çok kaynağın kaybolduğunu belirtir. (Akçuraoğlu Yusuf, *Türk Yılı: 1928*, İstanbul, 1928, s.441-442)

2 Örneğin Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.444; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, cilt 1, İstanbul, 1984, s.434.

3 Bkz. yukarıda ikinci bölüm.

haline gelmiştir. Öte yandan Türk Derneği resmen kurulduktan sonra kendi yayın organını çıkarmaya başlamıştı. Türk Ocağı'nın fiili ve resmi kuruluş tarihleri arasındaki dokuz ayda koşullar oldukça karmaşıktı. Bu süre içinde hangi tartışmalar yapılmıştır? Türk milliyetçiliğinin hangi özellikleri bu tartışmalara yansımıştır?

Türk Ocağı'nın kurulması

Türk Ocağı'nın kurulmasına Askeri Tıbbiye öğrencileri ön ayak olmuştur. 1911 yılı Nisan sonunda veya Mayıs başında, bir tıp öğrencisi (Hüseyin Fikret) ve bir kurmay subay (Dr. Remzi Osman), Celâl Nuri'nin *Jeune Turc*'te çıkan ve Donanma Cemiyeti'ninki kadar üyeye sahip bir Türk eğitim derneğinin kurulmasını tavsiye eden yazısından etkilenirler.[4] Arkadaşlarını "kavi bir Türk maarif cemiyeti" kurma girişimine katılmaya ikna ederler.[5] Toplam 360 tıp öğrencisinden, 228 Türk genci okulun bulunduğu Haydarpaşa'da ve okulun yakınında bulunan Karacaahmet mezarlığında gizli toplantılar yaparlar.[6] Gülhane Hastanesinden ('seririyât') Dr. Fuat Sabit'i toplantılarına davet ederler ve Türklerin eğitim düzeylerini yükseltmek için ulusal ve toplumsal bir örgüt kurmaya karar verirler.

Ne var ki, ordu mensubu oldukları için böyle bir örgütü kendi başlarına kuramazlardı, bundan dolayı, milliyetçi aydınlardan yardım isterler. Mayıs ayının sonlarında ve Haziran

4 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.442; Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, 2. basım, İstanbul, 1977, s.99; Fethi Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi Tanrıöver*, Ankara, 1986, s.105.

5 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.442.

6 Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.99; Tunaya, *Partiler*, s.433; Fethi Tevetoğlu, *Mehmet Emin Yurdakul*, Ankara, 1988, s.30; Abdülhak Şinasi Hisar, "Türk Ocağı Hatıraları 1: Ocağın Doğduğu Zaman ve Muhit", *T.Y.*, 4.seri, I/1, 1954, s.2.

ayının başlarında, iki-üç kişilik küçük gruplar halinde aydınları ziyaret ederler, onlara Hüseyin Ragıp Baydır'ın kaleme aldığı bir bildiriyi verirler.[7] 24 Mayıs 1911 tarihli bildiri şöyle özetlenebilir:[8] Bir önceki kuşak gibi, Türklerin yaşadığı yıkıma seyirci kalınamaz, bu süreci ancak eğitimin yaygınlaşması durdurabilir. "Kanun-ı tekâmül"e uygun olarak, "ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir hakimiyet-i içtimaiyeyi kuru bir hâkimiyet-i siyasiyeye tercih" etmektedirler. Yeni nesle çalışmanın ibadet, tembelliğin günah olduğunu anlatmanın önemini de vurgularlar. Böyle bir işlevi üstlenecek ulusal ve toplumsal bir örgüt kurulmalı ve bu örgüt Anadolu'da, Rumeli'de, hatta Türklerin yaşadığı yabancı memleketlerde şubeler açmalıdır. Tasarılarına göre, ziraat, ticaret ve sanayi okulları da açılacaktır.

"190 Tıbbiyeli Türk Evlâdı"[9] imzalı bu bildiri, tıp öğrencilerinin, 1908 politik reformunun ardından sosyal reform yapılmasına yönelik isteklerini açıkça göstermektedir. Akçura, bu istekleri "cehle karşı mücadele" diye özetler.[10] "Hâkimiyet-i içtimaiye" ve "kanun-ı tekâmül" terimleri, öğrencilerin Ziya Gökalp etkisinde olduklarının bir göstergesi sayılabilir.[11]

7 Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.100; Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.105.

8 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.440-441. Türk Ocağı üzerine yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda Akçura'nın bildiri için verdiği 11 Mayıs tarihi kabul edilir. (Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.100; Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.105; Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", *Belleten*, I/196, 1986, s.201-202) Ancak, gerçekte Akçura Gregoryen takvimi Osmanlı mali takvimiyle karıştırmıştır. Akçura, 11 Mayıs'ın Çarşamba olduğunu yazar, oysa Gregoryen takvime göre o tarih Perşembe'ye rastlar. Osmanlı mali takvimindeki 11 Mayıs'ın Gregoryen takvimdeki karşılığı 24 Mayıs'tır. 24 Mayıs 1911 bir Perşembe'ydi.

9 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.441. Haydarpaşa ve Karacaahmet'te daha önce yapılan toplantılara göre sayısında azalma vardır.

10 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.442.

11 Gökalp o sırada İstanbul'da değildi, Selanik'teydi. *Genç Kalemler* dergisinde 10 Mayıs 1911'de "Bugünkü Felsefe" yazısı ve 19 Mayıs 1911'de "Alfred Fouillée'nin

Öğrencilerin davet ettiği bütün aydınlar olumlu karşılık verirler.[12] Önerilerine en sıcak ve en somut karşılığı veren Ahmet Ferit olur. Bir gün birkaç öğrenci Mehmet Emin'i ziyaret eder ve onun evinde Yusuf Akçura ve Rıza Tevfik (Bölükbaşı, 1868-1951) ile karşılaşırlar. Mehmet Emin'in yakınında bulunan Ahmet Ferit'in evinde başka öğrenciler olduğunu söylerler kendilerine. Ahmet Ferit'in evine gider, böylece dördü öğrenci sekiz aydın ilk toplantıyı orada yaparlar.[13] Ahmet Ferit'in getirdiği şu öneriyi oybirliğiyle kabul ederler:[14] Bir klüp kurulacak, Türk gençleri bu kulüpte toplanacak, onlara Türklük duygusu kazandırılacak, daha sonra da halk uyandırılacaktı. Yeni nesle bu duyguyu kazandırabilmek için, bütün imkânlar kullanılacaktı: Konferanslar düzenlemek, kitap ve broşürler yayınlamak, Türk öğrencilerin okuduğu okullara maddi ve manevi yardım sağlamak ve mümkün olursa birtakım yeni okullar açmak.

Türk Ocağı'nın temel ilkesi böylece ta baştan ortaya konmuş oluyordu. Ancak, bu ilkeyle tıp öğrenilerinin hazırladığı bildiri arasında bazı farklılıklar saptanabilir. Ahmet Ferit, kuşkusuz, öğrencilerin çabalarını övgüye değer bulmuştu, ama aynı zamanda, kurmak istedikleri 'maarif cemiyeti'nin halk üzerinde pek etkisi olmayacağını, çünkü halkın böyle bir cemiyete ihtiyaç duymadığını belirterek öğrencilerin bildirisini yapıcı bir biçimde eleştirmiştir. Eğitim amaç değil, araçtı, amaç milliyet duygusu uyandırmaktı.[15] Ahmet Ferit, böylece, tıp

Tekâmülcü Felsefesi" çevirisi yayınlanmıştır. Bernard Lewis'in işaret ettiği gibi (Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, 2. basım, Londra, 1968, s.350, n.45), Gökalp'in etkisi basılı eserlerinden çok kişisel ilişkilerine bağlıdır, dolayısıyla, İttihat ve Terakki Mektebi'nde verdiği konferanslar tıp öğrencileri üzerinde etkili olmuş olabilir. Ayrıca bkz. Tunaya, *Partiler*, s.433.

12 Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.105.

13 Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.101; Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.106.

14 Tevetoğlu, *op.cit.*, s.106.

15 Orkun, *op.cit.*, s.101.

öğrencilerinin bildirisini düzeltir ve eleştirisine uygun olarak yukarıda bahsettiğimiz önerisini sunar. Sonuç olarak, öğrencilerin somutlaşmamış istekleri belli bir yön kazanır.

İkinci toplantı Ahmet Ağaoğlu'nun evinde, büyük bir olasılıkla 11 Haziran günü yapılır.[16] İTC adına İstanbul mebusu Ahmet Nesimi toplantıya başkanlık eder.[17] Öğrenciler yine fikirlerini ileri sürmüş ve uzun bir tartışmadan sonra Ahmet Ferit'in ortaya koyduğu temel ilke amaç olarak yeterli görülerek yine kabul edilmiştir.[18] Aynı hafta öğrenciler Ahmet Ferit'i ziyaret ederek nizamnameye eklemek istedikleri bazı maddeleri gösterirler.[19] Nihayet 3 Temmuz'da, sayıları artık 231'i bulan tıp öğrencileri adına Hüseyin Fikret ve Remzi Osman yedi aydını toplantıya çağırır: Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Fuat Sabit ve Ahmet Ağaoğlu.[20] Türk Ocağı isimli bir örgüt kurmaya karar verirler. Öğrencilerin Haydarpaşa'da ve Karacaahmet'te yaptıkları gizli toplantılara aktif olarak katılan Fuat Sabit bu ismi önermiştir. Toplantıda kabul edilen kurucuların ve geçici yöneticilerin listesi, öğrenciler tarafından hazırlanmıştır.[21] Bütün bunlar, öğrencilerin ocağın kuruluşuna öncülük ettiğini göstermektedir.

Türk Ocağı böylece fiili kuruluşunu gerçekleştirmişti,

16 Kesin tarih bilinmemektedir. Ancak, Akçura, 29 Mayıs Pazar günü, Ağaoğlu'nun evinde programı hazırlamak üzere bir toplantı yapıldığını yazmaktadır. (Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.443, n.1) Osmanlı mali takvimindeki 29 Mayıs'ın Gregoryen takvimdeki karşılığı 11 Haziran Pazar'dır.

17 Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.102.

18 *İbid.*; Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.106.

19 *İbid.*

20 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.443; Fethi Tevetoğlu, *Mehmet Emin*, s.31; Tunaya, *Partiler*, s.432,434.

21 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.443. Kurucu üyeler Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu ve Fuat Sabit'ti. Geçici yöneticiler, Mehmet Emin (reis), Yusuf Akçura (ikinci reis), Mehmet Ali Tevfik (umumi kâtip), Fuat Sabit (veznedâr).

yöneticileri resmi kuruluşunu tamamlamak için nizamnameyi hazırlayacaklardı. Ocak, 22 Mart 1912'de resmen kurulmuştur.[22] Aradaki süre, söylemeye bile gerek yok, bir hayli uzundur.

Akçura, bu dokuz aylık sürede yapılan görüşmelerden kısaca bahseder. Nizamname üzerinde durulmuştur. En çok ciddiye alınan konu, Türk Ocağı isimli bir kulüp kurulup kurulmayacağı yoksa dergi ve broşürler yayınlamak, okul açmakla mı yetinileceğidir. Tıp öğrencileri klüp açılmasına şiddetle karşı çıkmışlar, yoksa ocağın siyasete karışmış olacağını ileri sürmüşlerdir.[23] Aydınlar, özellikle Ahmet Ferit ve Yusuf Akçura, başından beri kulüp açılmasını savunmuşlardı. Öğrenciler ikinci toplantıda görüşlerinde ısrar etmişler, daha sonra Ahmet Ferit'e nizamnameye eklenecek bazı maddeler vermişlerdi.

Mekteb-i Mülkiye'den kimi öğrenciler de tıp öğrencilerinin faaliyetlerine katılmıştır. Tıp öğrencilerinin girişimlerinden haberdar olunca, Beyazıt'taki okulda konu üzerine çeşitli okullardan delegelerin katıldığı birçok tartışma yapmışlardı. Nihayet nizamnameyi kabul etmişler, bir Mülkiye öğrencisinin dediğine göre, "Askeri Tıbbiyelilerin hayalinde yaşayan bu cemiyet, mülkiyelilerin gayretiyle bir gerçek oldu."[24]

Hamdullah Suphi'nin 1930'da Türk Ocağı'nda verdiği bir konferans da bunu kısmen doğrular: Türk Ocağı, Askeri Tıbbiye, Mülkiye ve mühendislik öğrencileri ile bir grup genç subay ve askeri veteriner tarafından kurulmuştur.[25] Dolayısıyla, Türk Ocağı'nın kuruluş sürecinde, Osmanlı Devleti'nin ge-

22 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.444; Tunaya, *Partiler*, s.434; Tevetoğlu, *Mehmet Emin*, s.31.

23 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.444. "İktifa etsin mi?" şeklindeki ifade, Akçura'nın öğrencilerin görüşüne karşı olduğunu göstermektedir.

24 Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.106-108.

25 Hamdullah Subhi, "Türk Ocağı'nın Tarihçesi ve İftiralara Karşı Cevaplarımız", *T.Y.*, 3.seri, V/25, s.1930, s.2.

leceğini taşıyan öğrenci gençlerin güçleri, aydınların niyetlerinden bağımsız olarak ortaya konmuştu. İnisiyatifi ele geçirmek için bir rekabet sözkonusuydu. İki grup da bu rekabeti kazanamaz; her ikisinin isteklerine de nizamnamede yer verilir.[26]

Akçura şöyle der: "Türk Yurdu Cemiyeti'nin resmen tesisi 18 Ağustos 1911 olduğuna göre ocağın fiilen kuruluşu olan 20 Haziran 1911'den muahhar demektir".[27]

Gerçekten, Akçura ikisi Rusya göçmeni olan beş arkadaşıyla, bir öğrenci yurdu yaptıracak ve bir dergi yayınlayacak bir dernek kurmak için görüşmüştür. Kasımın sonunda yayınlanan derginin ilk sayısında, Türklerin ve Türk ülkelerinin birliğini gösteren birçok yazı vardır. *Türk Yurdu* dergisi, kuşkusuz, daha sonra Türk Ocağı'nın yayın organı haline gelecekti, ancak bu iki örgütün gelişimlerinin ilk evreleri birbiriyle uyum içinde değildi.

Akçura ile Lozan Türk Yurdu arasındaki görüşmeler

1911 Kasımında, aydınlar ile tıp öğrencileri arasındaki anlaşmazlık sürerken, yeni kurulmuş Türk Yurdu Cemiyeti

26 Türk Ocağı'nın Esâsî Nizâmları ilk kez 1913'te basılmıştır. Buna göre: "İkinci Madde- Cemiyetin maksadı: İslâm kavimlerinin başlıca mühimmi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve itilasıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır. Üçüncü Madde- Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertib, kitap ve risaleler neşr etmeye ve mektepler açmaya çalışacaktır. Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbâbıyla görüşerek iktisadi ve zirai teşvik ve irşadlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elden geldiği kadar yardım edecektir. Dördüncü Madde- Ocak, maksadını tahsile çalışırken sırf milli ve içtimai bir vaziyette kalacak, asla siyaset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fırkalara hadim bulunmayacaktır." (Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.439-440)

27 *Ibid.*, s.444.

dergisini yayınlamaya başlar. Bu sırada, Lozan'da başka bir Türk Yurdu kurulur. Bu örgütün öncülü, Lozan'daki Osmanlı öğrencilerin 15 Ocak 1910'da kurduğu Osmanlı Kütüphanesi'dir.[28] Bu kuruluş üyeleri -Arap ve Arnavutlar dahil- düzenli konferanslar vermişler,[29] ancak daha sonra vatanlarında olup bitenleri dikkatle izleyen Türk üyeler, "Osmanlı nam-ı siyasisi altında ezilegelen Türklükte bir vicdan-ı milli uyandırmak"[30] ve milli bir "mefkûre" yaratmak için örgütün niteliğini değiştirmek gereğini duymaya başlamışlardır. Bundan dolayı, Osmanlı Kütüphanesi'nden ayrılarak 4 Kasım 1911'de Türk Yurdu'nu kurarlar.[31]

Lozan Türk Yurdu üyeleri 2 Aralık 1911'den itibaren her Cumartesi, dernek başkanı İlyas Ragıp'ın oturduğu Riant-Mont Caddesi No: 19'da toplanırlar.[32] Nizamname konusunda tartışmalar yaparlar, çeşitli örgüt ve kişilere ideal ve faaliyetlerini açıklayan mektuplar gönderirler. Kendilerine gelen karşılıklara tutanaklarda genellikle yer verilmez. Ancak, Yusuf Akçura'nın gönderdiği karşılıklar "Yurt"ların varlığı için o denli önemlidir ki, bunların içeriği tutanaklara kaydedilmiştir.

30 Aralık 1911 tarihli toplantının tutanaklarında Akçura'nın mektubu göze çarpmaktadır. Sözkonusu tutanaklarda şunlar yazılıdır:

---

28 Lozan Türk Yurdu Tutanak Defteri (*Türk Tarih Kurumu Yazmaları* Y/653, bundan sonra *Tutanak* diye anılacak), s.1. Bu tutanak defterinde sayfa sayıları bulunmamaktadır, dolayısıyla verdiğimiz sayfa numaraları bizim çalışmamıza ilişkindir.

29 *Yurtçular Yasası*, Cenevre, 1913, s.41-42.

30 *İbid.*, s.41-42.

31 *Tutanak*, s.1. Cenevre'da, 15 Nisan 1911'de başka bir Osmanlı Kütüphanesi kurulmuş, bu örgüt de 21 Ekim 1911'de Cenevre Türk Yurdu'na dönüşmüştür. (Yurtçular Yasası, s.25, 32) "Mefkûre" terimi bu öğrenciler üzerindeki Ziya Gökalp etkisini göstermektedir. Ayrıca bkz. Tunaya, *Partiler*, s.495.

32 Bkz. *Catalogue des étudiants de l'Université de Lausanne* (1911/1912 ders yılı, kış sömestri), s.32.

"Hüsnü Bey Yusuf Akçura'dan Ragıb'a gelen mektuptan bahs açarak o konuda (hiç)bir surette çalışmamasını söyleyen Akçuraoğlu'nun Yurdunun resmiyetine karşı yeni Yurtların resmiyeti nasıl kâbil olacak diyordu. İsmail: Ben Yurtların bir merkeze taşınmalarını elzem buluyorum, diyordu. Nazmi Bey buna itirazla şube meselelerinin aramızda tenâkuz etmemesi için başka bir şey düşünülmesini söylüyordu. Akçura'nın mektubu etrafında epey dolaşılarak aynı gayeyi güttükleri halde yine niçin yabancı kalacağı ve kalmak istediği anlaşılmıyordu. Nizamnamece merkezler hakkında bir imtiyaz olmayacağını, yalnız bir murahhaslık verileceğini ortaya süren bütün âzâ-yı mevcûde(nin) niçin Akçura'nın imza atmaya geleceğini anlamıyordu. Sonra Ragıb'a Kabasakal Yurdunun resmiyet ve programının ne halde olduğu soruldu. Ragıp cevaben bir gazete heyet-i tahririyesini teşkil eden Ahmet Agayef, Ahmet Hikmet, Akçur ilh. zevatın Kabasakal'da "Türk Yurdu" altında toplandıklarını, fakat bu halle kalmayıp biraz büyükçe gayeleri olduğunu zannettiğini söylüyordu. Bu murahhaslıktan mes'uliyet anlaşılacağını, meselâ Konya Yurdunun yapacağı bir hatadan o murahhaslık mes'ul olacağı tabii görüneceğini bir kaç kişi söylemekle, mesaiye başlamak için bir ufak imtiyazdan başka şeyler tanımayacaklarını tekrar edilerek bu hususta Akçura ile tekrar görüşmek icabettiği söylendi. Ve Ragıb'ın hususi surette Akçura ile müzakere etmesi münasib görüldü. "Türk Yurdu" namıyla Haydarpaşa'da Tıbbiyelilerin tesis etmek üzere oldukları cemiyetten söz açılarak nizamnamelerinin istenilmesi cümle heyet-i idareye tebliğ edildi"[33]

Akçura, Lozan Türk Yurdu'nun -büyük bir olasılıkla- işbirliği ve yardım öneren bir mektubuna karşılık olarak öneriyi

---

33 *Tutanak*, altıncı toplantı, s.1-2.

reddetmişti. İşbirliği için öne sürülen bir koşul, Lozan Türk Yurdu'nun İstanbul merkezine bağlı olmasıydı. İsmail bu koşulu kabul etmeye eğilimliydi. Nazmi ise ona derhal itiraz ederek, Lozan ile İstanbul arasında bir uyuşmazlığa yol açmamak için önlemler alınmasından yanaydı. Lozan Türk Yurdu üyeleri, her "Yurt"un bağımsızlığına inanıyorlardı, bağımsızlık durumunu "murahhaslık" ve "resmiyet" kelimeleriyle dile getiriyorlardı. Akçura'nın Türk Yurdu, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Hikmet vb.nin işbirliğiyle Kabasakal'da kurulmuştu.[34] Asıl önemli nokta, amacı bir dergi çıkarmak ve öğrenci yurdu yaptırmak olan Türk Yurdu Cemiyeti'nin faaliyetleri Türk Ocağı'nınkilere benzeyen Lozan Türk Yurdu'na müdahale etmesidir.[35] Üstelik, Haydarpaşa'daki tıp öğrencilerinin kuracağı 'cemiyet' de, Türk Yurdu adını alacaktı.

Yedinci toplantının tutanaklarında, Ragıp'ın Akçura'ya ve tıp öğrencilerine mektuplar gönderdiği, Haydarpaşa'dan "Lozan Türk Yurdu Haydarpaşa Şubesi" mührü taşıyan bir mektup ve nizamnamelerini aldığı yazılıdır. Lozan Türk Yurdu üyeleri, Haydarpaşa'nın nizamnamesini kabul etmek zorunda kalacaklarını ve bağımsız olamayacaklarını düşünmüşlerdir.

34 Kabasakal, Sultanahmet Meydanı yakınında bir semttir. Bkz. *Meydan-Larousse*, cilt 6, İstanbul, 1971, s.728.

35 İlk toplantıda 2 Aralık 1911'de kabul edilen Lozan Türk Yurdu'nun nizamnamesinde şunlar yazılıdır: İkinci Madde- Türk Yurdlarının en büyük gayeleri Osmanlılığın siyasi cereyanları arasında ezilegelen Türklük âlemine içtimai bir inkılâb esasları hazırlamaya ve onu ya mazisini, ananesini, milliyetini müdrik bir hale getirmeye çalışmaktır. Üçüncü Madde- *Türk Yurdu*'nun resmi lisanı Türkçe'dir. Türkçe'nin tekâmülüne, terakkisine Yurt hiçbir zaman bigâne kalamaz. Dördüncü Madde- Yurt; en büyük muvaffakıyetini maarifin Türkler arasındaki intişarına bağlı bildiğinden bu hususda takip edeceği hareket kat'i ve emin olacaktır. Bu gayeyi gütmek üzere yapılacak her teşebbüse Yurt bütün kuvvetiyle müzahirdir. Mektebin tesisi, Avrupa'dan aşk ile teşvik, milli ihtiyaçlarımıza muvâfık âsâr ve resâil neşri, hitabeler, konferanslar, mükâlemeler tertibi ve Avrupa maarifine doğru bir cereyan husule getirmek gibi mevâd Türk Yurdu'nun en mühim bildiği hareketlerindendir.,

Şimdilik kesin ve bağımsız bir konum elde etmek için kendi başlarına çalışmaya ve "Lozan Şubesi kaydının klişelerden silinmesine" karar verirler. Böylece örgütün klişesindeki isim "Haydarpaşa Türk Yurdu" olacak ve Lozan Türk Yurdu'yla hiçbir resmi bağlantısı kalmayacaktı.[36]

13 Ocak 1912'de yapılan sekizinci toplantıda, Lozan örgütü üyeleri, Cenevre Türk Yurdu'ndan gelen bir mektubu tartışırlar. Cenevre Türk Yurdu, 15 Nisan 1911'de kurulan Cenevre Osmanlı Kütüphanesi'nin dönüştürülmesiyle 21 Ekim 1911'de oluşturulmuştur.[37] Sözkonusu mektupta, Lozan Türk Yurdu'nun girişimiyle 27 Aralık 1911'de toplanan Birinci Yurtçular Derneği'nin bildiri taslağı bulunmaktaydı.[38] Lozan Türk Yurdu üyelerine göre, bildiri taslağı çok yetersizdi, bu nedenle Ragıp Cenevre'ye gidecekti. Aslında, başka bir neden, çok daha ciddi bir neden vardı bunun için: Cenevre Türk Yurdu üyeleri, kendilerini durumdan haberdar etmeksizin Akçura'yla görüşmelere başlamıştı, bu da Lozan Türk Yurdu üyelerini bir

36 "Ragıp kimseye söz vermeden geçen ictimadaki mukarrerâtı yerine getirdiğini, ve bu yolda Akçuraoğlu'na böyle bir ifade gönderdiğini, Haydarpaşalılara ve Tamim-i Maarif Cemiyetine icabettiği üzere mektuplar yazdığını söyleyerek Haydarpaşalıların "Lozan Türk Yurdu Haydarpaşa Şubesi" mührü ve klişesi altında gelen mektup ve nizamnamelerini ele aldı. Her ikisini de karşılaştırarak nizamnameyi ve mevaddını ne suretle anladıklarını mübeyyin mektupla birlikte okuyordu... Bu nizamnamedeki mevad, sanki kabûlüne muztar imişiz gibi işlerimizi müşkil gösteriyor, ve bizi korkutuyordu. Meselâ Türkiye'de açılacak her Yurt Haydarpaşa merkez şûbesinin nizamnamesini kabul edecek bil'istîzân kendini tanıyıp tanıtabileceği ve onun Lozan Türk Yurdu Haydarpaşa Şûbesinin şûbesi halinden ileri gidemeyeceği kaygısı Lozan Türk Yurdu reisi Ragıb'ın gelecek senede İzmir'de aç(ıl)acağ(ı) Beşinci Yurtta Lozan Türk Yurdu Haydarpaşa Şûbesine "Evet efendim!" kozuyla çıkacağı gözönüne geliyordu. (Mes)ele oldukça mühimdi. Şimdilik kendi başlarına çalışarak mevkimizin kat'iyet ve resmiyet kesbetmesiyle uyuşabileceğinden dolayı lozan Şubesi kaydının klişelerden silinmesine bütün âzâ karar vermekle Ragıb'a icabettiği üzere hareket etmesi söylendi." (*Tutanak*, yedinci toplantı, s.1).

37 *Yurtçular Yasası*, s.25, 32.

38 Bu örgüt için bkz. *ibid.*, s.32-37 ve Tutanak, üçüncü toplantı, s.2; dördüncü toplantı, s.1-2; beşinci toplantı, s.1.

hayli öfkelendirmişti. Görüşmelerde, Cenevre Türk Yurdu üyeleri ile Akçura, merkezin şubelere izin vermekten başka birşey yapamayacağına karar verebilirdi. Ragıp'a göre, bir merkezden izin almak zorunda kalan bir şube, bağımsız hareket edebilen bir delegasyon değil, yalnızca bir temsilcilikti. Ragıp, "küçük imtiyaz işini halledeceğine" dair uzun bir konuşma yapar. Nazmi ise, şube statüsüne kabul etme eğilimi taşıyanlarla alay eder, ayrıca tıp öğrencileriyle görüşmeler yapılmasını önerir, çünkü onlar Osmanlı Devleti'ni unutmaksızın Türklüğü ilerletmek istiyorlardı.[39]

Tıp öğrencileri Lozan Türk Yurdu üyelerine karşılık gönderir. Mektuplarının içeriği dokuzuncu toplantının konusunu oluşturur. Tutanaklarda şunlar yazılıdır:

"Bundan sonra Ragıp Haydarpaşalıların Akçura ile yaptıkları mülâkata nakl-i kelâm ederek Haydarpaşalıların mektubunu ve bunda münderic suret-i mülâkatı okudu. Birkaç içtima evvel Akçura'nın cemiyetin kanununu bilmediğini ve müteaddit Türk Yurtlarının ayrı ayrı resmiyet kesbedemeyeceklerini

39 "Ragıp gerek mektuptaki diğer mevaddın ve gerek kendine taalluk eden o müstebidlik noktasının ve gerekse Akçura ile resmen münakaşaya giriştiği yolsuzluğun cezasını vermek için Pazarda Cenevre'ye gideceğini söyledi. Buna Akçura ile müzakerelerinin yalnız Ragıb'a bırakılarak hususî olduğu, fakat her iki Yurtla alakadar bu merkeziyet meselesinin bize ihbâr-ı keyfiyet edilmeden Genevrelilerce cür'etkârâne karıştırıldığı, mektuplarını yazdıktan sonra Akçura ile müzakereye giriştiklerini bildirmeleri bütün âzâyı hiddetlendirivermişti... Merkeziyetin müsaadeyi tahsisinden başka birşey yapamayacağı fakat murahhaslıktan ziyade mümessillik. Pervâsız ve korkusuz ifade edeceği küçük imtiyazın işi halledeceği hakkında Ragıb'ın uzunca bir nutku dinlendi. Hüsni Bey hüsn-i intizamdan mahrûm adamlar, bir merkeze bile merbut olsalar, kendi başlarına çalışacakları tabii olur. Bunlar arasında Akçura'nın dediği gibi bir relasyon olacak. Çünkü gaye birdir, lâkin tarz-ı sa'y bir sırada olamayacak. Haydarpaşa'yı ele alalım. Tıbbiyeliler, Türkleri, Osmanlılığı unutmayarak ilerletmek istiyorlar. Fakat gayeleri yine Türklükte kalıyor. Ragıp da Akçura'nın mektubundan bir satırı okuyarak ötede beride açılacak Yurtların kabiliyet-i hayatiyelerini düşündükten sonra formel rabıta düşünecekleri tabii olduğunu söyledi. (*Tutanak*, sekizinci toplantı, s.1-2)

söyleyen Nâil'e: Akçura'nın sarhoş olmadığını göstermeyi, yarışarak hatırlatan arkadaşlar, bilinmez neden bir az sukut-ı hayale uğramışlardı. Her ne ise Akçura'nın, (")evet... hayır... bilmem!"lerinden sarhoşluğu değil fakat kolayca kestirilemez bir haletle bize çıktığı görülüyordu. Akçura Bey Haydarpaşalılara müteaddit Yurtların ayrı ayrı resmiyet alıp ayrıca çalışabilecekleri hakkında epey ma'lûmatı olmadığını beyan ile hükümete bil'müracaa bunu tahkik edebileceklerini söylemiş ve bunun üzerine Hüsni ve Nâil yapılacak işin isim değiştirmek ve müstakillen çalışmak olduğunu beyan ediyorlardı. Ahir bir vakte ta'lik ve gelecek mevzu-i mektuba intizar edilmesi münasip görüldü".[40]

"Gelecek mektup" gelmez, en azından, tutanaklarda Akçura'yla görüşme yapıldığına ilişkin bir bilgi yoktur. Eldeki kaynak çok sınırlı da olsa, tutanaklardan şu önemli noktalar çıkarılabilir: 1. Lozan Türk Yurdu üyeleri, Akçura'nın faaliyetleri ile tıp öğrencilerinin faaliyetlerini birleşik saymamıştır. 2. Akçura, bütün milliyetçi hareketleri, özellikle Türk Yurdu ismini taşıyanları kendi kontrolü altına almak istemiştir. 3. 1911'in sonlarıyla 1912'nin başları arasında, yani Türk Ocağı'nın fiili ve resmi kuruluş tarihleri arasında, Türk Yurdu ile Türk Ocağı birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamıştı.

Türk Yurdu ve Türk Ocağı

Yukarıda gördüğümüz gibi, Lozan Türk Yurdu'nun amaçları ve faaliyetleri Türk Ocağı'nınkilerle büyük benzerlikler taşıyordu.[41] Akçura, onları Türk Yurdu ismi altında kontrolüne sokmak istemişti. Onlar da bu örgütün niteliğini doğru biçimde

40 *Tutanak*, dokuzuncu toplantı, s.1.

41 Bkz. dipnot 35.

görmüşlerdi: Akçura, Ağaoğlu, Ahmet Hikmet ve diğerlerinin bir dergi yayınlamak için Kabasakal'da kurduğu bir örgüt. Üstelik, Lozan Türk Yurdu'nun tutanağına göre, Akçura'nın Türk Yurdu'nun daha önemli bir hedefi de vardı. Tıp öğrencilerinin kuracağı örgüt de -Türk Ocağı- o sıralarda Türk Yurdu diye adlandırılıyordu. Türk Ocağı'nın ilk toplantıları Akçura'nın Türk Yurdu odasında yapılmıştır.[42] Dolayısıyla, Akçura'nın Türk Ocağı'nı öncülük ettiği Türk Yurdu'yla özdeş tuttuğu kesindir, bu arada tıp öğrencileriyle Türk Ocağı'nın niteliği üzerine görüşmeler yapmıştır.

Gördüğümüz gibi, ne Akçura, ne de öğrenciler kontrolü ele geçirebilmiştir. Akçura'nın Türk Ocağı'na yönelik tutkusunun, bu kontrolü ele geçirme mücadelesi yüzünden kaybolduğu anlaşılmaktadır. Akçura'nın yönettiği Türk Yurdu dergisi, 22 Mart 1912'de Türk Ocağı'nın resmen kuruluşundan sonra çıkan ilk sayıda yalnızca en son sayfada Ocak'ın kuruluşuna ilişkin küçük bir not yayınlanmıştır:

"18 Mart 1328 tarihli *Tanin*'de büyük bir sevinçle şu satırları okuduk: Bemennihülkerim teşekkül eden Türk Ocağı'nın hükümetten müsaadesi istihsal edildiği ilan olunur. Murahhas-ı mesul: Kahya Emin, Ağaoğlu, Halis Turgut"[43]

Üstelik, genellikle kabul edilen görüşün tersine, Türk Ocağı, resmen kurulduktan sonra pek aktif olmamış, hatta kapanma

42 Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, s.102-103; Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.112.

43 "Türk Ocağı", *T.Y.*, I/10, 1912, s.312. Tunaya, "hükümete sunulan beyanname altında imzaları resmi 'kurucu' olarak bulunanları" Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmet ve Dr. Fuat Sabit diye kaydetmektedir. (Tunaya, *Partiler*, s.432) Ama, Tunaya'nın dayandığı kaynakta (*Akçura'nın Türk Yılı*), Akçura yalnızca 3 Temmuz 1911 tarihli toplantıda kabul edilen geçici kurucuları göstermiştir. (Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.443) Tevetoğlu da Akçura'nın saydıkları aynı isimleri kaydeder. (Tevetoğlu, *Mehmet Emin*, s.32). Öte yandan, bir Mülkiye öğrencisi "mes'ul murahhas"ın Halis Turgut olduğunu yazmıştır. (Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.108)

ihtimaliyle karşılaşmıştır. 1913 yılında, yirmi otuz tıp öğrencisi, Doktor Hüseyin Ertuğrul tarafından Fuat Köprülü'nün evinde (Burada sık sık biraraya gelmektedirler) toplantıya çağırılmıştır. Hüseyin Ertuğrul, öğrencilere yöneticilerin, bundan böyle Ocak'ı idare edemeyeceklerini iletir. Uzun bir görüşme yapılır, ancak ne gibi bir yol izleneceğine karar veremezler. Nihayet, bir öğrenci, Hasan Ferit (Cansever), Hamdullah Suphi'ye danışılmasını teklif eder. Bu fikri o anda kimse benimsemediği halde, daha sonra Hamdullah Suphi'yi ziyaret ederler. Hamdullah Suphi, o sırada Darülmuallimîn'de pedagoji ve Türkçe öğretmekteydi, o yıl içinde Darülfünun'a geçecekti. Yöneticilerin kim olduğunu sorduktan ve biraz düşündükten sonra, kendisinin yönetici olması teklifini kabul eder.[44] Söylemeye gerek yok, Akçura ocağın kapanmasından yana olan yöneticilerden biriydi; Türk Ocağı'nı geliştiren Hamdullah Suphi olmuştur. Bunu Akçura bile kabul eder.[45]

Türk Yurdu dergisi, Ocak 1913'te Türk Ocağı'nın faaliyetine ilişkin ikinci yazısını yayınlar. Demek ki, dergide, Türk Ocağı üzerine, resmen kuruluşundan sonra geçen yaklaşık on aylık sürede hiçbir yazı çıkmamıştır. Sözkonusu yazı, Türk Ocağı'nın 2 Ocak'ta Kazan, Kırım, Orenburg ve Kaşgar gibi Rus topraklarından gelen Türkler için verilen bir 'ziyafet'i duyurmaktadır. Söz konusu Türkler arasında, *Vakit* gazetesinden

44 Ahmed Mazhar Akifoğlu, "Çok Aziz Örnek İnsan, Ağabeyim Hamdullah Subhi", *T.Y.*, 7.seri, LVI/336, 1967, s.5-7. (Tevetoğlu, *Hamdullah Subhi*, s.113-114) Ayrıca bkz: "Türk Ocağı İdare Raporu", *T.Y.*, XVI/9, 1918, s.269-270. Bu rapor, Türk Ocağı'nın başlangıçta aktif olmadığını kabul eder.

45 Akçuraoğlu, *Türk Yılı*, s.445-447. 28 Ekim 1913'teki yıllık toplantıda seçilen yönetim kurulu üyeleri, aldıkları oy sayısına göre şunlardır: Hamdullah Subhi (Darülfünûn müderrisi), Hüseyin Ertuğrul (doktor), Akçuraoğlu Yusuf (Türk Yurdu başyazarı), Gökalp (Darülfünûn müderrisi), Celâl Sâhir (Halka Doğru başyazarı), Akil Muhtar (doktor), Hasan Ferit (doktor). ("Türk Ocağı Derneği", *T.Y.*, V/7, s.1037)

Fatih Kerimi de bulunmaktaydı. Onlar Balkan Savaşı'nda yaralanan askerlerin bakımına yardımcı olmak ve genel olarak savaşın durumunu incelemek için İstanbul'a gelmişlerdi. Akçura da tabii ki 'ziyafet'e katılmış, acele bir işi çıktığı için oradan ayrılan Ahmet Ferit'in yerine ziyafete başkanlık yapmıştı.[46]

Türk Ocağı'nın yılın başında, yöneticileri Ocak'ı kapatmayı düşünürken düzenlenen ziyafet, Türklerin entellektüel düzeyini yükseltmek isteyen tıp öğrencilerinin görüşünü değil, Akçura'nın görüşünü yansıtmaktaydı. Buradan şu varsayım da çıkarılabilir: Akçura, Türk Ocağı'nı, Orta Asya'ya açılan bir pencere, belki de Türk Yurdu ismi altında Osmanlı Devleti içindeki ve dışındaki Türkler için bir ilişki merkezi haline getirmek istiyordu. Akçura'nın arzusu Pantürkizm havası içinde gerçekleştirilecekti. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti devrinde, yeniden kurulan Türk Ocağı Pantürkist niteliğini yitirdi ve Türklerin sosyal hayatta gelişmesi için çalışmaya başladı. Bu da, öğrencilerinin başından beri izlemek istedikleri yoldu.

46 K.N., "Türk Ocağı'nda Ziyafet", *T.Y.*, III/6, s.191-192.

ALTINCI BÖLÜM

İSLÂM MECMUASI

Yukarıda görüldüğü gibi, Türk milliyetçileri, Babanzade Ahmet Naim gibi İslâmcılar tarafından eleştiriliyordu, bundan ötürü önde gelen milliyetçi dergi olan *Türk Yurdu* bu eleştirilere karşılıklar yayınlamıştı.

Ne var ki, bu yazılar milliyetçiliğin İslâm'a aykırı olmadığını göstermek için yazılmıştı, dolayısıyla savunmacı bir nitelik taşıyordu.

Sonuç olarak, milliyetçilerin İslâm'a ilişkin tutumu *Türk Yurdu*'nda yeterince açıklığa kavuşmamıştı. Bundan dolayı, milliyetçiler 1914'te İslâm'da reform için yeni bir dergi çıkarmaya başladılar: *İslâm Mecmuası*.

Derginin başlığının altında "Dinli bir hayat, hayatlı bir din" yazılıydı.[1] Buradan kalkarak, derginin amacının laik-

1 Her sayının başlığının yanında, bu sözden başka "İslâmların faydasına çalışır, onbeş günde bir çıkar" yazılıdır. Bu da, *Türk Yurdu*'nda yazılı ifadeye benzemektedir: "Türklerin faydasına çalışır, onbeş günde bir çıkar." *İslâm Mecmuası*'nın milliyetçi bir dergi olduğunu bu durum açıkça göstermektedir.

leşme değil, İslâm'ın yeniden canlandırılması olduğu söylenebilir.[2]

İslâm Mecmuası'*nın çıkışı*

İslâm Mecmuası'na parasal kaynağı İTC sağlamıştı.[3] Aynı şey, *Genç Kalemler* ve *Yeni Mecmua* için de geçerlidir, bunların her ikisine de Ziya Gökalp derin ilgi göstermişti. *Genç Kalemler* gibi, *İslâm Mecmuası*'nın da kuruluş tarihi bilinmemektedir. Ancak, onikinci sayısından itibaren, dergiye tarih konmaya başlanmıştır. Onikinci sayı 30 Temmuz 1914'te yayınlanmıştır. Eğer önceki sayılar da onbeş günde bir yayınlandıysa ilk sayı Şubat 1914'te çıkmış olmalıdır.[4] On ikinci sayıdan kırkbirinci sayıya kadar, onüçüncü ve ondördüncü sayılar arasındaki üç aylık ara hariç, dergi onbeş günde bir yayınlanmıştır. 12 Mart 1916'da çıkan kırkikinci sayıdan itibaren düzensiz yayınlanmaya başlamıştır, üstelik 1917'de altı aylık bir ara vardır. Ne var ki, 30 Ekim 1918'e, yani Osmanlı Devleti ile İtilaf

2 N. Berkes, laikliğin gelişmesi üzerine değerli eserinde bu dergiyi ele almış ve söylemeye gerek yok dergiyi laiklikten yana diye nitelemiştir. (Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, Montreal, 1964, s.377-384) Öte yandan, T.Z. Tunaya, İslâmcılar'ın 'taklid' üzerine eleştirdiklerini incelerken, *Sebîlürreşad*'daki yazıların yanısıra bu dergideki yazılardan alıntılar yapmıştır. (Tarık Zafer Tunaya, *İslâmcılık Cereyanı*, İstanbul, 1962, s.7-8) A. Bennigsen ve Ch. L-Quelquejay, Rusya'da yürütülen İslâm reformculuğunun dergi üzerinde büyük etkisi olduğunu yazmışlardır. Berkes ise, dergiyi Ziya Gökalp ve izleyicilerinin görüşlerini dile getirmek için kurulmuş bir dergi olarak nitelendirir. (Alexandre Bennigsen ve Chantal Lemercier-Quelquejay, *La presse et le mouvement national chez les musulmans de russie avant 1920*. Paris ve Lahey, 1964, s.174; Niyazi Berkes (ed.), *Turkish Nationalism and Western Civilization*, Londra ve New York, 1959, s.318.)

3 Berkes, *Turkish Nationalism*, s.318, n.1. (VI. Bölüm için)

4 Berkes derginin kuruluşunun 1914'te olduğunu yazar, Bennigsen ve Quelquejay ise 1911 tarihini verir. (Bennigsen ve Quelquejay, *La presse*, s.174) Kâzım Nami'nin verdiği 1916 tarihinin yanlış olduğu açıktır. (Kâzım Nami Duru, *Ziya Gökalp*, 3.bas., İstanbul, 1975, s.83)

devletleri arasında ateşkes antlaşmasının imza tarihine kadar dergi yayın hayatına devam etmiştir.[5]

Tablo 10, *İslâm Mecmuası*'nın en önemli yazarlarını göstermektedir. *Türk Yurdu* yazarlarıyla (Tablo 9) karşılaştırıldığında, Rusya'dan gelen ve Rusya'daki yazarların oranı daha küçüktür, yine de Rusya'daki İslâm reformculuğunun *İslâm Mecmuası* üzerindeki etkisi hayli büyüktür. Bu İstanbul dergisinde Rızaeddin Fahreddin ve Musa Carullah (Bigiev) imzalı birçok yazı çıkmıştır. Bu kişiler, Orenburg'ta reformculuğun ve *Şura* ve *Vakit* gibi reformculuğu destekleyen yayın organlarının en önemli isimleriydi. Türk Yurdu'nun en önemli ismi Yusuf Akçura'nın dergide hiç yazısı çıkmamıştır. Bu, Akçura ile İslâm üzerine yazdığı yazıların çoğu *İslâm Mecmuası*'nda yayınlanan Ziya Gökalp arasındaki bir anlaşmazlığın sonucu olabilir. Bu dergide, yalnız Gökalp'in değil, çalışma arkadaşlarının ve tilmizlerinin yazıları da çıkmıştır. Özellikle birinci ciltte Aka Gündüz, Bursalı Tahir, Fuat Köprülü ve Kâzım Nami imzaları bu yeni kurulmuş dergide görülür.

Türk Yurdu'yla karşılaştırıldığında, Osmanlı yazarları arasında da bazı farklılıklar göze çarpar: Kuran tercümesi ve tefsiriyle görevlendiren din adamları *İslâm Mecmuası*'na katkıda bulunmuştur. Dergide birçok yazısı yayınlanan Şerefettin (Yaltkaya, 1879-1949), İstanbul'da bir imamın oğluydu, geleneksel bir din öğreniminin yanısıra modern bir öğrenim de görmüştü. Bazı okullarda Arapça öğretmenliği yaptıktan sonra, Jön Türk devrinde Beyazıt Camii'nde öğretmen olmuştu. Çeşitli medreselerde ve İlahiyet Fakültesi'nde de öğretmenlik yaptı. 1942'de Diyanet İşleri Başkanı oldu.[6]

5 Bennigsen ve Quelquejay son sayının 1917'de çıkan elliüçüncü sayı, Berkes ise 1917'de yayınlanan ellidördüncü sayı olduğunu yazar. (Bennigsen ve Quelquejay, *La presse*, s.174; Berkes, *Turkish Nationalism*, s.318, n.1)

6 İbrahim Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (tarihsiz), s.401; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 2.bas., İstanbul, 1977, s.391-392.

TABLO 10
***İslâm Mecmuası* Yazarları**

		I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Din Adamları	Şerefettin	9	4	2	–	6	4	25
	H.N.	4	–	–	–	–	–	4
	Musa Kâzım	3	–	–	–	–	–	3
	Şeyh Edebali	–	4	–	–	–	–	4
	Manastırlı Rifat	–	2	–	–	–	–	2
	Ahmet Süreyya	–	–	–	–	7	–	7
	(Toplam)							45
Rusya Doğumlular	Halim Sabit	6	8	9	–	–	–	23
	Rızaettin Fahrettin	4	3	8	5	–	–	20
	Şir İdris	2	1	–	–	–	–	3
	Musa Carullah	2	–	–	–	–	–	2
	Ahmet Agayef	1	–	–	–	–	–	1
	Fatih Emirhan	1	–	–	–	–	–	1
	(Toplam)							50
Osmanlılar	Mansurizade Sait	5	7	4	3	2	–	21
	Ahmet Besim	1	4	5	7	2	–	19
	Gökalp	5	5	6	1	–	–	17
	M. Şemsettin	5	2	2	1	1	–	11
	Ragıp Hulûsi	6	1	–	–	–	–	7
	Bursalı Mehmet Tahir	2	2	–	–	–	–	4
	Aka Gündüz	3	–	–	–	–	–	3
	Seyyid	3	–	–	–	–	–	3
	Köprülüzade M.Fuat	2	–	–	–	–	–	2
	Mustafa Şeref	2	–	–	–	–	–	2
	Hâşim	2	–	–	–	–	–	2
	Kâzım Nami	1	–	–	–	–	–	1
	Tekin Alp	–	1	–	–	–	–	1
	Ömer Seyfettin	–	–	1	–	–	–	1
	İspartalı Hakkı	–	–	–	2	1	–	3
	Ahmet Muhyittin	–	–	–	–	2	1	3
	(Toplam)							100
	Toplam	69	44	37	23	17	5	195
	Toplam Sayfa Sayısı	384	210	192	194	180	28	

– Her ciltte oniki sayı bulunmaktadır, yalnızca altıncı ciltte üç sayı vardır.
– Sayıların sayfa numaraları: 1.-13. sayılar: 32 sayfa; 14.-15. sayılar: 16 sayfa; 16. sayı: 18 sayfa; 17.-40. sayılar: 16 sayfa; 41. sayı: 18 sayfa; 42.-48. sayılar: 16 sayfa; 49.-50. sayılar: 18 sayfa; 42.-48. sayılar: 16 sayfa; 49.-50. sayılar: 18 sayfa; 51.-53. sayılar: 16 sayfa; 54. sayı: 32 sayfa; 45.-56. sayılar: 16 sayfa; 57.-62. sayılar: 8 sayfa; 63. sayı: 12 sayfa.

'İslâm ve Terakki' üzerine birinci ve üçüncü sayı arasında bir yazı dizisi yayınlanan Musa Kâzım (1858-1919) 1910'dan beri şeyhülislâmlık yapıyordu. Ahmet Midhat'la Kuran'ın Türkçe tefsirini yapmaya çalışıyordu.[7]

Mansurizade Sait, din adamı olmayan Osmanlı yazarları içinde en çok yazan kişiydi, Hukuk Fakültesi'nde fıkıh dersi veriyordu.[8] Besim (Atalay, 1882-1965), hem dini, hem de modern eğitim görmüştü, öğretmen okulundan mezun olduktan sonra II. Meşrutiyet devrinde çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştı. Cumhuriyet devrinde Ankara Üniversitesi'nde Farsça öğretti ve Türk Dil Kurumu üyesi olarak dilde sadeleşme için çalıştı.[9] M. Şemsettin (Günaltay, 1883-1961) medresede, öğretmen okulunda ve Fen Fakültesi'nde öğrenim gördükten sonra Paris'te fizik okumuştu. 1913'te İlahiyet Fakültesi'nde din tarihi dersleri verdi; 1915'te Edebiyat Fakültesi'nde Türk tarihi okuttu. İslâm'da reform üzerine birçok eseri yayınlandı: *Maziden Atiye*, 1913; *Hurafattan Hakikate*, 1916; *Zulmetten Nura*, 1917.[10]

İslâm Mecmuası yöneticilerinin, demek ki, bir ortak özellikleri vardı: Geleneksel öğrenimin yanısıra modern öğrenim de görmüşlerdi, dolayısıyla İslâm'ı ve içinde bulunduğu koşulları bilgili bir biçimde inceleyebilirlerdi. *İslâm Mecmuası*, özellikle ilk sayılarında, onların İslâm'da reforma yönelik içten arzularıyla doluydu. Bu sayılar, yazarlarının çeşitliliği bakımından zengindi, ayrıca, Tablo 11'de görüldüğü gibi, büyük bir konu çeşitliliği vardı. Yazarlarının reform yolunda içten

7 *Ibid.*, s.262-263. Düşünceleri için bkz. *Külliyât-ı Şeyhülislâm Musa Kâzım: Dinî, İçtimaî Makaleler*, İstanbul, 1336.

8 Berkes, *Secularism*, s.390.

9 Gövsa, *Türk Meşhurları*, s.49; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul, 1977, s.212-213.

10 Gövsa, *Türk Meşhurları*, s.156-157; Ülken, *op.cit.*, s.388-392; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt 3, İstanbul, 1979, s.404-405.

TABLO 11

***İslâm Mecmuası*'nda Yayınlanan Yazıların Sınıflandırılması**

	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Kuran[1]	13	12	12	11	15	3	66
Fıkıh/Sünnet ve Hadis	18	10	8	2	2	–	40
Kelâm	4	3	2	2	2	–	13
Felsefe	6	1	–	1	2	3	13
Ahlâk	2	4	4	2	2	–	14
İçtimaiyat/İslâm İçtimaiyatı	5	6	10	4	5	–	30
Tarih, Tercüme-i Hal	6	5	10	17	7	1	46
İslâm Havadisi	11	11	8	–	–	–	35
İslâm Cemaatlerinin Yaşayışı	5	–	–	–	–	–	
İslâm'ın Necatı	6	2[2]	–	–	–	–	8
İslâm'ın İntibahı	7	1	2	–	–	–	10
Din Edebiyatı	4	–	–	2	1	–	11
Edebiyat: Irk Edebiyatı	–	3	1	–	–	–	
İslâm Kadını	10	1	–	–	1	–	12
İktisat/Millî İktisat	–	1	2	1	2	–	6
Hutbe	1	4	2	–	4	–	11
İslâm Matbuatı	7	–	–	–	–	–	7
Diğer	3	7	6	7	12	5	40

1 Kuran üzerine kimi yazılar da bu bölümde yeralmaktadır, ancak bölümdeki yazıların çoğu Türkçe meal ve tefsirdir.

2 Savaş ilanı üzerine şeyhülislâmın fetvası ve Harbiye Nezareti'nin bildirisi onbeşinci sayıda bu bölüme konmuştur. Bunlar tekereker sayılırsa, yazı sayısı yediye çıkar.

arzuları, İslâm'dan söz açarken "kurtuluş" ve "uyanış" gibi terimler kullanılmasında açıkça görülür.

İslâm'ın içinde bulunduğu koşullar üzerine eleştiri

M. Şemsettin, ilk sayıda çıkan "Müslümanlık Aleminde İntibah Emareleri" başlıklı yazısında, İslâm dünyasının, Hıristiyanlığın işgali yüzünden yoksulluk ve esarete mahkum olduğunu belirtir.[11] Bu yazının dördüncü sayıda yayınlanan devamında, aynı konuyu pek çok kez vurgulamış olan Cemalleddin Efgani'nin hayatı ve düşüncesi üzerinde durur.

11 M. Şemsettin, "Müslümanlık Aleminde İntibah Emareleri: 1", *İ.M.*, 1, s.25-26.

Efgani, bütün İslâm ülkelerini dolaşmış, korkunç bir gerilikle karşılamıştır: Semerkand ve Buhara'da kapanmış ve örümcek ağlarıyla dolmuş medreseler, İran'da kara cehalet, haçlıların eline geçmiş Afrika. Gerilemenin nedeni, Efgani'ye göre, Müslümanların din adı altında hurafelerin esiri olmasıdır.[12]

Hurafe kelimesi, *İslâm Mecmuası*'ndaki 'leitmotif'lerden biridir. Müslümanlığın içinde bulunduğu koşulları eleştiren yazılarda da bu kelimeye zaman zaman rastlanır. Örneğin, Şir İdris, Ayasofya Camii'nde verilen vaazlar için şunları söyleyebilmiştir: "Kemâl-i esef ve hacaletle itiraf ediyorum ki burada vaaz namına dinlediğim sözlerin kâffesi, değil tekmil âlem-i İslâm'ın matmah-ı enzârı koca Türkiye'nin payitahtı olan muazzam İstanbul'un en büyük ve en mübeccel camiinde; kürre-i arzın en muzlim köşesi ve en vahşi ahalisi nerede ise onların bile mabed namına ittihaz edecekleri bir küçücük binâda vaaz namı altında söylenmeyecek, söylenmesinden hakikaten âr olunacak kadar hurâfât ve mâlâyaniden ibaret idi. Okunan hutbe de senelerden belki de asırlardan beri tekrar edile edile çürümüş, eskimiş, faydasız belki pek çok zararlı bir takım musanna ve müretteb cümlelerden, ekâbir-i din ve ümmet hakkındaki ruhsuz, lüzumsuz medhiyelerle zât-ı şâhâne hakkındaki asıl ve esastan âri elkabdan mürekkeb elfâz kalabalığı ve laf gürültüsünden ibaret idi".[13] Rızaeddin Fahreddin tanrının birliği açısından evliyaya aşırı değer vermeyi eleştiren yazısında aynı fikri savunur.[14]

Bu gerilemenin nedeni neydi?

12 M. Şemsettin, "Müslümanlık Aleminde İntibah Emareleri: 2", *İ.M.*, 4, s.110-111. "İslâm Havadisi" bölümünde bir zamanlar İslâm dünyasının ilim ocağı olan Buhara'daki medreselerin yobazların, günahkârlar ve afyonkeşlerin yatağı haline geldiği bildirilir. ("İslâm Havadisi: Buhara", *İ.M.*, 2, s.64)

13 Hoca Şir İdris, "Ulemâ-yı Kirâm Hazerâtına Lozan'dan bir Hitab", *İ.M.*, 3, s.88.

14 Rızaettin Fahrettin, "Tevhid", *İ.M.*, 3, s.78.

Ahmet Ağaoğlu, dergiye yazdığı tek yazıda, "İslâm Aleminde Görülen İnhitatın Sebepleri"nde bu soruya karşılık verir. Ağaoğlu, gerilemenin sorumluluğunu toplumun üç sınıfı üzerine yükler: yöneticiler *(ümerâ)*, din adamları *(ulemâ)* ve bürokrasi *(erbâb-ı kalem)*. Bütün bu sınıfların mensupları görevlerini ihmal etmiştir, oysa İslâm aslında gelişmesini onlara borçludur. Kamu işlerinde *(mesalih-i amme)* islami ilkeleri terk ederek, yöneticiler keyfi yönetime başlamıştır. Esasında yöneticileri kontrol etmesi gereken *'ulemâ'* ve *'erbâb-ı kalem'* kendi mevkilerini korumak için onlara övgüler düzmüştür. Böylece İslâmi ilkeler kaybolmuştur.[15] Ağaoğlu'nun tezi özünde istibdada karşıydı. Birinci sayıdan üçüncü sayıya dek çıkan yazı dizisinde Musa Kâzım, istibdadı gerilemenin nedeni olarak gösterir;[16] *'istibdat'* kelimesi de *'hurafe'* gibi anahtar kelimelerden biridir.[17]

İktidarda olanlar gibi, olmayanlar, ehl-i sünnete karşı gelen, İslâm'dan -dolayısıyla doğru yoldan- sapan kimseler diye nitelendirilmiştir, çünkü görüşlerini yaymak ve yandaşlarının sayısını artırmak için sözde yenilikler getirmiş, binlerce uydurma hadis çıkarmışlardır. Ayrıca, İslâm'a başka dinlerden hurafat sokmakla suçlanmışlardır, bu hurafat cehalet ve körükörüne taklitle birleşerek kökleşmiştir.[18]

Demek ki, İslâm'ın içinde bulunduğu koşullar yozlaşmış sayılmış, asıl hakikatlerin yabancı unsurlar tarafından görünmez hale getirildiği ileri sürülmüştür. Bu yürekli itiraf, doğal olarak, İslâm'ın aslında açık, ilerici ve canlı olduğuna duyulan bir güvenle desteklenmiştir. Mevcut şartları eleştiren

15 Ahmet Agayef, "İslâm Aleminde Görülen İnhitâtın Sebepleri", *İ.M.*, 2, s.56-58.

16 Musa Kâzım, "İslâm ve Terakki", *İ.M.*, 1, s.1.

17 Örneğin, Seyyid, "İçtihat ve Taklit", *İ.M.*, 4, s.106; Bursalı Mehmet Tahir, "Nisâiyâta Ait Eserler", *İ.M.*, 5, s.140.

18 Seyyid, "İçtihat ve Taklit", *İ.M.*, 5, s.133.

yazılarda aynı zamanda İslâm'ın asli şekline de değinilmesi bunu göstermektedir.[19] Bu yazılarda, İslâm'ın 'terakki'ye engel olmadığı vurgulanır. 'Terakki' kelimesi de, 'hurafe' ve 'istibdat' gibi anahtar kelimelerden biriydi. İslâm'ın asli şeklini yeniden kazanması, bu dinin (var olduğu savunulan) ilerici ideolojisi için 'hurafe'lerden ve 'istibdat'tan kurtaracak en iyi yol diye öne sürülüyordu.[20] Rızaeddin Fahreddin'in yazdığı İbn Teymiyye'nin hayat hikâyesi üzerine onaltı sayı süren yazı dizisi, derginin Selefiye hareketine eğiliminin bir göstergesi sayılmalıdır.[21] Başka yazılarda da, din adamlarına 'unutulan hakikati yeniden kazanma' görevinin yüklenmesi, onların 'mektep'lerde ve İlahiyat Fakültesi'nde eğitilmeleri gerektiğinin belirtilmesi dikkate değer.[22]

İslâm Mecmuası, çeşitli Müslüman halklarının hakikati yeniden öğrenme girişimleri üzerine bilgi sunmaya çalışmıştır. Tablo 12, "İslâm Havadisi" bölümünde haklarında bilgi verilen ülkeleri göstermektedir. Bu bölüm, onbeşinci sayıdan itibaren "İki Haftalık Cihat Haberleri"ne dönüştürülmüş, otuzikinci sayıdan (29 Temmuz 1915) itibaren -belki de savaşta durumun kötüleşmesi yüzünden- kaldırılmıştır. Türki halklar üzerine yazıların yüksek sayısı, derginin milliyetçi niteliğinden kaynaklanıyor olmalı. Rus yönetimi altındaki Türkler'e ilişkin yazıların büyük bölümü, onların gerçekleştirdiği eğitim reformunu ele alır. Kırım ve Mısır 'ulemâ'sı, 'bidat'ı yok etmek

19 Musa Kâzım, *loc.cit.*; Ahmet Agayef, *loc.cit.*; Hoca Şir İdris, *op.cit.*, s.90-91; Seyyid, "İçtihat ve Taklit", *İ.M.*, 4, s.105; M. Şemsettin, "Müslümanlık Aleminde İntibah Emâreleri: 2", *İ.M.*, 5, s.135.

20 İbid.; Seyyid, "İçtihat ve Taklit", *İ.M.*, 5, s.135.

21 Derginin 'tahrir heyeti' yazı dizisine önsöz olarak şunları yazıyordu: "Dine, millete hizmet etmiş eslâf-ı kirâm ile muhterem kariler arasında muârefe tesisine çalışmak mecmûanın emellerinden birini teşkil eder." (Rızaettin Fahrettin, "İmam İbni Teymiyye'nin Tercüme-i Hâli, *İ.M.*, 6, s.166.

22 Kâzım Nami, "Dini Terbiye", *İ.M.*, 1, s.19. Ağaoğlu Ahmet *Türk Yurdu*'nda benzeri bir görüş öne sürer. Ahmet Agayef, "Türk Alemi: 8", *T.Y.*, II/6, s.548-549.

ve medreselerde reform yapma girişimlerinden dolayı övülürken, Osmanlı ulemâsının ve ilahiyat öğrencilerinin muhafazakârlıkları nedeniyle yerilmesi ilgi çekicidir.[23] Derginin anti-emperyalist eğilimi, Fas'ta bir İspanyol subayının yakalanması,[24] bir Hıristiyan misyonerini öldüren Cava Müslümanları'nın kaçması[25] ve Afrika'da İslâm'ın ilerleyişi[26] üzerine haberlerde gözlemlenebilir.

İslâm Mecmuası'nın İslâm'ın içinde bulunduğu koşulları sert bir biçimde eleştirdiğini gördük. Dergi, asli hakikatin yeniden kazanılmasını savunuyor ve çeşitli ülkelerdeki Müslümanlar'ın reform girişimleri hakkında bilgi veriyordu. Ancak, eğer Müslümanlar Kuran'ı veya vaazları anlayamazlarsa, Kuran da, vaazlar da, sihirli sözler haline gelince, din adı altında hurafeler İslâm'a sokulacaktı.[27] Bu nedenle, *İslâm Mecmuası* Kuran'ın bir çevirisini yayınladı.

Kuran'ın çevirisi

Her sayının (kırksekizinci sayı hariç) ilk sayfasının başında, Kuran'ın Arapça metni ve Türkçe çevirisi, bazen de 'tefsir ve izah'ı bulunur. Ancak, onüçüncü sayıdan itibaren Arapça metin verilmez. Böyle bir girişim Rusya ve Mısır'daki İslâm reformculuğuyla aynı çizgidedir, özellikle Rusya'daki reformculuğun *İslâm Mecmuası* üzerinde büyük etkisi olmuştur. Ayrıca, derginin bu girişimi, Cumhuriyet devrinde -Ziya Gökalp'in görüşlerine uygun olarak- gerçekleştirilen Türkçe

23 "İslâm Havâdisi: Kırım", *İ.M.*, 8, s.253; "İslâm Havâdisi: Mısır", *İ.M.*, 6, s.192.

24 "İslâm Havâdisi: Fas", *İ.M.*, 8, s.256.

25 "İslâm Havâdisi: Cava", *İ.M.*, 8, s.256.

26 Tevfik Süveydi (?), "İslâmiyet'in Bir İntikamı", *İ.M.*, 8, s.241-248.

27 Örneğin bkz. "İslâm Havâdisi: İdil Havzası", *İ.M.*, 4, s.126; "İslâm Havâdisi: Dicle", *İ.M.*, 5, s.157.

Kuran için öncü bir çalışma sayılmalıdır. Derginin yöneticileri ise, Kuran çevirisini İslâm'ın hakikatini yeniden bulmanın bir yolu diye görmüş olmalıdır.

Fıkıh

Dergi yöneticilerinin üzerinde durmak istedikleri en önemli konulardan biri de kuşkusuz fıkıh sorunuydu. Gördüğümüz gibi, *İslâm Mecmuası* sık sık 'taklit'i eleştiriyordu. Cevdet Paşa'nın başkanlığındaki bir heyet tarafından hazırlanmış olan Mecelle de eleştirilmekten kurtulamamıştı. Mecelle taklit batağına batmıştı: Birincisi, üzerinden kırkbeş yıl geçmesine ve bu arada Osmanlıların -yabancılarla ilişkileri dahil- sosyal hayatı büyük gelişme göstermesine rağmen, kanunda hiçbir değişiklik yapılmamıştı.[28] İkincisi, Mecelle'nin düzenlenme biçiminde ciddi bir sorun vardı: Hanefiliğin dar sınırları içinde hazırlanmıştı. Kanunu yapanlar, şeriatın Hanefilik demek olduğunu düşünmüş olabilirlerdi. Ancak, Malikilik ve Şafiilik gibi diğer mezhepler de şeriatın içinde sayılmamalı mıydı?[29]

Mecelle'nin bu eleştirilerinin iki amacı olduğu çıkarılabilir: Sosyal ilişkilerin çeşitlenmesine uygun içtihat yolunu yeniden açmak ve mezhepler arasındaki farklılığı dikkate almadan esnek hükümler getirmek.

İslâm Mecmuası'nda ele alınan bir başka önemli konu daha vardı: 'Örf'e fıkıhın temeli olacak bir önem yüklemek. Bu görüşü savunan, söylemeye gerek yok, Ziya Gökalp'ti. Üçüncü sayıda "İçtimai Usul-i Fıkıh" başlıklı bir yazısı çıkmıştı. Bu yazıda, Gökalp önce, Kuran'ın 'zahiri manası'na bağlanıp kalan Zahiriyye mezhebinin yandaş bulamadığını ve silinip gittiğini

28 Seyyid, "İçtihat ve Taklit", *İ.M.*, 5, s.136.

29 *Ibid.*, s. 137-138.

TABLO 12
***İslâm Mecmuası*'nın "İslâm Havadisi" Bölümünde Haklarında Bilgi Verilen İslâmî Halkların Ülkeleri**

Rusya Toprakları	İstanbul	7	Çin	Çuguçak	1	Hindistan	Kalkûta 3
	Toplam	7		Harbin	1		Delhi 3
	Taşkent	5		Genel	1		Agra 1
				Toplam	3		Bombay 1
	St. Petersburg	3	Afganistan	Kabil	5		Peşaver (?) 1
	Buhara	2		Güney bölgesi	1		Genel 2
	Kazan	2					Toplam 11
	Ufa	2		Genel	1	Arap Toprakları	Kahire 4
	Kazak	2		Toplam	7		
	Bakü	1	İran	Tebriz	6		Trablus 4
	Troitsk	1		Tahran	5		Marakeş 3
	Simferopol	1					Necd 1
	Cistopol	1		Belücistan	2		Cidde 1
	Semipalatinsk	1		Isfahan	1		Maskat 1
	Simbirsk	1		Kirmanşah	1		Somali 1
	Bahçesaray	1		Poştoku	1		Toplam 15
	Hokand	1		Muhammer	1	Diğer	İngiltere 3
	Ekaterinburg	1		Genel	8		Saraybosna 2
	Harkov	1		Toplam	25		
	Derbent	1					Kongo 1
	Tiflis	1					Cava 1
	Yelizavetpol	1					Avustralya 1
	Orenburg	1					Japonya
	Genel	6					Toplam 9
	Toplam	36					

belirtir. Bunun nedeni bellidir: Hayat, esneklikten yoksun bir teoriyi kabul edemez. Hayat -ve toplum- doğa yasalarının denetiminde olan bilinci, örfleri, fikirleri vb. kapsar; bu yasaları kontrol eden de Allah'tır. Dolayısıyla, Zahiriyye'nin yok olması

kaçınılmazdı.[30] Toplumun evrimi Allah'ın iradesinin bir tecellisi olduğu için, fıkıhın temellerinden biri olan örfün bu evrime uygun olarak nasıl değiştiğini araştırmak gerekliydi.[31] Gökalp Fransız sosyolojisini izleyen bir yazar olmasına rağmen, bu araştırmanın sosyolojik olacağı sanılmamalıdır. Gökalp şu noktayı özenle dile getirir: Avrupa sosyolojisi, pozitif bir bilim olarak henüz yeni kurulmuştur, bundan ötürü tek başına fıkıh usulü olarak kullanılamaz, bu işi sosyologlar ve fakihler birlikte yapmalıdır.[32] Giderek etkisizleştiği görülen şeriatı kıyamete kadar canlı tutmak için böyle bir girişim gerekliydi.[33]

Gökalp'in makalesinin yayınlanmasından sonra, İslâm Mecmuası'nda bu makaleye ilişkin birçok yazı çıkmıştır. Örneğin, Halim Sabit, İslâm fıkıhının azalan canlılığını ve şeriatın etkililiğini kaybetmesini zararlı olarak nitelemiş, fıkıhın tekrar canlandırılmasını sağlamak için fıkıh ile hayat arasında bir bağlantı noktası bulmanın büyük önemi olduğunu ifade etmiştir.[34] Hem Gökalp'in, hem de Halim Sabit'in mevcut şartları zararlı diye nitelediği ve buna karşılık fıkıhın ve İslâm'ın canlandırılması için çalıştığı gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

Kadınların özgürleşmesi

İslâm Mecmuası'nın ilk sayılarında, "İslâm Kadını" bölümünde, birçok yazar, kadınların özgürleşmesi ve erkeklerle eşitliği üzerine görüşlerini dile getirmiştir. Onlara bu görüşleri

30 Gökalp, "İçtimai Usûl-i Fıkıh", *İ.M.*, 3, s.85, 87.

31 *Ibid.*, s.84.

32 *Ibid.*, s. 86.

33 *Ibid.*

34 Halim Sabit, "İçtimai Usûl-i Fıkıh: Gökalp Beyin Bu Unvan ile Yazdığı Makale Münasebetiyle", *İ.M.*, 5, s. 149-150.

savunmaya yönelten şey çağdaş dünyadaki yaşantılarıdır. İkinci sayıda çıkan konuyla ilgili ilk yazı, yanısıra kadınların da iş sahibi olması gerektiğini şöyle açıklar: Bugün yeni yapılan keşifler birbirini izlemektedir, bunlar iş ve devlet hayatında, ayrıca batıya karşı durmakta vazgeçilmez niteliktedir. Batıda herkes yeni bilgi için çabalamaktadır; Osmanlı İmparatorluğu'nda da durum böyledir, ne var ki yalnızca erkekler iş sahibidir. Öte yandan, bir dizi savaş pek çok kadını dul bırakmıştır, kendilerine bakmak zorundadırlar. Bu nedenle, erkekler, kadınlara işsahibi olma olanakları tanımalıdır.[35] Terzilik, kadın aksesuarları satışı gibi işlerde kadınlar çalışabilir; kadın doktorlara, doğum uzmanlarına ve hemşirelere de ihtiyaç duyulmaktadır, dolayısıyla kadınlar için bir tıp okulu açılmalıdır.[36] Daha sonra, başka yazarlar konuyla ilgili yazılar yazmışlardır. Kadının ticaret hayatına katılmasının şeriata uygun olduğu gösterilmiş;[37] İslâm'ın esasen, diğer dinlerle karşılaştırılınca, kadına ve anneliğe hürmet ettiği kanıtlanmıştır.[38]

Burada önemli olan nokta, kadın sorunu üzerine bu yazıların batılılaşmayla tutarlı olmamasıdır. Yazarlara göre, kadınların özgürleşmesi ve cinsler arasında eşitlik Batılılaşmanın sonucu değildi. Kuşkusuz kadınlar iş sahibi olmaları için yüreklendiriliyordu, ancak işin türü Müslümanların benimsedikleri düşüncelere uygun olarak sınırlandırılmıştı. Avrupalılar gibi olmaları beklenmiyordu. Peçe yerine şapka takmamalıydılar, edebe aykırı kıyafetler için dans etmemeliydiler.[39] Kadınların

35 F.N., "Müracaat Ediyorum", *İ.M.*, 2, s. 59-61.

36 *Ibid.*, s.62-63.

37 Trabzonlu Hacı Kâmil, "Müracaat Ediyorum Makalesi Münasebetiyle Sual", *İ.M.*, 4, s.115-118.

38 M. Şemsettin, "İslâm'da Kadının Mevki-i İçtimaisi", *İ.M.*, 5, s. 142-145.

39 F.N., "Müracaat Ediyorum", *İ.M.*, 2, s. 59.

özgürleşmesi, İslâm'ın hurafeler yüzünden kaybolan asli hakikatin yeniden elde edilmesi konusunun bir parçası sayılıyordu.

Çağdaşlaşma ve İslâmlaşma

Bilindiği üzere, İTC yönetimi Ziya Gökalp'in tavsiyeleriyle birçok laikleşme reformu gerçekleştirmiştir. Bunlar Atatürk reformlarının öncüleri sayılabilir. 1913'te ulemâ ve dini mahkemeler devlet denetimi altında sokuldu; dini olmayan temyiz mahkemelerinin otoritesine uymak zorunda bırakıldılar. Adliye Nezareti dini mahkemeleri ve bu mahkeme çalışanlarını denetlemeye başladı. Daha sonra, devlet dini eğitime karışmaya başlayarak, İstanbul'da devletin idaresinde bir medrese açtı, hatta bu medrese için bir devlet imtihanı yapıldı. Medreseler Maarif Nezareti denetimi altına alındı, ilgili nezaret medreselere müfredat programında ve öğretim kadrosunda reformlar yapmak üzere idareciler yolladı. Bütün tekke ve zaviyeleri denetleyecek bir 'Meclis-i Meşayih' kuruldu.[40]

Bu reformlar normal olarak, laikleşmeye yönelik sayılırlar. Oysa, yöneticileri İTC'yle yakın bağlara sahip İslâm Mecmuası'nda çıkan yazılar, bu reformları dine dayalı hedeflerle yapılmış olarak değerlendirir. Gördüğümüz gibi, dergi yöneticileri, eğer İslâm yabancı unsurlardan ve hurafelerden temizlenirse, İslâm'ın asli hakikatinin yeniden elde edileceğini ısrarla savunmuşlardır. Onlara göre, İslâm böylelikle Hz. Muhammet devrindeki saflığına yeniden kavuşabilirdi. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri, 'içtimai usul-i fıkıhı' kurmaktı, çünkü değişim ve toplumsal evrim Allah'ın iradesinin bir tecellisiydi. Bu görevlerin birçoğunun ulema'ya

40 Bu reformlar için bkz. Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, cilt II, Cambridge, 1977, s.305-310.

bırakıldığını belirtmek yerinde olur. *İslâm Mecmuası*'na göre, İslâm'ın bozulmasından onlar sorumluydular, ancak İslâm'ı kurtaracak olan da onlardı. Jön Türklerin dine karışma siyaseti, örneğin devlet kontrolünde bir medrese açması, İslâm'ı yeniden canlandırmaya yönelik bir girişim, hurafelerin yerini hakiki dinin alması için bir yol sayılabilirdi. Yani, onlara göre, söz konusu siyaset laikleştirme değil İslâmlaştırmaydı.

Bu hipotez kadınların özgürleşmesi konusu için de geçerlidir. Bilindiği gibi, Jön Türk devrinde, eğitim ve hukuk alanındaki reformlar, özellikle aileye dair bir kanun yapılması, kadınların toplumda güç kazanmasını sağlamıştı. Stanford Shaw, bu dönemdeki gelişmenin önemini yadsımamakla birlikte, sınırlılıklarına da işaret etmekten geri durmaz, kadınların hâlâ erkeklerle, hatta kocalarıyla birlikte tiyatroya ve dışarıda yemek yemeğe gidemediklerini belirtir.[41] *İslâm Mecmuası*'nda ise, sorun asli İslâmi hakikat açısından dile getirilir, dolayısıyla gelişme ancak Müslümanlığın izin verebileceği ölçüde olacaktır. Bu reformlar Batılılaşmayı amaçladıkları varsayılırsa, kuşkusuz yetersiz ve gönülsüz hareketler olarak görüleceklerdir. Aslında, Batılılaşmayı amaçlayan reformlar değildir bunlar. Batı'dan pek çok şey öğrenirken Batı uygarlığının niteliğini kavrayabilmişlerdi. İslâm'ın Batı uygarlığının temellerinden biri olduğunu ısrarla belirtip rahatlayacak denli yüzeysel değildiler. *İslâm Mecmuası* yöneticileri, Batı uygarlığının şiddete dayalı ve dinsel yönden fanatik yüzünü görmüşlerdi. Hıristiyan barbarlığı ve fanatizmi, "vahşileri medenileştirme" sloganıyla her yıl birçok Müslümanı kurban ediyordu.[42] Bu nedenle, *İslâm Mecmuası* yüzeysel Batılılaşmayı ve Batı'nın "manasız taklidini" eleştiriyordu.[43] Söylemeye gerek yok ki, bulundukları konum çok nazikti, çünkü Batı'dan pek çok şey öğrenmeleri gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Ahmet Ağaoğlu karşı karşıya bulundukları durumu -isabetli bir şekilde- şöyle ifade ediyordu: "Şarkın cehaleti, Garbın da adaletsizliği".[44] Batılılaşmadan farklı bir modernleşme yolu izleyebilirlerdi.

En azından, Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" fikri, böylesi belirsiz bir bağlamı gözönüne alarak yorumlanmalıdır.

41 *Ibid.*, 307-308.

42 Sibiryalı Şir İdris, "Avrupa'nın İslâmiyet ve Türklük Hakkındaki Nazarı ve Ona Mukabil Bizim Hareketimiz", *İ.M.*, 7, s.207-208.

43 *Ibid.*; M. Şemsettin, "İslâm'da Kadının Mevki-i İçtimaisi", *İ.M.*, 5, s. 144-145; Fatih Emir Han, "Manasız Taklit", *İ.M.*, 4, s.123-124.

44 T.Y., "Şeyh Cemalettin Efgani", *T.Y.*, VI/7, s.2264.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Türk milliyetçiliğinin kollarından biri, Osmanlı vatanseverliğinden 'Osmanlı milleti' fikrini devralmıştı; amaç - sonunda- bir Osmanlı ulus-devleti kurmaktı. Ziya Gökalp, 1918 tarihli bir makalesinde Osmanlılık ile Turancılığın birbirine bağlı olduğunu yazmıştı.[1] Milli Türk kimliğini kazanan Osmanlı kültürünün yayılmasıyla büyük bir Türk milletinin oluşacağını iddia ediyordu. Farklı devletlerin uyruğunda da olsalar Türkler birbirlerine yardım edebilirdi, çünkü bir millet olarak birliğe ulaşmışlardı.[2] Gökalp makalesini şöyle bitiriyordu:

"Bütün Türklere kendi harsını verebilmek için, Osmanlı Türklüğü samimi bir surette Türkçü olmakla mükelleftir. Çünkü Osmanlılık Türkleşmezse, bütün Türklerin Osmanlılığa doğru gelmesi mümkün değildir. Türkçülüğün ve Tu-

1 Ziya Gökalp, "Turan Nedir?", *Yeni Mecmua*, XXXI, s.82a-84a.

2 *Ibid.*, s. 83c-84a.

rancılığın aleyhinde bulunanlar, herşeyden evvel Osmanlılığı baltalamakta olduklarını artık düşünmelidirler!".[3]

Bir başka akımın amacı ise, milletin varlığını sürdürmesi de başlı başına bir amaç olsa da Rusya'dan bağımsız bir Türk milleti yaratmaktı. İki akım da amacına ulaşamayacaktı. Osmanlı İmparatorluğu yıkıldı; bütün Türklerin birleştirilmesi Ekim Devrimi ve Milli Mücadele sürecinde imkânsız hale geldi. Türkler daha sonra Anadolu'da bir cumhuriyet kurdular. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yeni milliyetçilik Anadolu Türkleri'ni kurtarmaya ve yükseltmeye yönelikti. Dolayısıyla bu milliyetçilik, Jön Türk devrindekinden çok farklıydı. Jön Türk devri milliyetçiliği, aslında, Cumhuriyet devri milliyetçiliğinin bir anlamda -yani milliyetçiliğin birinci boyutuyla- önünü açmıştı: Osmanlı Türkleri'nin uzun zamandır kaybettikleri ulusal bilinci ve Türklük gururunu kazandırmak için verdiği uğraşla.

Yusuf Akçura, 1904 tarihli makalesinde ("Üç Tarz-ı Siyaset") asimilasyon siyasetine karşı çıkmıyordu. "Tevhid-i Etrak" siyasetinin yararlarını sayarken şu sözleri de yazıyordu:

"(Bu siyaset sayesinde) esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş anâsır-ı sâire-i müslime daha ziyade Türklüğe temsil edecek ve henüz hiç temsil etmemiş ve fakat vicdân-ı millîleri bulunmayan anâsır da Türkleştirilebilecekti".[4]

Akçura, gördüğümüz gibi, bu fikri İstanbul'da terkederken, 1908 Devrimi'nden önce Türk milliyetçiliğini reddeden Osmanlı milliyetçilerinin çoğu asimilasyon siyasetinden pek uzaklaşamayacaklardı, çünkü 'Osmanlı milleti' fikrini devralmışlardı.

3 *Ibid.*, s.84a.

4 Akçuraoğlu Yusuf, "Üç Tarz-ı Siyaset", *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, 1327, s.28.

Asimilasyon sorunu, söylemeye gerek yok, merkeziyetçilik *(centralizm)* sorunuyla yakından ilişkilidir, 19. yüzyılın ikinci yarısından beri bu konu canlı bir biçimde tartışılmaktadır.

Genel kabul gören düşüncenin tersine, Türk milliyetçileri mutlaka laikleşme veya Batılılaşma siyaseti izlemiş değildir; onlar daha çok 'İslâmlaşma'dan ve 'muasırlaşma'dan yanaydılar. İslâm'ın asli hakikatini yeniden ele geçirmenin yolunu ve Batılılaşmadan farklı bir modernleşme biçimi arıyorlardı. Dolayısıyla, onların düşünceleri ile laiklik arasındaki ilişki incelenecek yeni bir konudur.

Ek

Tablo 1: Türk Derneği

		Başlık	Yazar	Sayfa
I	1	İfade-i Mahsusa	Türk Derneği	1
	2	Türk Derneği Beyannamesi	—	2
	3	Sultan Velet Hazretlerinin Türkçe Şiirleri	Velet Çelebi	7
	4	Âşık Paşa	Bursalı Mehmet Tahir	12
	5	Dilimiz	—	20
	6	Türklüğü Bilmeli ve Bilişmeliyiz	A.	25
	7	Türk Sayıları	Necip Âsım	30
	8	Bahariye -Çocuklar İçin-	R. M. Fuat	34
	9	Radloff'un Sene-i Devriyesi	—	35
	10	Osmanlıca Türkçesi'nde Vurgu	—	36
	11	İhtar	—	40
II	1	Sultan Velet Hazretlerinin Türkçe Şiirleri	Velet Çelebi	41
	2	Dilimiz	Ahmet Hikmet	46
	3	Kazan Tatar Şivesinde Darb-ı Meseller	Akyiğitoğlu Musa	50
	4	Osmanlıca Türkçesi'nde Vurgu	R. F.	53
	5	Ahenk Kanunu	M. Zühdü	58
	6	Hibrî Alî Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	66
	7	Firdevs'ül-İkbal	Necip Âsım	68
	8	Sen Feryada Başlayınca	Mehmet Emin	72
III	1	Yakarış	Ahmet Hikmet	73
	2	Radloff	Vladimir Gordlevski	76
	3	Firdevs'ül-İkbal	Necip Âsım	81
	4	Türkmenler Obasında Yahut Sınaat	Mehmet Emin	86
	5	Jan Gutenberg	Mehmet Emin	88
	6	Peçevî İbrahim'in Tercüme-i Hali	Doktor Karaçun	89
	7	Sıfat-ı Tavsifiye ve Tesbihiye	Mahmut Maan	97
	8	Hürmüzan	Platen	101
	9	Bugün Türk Derneğinde Âzâ Bulunan Zatlar	—	103
IV	1	Mevlâna Sultan Velet Hazretlerinin Türkçe Şiirleri	—	105
	2	Salâ-yı İttihat	R. M. F.	110
	3	Maarif Cellâtlarına!	Mehmet Emin	111
	4	L'Inscription Etrusque de Torre di San Mano	Baron Carra de Vaux	112
	5	Türkçe Aruz	—	120
	6	Osmanlı Coğrafya-yı Tarihiyesi	—	125
	7	Türkçe'nin Sadeleştirilmesi	İspartalı Hakkı	130
V	1	Harbiye Nezareti Celilesine	Türk Derneği	137
	2	Âyandan Besarya Efendi Hazretlerine	Türk Derneği	138
	3	Millet Yakarışı	R. M. Fuat	139
	4	Türkçe Aruz	R. M. Fuat	140
	5	Osmanlı Coğrafya-yı Tarihiyesi	Saffet	149
	6	Tatar Edebiyatının Tarihçesi	Kazanlı Ayaz	156
	7	Yeni Keşfolunmuş Eski Türk Şehri	Y. Akçuraoğlu	160
	8	Arslan ile Fare	R. M. Fuat	162
	9	Sevgilim	A. R.	163
	10	Yeni Yazı ve Elifbası	—	163
	11	Türk Derneği Tasdikedildi	—	164
	12	Şûbelerimiz	—	164
	13	Şûbelerimize	—	168
VI	1	Zat-ı Sami-i Hazret-i Sadaretpenâhî'ye	Türk Derneği	169
	2	Ayrılık İniltileri	Celâl Sahir	170
	3	Osmanlı Coğrafya-yı Tarihiyesi	Saffet	172
	4	Turfan'da Asar-ı Atika İstikşafı	Necip Âsım	176
	5	Türkçede Şimdiye Kadar Kullanılan İmlâ Kaideleri	Antvan Tıngır	180
	6	Türkçe Aruz	R. M. Fuat	186
	7	*Tasvir-i Efkâr* ve Elifbamız	Milâslı İsmail Hakkı	190
	8	Şûbelerimize	—	199
	9	Şûbelerimize Muhtıra	—	200
VII	1	Lisan-ı Türkînin Yazısını Islâhını, İmlâsını Tâyin, Mürekkebât-ı Kelamiyesini Sadeleştirme	Antvan Tıngır	201

		Başlık	Yazar	Sayfa
VII	2	Sakın Bozma	Mehmet Salih	206
	3	Turfan'da Asar-ı Atika İstikşafı	Necip Âsım	207
	4	Türkçe Aruz	R. M. Fuat	210
	5	Osmanlı Coğrafya-yı Tarihiyesi	Saffet	215
	6	Türkçe Manzume	Ömer Halis	221
	7	Çuvaşlar	Rusyalı Mişeroğlu Zarif Beşrî	223
	8	Kızıl Şahi	von Goethe	231

Tablo 2: Genç Kalemler

		Başlık	Yazar	Sayfa
I/1	1	Sevgili Karilerimize	Müdiriyet	81
	2	Siyasî Notlar	Rumeli Sermuharriri	82
	3	Musahebe-i Edebiye: Edebiyat-ı Müstakbelemiz	Ali Canip	84
	4	Takaza-yı Edebî: *Hüsn ü Şiir'e*	*	86-87 90-92
	5	Telhi-i Amal-Ali Canip Bey'e-	M. Enver	88
	6	Dün: Gözlerinin Karşısında -Eski *Servet-i Fünûn*-	Ömer Naci	89
	7	Bugün: Serair-i Hüsn ü Şiirin	Ali Canip	89
	8	Gözler	Mustafa Halûk	92
	9	Odasında	M. Hüsnü	94
	10	Bismarck: 1786'dan 1862'ye Prusya	Mehmet Şeref	94
	11	Sahife-i Handekâr: Ömer Seyfettin	—	96

(*) Celal Sahir, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Haşim, Tahsin Nahit, Yakup Kadri, Refik Halit, Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Nafiz, M. Bahaettin, Mehmet Behet, Fehmi Razi, M. Nermi, Ali Canip, Rasim Haşmet, Yekta Bahir, Behlûl, Mübîn, Ethem Hidayet, Müfit Ratip, Ali Safa, H. Hüsnü.

I/2	1	Siyasî Notlar	K. N.	97
	2	Bizde Edebiyat Dersleri	Ali Canip	99
	3	Keldanîlerin Hayat-ı Diniyeleri	M. Nermî	102-103 106
	4	Albayrağımıza	Ali Canip	104
	5	Dün: Fânî Güzelliklere -Eski *Servet-i Fünûn*-	Faik Âli	105
	6	Bugün: Gece	Âkil Koyuncu	105
	7	Kalem	M. Halûk	107
	8	Açık Eflâtun	H. Hüsnü	108

		Başlık	Yazar	Sayfa
I/2	9	Sahife-i Handekâr: Ali Canip	—	112
I/3	1	Şuayıp	—	113
	2	Siyasî Notlar	K. N.	114
	3	Âti-i Edebimiz	Ali Canip	116-117
	4	Böğürtlen Çiçekleri	Mustafa Halûk	116
	5	Veda	H. Hüsnü	117
	8	Rumelinin Genç Kalemlerine	Yunus Nadi	118
	7	Bomba	Âkil Koyuncu	120
	8	Dün: Ayrıldıktan Sonra -*Servet-i Fünûn*-	Süleyman Nesip	121
	9	Bugün: beklerken	Ali Canip	121
	10	Asar-ı Cesime Merakı	M. Zühdü	122
	11	Mücahidin-i İlim ve Din ve İstibdat	Cemalettin	123
	12	Açık Eflâtun	H. Hüsnü	127
	13	Sahife-i Handekâr: Nesimî Sarım	—	128
I/4	1	Gençler Ne Diyor?: Her Günkü Bir Meseleye Dair	Ali Canip	129
	2	Leylak	Mustafa Halûk	131
	3	Türkçe mi, Osmanlıca mı?	Kâzım Nami	132-133 136
	4	Karşında	Celal Sahir	134
	5	Dün: Peri-i Sihr	Ö. Naci	135
	6	Bugün: Son Ümidim	Ali Canip	135
	7	Bir Haile-i Siyah	Mustafa Halûk	137
	8	Yâdigârsız Aşklar	Orhan Nesip	141
	9	Anat-ı Mülheme	M. Enver	141
	10	Mendil	Cemal Mukbil	141
	11	Niyaz	İsmail Neşat	142
	12	Sahife-i Handekâr: A. İsmet	—	142
I/5	1	San'at ve Mahiyeti: Şekle ait bir Kalem Tecrübesi	Ali Canip	144
	2	Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?	Kâzım Nami	146
	3	Yarın Akşamı	Hüseyin Naci	148
	4	Gençler ve Edebiyat	Muvaffak Galip	149
	5	Ferda	Tevfik Fikret	151
	6	Dün: İtizar-ı Mükerrer	Hüseyin Siret	152
	7	Bugün: Benim Aşkım	Ali Canip	152
	8	*Vers libre* İçin	Hüseyin Naci	153
	9	Sigara	H. Hüsnü	155
	10	Cereyan-ı Umumî: Edebiyatımız ve Bugünkü İtirazlar	Ethem Hidayet	156

		Başlık	Yazar	Sayfa
I/5	11	Sahife-i Handekâr: Ömer Seyfettin	—	159
I/6	1	Beni Terket!	Ali Canip	160
	2	Düne Nazaran Bugün: Şekle ait bir Kalem Tecrübesi	Ali Canip	161-165
	3	Kamer	Mustafa Halûk	163-164
	4	Bir Ak Tekeddür	—	165
	5	Üslûp Meselesi	Mustafa Halûk	166
				169-170
	6	Bir Ak Telehhüf	Refki Necdet	166
	7	Turan: Talat ve Canib'e	Tevfik Sedat	167
	8	Asker: Tevfik Sedat ve Talat'a	Ali Canip	167
	9	Dün: Perva-ı Fikret	Hüseyin Suat	168
	10	Bugün: Büyük ve Hakikî Aşka	Celal Sahir	168
	11	*Vers libre* İçin	Hüseyin Naci	171
	12	Sahife-i Handekâr: Hoca Behçet Refki	—	175
II/1	1	Yeni Lisan	?	1
	2	Siyah Kitap Münasebetiyle	Tahsin Nahit	7
	3	Edebî İnkılaplar	Ali Canip	9
	4	Yaşadıkça ve Düşündükçe	Fazıl Ahmet	12
	5	Kadim	Seniha Hikmet	12
	6	Dün: Zevcemin Mezarında -Eski *Servet-i Fünûn*-	Hüseyin Suat	13
	7	Bugün: Kış Hisleri	Pervîz	13
	8	Bahar ve Kelebekler	Ömer Seyfettin	14-20
	9	Menekşeler	Mustafa Halûk	16
	10	Dehliz	H. Hüsnü	18
	11	Gençlik Kavgası: *Muhit Mesai*ye Cevap	Muvaffak Galip	20
	12	Kırmızı Zambak	Anatole France (ç. Kâzım Nami)	22
	13	Haftanın Hadisesi	—	24
	14	Handekâr Sahife: Enis Avni	—	24
II/2	1	Yeni Lisan	?	25
	2	Bugünkü Felsefe	Tevfik Sedat	29-34
	3	Şitanın Ilhami	Enis Avni	32
	4	Ben ve Gölgem	Ayşe Mebrure	32
	5	Sevgi Yurdu	Âkil Koyuncu	32
	6	Dün: Suziş-i Telâki	Süleyman Nazif	33
	7	Bugün: Gecelerimiz	Ali Canip	33

		Başlık	Yazar	Sayfa
II/2	8	Garp Mektebinin Amilleri	Ali Canip	34
	9	Gençlik Kavgası: Mahmut Talat Bey'e	Yekta Bahir	35
	10	Kırmızı Zambak	Anatole France (ç. Kâzım Nami)	38
	11	Haftanın Hadisesi	—	40
	12	Handekâr Sahife: Âkil Koyuncu	—	40
II/3	1	Yeni Lisan	?	41
	2	Alfred Fouillée'nin Tekâmülcü Felsefesi	Harald Höffding	45
	3	Millî Lisan ve Millî Edebiyat	Ali Canip	47-52
	4	Girit İçin	Âkil Koyuncu	48
	5	Son Saat	Fernand Gregh	48
	6	Kiremitlikler Üstünde	(ç. A. Asfer)	48
	7	Dün: Kendim İçin -Eski *Servet-i Fünûn*-	Cenap Şahabettin	49
	8	Bugün: Baykuş	Ali Canip	49
	9	Gençlik Kavgası: "Beni Terket!" Şiirine dair -Muhittin Bey'e-	Pervîz	52
	10	Kırmızı Zambak	Anatole France (ç. Kâzım Nami)	55
	11	Haftanın Hadisesi	—	56
	12	Handekâr Sahife: Rasim Haşmet	—	56
II/4	1	(Padişaha Medhiye)	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	57
	2	Yeni Lisan: Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit	?	58
	3	Muhittin Arabî	Tevfik Sedat	61
	4	Pamuk İpliği	Ömer Seyfettin	64-72
	5	Ey Aşk	Ömer Seyfettin	68
	6	Akşamlar	Charles Green	68
	7	Kalbin	M. Nermi	68
	8	Dün: Haymenişin	Faik Âli	69
	9	Bugün: Ağlatmak Aşkı	Ali Canip	69
	10	Emin Bülent Bey'e	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	69
	11	Gençlik Kavgası: Millî Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?	Yekta Bahir	72
	12	Meşhed'e Doğru	Demirtaş	78
	13	Kırmızı Zambak	Anatole France (ç. Kâzım Nami)	79
	14	Haftanın Hadisesi	—	80
	15	Handekâr Sahife: Ö. Naci	—	80
II/5	1	Yeni Lisan: Yeni Lisanın Güzelliği	?	81

		Başlık	Yazar	Sayfa
II/5	2	*Halûkun Defteri* ve Bugünkü Fikret	Yekta Bahir	86-92
	3	Türk Tarihinden Altın Yurdu	Demirtaş	88
	4	Dün: Zelzele: *Halûkun Defter*inden	Tevfik Fikret	89
	5	Bugün: Yıldırım	Ali Canip	89
	6	Japonya İmparatorluğu: Yeni Hayat	Kaya Alp	93
	7	Handekâr Sahife: Yusuf Osman	—	96
	8	Haftanın Hadisesi	—	96
II/6	1	Yeni Lisan: Türkçe Terkiplerin Güzelliği	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	97
	2	Millî Edebiyat Meselesi	Yekta Bahir	99
	3	İrtica Haberi	Pervîz	103-110
	4	Kelebek	Ali Canip	104
	5	Bağçelerde	Jean Louis	104
	6	Mektubunu Okurken	M. Nermî	104
	7	Dün: Maziden Bir Gölge	Faik Âli	105
	8	Bugün: Git!	Ali Canip	105
	9	Elveda	Kemal Nesrin	105
	10	Kırmızı Zambak	Anatole France (ç. Kâzım Nami)	111
	11	Handekâr Sahife: Tahsin Nahit	—	112
	12	Haftanın Hadisesi	—	112
II/7	1	Yeni Lisan: Yeni Muhit'ül-Maarif Heyetine	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	113
	2	1830 Avrupa'da İhtilal	Kaya Alp	117-123
	3	Türklük	Gökalp	120
	4	Alaca Karanlıkta	Fernand Gregh	120
	5	Karanlık Feryatları	M. Salahattin	120
	6	Dün: Bulutlar -Eski *Servet-i Fünûn*-	Hüseyin Daniş	121
	7	Bugün: Guruptan Sonra	Ali Canip	121
	8	Japonya İmparatorluğu: Yeni Hayat	Kaya Alp	123
	9	Bir Kanlı Çarpışma	Kâzım Nami	125
	10	Handekâr Sahife: Kâzım Nami	—	128
	11	Haftanın Hadisesi	—	128
II/8	1	Yeni Lisan: Kelime, Lâfız, Lûgat, Istılah	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	129
	2	Eser ve Zat: Mehmet Rauf Bey	Reşat Nuri	131
	3	Harabeler	Kemal Nesrin	136

		Başlık	Yazar	Sayfa
II/8	4	Dün: Hande-i Azm	Süleyman Nesip	137
	5	Bugün: Kurbağalar	Ali Canip	137
	6	Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler	Demirtaş	138-141
	7	Akdeniz'de	Gökalp	141
	8	Japonya İmparatorluğu: Yeni Hayat	Kaya Alp	143
	9	Handekâr Sahife: M. Nermi	—	144
	10	Haftanın Hadisesi	—	144
II/9	1	Yeni Lisan: Yeni Lisan ve İmlâ	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	145
	2	Bomba	Ömer Seyfettin	147-159
	3	İrade: Muhterem Fazıl Doktor Ethem Bey'e	Rasim Haşmet	152
	4	Mezarlıkta	Hakkı Süha	153
	5	Mehtap: Kemal Nesrin'e	Hüseyin Nahit	153
	6	Handekâr Sahife: Doktor Ali Cezmi Âgâh	—	160
	7	Haftanın Hadisesi	—	160
II/10	1	Yeni Lisan: Osmanlı İmlâsının Tarihi	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	161
	2	Erganun İçin	Ethem Hidayet	165-170
	3	Rus Edebiyatı: Çalar Saat	Gorki (ç. Kaya Alp)	168
	4	Kadının İçtimaî Hakimiyeti	Salahattin Âsım	170
	5	1830 Vak'aları ve Neticeleri	Kaya Alp	173
	6	Handekâr Sahife: Rıza Tevfik	—	176
	7	Haftanın Hadisesi	—	176
II/11	1	Cünun	Celal Sahir	177
	2	Yeni Lisan: Osmanlı İmlâsının Tarihi	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	178
	3	Milletlerin Ruhiyetleri	(ç. A. Rifat)	180
	4	Üslûp, Şahsiyet	Yekta Bahir	183-188
	5	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyef (ç. Kaya Alp)	184
	6	1830 Vak'aları ve Neticeleri	Kaya Alp	188
	7	Handekâr Sahife: Celal Sahir	—	192
	8	Haftanın Hadisesi	—	192
II/12	1	Ev	Ali Canip	193
	2	Yeni Hisan: Hamdullah Suphi'nin Cevabı	—	194
	3	Alfred Fouillée'ye göre Fertte Hayat Veraseti	M. Nermi	197-203

		Başlık	Yazar	Sayfa
II/12	4	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyef (ç. Kaya Alp)	200
	5	Şanlı Bayrağımıza: İtalya Trablus'u Çiğnerken	Kemal Nesrin	201
	6	Kayıkçı	Aka Gündüz	203
	7	İkinci Cildin Fihristi	—	208
III/1 (13)	1	Yeni Lisan: Şihabettin Süleyman'ın Cevabı	—	1
	2	Primo: Türk Çocuğu	Ömer Seyfettin	3-27
	3	Unuttuk mu?	Hakkı Süha	12
	4	Niçin Yazamam?	M. Salahattin	12
	5	Kıyl u Kal: Muhterem Ali Canip Bey Kardeşime	Yekta Bahir	27
III/2 (14)	1	Yeni Lisan: Doktor Kunoş'un Mektubu	—	29
	2	Antropoloji Dersleri	Suphi Ethem	31
	3	İptidaiyet: Originalité	Yekta Bahir	31
	4	Vatan Sesleri: Destan	Altın Gökalp	40
	5	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyef (ç. Kaya Alp)	47
III/3 (15)	1	Yeni Lisan: Raif Necat'in Cevabı	—	49
	2	Vatan Sesleri: Ertuğrul'a Mektuplarım -Aile, Vatan, İnsaniyet-	M. Nermi	51-59
	3	Sokak Feneri	Ali Canip	54
	4	Ayrılık	Ömer Seyfettin	55
	5	Eser ve Zat: Rıza Tevfik'in Felsefesi	Suphi Ertem	60-71
	6	Papatyalar	Şerif Yahya	66-67
	7	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyef (ç. Kaya Alp)	71
III/4 (16)	1	Yeni Lisan: Hersekli Bakamoviç Salih'in Mektubu	—	73
	2	Mümtaz Nüshamız	Tahrir Heyeti	74
	3	Eser ve Zat: Descartes ve Felsefesi	Suphi Ethem	74-80
	4	Şimşek	Ali Canip	76
	5	Sana Baktıkça	M. Salahattin	77
	6	Antropoloji Dersleri	Suphi Ethem	81-87
	7	Tarih-i Tabii: Hindîler	Jules Renard (ç. M. Şekip)	84
	8	Sırp Edebiyatından: İnsan ve Köpek	İvan Rochik (?) (ç. Theodor Petrovik (?))	85
	9	Nine ve Oğul: *Türk Kalbi*'nden	Aka Gündüz	88

		Başlık	Yazar	Sayfa
III/4 (16)	10	Eski Yunan Hayatından bir Masal: Feylesofla Şair	?	93
	11	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyev (ç. Kaya Alp)	94
III/ 5-6 (17-18)	1	Tarih: Hindistan ve Türkler	Mehmet Ali Tevfik	97-127
	2	İntikam Şiirler: Rüya, Türk Genci, Müttehim, Hilal, Bahar, Fedakar, Gemicilere, Niyaz	Mehmet Ali Tevfik	121-128
	3	Yeni Lisan: Yeni Lisan ve Hasta bir Mantığın Psikolojisi	Kâzım Nami	128-139
	4	Kış Duâsı: Türk Yurdundaki Kardeşlerime	Ali Canip	130
	5	Trablus'takilere	M. Salahattin	131
	6	Ecnebî Edebiyat: Kadim Aydınlıklar İçinde	Auguste Angellier	140-151
	7	İşitiyâkım	Hakkı Süha	148
	8	İsyan	Celal Mukbil	149
	9	Bir Ta'rize Cevap: Köprülüzade Fuat Bey'e	**	152

(**) Tıbbiyeden 60 öğrenci adına M. Ali, A.İrfan, Talat Doğan, A. Ruhi, Tayyâr Nezihi ve Kâzım.

		Başlık	Yazar	Sayfa
III/7 (19)	1	Yeni Lisan: Lisan ve Edebiyatımız	Şemsettin Sami	153
	2	Eser ve Zat: Türk Düşmanlarından Dostoevski	Kaya Alp	161
	3	Türk An'anesi: Alangoya	M. Nermi	164
	4	Ant	Ömer Seyfettin	166
	5	Beden Terbiyesi	Mülâzım Sadri	172
	6	Kadın ve Cemiyet Hayatı	Salahattin Âsım	174
III/8 (20)	1	Yeni Hayat: Mânevî Yurt	Mehmet Ali Tevfik	177
	2	Machiavelli'ye	A. İsmet	190
	3	Eser ve Zat: Tetebbu Karşısında Mehmet Rauf Bey	Celal Sâkıp	191
	4	Vatan Sesleri: Rüyamın Masalı	Aka Gündüz	194
	5	Canlı Meş'ale	René Mezierois (?)	196
	6	Kıyl u Kal: Kâzım Nami Bey'e	Ali Canip	199
	7	Pespaye bir Hicve Ciddî bir Cevap	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	200
III/9	1	(Nesimî Sarım'ın fotoğrafı)	—	201

		Başlık	Yazar	Sayfa
	2	Yeni Lisan: Yeni Lisan ve Muârızlarından bir Nümune	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	202
III/9 (21)	3	Alman Edebiyatı Tarihine Umumî bir Nazar	Suphi Ethem	207-220
	4	(Ali Canip'in fotoğrafı)	—	212
	5	Şarkın Ufukları: Büyük Kardeşim Ziya'ya	Ali Canip	213
	6	Ölüm ve Hayat	M. Nermi	220
	1	(Celal Sahir'in fotoğrafı)	—	225
	2	Verdiğimiz bir Karar	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	225
III/10 (22)	3	Yeni Lisan: Yeni Lisan İstilası Karşısında	M. Nermi	226
	4	Ukkas bin Mansur: *Türk Kalbi*nden	Aka Gündüz	252
	5	Karilerimize	—	256
	1	(Hamdullah Suphi'nin fotoğrafı)	—	257
	2	Yeni Lisan: *Genç Kalemler*in Muhterem Tahrir Heyetine	İzzet Ulvî	258
III/11 (23)	3	Rus Edebiyatı: Kırmızı Hande	Andreyef (ç. Kaya Alp)	260
	4	Yaprak	Ali Canip	268
	5	Yıkık Han	Ömer Seyfettin	269
	6	Ölüm ve Hayat	M. Nermi	270
	7	Üçüncü Cildin Fihriisti	—	290
	8	Gelecek Nüshamız	—	290
	1	(1908 Devrimi'nin 4. Yıldönümünü Tebrik	—	1
	2	Yeni Lisan: Vatan Çocuklarına	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	2
	3	Aşk Dalgası	Ömer Seyfettin	4-15
IV/1-2 (24-25)	4	Fırtına	Âkil Koyuncu	12
	5	Adı	A. Asfer	13
	6	Eser ve Zat: İvan Vazof	*Genç Kalemler* Tahrir Heyeti	16-24
	7	Kimyada Tekâmül	Suphi Ethem	25-31
	8	10 Temmuz Münasebetiyle	—	28-29
	9	Vatan Sesleri: Vatan: Büyük 10 Temmuz Gününe	Kaya Alp	32-38

		Başlık	Yazar	Sayfa
	10	Kartal	Ali Canip	36
	11	Denizlerde: İskenderiye'ye Doğru	Kemal Nesrin	36
	12	Âti Hakkı Süha		37
IV/1-2 (24-25)	13	Tarih-i Tabiî: Kuğu Kuşu	Jules Renard (ç. M. Şekip)	37
	14	Gençlik Kavgası: Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar	Pervîz	39-50
	15	Saraylarda	A. Kemalettin	44
	16	Kadın ve Atisi	M. Salahattin	45
	17	Paris Hayatı	M. Nermi	51
	1	Yeni Lisan	Mehmet Necip	58
	2	Vatan Sesleri: Ertuğrul'a Mektuplarını (2)	M. Nermi	62
IV/3 (26)	3	İslâmların "Ulum-i Tabiiye"ye Hizmetleri	Suphi Ethem	68
	4	Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberlerin Dinleri	M. Nermi	72
	1	Yeni Lisan: Cenap Şahabettin Bey'e	Ali Canip	82
	2	Bir Şehidin Kitabesi	M. Nermi	87
IV/4 (27)	3	Vatan Sesleri: Asya Mektupları	Uluğ Ağan	90-94
	4	Koşun	M. Salahattin	90
	5	Sulh	Cemal Mukbil	91
	6	Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberlerin Dinleri	M. Nermi	95

Tablo 3: Türk Yurdu

		Başlık	Yazar	Sayfa
	1	Maksat ve Meslek	*Türk Yurdu*	1
	2	(Kurban Bayramı'nı Tebrik)	Tahrir ve İdare Heyeti	1
		[Edebiyat]		
	3	Demirci	Mehmet Emin	1
	4	Üzümcü	Ahmet Hikmet	3
		[Siyasiyat]		
I/1	5	Büyük Millî Emeller	Can Bey	8
	6	Türk Âlemi	Ahmet Agayef	12
		[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	7	Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	17
	8	Türk Âleminde	A. Y.	23

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/2	1 Muhterem Okuyucularımıza	*Türk Yurdu*	25
	[Edebiyat]		
	2 Türk Masalları İzzet Ulvî		26
	[Siyasiyat]		
	3 Büyük Millî Emeller	Can Bey	33
	4 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	36
	[İktisat]		
	5 (Önsöz)	—	42
	6 Türk Esnaflarının Hali	Tevfik Nuritten	42
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	7 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	47
	[Matbuat]		
	8 Türk-Rus Mukareneti Hakkında	*Tercüman*	53
	9 Küçük Muhtıra	T. Y.	55
	10 *Türk Yurdu* Muhabirlerine bir Rica	—	56
I/3	1 Teşekkür	*Türk Yurdu*	57
	[Edebiyat]		
	2 Gemici	Mehmet Emin	57
	3 Gün Vakitleri: Ahmet Haşim Bey'e	Saki Medih	58
	4 Köy Dirliği: *Türk Yurdu*na	Abdülbaki Fevzi	59
	5 Şimalî Türk Edebiyatından: Bir Mahbusun Hatıraları	Ay Bey	61
	[Dilimiz]		
	6 Pek Eski Türk Edebiyatı	von Le Coq (ç. Saffet)	63
	[Siyasiyat]		
	7 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	70
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	8 Müverrih Aynettin Efendi Merhum	T. Y.	74
	9 Müverrih Léon Cahun ve Mullam Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	78
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	10 Edirne'den	Nafi Atuf	83
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	11 Akçuraoğlu Yusuf Bey Efendi'ye	Midhat Cemal	84
	12 (Kısa Notlar)	—	86
	[İntikat ve Takriz]		
	13 Belsoğukluğuna ve Frengîye Yakalanmamak Çaresi ve Yakalanmış Olanların Tedavisi (Doktor Rıza Nur)	A. F.	87
	14 Türklüğe ait Eserler	—	88

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/4	[Edebiyat]		
	1 Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi	Rıza Tevfik	89
	2 Padişahım Alınız Menekşelerimi, Veriniz Kilemi	Ahmet Hikmet	96
	3 Türk Gençlerine	Osman Oğuz	105
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	5 Pek Eski Türk Medeniyeti	von Le Coq	111
	6 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	114
	7 Türk Âleminde	A. Y.	116
	8 İtizar	A. Y.	120
I/5	[Edebiyat]		
	1 Silah Sesleri ve Barut Kokuları	Mehmet Emin	121
	2 Erzurumluların Serdengeçti Türküsü	Harputlu bir Türk	122
	3 Haydi Kardeş!: Türk Yiğitlerine	F. Sacit	124
	4 Kavalın Derdi	Ak Yıldız	125
	5 Mirza Feth Ali Ahundof	T. Y.	127
	[Lisanlar İlmi]		
	6 Bir Nazariye-i Lisaniye	Necip Âsım	131
	[Siyasiyat]		
	7 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	135
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	8 Müverrih Léon Cahin ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	139
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	9 Petersburg (Rusya'nın Paytahtı]dan: Petersburg'da Kurban Bayramının İlk Günü	Mansur	143
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	10 Akçuraoğlu Yusuf Bey	Celal Nuri	147
	11 (Cevap)	Akçuraoğlu	149
	12 Midhat Cemal Bey Efendi'ye	Akçuraoğlu	149
	[İntikat ve Takriz]		
	13 Seramedan Suheni (Hüseyin Daniş)	A. Y.	152
I/6	[Edebiyat]		
	1 Fener	Mehmet Emin	153
	2 Delinin Defteri: Gözler	Celal Sahir	154
	3 Türk Masalları: Obalarda...	İzzet Ulvî	157

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/6	[Lisanlar İlmi]		
	4 Bir Nazariye-i Lisaniye	Necip Âsım	151
	[Hıfz-ı Sıhhat]		
	5 Verem Doktor	Âkil Muhtar	167
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6 Türkolog V. V. Radloff ve Vilhelm Thomsen Hazretlerinin Jübileleri	T. Y.	171
	7 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	177
	[Türklük Şüunu]		
	8 Turan ve Türk Cemiyetleri	—	184
I/7	1 Tahkiri Ret	*Türk Yurdu*	185
	[Edebiyat]		
	2 Allahın Nuru!	Halide Edip	186
	3 Yıldızlarla Düşünüş	F. Sacit	188
	4 Nasırlı El	Hasan Sadi	189
	[Talim ve Terbiye]		
	5 Türk Yurducularına	İsmail Gasprinski	190
	[Siyasiyat]		
	6 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	195
	7 (Postcript)	A. A.	200
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	8 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	202
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	9 Kazan'dan	F. Bey Han	206
	10 İzmir'den: İzmir ve Türkler	—	209
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	11 Hıfz'üs-Sıhhaya dair	Doktor Kâmil	211
	12 (Kısa Yorumlar)	*Türk Yurdu*	212
	[Türklük Şüunu]		
	13 Türk Irkının Beşiği	—	212
	14 Türk Talebesi Derneği	—	214
	15 Türklüğe ait Eserler	—	215
I/8	[Edebiyat]		
	1 Ona Ölüm	Mehmet Emin	217
	2 Millî Aruz	Ahmet Hikmet	218
	3 Köylü Kardeşlerimizi de Düşünelim	Halil Edip	224
	[Dilimiz]		
	4 Çistani İli Beyinin Hikayesi	von le Coq	226
	5 Türkçenin Başına Gelenler, Gelmekte Olanlar	Tirebolulu Alp Arslan	231
	[Talim ve Terbiye]		
	6 Türk Yurducularına	İsmail Gasprinski	236

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/8	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	7 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	240
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	8 Manastır'dan: Manastır'da Hayat-ı Aile	Ethem Nejat	244
	[Türklük Şüunu]		
	9 Mehterhane Müsameresi	Yavuz	247
I/9	[Edebiyat]		
	1 Millî Aruz	Ahmet Hikmet	249
	2 Yaprak	İzzet Ulvî	254
	3 Ay Doğarken Düşünüş	F. Sacit	255
	[Dilimiz]		
	4 Çistani İli Beyinin Hikayesi	von Le Coq	256
	5 Zengin Olsam, Yahut Hükümet Nüfuzunu Haiz Bulunsam	Celal Nuri	259
	[İktisat]		
	6 (Önsöz)	—	262
	7 Köylüler ve Devlet	Pervus	262
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	8 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	268
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	9 Manastır'dan: Manastır'da Hayat-ı Aile	Ethem Nejat	273
	[Türklük Şüunu]		
	10 Harflerimizin Islahı	İspartalı Hakkı	276
I/10	[Edebiyat]		
	1 Millî Aruz	Ahmet Hikmet	281
	2 Tabiatla Düşünüş	F. Sacit	287
	3 Saadet Hakkı	Clovis Hooke (?) (ç. Ahmet Cevat)	288
	[Dilimiz]		
	4 Çistani İli Beyinin Hikayesi	von Le Coq	289
	[Siyasiyat]		
	5 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	292
	[Hıfz-ı Sıhhat]		
	6 Vereme Karşı Tedabir	Doktor Âkil Muhtar	297
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	7 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	303
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	8 Hint Yolundan	Seylah	307
	9 (Kısa Yorumlar)	*Türk Yurdu*	310
	[Türklük Şüunu]		
	10 Talebe Yurdu	—	311

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/10	11 Satı Bey'in İstifası	Akçuraoğlu Yusuf	311
	12 Türk Ocağı	—	312
	13 Ahmet Hikmet Bey Müsteşrik Kongresinde	—	312
I/11	[Edebiyat]		
	1 Kış Duası: *Türk Yurdu*'ndaki Kardeşlerime	Ali Canip	313
	2 Gazinin Öğüdü	Abdülbaki Fevzi	314
	3 Türkler ve Türk Eserleri Arasında: Eski bir Manzume	İzzet Ulvî	316
	[Dilimiz]		
	4 Çistani İli Beyinin Hikayesi	von le Coq	318
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	5 Bir Az Tarihten	Ahmet Agayef	321
	6 Müverrih Léon Cahun ve Muallim Bartold'e göre Çingiz Han	Akçuraoğlu Yusuf	326
	[Mimarlık]		
	7 Bir Türk Akropolü	Mimar Kemalettin	330
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	8 Kayseri'ye Doğru	İzzet Ulvî	333
	9 Köprülü'den Mektup	Yavuz	340
	[Türklük Şüunu]		
	10 Beynelmilel Müsteşrikler Kongreside Türklük	—	343
	11 Hindistan'da bir Türk Müceddidi	—	344
	12 Bir Türk Zengininin Vefatı	—	344
I/12	1 Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar	Ahmet Hikmet (ç. Akçuraoğlu)	345
	[Edebiyat]		
	2 Mart	Ahmet Cevat	352
	3 Vatan Hisleri	Midhat Cemal	352
	4 Feryat	Abdülhak Hayri	353
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	5 Kemilere Verilen Adların Tarihçesi	Saffet	355
	6 Geç Kalmış Bir Başlangıç	A. Y.	358
	[İktisat]		
	7 Türk Esnafının Hali	Tevfik Nurettin	360
	[Seyahat]		
	8 (Önsöz)	—	365
	9 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	365
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	10 Hint'ten Dönerken	Seyyah	369

	Başlık	Yazar	Sayfa
I/12	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	11 Bir Telgrafname: Hanlığı Tarihi İçin Mükafat	Kırım Giray	371
	12 (Kısa Yorumlar)	—	372
	[Matbuat]		
	13 Merhum Şakir ve Hüseyin Efendi	*Vakit*	372
	[Türklük Şüunu]		
	14 Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün ve Ordunun Geçit Resmi	—	374
	15 Moğol İstiklali	—	375
	16 *Buhara-yı Şerif* Gazetesi	—	375
	17 Türklüğe ait Eserler	—	376
II/1	[Edebiyat]		
	1 Kin	Mehmet Emin	378
	2 Yurdumuzun Toprağı	F. Sacit	379
	3 Kars'tan Hicret Ederken	Tahsin Nahit	380
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Bir Az Tarihten	Ahmet Agayef	382
	[Siyasiyat]		
	5 Kuvvet ve Siyaset Muharebesi	Ahmet Ferit	388
	6 (Kısa Yorumlar)	—	393
	[İktisat]		
	7 1327 Senesinin Ahval-i Maliyesine Bir Nazar	Parvus	394
	[Seyahat]		
	8 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	402
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	9 Razlık'tan	R. K.	407
	10 (Kısa Yorumlar)	*Türk Yurdu*	408
II/2	1 Anadolu: *Gençliğe*	Mehmet Emin	409
	2 Hilal-i Ahmer	İsmail Hami	414
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 Cemiyet-i Turaniye ve Asya Tarihinde Turaniler (Önsöz)	—	415
	4 Asya Tarihinde Turaniler	Doktor İskender Marki	416
	[Siyasiyat]		
	5 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	424
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	6 İran Türkleri	Resulzade Mehmet Emin	428
	[Seyahat]		
	7 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	432

	Başlık	Yazar	Sayfa
II/2	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 Türklük İlmi (Türkoloji)nin Babalarından Muallim Thomsen'in Mektubu	—	437
	9 Mücellâ Manzumesi Hakkında	Saffet	439
	10 Mucellâ Manzumesi Hakkında	Sinanoğlu	440
II/3	1 Türklerin Büyük Hakanına *Türk Yurdu*nun KüçükArmağanı	Tahrir Heyeti	441
	[Edebiyat]		
	2 Kızıl Irmak Kıyısında	Ali Rıza Seyfi	443
	3 Türk Masalları	İzzet Ulvî	444
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Türklerin İlk Tayyarecisi	Akçuraoğlu	456
	5 Çingiz Han'a dair	M. Nermi	460
	6 Çingiz Han'a dair	Âkif	462
	[Siyaset]		
	7 (Önsöz)	—	463
	8 Kanun-ı Esasi-i Vilayet	Ahmet Ferit	464
	[Türklük Şûunu]		
	9 Yangın	Akçuraoğlu	471
	10 Teşekkür	—	472
II/4	1 Sözün Doğrusu: Türk Kardeşlerime	Temuçin	473
	2 Şark Şarklılarındır	Turgut Alp	473
	[İktisat]		
	3 Türkiye, Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altındadır	Parvus	476
	[Terbiye ve Talim]		
	4 Emel (Idéal)	Akçuraoğlu	484
	5 Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mani mi?	İzzet Ulvî	491
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	6 Eski İstanbul	Tevfik Nurettin	493
	[Seyahat]		
	7 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	498
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 Muhterem *Türk Yurdu* Mecmuası Müdirine	Hasan Rıza	502
	9 Cevabı	*Türk Yurdu*	503
	[Resmimiz]		
	10 Mehmut Bay Huseynof	T. Y.	504
II/5	[Edebiyat]		
	1 Çamaşırcı Havva Ana	İspartalı Hakkı	505

	Başlık	Yazar	Sayfa
II/5	2 Gülen Ay	Ömer Seyfettin	513
	3 Kırık Kase	F. Sacit	514
	4 Beyaz Tehevvürler	İzzet Ulvî	515
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	5 İlm-i Elsine Nokta-i Nazarından Bulgarların "Türk-Tatar" Kavminden Neşetleri	İvan Manulef	516
	[İktisat]		
	6 Türkiye, Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altındadır	Parvus	523
	7 Türk Âleminde	A. Y.	531
	[Türklük Şûunu]		
	8 Mühim bir Zıya	—	535
	9 Halide Edip Hanım Efendi Hazretlerine	Akçuraoğlu Yusuf	536
II/6	[Edebiyat]		
	1 *Türk Yurdu*	Mehmet Emin	537
	2 Gece Yarılarında	F. Sacit	540
	3 Türk Masalları	İzzet Ulvî	541
	[Siyasiyat]		
	4 Türk Âlemi	Ahmet Agayef	545
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	5 İran Türkleri	Resulzade Mehmet Emin	551
	[İntikat ve Takriz]		
	6 Türk ve Tatar Tarihi (Ahmet Zeki Velidi)	A. Y.	557
	[Cevaplarımız]		
	7 Halide Edip Hanım Efendi Hazretlerine	Akçuraoğlu Yusuf	560
	8 Parvus Efendi Namına Gelen Mektuba Cevap	Parvus	564
	[Resmimiz]		
	9 Talebe Yurdu	T. Y.	567
	[Türklük Şûunu]		
	10 Donanma-ı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti 3. Kongresi Reisi	—	568
II/7	[Edebiyat]		
	1 Sabanın Türküsü	Y. B.	569
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	2 İlm-i Elsine Nokta-i Nazarından Bulgarların "Türk-Tatar" Kavminden Neşetleri	İvan Manulef	571
	3 Kazan Hanlığının Son Günleri	Ahmet Zeki Velidi	575

	Başlık	Yazar	Sayfa
II/7	[Talim ve Terbiye]		
	4 Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var	İspartalı Hakkı	581
	[İktisat]		
	5 Esaret-i Maliyeden Kurtulmanın Yolu	Parvus	587
	[İntikat ve Takriz]		
	6 Türk ve Tatar Tarihi	A. Y.	592
	7 Türk Âleminde	Akçuraoğlu Yusuf	598
	8 Türklüğe ait Eserler	—	600
II/8	[Edebiyat]		
	1 Millî Hikaye: Horoz Döğüşü -Dar'ül-Muallimîn Fenn-i Terbiye Muallimi İhsan Bey Efendi'ye-	Hamdullah Suphi	601
	[Talim ve Terbiye]		
	2 Doğru Düşünmek Niçin Gayet Güçtür?	Doktor Âkil Muhtar	612
	[Eski Eserlerimiz]		
	3 Hibet'ül-Hakayık	Necip Âsım	618
	[Resmimiz]		
	4 Necip Âsım Bey	A. Y.	624
	[Matbuat]		
	5 İmparatorluk Haricindeki Türkler Ne Diyorlar?: "Kabine Gitti, Kabine Geldi"	*Tercüman*	627
	[Türklük Şüunu]		
	6 *Turan* Gazetesi	—	631
	7 Buhara'da Elektrik İmtiyazı	—	632
	8 *Titanic* Vapuru Deniz Altından Çıkarmak ve bir Türk Şirketi	—	632
II/9	[Edebiyat]		
	1 Türk Soyu	Ali Ulvî	633
	2 Potuk Hasan'ın Düğününde	Mehmet Rifat	635
	[Türkçe Şiirlere dair]		
	3 Bir Mütalaaya Karşı	F. Sacit	637
	[Talim ve Terbiye]		
	4 Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var	İspartalı Hakkı	639
	[İktisat]		
	5 Bulgarya'nın Şevketi	Abdullah Cevdet	644
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	6 İran Türkleri	Resulzade Mehmet Emin	648

	Başlık	Yazar	Sayfa
II/9	[Siyasiyat]		
	7 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	656
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 Osmanlı Türklerinin İlk Tayyarecisi Hakkında	—	662
	9 Türk Âleminde	Akçuraoğlu	663
II/10	1 (Ramazan Bayramı'nı Tebrik)	*Türk Yurdu*	665
	[Edebiyat]		
	2 Şamalî Türk Edebiyatından: İd Günü -Trablus Muharebesi Münasebetiyle-	Sait Sunçaley	665
	3 Fatih'te Yatsı Namazı	Pierre Loti (ç. Hamdullah Suphi)	667
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	4 İran Türkleri	Resulzade Mehmet Emin	670
	[Talim ve Terbiye]		
	5 Türk İptidaî Mektep Kitapları	Tevfik Nurettin	678
	[Siyasiyat]		
	6 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	684
	[Resmimiz]		
	7 Türklerin Büyük Muallim ve Muharriri İsmail Bey Gasprinski	Akçuraoğlu Yusuf	690
	[Türklük Şüunu]		
	8 *Yeni Turan*	—	695
	9 "Millî Meşrutiyet" Fırka-ı Siyasiyesi	—	695
	10 Millî Türk Operaları	—	696
	11 Napoléon'la Muharebe Etmiş Türklerin Hatıratı	—	696
II/11	[Edebiyat]		
	1 Boyanan Mezar: Kardeşim Doktor Milâslı İsmail Hakkı'ya	İspartalı Hakkı	967
	[İktisat]		
	2 Muhaceret-i Muntazama	İsmail Gasprinski	706
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 İlm-i Elsine Nokta-i Nazarından Bulgarların "Türk-Tatar" Kavminden Neşetleri	İvan Manulef	713
	4 İsveç ve Lehistan	Akçuraoğlu	719

	Başlık	Yazar	Sayfa
II/11	[Siyasiyat]		
	5 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	725
	[İntikat ve Takriz]		
	6 Fünün ve Felsefe ve Sanihaları (Abdullah Cevdet)	A. Y.	727
	7 (Kısa Notlar)	Müdiriyet	728
II/12	[Edebiyat]		
	1 Münacat	Halide Edip	729
	3 Nifak!: Vatandaşlarıma	Mehmet Emin	733
	3 Cenk Türküsü	Süleyman Nazif	734
	4 Genç Türk: Türk Ocağına	Mehmet Emin	735
	5 Delinin Defteri: Yirminci Asırda	Celal Sahir	736
	6 Ah Anacığım	Hamdullah Suphi	739
	7 Dört Balkanlıya	F. Sacit	742
	[Eski Eserlerimiz]		
	8 Hibet'ül-Hakayık	Necip Âsım	744
	9 Türkçe Sarfın Mucidi	Kâzım Nami	748
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	10 İran Türkleri	Resulzade Mehmet Emin	755
	[İçtima ve Siyaset]		
	11 İslâm Kadınları	Mehmet Ubeydullah	761
	12 Tarihî Mevziimizde	Akçuraoğlu Yusuf	766
	13 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	773
	[Muhabirlerimizden]		
	14 Yurdumuzda Gördüklerim	Abdülbaki Fevzi	779
	[İntikat ve Takriz]		
	15 Mehmet Emin Bey'in *Anadolu*su (Almanca'dan Tercüme)	Doktor Scherr (?)	782
	16 (Kısa Notlar)	Müdiriyet	784
III/1	[Edebiyat]		
	1 Sen Feryada Başlayınca	Mehmet Emin	1
	2 Yurt Kaygısı	H.-zade	2
	3 Promete: Türkiye'nin En Büyük Genç Askeri Cevdet Enver'e	Doktor Abdullah	3
	4 Benim Türküm	Kâzım Nami	4
	[İçtima ve Siyaset]		
	5 Yine Mânevî Yurt	Mehmet Ali Tevfik	5
	6 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	12
	[İktisat]		
	7 Türklerin Ödünç Almaya En Haklı Oldukları Bir Akçe	Parvus	16

	Başlık	Yazar	Sayfa
III/1	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	8 Baku'dan	Odlu Türk	24
	[Türklük Şüunu]		
	9 1328 Seferi	Akçuraoğlu Yusuf	31
	10 (Kısa Notlar)	Müdiriyet	32
III/2	[Edebiyat]		
	1 Padişah ve Şehzadelerimize!	Halide	33
	2 Kendine Doğru	Gökalp	36
	3 Bir Askerin Vicdanı	A. Kâzım	37
	4 Bu da Yurt Kaygısı: H.-zade'ye	Kâzım Nami	38
	5 Türk Âlemine	Rusyalı Türk Balası	39
	[İçtimaiyat ve Siyasiyat]		
	6 Yeni Hayata Doğru	Kâzım Nami	40
	7 Vahdet-i Cinsiye (Irkiye) Felsefesi ve İttihad-ı Lisanın Mahiyet-i Hakikiyesi	Şeyh Cemalettin Efgani (ç. Resulzade Mehmet Emin)	45
	8 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	56
	[Türklük Şüunu]		
	9 1328 Seferi	A. Y.	62
III/3	[Edebiyat]		
	1 Ya Gazi Ol Ya Şahit	Mehmet Emin	65
	2 Rus Edebiyatından bir Nümune	Lermontof	67
	[İçtimaiyat ve Siyasiyat]		
	3 Saadetin Altı Köşeli Şeyh Kasrı	Cemalettin Efgani (ç. R. M. E.)	70
	4 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	77
	[İktisat]		
	5 Devlet ve Millet	Parvus	83
	[Muhabirlerimizden]		
	6 Yurdumuzda Abdülbaki Gördüklerim: İzmir	Fevzi	86
	7 Ada Pazarından	S. N.	92
	[Türklük Şüunu]		
	8 Rusya'da Hilal-i Ahmer ve Matbuat	—	94
	9 Şefkatlı Zatlar	K. N.	95
	10 Mağlubiyetin Sebepleri	K. N.	96
III/4	1 Unutlanma	Kâzım Nami	97
	2 Vatana: Ordunun Andı	F. Sacit	98
	[Talim ve Terbiye]		
	3 Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var	İspartalı Hakkı	99

	Başlık	Yazar	Sayfa
III/4	[İçtimaiyat ve Siyasiyat]		
	4 Türkler bir Ruh-i Millî Arıyorlar	P. Risal	105
	5 Anadolu Duygularından	Doktor Fuat Sabit	111
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6 1386 Kurultayı ve Timur Han'ın Seferi	M. Nermi	115
	[Eski Eserlerimiz]		
	7 Hibet'ül-Hakayık	Nacip Âsım	121
	[Türklük Şüunu]		
	8 İmparatorluk Haricindeki Türklerde Türklük Hamiyeti	—	128
	9 Petersburg'ta Rusça Türk-Müslüman Gazetesi	T. Y.	128
III/5	[Edebiyat]		
	1 Küçük Vatandaşlarıma	Mehmet Emin	129
	2 Delik Kiremit	Hamdullah Suphi	131
	[Talim ve Terbiye]		
	3 Kızıma	Ahmet Edip	143
	[İktisat]		
	4 Malî Tehlikeler	Parvus	148
	[Matbuat]		
	5 Acı bir Hakikat	*Utro Rossi*	153
	[Türklük Şüunu]		
	6 Lutfî Fikri Bey'in Yeni Fırkası	A. Y.	157
	7 İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımları	—	159
	8 Bayramda Tebrik	—	159
	9 Şimalli Türk Gençlerinin Rus Gazetelerine Protestoları	—	159
	[İdareden]		
	10 Hilal-i Ahmer	—	160
III/6	1 Ahmet Midhat Efendi Taziyeti	*Türk Yurdu* Heyeti	161
	2 Merhum Ahmet Midhat Efendi ve Şimal Türkleri	Fatih Kerimi	161
	3 Midhat	Midhat Cemal	164
	4 Ahmet Midhat Efendi	Akçuraoğlu Yusuf	167
	5 Merhumun Tercüme-i Hali ve Menakıbı	Kâzım Nami	179
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	6 Yeni Cami Tamiratı ve Abulfazıl Medresesine dair	Mimar Kemalettin	186
	[Türklük Şüunu]		
	7 Türk Ocağında Ziyafet	Kâzım Nami	191

	Başlık	Yazar	Sayfa
III/7	[Edebiyat]		
	1 Kızıl Elma	Gökalp	193
	2 Erbab-ı Hamiyete	Ahmet Cemal	203
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 Türkler ve Türk Eserleri Arasında: Halk Şairi Zeki	İzzet Ulvî	204
	[Talim ve Terbiye]		
	4 İptidaiye Mekteplerinde Yurt Terbiyesi	Ali Haydar	211
	[Seyahat]		
	5 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	219
	[Türklük Şüunu]		
	6 *Koyaş* Ceridesi ve *An* Mecmuası	—	222
	7 Avrupa'da Şarkı Tetkik Cemiyetleri	—	223
	8 Hilal-i Ahmer İanesi	—	224
III/8	[Edebiyat]		
	1 Yurdumuzun İniltisi	Mehmet Emin	225
	2 Âsi Rebab	Mehmet Ali Tevfik	227
	[Sevahat]		
	3 Çalışanların Yurdu	Hamdullah Suphi	229
	[Teracim-i Ahval]		
	4 Ahmet Midhat Efendi Merhumun Hayat ve Menakıbı	K. N.	237
	[İçtimaiyat]		
	5 Ümit ve Azim: Türk Gençlerine	Köprülüzade Mehmet Fuat	240
	[Matbuat]		
	6 Osmanlı Devletinin Dahilî ve Haricî Siyasiyatına dair	*Russkaja Molva, İfham, Tanin*, vs.	248
	[İntikat ve Takriz]		
	7 Halk Nazarına bir Niçe Mesele (Musa Efendi Bigiyef)	Ziya	252
	[Vefiyat]		
	8 Bir Zıya-ı Mühim: Ebüzziya Tevfik Bey	—	256
III/9	[Edebiyat]		
	1 Zavallı Kayıkçı	Mehmet Emin	257
	2 Vatanın Kızlarına	Celal Sahir	259
	[Siyasiyat ve İçtimaiyat]		
	3 Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri	Akçuraoğlu Yusuf	260
	[Seyahat]		
	4 Çalışanların Yurdu	Hamdullah Suphi	265
	5 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	274

	Başlık	Yazar	Sayfa
III/9	[Teracim-i Ahval]		
	6 Ahmet Midhat Efendi'nin Hayat ve Menakıbı	K. N.	279
	[Matbuat]		
	7 Hürriyet, Müsavat, Adalet	*Vakit* Baş Muharriri	282
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 Şimalî Türk Hanımlarının Protestosu		286
	[Türklük Şüunu]		
	9 Türk Kadınlarının Faaliyet ve Fedakarlığı	—	287
III/10	[Edebiyat]		
	1 Türk'ün Duâsı	Köprülüzade Mehmet Fuat	289
	[Talim ve Terbiye]		
	2 Kimin ki Dağda Bağ Var, Yüreğinde Dağı Var	İspartalı Hakkı	297
	[İçtimaiyat ve Siyasiyat]		
	3 Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri	Akçuraoğlu Yusuf	304
	[İntikat ve Takriz]		
	4 Halk Nazarında bir Niçe Mesele	K. N.	309
	[Matbuat]		
	5 Anadolu ve Gençliğin Vazifesi	*Sabah*	316
	6 Ba's Bad'ül-Mevt	*Tanin*, (T. Y.)	316
	[Türklük Şüunu]		
	7 "İstihlak-i Umumîyi Tensik ve Menafi-i Milliyeyi Müdafaa" Teşebbüsü	—	318
	8 Türk Talebesinin İkinci Derneği	—	318
	9 *Clermont-Ferrand* Hadisesi	—	319
	10 Hamdullah Suphi Bey	—	320
III/11	[Edebiyat]		
	1 Ordudan bir Ses	Mehmet Emin	321
	2 Türk'ün Duâsı	Köprülüzade Mehmet Fuat	324
	[İçtimaiyat]		
	3 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak	Gökalp	331
	[Talim ve Terbiye]		
	4 Türk Gücü: Türk'ün Gücü Her Şeye Yeter	Türk Gücü Heyeti	337
	[Seyahat]		
	5 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	343
	[Matbuat]		
	6 Tanzimatçılık Aleyhine	A. Y.	349

	Başlık	Yazar	Sayfa
III/12	[Edebiyat]		
	1 Emelimin Kanunları	Fikret Ziya	353
	[Lisanlar İlmi]		
	2 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, İmlâsı, Kavaidi, Edebiyatı	Erdoğan	354
	[İktisat]		
	3 İş İşten Geçmeden Gözünüz Açınız!	Parvus	360
	[İçtimaiyat]		
	4 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak	Gökalp	367
	[Seyahat]		
	5 Altaylar'a Doğru	H. Sabit	370
	[İntikat ve Takriz]		
	6 Halk Nazarına bir Niçe Mesele	K. N.	373
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	7 Eski İstanbul ve İmar-ı Belde Belası	Mimar Kemalettin	381
	8 İtizar	—	381
	9 (Kısa Notlar)	—	381
IV/1	[Teracim-i Ahval]		
	1 Abdülhak Hâmit Bey'in Tercümeee-i Hali	—	385
	[İntikat ve Takriz]		
	2 *Liberté* Hakkında Birkaç Söz	Süleyman Nazif	385
	[Edebiyat]		
	3 *Liberté*: Mukaffa Bir Facia	Abdülhak Hâmit	390
	[İntikat ve Takriz]		
	4 Abdülhak Hâmit: Müceddit	Köprülüzade Mehmet Fuat	394
	5 Hâmit: Şair	Ali Canip	402
	6 Abdülhak Hâmid'in Şahsiyet-i Temaşaiyesi	Müfit Ratip	413
	7 Abdülhak Hâmid'e dair: Düşünceler ve Duygular	Yunus Nadi, Celal Nuri, Hüseyin Cahit, vd.	418
	[Talim ve Terbiye]		
	8 Türk Gücünün Ne Olduğu Bildirmek İçin	*Türk Gücü*	430
	9 Edirne İçin	T. Y.	432
IV/2	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	433
	2 Hicret Matemleri	Köprülüzade Mehmet Fuat	437
	3 Hayat Hanım	Süyüm Bike	442

	Başlık	Yazar	Sayfa
IV/2	[Lisanlar İlmi]		
	4 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, Kavaidi, Edebiyatı	Erdoğan	450
	[Teracim-i Ahvat]		
	5 Abdülhak Hâmit	Celal Sahir	455
	[Türklük Şûunu]		
	6 Hakanımızın Cülusu	—	464
	7 Abdullah Tukayef'in Vefatı	—	464
	8 Şimallı Hemşirelerimiz	—	464
IV/3	[Edebiyat]		
	1 Niyazi'ye	Celal Sahir	465
	[Teracim-i Ahval]		
	2 Büyük Niyazi	K. N.	467
	[Edebiyat]		
	3 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	472
	4 Meriç Türküsü	Köprülüzade Mehmet Fuat	475
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	5 Hacı Paşa Bursalı	Mehmet Tahir	477
	[İçtimaiyat]		
	6 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak	Gökalp	480
	[İktisadiyat]		
	7 Türk İli, Maliyeni Gözet!	Parvus	485
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 İmar-ı Belde Fikrinin Yanlış Tatbikinden Mütevellit Tahribatı	Mimar Kemalettin	490
	[Türklük Şûunu]		
	9 *Semerkand* Gazetesi	—	496
	10 Tukayef'in Cenazesi	K. N.	496
	11 Ayaz İshaki	K. N.	496
IV/4	1 Abdullah Tukayef	Köprülüzade Mehmet Fuat	497
	2 Abdullah Tukayef Baybörü	Romanyalı Numan	515
	[Edebiyat]		
	3 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	516
	4 Türk ki	Sait Sunçaley	518
	[İçtimaiyat]		
	5 Felaketlerden Sonra Milletler	Halide Edip	520
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6 Türk Medeniyeti Tarihi	Ahmet Agayef	530
	[Lisanlar İlmi]		
	7 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, Kavaidi, Edebiyatı	Erdoğan	540
	[Seyahat]		
	8 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	543

	Başlık	Yazar	Sayfa
IV/5	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	545
	2 Türk Gençleri	Seresli Sadi	547
	3 Anadolu'da Edebî Hayat	İzzet Ulvî	548
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Türk Medeniyeti Tarihi	Ahmet Agayef	550
	5 Koca Nişancı: Celalzade Koca Nişancı Mustafa Bey	Bursalı Mehmet Tahir	562
	[İçtimaiyat]		
	6 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak: Cemaat ve Cemiyet	Gökalp	565
	[İktisadiyat]		
	7 Türk Gençlerine Mektup	Parvus	571
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	8 Türk Adı Araştırmalarından	Alp Arslan	575
	[Türklük Şûunu]		
	9 Çalışkanlar Yurdu	—	576
	10 Hive Harbiye Nazırının Fikri	T. Y.	576
	11 İhtar	Müdiriyet	576
IV/6	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	577
	2 Medreseler	Midhat Cemal	579
	[Lisanlar İlmi]		
	3 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, İmlâsı, Edebiyatı	Erdoğan	581
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Müverrih Mustafa Cenabi Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	586
	5 Türk Ocağında bir Musahebe-i Fenniye ve Tarihiye	Mehmet Ziya	588
	[Seyahat]		
	6 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	597
	[İntikat ve Takriz]		
	7 Zulmetten Nura (Şemsettin Bey)	K. N.	601
	[Matbuat]		
	8 Vamberi'nin Mektubu		605
	[Türklük Şûunu]		
	9 Menfur bir Cinayet	—	607
	10 Türk Şehidi	—	607
	11 Şemsî Asadulayef	—	607
IV/7	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	609
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	2 Abdülhak Hâmid'in Mektubu		611

	Başlık	Yazar	Sayfa
	3 Yunus Emre	Köprülüzade Mehmet Fuat	612
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
IV/7	4 Türk Medeniyeti Tarihi	Ahmet Agayef	622
	[Seyahat]		
	5 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	635
	6 Türklüğe ait Eserler	—	638
	[Şiir]		
	1 On Temmuz'dan Evvel: Biliniz ki Ey Gaddarlar	Mehmet Emin	641
	2 On Temmuz	Celal Sahir	643
	3 Seher Yıldız	Aka Gündüz	648
IV/8	4 Şehidin Şekvası	Galip Bahtiyar	656
	[İçtimaiyat]		
	5 Osmanlı İnkılabının Şarktakı Tesiratı	Ahmet Agayef	659
	[Edebiyat]		
	6 Edebiyatımızda Milliyet Hissi	Köprülüzade Mehmet Fuat	667
	7 Hâmit-Fikret	Ali Canip	679
	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa Bir Facia	Abdülhak Hâmit	689
	[Şiir]		
	2 Vatan Duygusu	Celal Sahir	691
	[İçtimaiyat]		
	3 Türklük, İslâmlık, Osmanlılık	Köprülüzade Mehmet Fuat	692
	4 Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Bey Efendi'ye	Ahmet Agayef	702
	[Tercüme-i Hal]		
IV/9	5 Şair Ahmet Neyli Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	714
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6 Türk Ocağında bir Musahebe-i Fenniye ve Tarihiye	Mehmet Ziya	717
	[İktisat]		
	7 Türk Gençlerine Mektup	Parvus	723
	[Seyahat]		
	8 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	728
	9 İzmir Seyahati	K. N.	730
	[Türklük Şüunu]		
	10 Edirne'nin İstirdadı	—	735
	11 İzmir Seyahati	—	735
	12 Akçuraoğlu Yusuf Bey	T. Y.	736

	Başlık	Yazar	Sayfa
	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa Bir Facia	Abdülhak Hâmit	737
	2 Anadolu Akşamı	Köprülüzade Mehmet Fuat	740
	3 Millî Hikaye: Piç	Ömer Seyfettin	741
	[İçtimaiyat]		
	4 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak	Gökalp	753
	[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	5 Türk Milliyeti, Türk Yurdu	H. S.	761
IV/10	[Tercüme-i Hal]		
	6 Bursalı Mehmet Tahir Bey	M. F.	768
	[İntikat ve Takriz]		
	7 *Türk'ün Kitabı* (Aka Gündüz)	Ali Canip	771
	[Seyahat]		
	8 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	778
	[Türklük Şüunu]		
	9 Türk Dostu Pierre Loti	—	782
	10 Bilgi Mecmuası	—	783
	11 Türk Bilgi Derneği	—	783
	12 Hanımlarımızın İktisadî Teşebbüsleri	K. N.	784
	13 Tashih	784	
	1 (Ramazan Bayramı'nı Tebrik)	*Türk Yurdu*	785
	[Edebiyat]		
	2 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	785
	3 Dertleşme	Aka Gündüz	788
	[Lisanlar İlmi]		
	4 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, İmlâsı, Kavaidi, Edebiyatı	Erdoğan	792
	[İçtimaiyat]		
IV/11	5 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak: Cemaat Medeniyeti, Cemiyet Medeniyeti	Gökalp	798
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6 İbrahim Vahdî Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	805
	7 Küçük Muhtıra	T. Y.	807
	[Seyahat]		
	8 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	809
	[Matbuat]		
	9 Dilimiz		812
	[Türklük Şüunu]		
	10 Paris'teki "Türk Yurdu"nun İyi bir Teşebbüsü	—	814
	11 Türkçe Yeni bir Ceride	—	814

		Başlık	Yazar	Sayfa
IV/11	12	Türkler Arasında İktisadî Faaliyetler	—-	815
	13	Bosna'nın Dişçi Mekteb-i Alisi Mezunları	—-	816
	14	Türkmenler Arasında Taharriyat ve Tevfikat	—-	816
	15	*Türk Sesi*	—-	816
IV/12		[Edebiyat]		
	1	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	817
	2	Dertleşme	Aka Gündüz	820
		[İçtimaiyat]		
	3	Cevaba Cevap	Ahmet Agayef	825
		[İntikat ve Takriz]		
	4	Mektep Müzesi	A. Y.	844
		[Türklük Şüunu]		
	5	Gülhane Parkı	—-	848
V/1		[Edebiyat]		
	1	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	849
	2	Kara Sevda	Halide Edip	853
		[Hatırat ve Tahassüsattan]		
	3	Köşe Başında	Halit Ziya	855
		[İktisadiyat]		
	4	Türkiye'de Ziraatin İstikbali	Parvus	859
		[Lisanlar İlmi]		
	5	İstikalî Tenkit: Erdoğan Hazretlerine	Mehmet Necip	867
		[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	6	Hezarfen Hüseyin Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	872
		[Seyahat]		
	7	Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	874
		[Türklük Şüunu]		
	8	Osmanlı-Bulgar Sulhu	A. Y.	876
	9	"İttihat ve Terakki' Cemiyetinin Yıllık Kongresi	A. Y.	877
	10	Müsteşrik Muallim Vamberi'nin Vefatı	—-	880
V/2		[Edebiyat]		
	1	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	881
	2	Allahın Nuru	Halide Edip	885
	3	Bırak Beni Haykırayım	Mehmet Emin	888
	4	Edirne'den Bursa'ya	Süyüm Bike	889
		[Eski Eserlerimiz]		
	5	Risale fi Fezail'ül-Etrak	Cahiz (ç. Şerefettin)	894
		[Seyahat]		
	6	İzmir Seyahati	Kâzım Nami	900
		[Mektuplar ve Cevaplarımız]		
	7	Mısır'dan	Ömer Rıza	906
		[Matbuat]		
	8	Avrupa'da Türk Talebesi		907

		Başlık	Yazar	Sayfa
		[Sorgular ve Cevaplar]		
	9	Avrupa'da Okuyan Talebemizden Bir Sual	A. Y.	910
		[Türklük Şüunu]		
V/2	10	Türkistan-ı Çinî'de Edirne İstirdadı Bayramı	—-	911
	11	"Talebe Yurdu"nun Temel Taşı Konması	—-	912
	12	Musa Efendi Bigiyef'in Yeni Matbaası	—-	912
V/3		[Edebiyat]		
	1	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	913
	2	Turan Yolcularına	Süleyman Aktuğ	917
		[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	3	Yunus Emre	Köprülüzade Mehmet Fuat	922
		[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4	Gubarî (Abdürrahman İbn Abdullah)	Bursalı Mehmet Tahir	930
		[Eski Eserlerimiz]		
	5	Risale fi Fezail'ül-Etrak	Cahiz (ç. Şerefettin)	932
		[Seyahat]		
	6	Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	936
		[Matbuat]		
	7	Ermenî Millî Şenlikleri		942
		[Türklük Şüunu]		
	8	Osmanlı Maarif Cemiyeti	—-	944
V/4	1	(Kurban Bayramı'nı Tebrik)	*Türk Yurdu*	945
	2	Bayramda	Celal Sahir	945
	3	Allah Geçen Senelere Yetiştirsin!	Hamdullah Suphi	945
	4	Bayram Makaleleleri	*İkdam, Tanin, Vakit*	951
	5	Bayram İhtiyacı	A. Y.	953
	6	(Kısa Notlar)	—-	955
		[Edebiyat]		
	7	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	956
	8	Buhran	Celal Sahir	961
		[Tercüme-i Hal]		
	9	Müsteşrik Vamberi	Yavuz	962
	10	Vamberi Armin 1831-1913	Doktor Jules Mesaroch (?)	968
		[Türklük Şüunu]		
	11	*Turan* Mecmuası	—-	976
	12	Verem Hastalığına Dair Mesher ve Konferanslar	—-	976
V/5		[Edebiyat]		
	1	Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	977
	2	Edirne'den Bursa'ya	Süyüm Bike	981

	Başlık	Yazar	Sayfa
V/5	[Eski Eserler]		
	3 Risale fi Fezail'ül-Etrak	Cahiz (ç. Şerefettin)	988
	[İçtimaiyat]		
	4 Hayat Emareleri	Doktor Ethem Necdet	993
	[Seyahat]		
	5 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	1002
	[Matbuat]		
	6 Anadolu'da Demir Yolu Mıntakaları		1007
	[Türklük Şüunu]		
	7 İl	—	1008
	8 *Peyam*	—	1008
	9 Kâmil Paşa'nın Vefatı	—	1008
V/6	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	1009
	2 Duâ	M. Şekip	1013
	3 Millî Edebiyat Meselesi	Ali Canip	1014
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Yazıcı Salahattin	Bursalı Mehmet Tahir	1021
	5 Bulgarların Menşei	İvan Manulef	1023
	[Lisanlar İlmi]		
	6 Türk Dili ve Sarfı	Antvan Tıngır	1028
	[Seyahat]		
	7 İzmir Seyahati	Kâzım Nami	1032
	[Türklük Şüunu]		
	8 (Hicrî Yeni Yıl Tebriki)	—	1036
	9 Bir Türk Hanımının Uçması	—	1037
	10 Türk Mudhike Yazıcılarından Necef Bey'in Kırklığı	—	1037
	11 Türk Ocağının Derneği	—	1037
	12 Türk Kızlarında Maarif Hevesi	—	1038
	13 Mahmut Esat Efendi'nin Şimal Türkler Arasında Seyahatine dair	—	1038
V/7	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	1040
	2 Millî Edebiyat Meselesi	Ali Canip	1046
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 Bulgarların Menşei	İvan Manulef	1055
	4 Vamberi'nin Eserleri ve Eserlerinde Türklere Nazarı	Ahmet Zeki Veledi	1060
	[Türklük Şüunu]		
	5 Türk Ocağının Derneği	—	1066
	6 *Ayna* Mecmuası	—	1070
	7 Saffet Bey'in Vefatı	—	1071

	Başlık	Yazar	Sayfa
V/7	8 Bir Türk Müverrihinin İlmî Memuriyeti	—	1071
	9 Muvaffakiyetli bir Hikaye	—	1071
	10 Çok Masraflı bir Cenaze ve Cenaze Masrafının Umur-i Hayriyeye Sarfı Kararı	—	1072
	11 Dağestan'da bir Türk Mektebi	—	1072
	12 *Bilgi* Mecmuası Müdürlüğünden	—	1072
V/8	[İçtimaiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	1073
	2 Hürriyet Bayrakları	Ömer Seyfettin	1078
	[İçtimaiyat]		
	3 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak: Mefkûre	G. A.	1088
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Bulgarların Menşei	İvan Manulef	1093
	5 Faiz Halil Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	1098
	[Seyahat]		
	6 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	1100
	[Türklük Şüunu]		
	7 Enver Bey'in Harbiye Nazırlığı	—	1104
	8 Abdülhak Hâmit Bey'in Âyanlığı	—	1104
	9 Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Vefatı	—	1104
	10 Kırım *Tercüman* Gazetesi	—	1104
V/9	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	1105
	2 Millî Edebiyat Meselesi	Ali Canip	1112
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 Bulgarların Menşei	İvan Manulef	1118
	[İktisat]		
	4 Köylü ve Devlet	Parvus	1124
	[Seyahat]		
	5 İzmir Mektupları	Kâzım Nami	1130
	[Türklük Şüunu]		
	6 Şimal Türklerinde Terakki Eserleri	—	1136
V/10	[Edebiyat]		
	1 Liberté: Mukaffa bir Facia	Abdülhak Hâmit	1137
	2 Yüksek Aydınlıklar	Tarhan	1142
	[Lisanlar İlmi]		
	3 Osmanlıca'nın Yazısı, Lûgati, İmlâsı, Kavaidi, Edebiyatı	Erdoğan	1143

	Başlık	Yazar	Sayfa
V/10	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Bulgarların Menşei	İvan Manulef	1150
	5 Vamberi'nin Eserleri ve Eserlerinde Türklere Nazarı	Ahmet Zeki Velidi	1153
	[İktisat]		
	6 Köylü ve Devlet	Parvus	1158
	[Seyahat]		
	7 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	1163
	[Türklük Şüunu]		
	8 Üstat Ekrem'in Vefatı	—	1168
V/11	1 (Recaizade Mahmut Ekrem Hakkında Yazılar)	Ahmet Hikmet, Gökalp, Halit Ziya, vd.	1169
	[Matbuat]		
	2 Amyal Fâkih		1197
	[Türklük Şüunu]		
	3 Mevlut Gecesi	—	1199
	4 Türk Tayyarecilerinin Muvaffakiyeti	—	1200
	5 Garp Matbuatında Türk Muharrirlerinin Eserleri	—	1200
V/12	[Edebiyat]		
	1 Mehdî	Ömer Seyfettin	1201
	2 Zafer	Hakkı Süha	1208
	[İçtimaiyat]		
	3 Türk Dilini Sadeleştirmek Meselesi	Raif Mehmet Fuat	1209
	[Tarih]		
	4 Eski Türk Evleri	Hamdullah Suphi	1216
	[Seyahat]		
	5 İzmir Seyahati	Kâzım Nami	1222
	[Sorgu ve Cevaplar]		
	6 Avrupa'da Okuyan Türk Talebesinden Alınan Cevaplar	İbrahim Hakkı	1227
	[Türklük Şüunu]		
	7 Fethi ve Sadık Beylerin Şehadetleri	—	1232
VI/1	1 Muhterem Okuyucularımıza	*Türk Yurdu*	2017
	[Geçen Yıl]		
	2 (Önsöz)	—	2019
	3 1329 Senesinde Siyaset-i Umumiye	A. Y.	2020
	4 Türk Edebiyatı	C. S.	2034
	5 Ziraatimiz ve Şerait-i İktisadiyesi	M. Zühdü	2042
	[Sorgu ve Cevaplar]		
	6 Avrupa'da Okuyan Türk Talebesinden Alınan Cevaplar	Alimcan İdris	2047

	Başlık	Yazar	Sayfa
VI/1	[Türklük Şüunu]		
	7 Nuri Bey'in Şehadeti	—	2047
	8 Tayyareci Salim ve Kemal Beyler	—	2047
	9 Hayri Bey'in Şeyhülislâmlığı	—	2048
	10 Fatma Feride Hanımın Vefatı	—	2048
	11 *Nevsal-i Millî*	—	2048
VI/2	[Edebiyat]		
	1 Teselli	Aka Gündüz	2049
	[İçtimaiyat]		
	2 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak: Türk Milleti ve Turan	Gökalp	2049
	3 Türk Dilini Sadeleştirmek Meselesi	Raif Mehmet Fuat	2058
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Eski Türk Evleri	Hamdullah Suphi	2063
	5 Şehrizade Mehmet Sait Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	2069
	[İktisat]		
	6 Ziraatimizin Şerait-i İktisadiyesi	M. Zühdü	2071
	[Türklük Şüunu]		
	7 Türk Bilgi Derneği	—	2079
	8 Tam Yerinde Mükafat	—	2080
	9 İrtihal Müessifi	—	2080
VI/3	[Edebiyat]		
	1 Benim Rüyam	Mehmet Emin	2081
	2 Gecelerimden	Süyüm Bike	2082
	3 Türk Adı	Özkul	
	4 Üstat Ekrem'in Resimleri: Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'e	Ali Suat	2086
	[İktisat]		
	5 Ziraat Memleketi Miyiz?	M. Zühdü	2090
	[Geçen Yıl]		
	6 1329 Senesinde Türk Dünyası	A. Y.	2098
	[Seyahat]		
	7 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	2104
	8 Merhum Üstat Ekrem Hakkında		2109
	[Türklük Şüunu]		
	9 Türklüğün Yüzünü Ağartan Şahane bir Eser	—	2110
	10 Büyük bir Türk Ticarethanesi	—	2111
	11 İslâm Tüccar Cemiyeti	—	2111
	12 Yarışta Türklük	—	2112

	Başlık	Yazar	Sayfa
VI/4	[Edebiyat]		
	1 Benim Kalbim	Celal Sahir	2113
	2 Yağmur Yağarken	Sabiha Nafiz	2114
	3 İlk Bahar	A. Seyfettin	2115
	[Siyasiyat]		
	4 Macaristan'ın Turanîlikteki Rolü	Dr. Baron Nyáry Albert	2117
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	5 9. ve 10. Asırlardaki Çağatay Şairleri	Köprülüzade Mehmet Fuat	2128
	[Geçen Yıl]		
	6 1329 Senesinde Türk Dünyası	A. Y.	2135
	[Resmimiz]		
	7 Türk Şairi Celal Sahir Bey	T. Y.	2142
	[Türklük Şüunu]		
	8 Hakanımızın Kılıç Kuşandığı Gün	—	2144
	9 Evkâf-ı Müslüman Müzesinin Açılması	—	2144
VI/5	[Edebiyat]		
	1 Selâm Sana	Mehmet Emin	2145
	[İktisat]		
	2 Bizde Köylünün Borcu: İtibar-ı Zirai	M. Zühdü	2151
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	3 9. ve 10. Asırlardaki Çağatay Şairleri: Nevaî'den Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	2158
	[Geçen Yıl]		
	4 1329 Senesinde Türk Dünyası	A. Y.	2166
	[Matbuat]		
	5 Türkler İçinde Millî Hareket (*Jeune Turc* Gazetesi) ve *Peyam*'ın Makalesi	T. Y.	2170
	[Sorgu ve Cevaplar]		
	6 Avrupa'da Okuyan Türk Talebesinden Alınan Cevap	Kırımlı S. Y. Çelebi	2173
	[Türklük Şüunu]		
	7 Zakir Efendi Ramiyef	—	2174
	8 Turan Cemiyeti Reisi Konut Paul Teleki (?)	—	2174
	9 *Sada-ı Türkistan* ve *Sada-ı Fergana*	—	2175
	10 Sıyanet	—	2175
	11 Türklerle Rumenlerin Top Yarışı	—	2175

	Başlık	Yazar	Sayfa
VI/6	[Edebiyat]		
	1 Öç Marşı	Feyzullah Sacit	2177
	2 Ağlıyorken	A. Seyfettin	2178
	[İçtimaiyat]		
	3 Millet ve Vatan	Gökalp	2179
	[İktisat]		
	4 Bizde Köylünün Borcu: İtibar-i Ziraî	M. Zühdü	2183
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	5 9. ve 10. Asırlardaki Çağatay Şairleri: Nevaî'den Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	2190
	6 Güçcülük	Türk Gücü Murahhas-ı Mesulü	2194
	[Hususî Muhabirlerimizden]		
	7 Baku'dan	Odlu Türk	2198
	[Matbuat]		
	8 *Peyam*'a Cevap	T. Y.	2202
	[Türklük Şüunu]		
	9 Osmanlı Meclis-i Umumiyesinin Açılması ve Kanun-ı Esasî'nin Tadili	—	2207
	10 *Yeni Turan*'ın Almanca'ya Tercüme Olunması	—	2207
	11 Türk İzciliği ve Oymak Beylerinin Ant İçmesi	—	2208
	12 Kazan'da Büyük bir Yangın	—	2208
	13 Profesör Katanof Kütüphanesinin Satın Alınması	—	2208
VI/7	[Edebiyat]		
	1 Bahar, Bir Gelin ki...	İdris Sabih	2209
	2 Obanın Derdi	Kum Ahmedoğlu (?)	2211
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	3 Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına dair	Akçuraoğlu Yusuf	2216
	4 Hibrî Abdürrahman Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	2225
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	5 9. ve 10. Asırlardaki Çağatay Şairleri: Nevaî'den Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	2226
	[Seyahat]		
	6 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	2230
	[Matbuat]		
	7 Süleyman Paşa'nın Recaizade Ekrem Bey'e Bir Mektubuyla Ekrem Bey'in Ona Cevabı	*Hürriyet-i Fikriye*	2238
	8 Namık Kemal Türkoğlu Türktür	*Peyam*	2239

	Başlık	Yazar	Sayfa
VI/7	[İntikat ve Takriz]		
	9 *Nevsal-i Millî*	T.Y.	2240
VI/8	[Şiir]		
	1 Koca Hasan Dayı	Rıza Tevfik	2241
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	2 9. ve 10. asırlardaki Çağatay Şairleri: Nevaî'den Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	2245
	[Coğrafya ve Etnografya]		
	3 Unutulmuş Kan Kardeşlerimizden: Karacadağ Türkleri	Haşim Ertuğrul	2251
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Bulgarların Türk-Tatar Kavminden Neşetleri	İvan Manulef	2258
	[Tercüme-i Hal]		
	5 Şeyh Cemalettin Efganî	T. Y.	2263
	[Seyahat]		
	6 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	2267
	[Türklük Şüunu]		
	7 İstanbul'da İlk Cuma Namazının Yıldönümü Bayramı	—	2270
	8 Kazan'da Sokak İsimleri	—	2272
	9 Kazan'da Şark Klübünün Mütalaa Salonu	—	2272
	10 Şimal Türk Köylerinden Birisinin Cemiyet-i Hayriyesi	—	2272
VI/9	[Şiir]		
	1 Bir Mechuleye	Rıza Tevfik	2273
	2 Sevgi ve Bahar: Anadolu Duyguları	Karatay	2274
	3 Yaz Günü	Karatay	2275
	4 Orman	Karatay	2276
	5 Saçlar	A. Seyfettin	2276
	6 Gecenin Hamamı	Yusuf Ziya	2277
	7 Mezarlıkta	Süyüm Bike	2278
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	8 Bulgarların Türk-Tatar Kavminden Neşetleri	İvan Manulef	2282
	[Balkan'daki Komşularımız]		
	9 Romanya'da Müşahedet	—	2287
	[Matbuat]		
	10 Türklük-Osmanlılık	*Tercüman*	2291
	11 Asya'nın İntibahı	*Rossija*	2293
	[Seyahat]		
	12 Altaylar'a Doğru	Halim Sabit	2296
	[Büyük Hikaye]		
	13 Baber Han	Anna Astil (?) (ç. Halide Edip)	2298

	Başlık	Yazar	Sayfa
VI/9	[İntikat ve Takriz]		
	14 Türkiye'nin Can Damarı (Parvus)	T. Y.	2303
	[Türklük Şüunu]		
	15 İsmail Bey Gasprinski'nin İstanbul'a Gelmesi	—	2304
	16 Türkistan'da İşret ve Fuhş Aleyhinde Tedabir	—	2304
	17 Türk Ocağının Türklüğe Hadim bir Teşebbüsü	—	2304
VI/10	1 (Jön Türk Devrimi'ni Anma Gününü Tebrik)	—	2305
	[Şiir]		
	2 10 Temmuz: İttihat ve Terakki Cemiyetine	Mehmet Emin	2305
	3 Eski Yurt: A. Seyfettin Bey'e	Hıfzı Tevfik	2308
	4 Billur Köşk: Celal Sahir Bey'e	İdris Sabih	2311
	[Türk Edebiyatı Tarihi]		
	5 9. ve 10. Asırlardaki Çağatay Şairleri: Nevaî'den Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	2313
	[İçtimaiyat]		
	6 İslâmda Dava-yı Milliyet	Ahmet Agayef	2320
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	7 Musa bin Hacı Hüseyin İznikî	Bursalı Mehmet Tahir	2329
	[Büyük Hikaye]		
	8 Baber Han	Anna Astil (ç. Halide Edip)	2331
	[Türklük Şüunu]		
	9 Petersburg'ta Müslümanlar İçtiması	—	2336
	10 Güç Dernekleri	—	2336
VI/11	[Şiir]		
	1 Mehmet Emin	Ömer Seyfettin	2367
	[Edebiyat] (sic)		
	2 Yatağan	Yavuz	2369
	[İçtimaiyat]		
	3 İslâmda Dava-yı Milliyet	Ahmet Agayef	2381
	[Tarih ve Asar-ı Atika]		
	4 Kayserili Mehmet İzzet Paşa	Bursalı Mehmet Tahir	2390
	[Türk Âlemi]		
	5 Türk Kadınlarında İktisadî Terakkiyat	T. Y.	2392
	[Büyük Hikaye]		
	6 Baber Han	Anna Astil (ç. Halide Edip)	2393

		Başlık	Yazar	Sayfa
		[Türklük Şûunu]		
VI/11	7	Petersburg'ta Müslümanlar İçtimaı	—-	2396
	8	Memleketimizde Temaşa	—-	2398
	9	Silah Başında	—-	2398
	10	İhtar	—-	2398
	1	(İsmail Gasprinski'nin Ölümü Üzerine)	*Türk Yurdu*	2399
		[Edebiyat]		
	2	İsmail Gasprinski'ye	Mehmet Emin	2399
	3	İsmail Gasprinski'nin Ruhuna	Celal Sahir	2401
	4	Ben Onu Gördüm	Hamdullah Suphi	2402
VI/12		[Tercüme-i Hal]		
	5	Büyük Türk Mualliminin Türk Şairine Bir Mektubu		2404
	6	İsmail Bey Gasprinski	Ağaoğlu Ahmet	2405
	7	"Muallim"e dair	Akçuraoğlu Yusuf	2409
	8	İsmail Bey'e Türk Milletinin İhtiramı	T. Y.	2412
	9	Yeni Eserler	—-	2414

Tablo 4: İslâm Mecmuası

		Başlık	Yazar	Sayfa
	1	Fatiha-ı Şerifenin Tercümesi	H. N.	1
	2	İslâmın Necatı: İslâm ve Terakki	Şeyhülislâm-ı Esbak Musa Kâzım	2
	2	Sünnet ve Hadis: Kur'an-ı Kerim Tilaveti Hakkında Sünnet-i Nebeviye	Halim Sabit	7
	4	Fıkıh: Gına ve Elhan ile Kur'an-ı Kerim Okumak	H. Şeybaioğlu	8
	5	Fıkıh: Şeriat-i İslâmiyeye Benim Nazarım	Musa Carullah	10
No. 1	6	İslâm Terbiyesi: Terbiyesinin Mahiyeti	İslâm Gökalp	14
	7	İslâm Terbiyesi: Dinî Terbiye (1)	Kâzım Nami	17
	8	Ahlâk: Müslüman	Muallim Vahyi	20
	9	İslâmın İntibahı: Müslümanlık Âleminde İntibah Emareleri (1)	M. Şemsettin	25
	10	Hutbe: Birinci Hutbe, İkinci Hutbe	H. S.	27
	11	İslâm Cematlerinin Yaşayışı: Yemen ve Yemenîler (1)	Konur Alp	29

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 1	12	İslâm Havadisi	Tüccardan Hacı Bay Ömer	32
	1	Sure-i Hüceratın Tercümesi	H. N.	33
	2	İslâmın Necatı: İslâm ve Terakki	Şeyhülislâm-ı Esbak Musa Kâzım	34
	3	Kelam: Tevhit	Rızaettin Fahrettin	36
	4	Fıkıh: Fıkıh ve İçtimaiyat	Gökalp	40
	5	Din Edebiyatı: Türklerde Dinî Edebiyat	Köprülüzade Mehmet Fuat	44
No. 2	6	Tarih: Ak Şemsettin, Şeyh Mehmet Hamza	Bursalı Mehmet Tahir	52
	7	İçtimaiyat: İslâm Âleminde Görülen İnhitatın Sebepleri (1)	Ahmet Agayef	54
	8	İslâm Kadını: Müracaat Ediyorum	F. N.	58
	9	İslâm Havadisi		63
	1	Sure-i Hüceratın Nihayetine Kadar Tercümesi	H. N.	65
	2	Avrupalı bir Feylesofun Kur'an-ı Kerim Hakkında Takdirat ve Mütalaatı: Kur'anın Felsefesi ve Âlemde Keyfiyet ve Sebeb-i İntişarı	Gustave Le Bon	67
	3	İslâmın Necatı: İslâm ve Terakki	Musa Kâzım	75
No. 3	4	Kelam: Tevhit	Rızaettin Fahrettin	78
	5	Fukahaya göre Hukuk-i Amme	Mustafa Şeref	80
	6	İçtimaiyat: İçtimaî Usûl-i Fıkıh	Gökalp	84
	7	İslâm İntibahı: Ulema-yı Kiram Hazeratına Lausanne'dan bir Hitap	Hoca Şir İdris	88
	8	İslâm Havadisi		92
	1	Sure-i Bakaranın Mefhum-ı Şerifisi; Sure-i Bakaranın Tefsiri ve İzahı	Şerefettin	97
	2	Fıkıh: İslâm Hukuki-Hükmi Şahsiyeti	Haşim	101
	3	Fıkıh: İçtihat ve Taklit	Seyyid	104
No. 4	4	Din Felsefesi: Dinin Manevî Hayatta Mevkii	Ragıp Hulusi	108
	5	İslâm Intiahı: Müslümanlık Âleminde İntibah Emareleri (2)	M. Şemsettin	110

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 4	6	İslâm Kadını: "Müracaat Ediyorum" Makalesi Münasebetiyle Sual	Trabzonlu Hacı Kâmil	114
	7	İslâm Kadını: *İslâm Mecmuası*nın Cevabı		115
	8	İslâm Cemaatlerinin Yaşayışı: Yemen'in Muhtasaran Ahval-i Coğrafi ve Tabiisi	Konur Alp	118
	9	İslâm Matbuatı: Manasız Taklit	Fatih Emir Han	123
	10	İslâm Matbuatı: Müslüman Fırkası Canlanıyor	*Koyaş* Gazetesi	124
	11	İslâm Havadisi		125
No. 5	1	Sure-i İnfitar	H. N.	129
	2	Fıkıh: İslâm Hukuki-Hükmi Şahsiyeti	Haşim	130
	3	Fıkıh: İçtihat ve Taklit	Seyyid	133
	4	İslâm Kadını: Nisaiyata ait Eserler	Bursalı Mehmet Tahir	139
	5	İslâm Kadını: İslâmda Kadının Mevki-i İçtimaîsi	M. Şemsettin	142
	6	İçtimaiyat: İçtimaî Usûl-i Fıkıh: Gökalp Bey'in Bu Unvan ile Yazdığı Makale Münasebetiyle	Halim Sabit	145
	7	Din Felsefesi: Dinin Manevî Hayatta Mevkii (2)	Ragıp Hulusi	150
	8	İslâm Matbuatı: Mısır'da *Monsieur Nerleck*(?)in Propagandası	*el-Şi'b* Gazetesi	154
	9	İslâm Matbuatı: Zebh Meselesi	*İl* Gazetesi	156
	10	İslâm Matbuatı: Gençlik	*Dicle* Gazetesi	157
	11	İslâm Havadisi		158
No. 6	1	Sure-i İn'am	Şerefettin	161
	2	Fıkıh: İçtimaî Usûl-i Fıkıh Nasıl Tesis Eder?	Mustafa Şeref	162
	3	Tarih: İmam İbn Taymiya'nın Tercüme-i Hali	Rızaettin Fahrettin	166
	4	İslâm Kadını: İslâmda Kadının Mevki-i İçtimaîsi (2)	M. Şemsettin	170
	5	Din Edebiyatı: İslâmiyetten Evvel	Köprülüzade Mehmet Fuat	173
	6	İçtimaiyat: *İslâm Mecmuası*nın Şiarı Huzurunda	Abdüllatif Nevzat	178

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 6	7	Din Felsefesi: Dinin İlmî Maarifete Karşı Hususiyeti	Ragıp Hulusi	182
	8	İslâm Matbuatı: Zebh Meselesi Münasebetiyle	Musa Carullah	185
	9	İslâm Havadisi		190
No. 7	1	Sure-i Bakara	Şerefettin	193
	2	Fıkıh: İçtihat ve Taklit	Seyyid	194
	3	Tarih: Sipahizade Mehmet bin Ali	Bursalı Mehmet Tahir	198
	4	Tarih: Büyük bir İslâm Moğol İmparatoru: Baber Şah Merhum	Menku Kaan (?)	199
	5	İslâm İntibahı: Avrupa'nın İslâmiyet ve Türklük Hakkındaki Nazarı	Sibiryalı Şir İdris	204
	6	Din Felsefesi: Dinin İlmî Maarifete Karşı Hususiyeti	Ragıp Hulusi	211
	7	İslâm Cemaatlerinin Yaşayışı: Moris Adasında İslâm	Celal Ferdi	214
	8	İslâm Havadisi		221
No. 8	1	Sure-i Nur	Şerefettin	225
	2	Din Edebiyatı: Müslümanca Dua	Aka Gündüz	226
	3	İçtimaiyat: Hüsün ve Kubh: İçtimaî Usûl-i Fıkıh Meselesi Münasebetiyle	Gökalp	228
	4	Tarih: İbn Taymiya	Rızaettin Fahrettin	230
	5	İslâm Kadını: Taadüd-i Zevcat İslâmiyette Men Olabilir		233
	6	Din Felsefesi: Dinin İlmî Maarifete Karşı Hususiyeti	Ragıp Hulusi	239
	7	İslâmın Necatı: İslâmiyetin bir İntikamı: Afrika'da İslâmiyetin Seyr-i Muzafferanesi	Tevkif Süveydi	241
	8	İslâm Cemaatlerinin Yaşayışı: Moris Adasında İslâm	Celal Ferdi	248
	9	İslâm Havadisi		253
No. 9	1	Sure-i Bakara	Şerefettin	257
	2	Fıkıh: Hukuk-i İslâm	Veliettin	258
	3	Fıkıh: Makam-ı İftanın bir Fetvası Münasebetiyle	Mehmet Bahaettin	261
	4	Kelam: Hatem'ül-Enbiya Hakkında Ayat-ı Tevratiye	Abdülehat	266

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 9	5	İslâm İntibahı: Kayıt ve Tevekkül: Evvela Uyan Sonra Güven	Reşit Galip	272
	6	İslâmın Necatı: İslâmda İtikat: Niçin Müslüman Oldum?	Lord Hydeley (?)	275
	7	İslâm Kadını: Taadüd-i Zevcat Münasebetiyle: Cevaba Cevap	Mansurizade Mehmet Sait	280
	8	İslâm Havadisi		284
No. 10	1	Sure-i Yunus	Şerefettin	289
	2	İçtimaiyat: Örf Nedir?: İçtimaî Usûl- Fıkıh Meselesi Münasebetiyle	Gökalp	290
	3	Fıkıh: Cevazın Ahkam-ı Şeriyeden Olmadığına dair	Mansurizade Sait	295
	4	Fıkıh: Örf - Maruf	Halim Sabit	304
	5	İslâm Kadını: İslâmda Kadının Mevki-i İçtimaîsi	M. Şemsettin	311
	6	Ahlâk: Ahlâk ve Din	Ahmet Besim	315
	7	İslâm Havadisi		315
No. 11	1	Sure-i Ra'd	Şerefettin	321
	2	Fıkıh: Örf - Maruf	Halim Sabit	322
	3	İslâm Kadını: Taadüd-i Zevcat Münasebetiyle: Efkâr-ı Umumiyeye	Mansurizade Sait	325
	4	İslâm intibahı: İslâmiyet ve Yeni Arnavutluk	Reşit Galip	331
	5	İslâmın Necatı: İslâmiyetin bir İntikamı (2): İslâmiyet Karşısında Müstemlekat Devletleri	Tevfik Süveydi	336
	6	Din Edebiyatı: Müslümanın Türküsü	Aka Gündüz	342
	7	İslâm Cemaatlerinin Yaşayışı: Moris Adasında İslâm	Celal Ferdi	343
	8	İslâm Havadisi		347
No. 12	1	Sure-i Ra'd	Şerefettin	353
	2	Fıkıh: Örf - Maruf: İçtimaî Usûl-i Fıkıh Meselesi Münasebetiyle	Halim Sabit	354
	3	Fıkıh: Cevazın Ahkam-ı Şeriyeden Olmadığına dair: Makalesi Münasebetiyle	Şerefettin	357
	4	Kelam: Hatem'ül-Enbiya Hakkında Ayat-ı Tevratiye	Abdülehat	361

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 12	5	Din Edebiyatı: İstiğfar	Aka Gündüz	365
	6	İslâm Kadını: Taadüd-i Zevcat Münasebetiyle: Yine Efkâr-ı Umumiyeye	Mansurizade Sait	367
	7	Din Felsefesi: Dinin İlmî Maarifete Karşı Hususiyeti	Ragıp Hulusi	371
	8	Tarih: Avrupalı Nazarında İslâmiyet: Avrupa Müdekkiklerinin İslâmiyet Hakkındak Nokta-i Nazarları		376
No. 13	1	Fatiha-ı Şerife	Manastırlı Rifat	385
	2	Tasavvuf: Takva ve Örf	H. S.	386
	3	Ahlâk: Ahlâk ve Din (2)	Ahmet Besim	389
	4	İçtimaiyat: *İslâm Mecmuası*nın Şiarı Huzurunda (2): Kur'an'da İman ve Hayat	Abdüllatif Nevzat	392
	5	İslâm Kadını: Taadüd-i Zevcat Meselesi Münesebetiyle: Cevaba Cevap	Mansurizade Sait	397
	6	Din Felsefesi: Din ve İlim: Dinin İlmî Maarifete Karşı Hususiyeti	Ragıp Hulusi	404
	7	İlâmın İntibahı: Avrupa'da Ruhaniler: Hocalarımıza ve Talebe-i Ulum Efendilere	Şir İdris	407
	8	İslâm Havadisi		412
No. 14	1	Sure-i Bakara	Manastırlı Rifat	417
	2	Fıkıh: Örf - Maruf: İçtimaî Usûl-i Fıkıh Meselesi Münasebetiyle	Halim Sabit	418
	3	Fıkıh: Müdafaa: İntikada Cevap	Şerefettin	425
	4	Fıkıh: Cevazın Ahkam-ı Şeriyeden Olmadığına dair: İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye	Mansurizade Sait	429
No. 15	1	Sure-i Bakara	Şerefettin	433
	2	Kelam: İçtimaî İlm-i Kelam: Cenab-ı Hak Bilinmez Sezilir		434
	3	İslâmın Necatı: Cihad-ı Ekber İlanı: Tarihi Vesikalar		437
	4	İslâmın Necatı: Beyanname-i Hümayun Sureti: Orduma, Donanmama		438

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 15	5	İslâmın Necatı: Cihad-ı Ekber İlanı ve Fetva-ı Şerif		440
	6	İslâmın Necatı: Başkumandanlık Vekaletinin Beyannamesi Sureti		441
	7	İslâmın Necatı: *İslâm Mecmuası*ndan bir İlan		442
	8	İslâm Havadisi		442
	9	Ahlâk: Din ve Ahlâk (3): Nazar-ı İslâmda Ahlâk	Ahmet Besim	445
No. 16	1	Sure-i Bakara		449
	2	İçtimaiyat: İstikbali Kurtaracak Azim ve Ümittir	M. Şemsettin	450
	3	İslâmın Necatı: Beyanname-i Cihat: Tarihi Vesikalar		455
	4	İslâmın Necatı: İchad-ı Mukaddes Münasebetiyle	*İslâm Mecmuası*	459
	5	İslâm Havadisi		463
No. 17	1	Sure-i Bakara		467
	2	Hutbe	Şeyh Edebali	467
	3	İçtimaiyat: Kıymet Hükümleri	Gökalp	469
	4	Tenkit ve Takriz: *Kızıl Elma* Kitabına dair	A.	471
	5	İslâm Havadisi		481
No. 18	1	Sure-i Bakara		483
	2	Hutbe	Şeyh Edebali	485
	3	Fıkıh: İcma	Halim Sabit	487
	4	Kelam: İçtimaî İlm-i Kelam	Şerefettin	490
	5	İçtimaiyat: Ölmek Yok Olmak Mıdır?	M. Şemsettin	492
	6	İslâm Havadisi		496
No. 19	1	Sure-i Bakara		499
	2	Hutbe	Şeyh Edebali	500
	3	Fıkıh: İcma: İçtihat, Müctehit	Halim Sabit	502
	4	Kelam: İçtimaî İlm-i Kelam	Şerefettin	506
	5	Tarih İbn Taymiya	Rızaetin Fahrettin	508
	6	İslâm Havadisi		512
No. 20	1	Sure-i Bakara		515
	2	İçtimaiyat: İçtimaî Neviler	Gökalp Ziya	517
	3	Mantık: Mantığın Tarihi	S.	524

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 20	4	Ahlâk: Nazar-ı İslâmda Ahlâk	Ahmet Besim	526
	5	Irk Edebiyatı: Yasaya Doğru	Ziya Gökalp	528
	6	İslâm Havadisi		529
No. 21	1	Sure-i Bakara		531
	2	Fıkıh: İcma: Müctehit, İçtihat	Halim Sabit	532
	3	Fıkıh: İçtihat Hataları	Mansurizade Sait	535
	4	Hutbe: İslâmiyette Akıl Hakkında	Şeyh Edebali	541
	5	Irk Edebiyatı: Yasaya Doğru	Ziya Gökalp	544
	6	Tarih: Abdüllatif Razi Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	544
	7	İslâm Havadisi		546
No. 22	1	Sure-i Bakara		547
	2	İçtimaiyat: İçtimaî Enmüzeclere göre İçtihat Zümreleri, İcma-ı Fukaha	Halim Sabit	548
	3	Irk Edebiyatı: Yasaya Doğru: Türk'e göre Din	Ziya Gökalp	552
	4	Müdafaa: İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye	Mansurizade Sait	553
	5	Ahlâk: Din ve Ahlâk (4): Hakikat-i Ahlâk	Ahmet Besim	554
	6	Tarih: İbn Taymiya: Üstaz ve Şakirtleri	Rızaettin Fahrettin	557
	7	İktisat: Millî iktisat	Tekin Alp	560
	8	İslâm Havadisi		562
No. 23	1	Sure-i Bakara		563
	2	Fıkıh: İçtihat Hataları	Mansurizade Sait	564
	3	Fıkıh: İcma: "İcma-ı Fukaha"nın Tarifi ve İzahları	Halim Sabit	566
	4	Müdafaa: Cevaz Makalesine Mukabeleye Müdafaa	Sait	570
	5	İslâm Havadisi		575
No. 24	1	Sure-i Bakara	579	
	2	Fıkıh: İçtihat ve İcma	Halim Sabit	580
	3	Müdafaa: Cevaz Ahkam-ı Şeriatten Olmadığına dair: İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye	M. S.	582
	4	Tercüme-i Hal: Mehmet Kadri Efendi	Bursalı Mehmet Tahir	589

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 24	5	Tarih: İbn Taymiya: İbn Taymiya'nın Telifi	Rızaettin Fahrettin	590
	6	İslâm Havadisi		592
No. 25	1	Sure-i Bakara		595
	2	Fıkıh: İçtihat ve İcma	Halim Sabit	596
	3	Müdafaa: Cevazın Ahkam-ı Şeriatten Olmadığına dair: İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye	Mansurizade Sait	599
	4	Kelam: İçtimaî İlm-i Kelam: Resul-i Zişan Efendimizin Tanıttırdığı Üluhiyet	Şerefettin	604
	5	Ahlâk: Din ve Ahlâk (6): Temayülat-ı Ahlâkiye ve Örf	Ahmet Besim	606
	6	İslâm Havadisi		608
No. 26	1	Sure-i Bakara		611
	2	Fıkıh: İçtihat ve İcma: Abbasiler Devri ve Teşri Salahiyeti	Halim Sabit	612
	3	Fıkıh: İçtihat Hataları	Mansurizade Sait	616
	4	Tarih: İbn Taymiya'nın İcma, İçtihat ve Taklit Meseleleri Hususundaki Nazarı	Rızaettin Fahrettin	620
	5	Tahmit: Çocuk Duaları (1)	Ziya Gökalp	621
	6	Meşahir-i İslâm: İmam Fahrettin Razi	Çapanzade Münip Süleyman	621
	7	İslâm Havadisi		523
No. 27	1	Sure-i Bakara		627
	2	Fıkıh: İcma: Osmanlılar ve Teşri Salahiyeti	Halim Sabit	628
	3	İçtimaiyat: Hars, Medeniyet, Temeddün	Ömer Seyfettin	632
	4	Fıkıh: İçtihat Hataları	Mansurizade Sait	636
	5	İslâm Havadisi		640
No. 28	1	Sure-i Bakara		643
	2	Fıkıh: Velayet-i Diniye: Teşri-i Dini Heyeti: İcma ve İfta	Halim Sabit	644
	3	Fıkıh: İçtihat Hataları	Mansurizade Sait	647
	4	Kelam: Din Ahlâkî Değil Makuldur	Şerefettin	650
	5	Tarih: İbn Taymiya'nın İlm-i Kelam ve Tasavvuf Hakkındaki Nazarı	Rızaettin Fahrettin	654
	6	İslâm Havadisi		655

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 29	1	Sure-i Bakara		659
	2	İslâm İçtimaiyatı: Velayet-i Diniye: Meşihat-ı İslâmiye Teşkilatı: Dini Terbiye Heyeti	Halim Sabit	662
	3	Ahlâk: Din ve Ahlâk: Nazar-ı İslâda Ahlâk (7)	Besim Atalay	664
	4	Tarih: İbn Taymiya'nın Muhalif ve Muarızları	Rızaettin Fahrettin	667
	5	İlahi	Ziya Gökalp	670
	6	Eslâm Havadisi		671
No. 30	1	Sure-i Bakara		675
	2	Yasaya Doğru: Türk'e göre Millet	Ziya Gökalp	679
	3	İslâm İçtimaiyatı: Velayet-i Diniye	Halim Sabit	680
	4	Tarih: İbn Taymiya'nın Muhalif ve Muarızları	Rızaettin Fahrettin	683
	5	İslâm Havadisi		687
No. 31	1	Sure-i Bakara		691
	2	İslâm İçtimaiyatı: Velayet-i Hukukiye: Teşri-i Hukuk Heyeti: İçtimaî Enmüzecimize göre İçtihat ve İcma	Halim Sabit	696
	3	Tarih: İbn Taymiya'nın Taraftarları	Rızaettin Fahrettin	699
	4	İslâm Havadisi		703
No. 32	1	Sure-i Bakara		707
	2	İslâm İntibahı: İslâmda İnhitat ve İntibah	M. Şemsettin	708
	3	Ahlâk: Din ve Ahlâk: İbadat-ı İslamiye ve Ahlâk	Besim Atalay	715
	4	Tarih: İbn Taymiya'nın Taraftarları	Rızaettin Fahrettin	717
	5	İslâm Havadisi		720
No. 33	1	Sure-i Bakara		723
	2	Hutbe: Köy Hatibinin Bayram Hutbesi	Üryanizade Vehit	725
	3	İslâm İçtimaiyatı: Velayet-i Hukukiye: Bugünkü İçtimaî Enmüzecimize göre İçtihat ve İcma	Halim Sabit	727
	4	Millî İktisat: Millî Sermaye Teşkilatı	Ahmet Muhittin	729

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 33	5	Ahlâk: Din ve Ahlâk (9): İbadat-ı İslâmiye ve Ahlâk	Besim Atalay	734
	6	Tarih: İbn Taymiya'nın Çektiği Zahmet ve Meşakkatı	Rızaettin Fahrettin	736
No. 34	1	Sure-i Bakara		739
	2	İslâm İçtimaiyatı: Dinin İçtimaî Hizmetleri	Ziya Gökalp	740
	3	Hutbe: Köy Hatibinin Bayram Hutbesi	Üryanizade Vehit	743
	4	İslâm İntibahı: İslâmda İnhitat ve İntibah	M. Şemsettin	745
	5	Tercüme-i Hal: Sırrı Sükuti	Ahmet Besim	754
No. 35	1	Sure-i Bakara		755
	2	İçtimaiyat: Diyanet ve Kaza	Ziya Gökalp	756
	3	İslâm İçtimaiyatı: Dinşinaslar ve Fakihler	Halim Sabit	760
	4	Tarih: İbn Taymiya	Rızaettin Fahrettin	767
No. 36	1	Sure-i Bakara		771
	2	İçtimaiyat: Dinin İçtimaî Hizmetleri	Ziya Gökalp	772
	3	İslâm İçtimaiyatı: İslâm ve Cemiyet	Abdüllatif Nevzat	777
	4	Millî İktisat: Millî Sermaye Teşkilatı	Ahmet Muhittin	780
	5	Tarih: Bilal Habeşi	Mükremin	782
No. 37	1	Sure-i Bakara		787
	2	İslâm İçtimaiyatı: Dinin İçtimaî Hizmetleri	Ziya Gökalp	791
	3	Millî İktisat: Bu en Mübrem ve En Acil Vazifemizdir	Ahmet Muhittin	796
	4	Din Edebiyatı: Maruf Kerhi	Mehmet Besim	800
No. 38	1	Sure-i Bakara		801
	2	Fıkıh: İçtihat Hataları	Sait	804
	3	Din Felsefesi: Dini Zevk, Dini Hayat	Abdüllatif Nevzat	808
	4	Tarih: İbn Taymiya	Rızaettin Fahrettin	813
No. 39	1	Sure-i Bakara, Sure-i İmran		817
	2	İslâm İçtimaiyatı: Evkaf-ı Hassanın Vakf-ı Âm Haline İfrağı		819

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 39	3	Din Edebiyatı: Şehit Kardeşime	Ahmet Niyazi	823
	4	Ahlâk: Din ve Ahlâk: İbadat-ı İslâmiye ve Ahlâk	Besim Atalay	825
	5	Tercüme-i Hal: Abdullah bin Mesud	Mükremin	828
No. 40	1	Sure-i İmran		833
	2	Ahlâk: Din ve Ahlâk (11)	Besim Atalay	839
	3	Dini Hayat: Beşer Hafi	Mehmet Besim	842
	4	Tarih: İbn Taymiya'nın Çektiği Zahmet ve Meşakkatı	Rızaettin Fahrettin	845
	5	Tercüme-i Hal: Ebu İshak İbrahim bin Ethem	Mahmut	845
No. 41	1	Sure-i Al-i İmran		849
	2	Tarih: Kanizade ve Sivas Münazaası	Mehmet Zeki	853
	3	Tarih: İbn Taymiya'nın Başına Gelenler	Rızaettin Fahrettin	861
	4	Tercüme-i Hal: Ak Şemsettin	Mehmut	865
No. 42	1	Sure-i Al-i İmran		867
	2	Tarih: Türkler ve İslâmiyet	M. Şemsettin	868
	3	İçtimaiyat: Din ve Harp	Abdullatif Nevzat	877
No. 43	1	Sure-i Al-i	Amran	883
	2	Tenkit ve Takriz: *Kamus-i Felsefe* (Rıza Tevfik)	Mansurizade Sait	885
	3	Tercüme-i Hal: Şems Tebrizi	Mahmut	888
	4	Tarih: Şeyh Bedrettin Simavni Vak'ası	Mehmet Zeki	890
	5	Tarih: İbn Taymiya'nın Başına Gelenler ve Son Günleri	Rızaettin Fahrettin	893
	6	Tarih: Cüneyt Bağdadi	Mehmet Besim	896
No. 44	1	Sure-i Al-i İmran		899
	2	Tenkit ve Takriz: *Kamus-i Felsefe*	Mansurizade Sait	903
	3	Din ve Şeriat		905
	4	Tarih: Şeyh Bedrettin Simavni Vak'ası	Mehmet Zeki	908
	5	İlm-i Kelam Meselesi	Besim Atalay	912
No. 45	1	Sure-i Al-i İmran		915
	2	Ramazan-ı Şerif Ayının Hululü Münasebetiyle Bab-ı Celil-i Meşihatın Ümmete Mev'izası		920

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 45	3	Tarih: Şeyh Bedrettin Simavni Vak'ası	Mehmet Zeki	923
	4	Tarih: İbn Abbas İbn Arabi	Rızaettin Fahrettin	927
	5	İlm-i Kelam Meselesi: Din Akıl ile Tartılabilir mi?	Besim Atalay	928
No. 46	1	Sure-i Nisa		931
	2	İslâm İçtimaiyatı: Hilafet Düşmanları Nasıl bir Halife İstiyor?		936
	3	Dini Simalar: Haris Muhasibi	Mehmet Besim	943
No. 47	1	Kur'an-ı Kerim ve Seleflerimiz		947
	2	Köyümden Geliyorum	İspartalı Hakkı	956
No. 48	1	*Kamus-i Felsefe*	Mansurizade Sait	963
	2	Köyümden Geliyorum	İspartalı Hakkı	968
	3	İttihat ve Terakki Kongresi		975
No. 49	1	Sure-i Nisa		979
	2	*Kamus-i Felsefe*	Mansurizade Sait	984
	3	İttihat ve Terakki Kongresi		987
No. 50	1	Sure-i Nisa		995
	2	Aşr-i Şerifler	Süreyya	1000
	3	İslâm İçtimaiyatı: İttihat ve Terakki Kongresi Münasebetiyle		1002
	4	Millî İktisat: Dahili İstimar	Ahmet Muhittin	1007
No. 51	1	Sure-i Nisa		1011
	2	Tarih-i İlm-i Kelam	Mehmet Kâmil	1013
	3	İslâm İçtimaiyatı: İslâmiyet ve Asr-ı Medeniyet		1016
	4	Millî İktisat: Dahili İstimar	Ahmet Muhittin	1022
	5	Ahlâk: Din ve Ahlâk	Besim Atalay	1025
No. 52	1	Sure-i Nisa		1027
	2	İlm-i Kelam Tarihi (2)	Mehmet Kâmil	1029
	3	İslâmiyet ve Asr-ı Medeniyet (2)		1033
	4	Ahlâk Değişir mi?	Besim Atalay	1040
No. 53	1	Sure-i Nisa		1043
	2	Aşr-i Şeriflerin Tercümesi		1046
	3	Hutbe: Türkçe Hutbe Örneklerinden	Üryanizade Vehit	1047
	4	Şeriat ve Kanun	Mansurizade Sait	1048
	5	İslâm İçtimaiyatı: Kadın Meselesi	Fevziye Abdürreşit	1054
No. 54	1	Oruca ait Ayat-ı Şerife	Şerefettin	1059
	2	Hadis-i Şerif: Oruca ait Ahadis-i Şerife	S.	1062
	3	Sure-i Yusuf	Süreyya	1067
	4	Din Edebiyatı: Ağlar Yakup Ağlar	Süreyya	1069
	5	Ramazan Hakkında Ediplerimizin Tahassüslerinden	Fahri Halit, Hüseyin Ragıp, Muhittin, İsmail Hakkı, İspartalı Hakkı	1070
	6	Hutbe: Oruç Hakkında	Üryanizade Vehit	1082
	7	Tarih: İtikaf		1085
No. 55	1	Sure-i Taha	Süreyya	1091
	2	İçtimaiyat: İslâm Hanımı	M. Şemsettin	1092
	3	Hutbe: Hutbenin İhtiva Etmesi Lazım Gelen Meviza Kısmına bir Nümune	Üryanizade Vehit	1104
No. 56	1	Sure-i Nisa		1107
	2	Dinin Fen ile Tevfiki	Şerefettin	1108
	3	Evkaf-ı İslâmiye Müzesi	Ahmet Süreyya	1112
	4	İslâm Kadını: Sadr-ı İslâm Kadınları	Şerefettin	1116
	5	Hutbe		1120
No. 57	1	Sure-i Nisa		1123
	2	Tarih: Bağdat Medeniyet-i İslâmiyesi		1126
	2	Hikaye: Saltik Sultan	Ahmet Süreyya	1127
No. 58	1	Sure-i Maide		1131
	2	Tarih: Bağdat Medeniyet-i İslâmiyesi		1132
	3	*Ispat-ı Sani*'de İbn Rüşd'ün Mesleği	Şerefettin	1134
No. 59	1	Sure-i Maide		1139
	2	Tarih: Bağdat Medeniyet-i İslâmiyesi		1141
	3	En Eski Alman ve Türk Münasebeti ve İbn Vasıl		1144
No. 60	1	Sure-i Maide		1147
	2	Muhavere: Bir Muvahhit ile Mülhit Arasında	S. Tarık	1148

		Başlık	Yazar	Sayfa
No. 60	3	Din Felsefesi: Ahkam-ı Diniyete Gayet	Şerefettin	1153
	4	Tarih: Bağdat Medeniyet-i İslâmiyesi		1154
No. 61	1	Sure-i Maide		1155
	2	Din Felsefesi: Muhavere: Bir Muvahhit ile Mülhit Arasında	S. Tarık	1156
	3		Abdürreşit	1158
	4	Dar'ül-Hikmet'ül-İslâmiye Küşadü Münasebetiyle	Şerefettin	1161
No. 62	1	Sure-i Maide	Manastırlı Rifat	1163
	2	Abdürreşit		1166
	3	İslâmda Sa'y ve Amel	Şerefettin	1168
	4	Bağdat Medeniyet-i İslâmiyesi	Cemil	1169
No. 63	1	Sure-i Maide	Manastırlı Rifat	1171
	2	Beyanname Dar'ül-Hikmet'ül-İslâmiye		1173
	3	İlmî Tedkikat	Şerefettin	1179
	4	Abdal		
	5	Dar'ül-Hikmet'ül-İslâmiyenin Beyannamesi	Yaşaroğlu	1182

KAYNAKÇA

I. Basılmamış Malzeme

Lozan Türk Yurdu Tutanak Defteri (Türk Tarih Kurumu Yazmaları: Y/653)
Lozan Türk Yurdu Üye Defteri (Türk Tarih Kurumu Yazmaları: Y/654)

II. Süreli Yayınlar

Genç Kalemler (Selanik, 1910?-1912)
Hürriyet (Londra, Cenevre, 1868-1870)
Hüsn ü Şiir (Manastır, Selanik, 1910)
İçtihad (Cenevre, Kahire, İstanbul, 1904-1932)
İslâm Mecmuası (İstanbul, 1914-1918)
Mecmua-i Ebüzziya (İstanbul, 1880-1912)
Sebil'ür-Reşat (İstanbul, 1912-1925)
Servet-i Fünûn (İstanbul, 1891-1928)
Sırat-ı Müstakim (İstanbul, 1908-1912)
Türk Derneği (İstanbul, 1911)
Türk Yurdu (İstanbul, 1911-1918; 1924-1930; 1942-1943; 1954-1957; 1959-1961; 1962; 1964-1968; 1970)
Yeni Mecmua (İstanbul, 1917-1918)
Yeni Tasvir-i Efkâr (İstanbul, 1909-1925)

III. Kitaplar ve Makaleler

Türkçe

Âkifoğlu, Ahmed Mazhar, "Çok Aziz Örnek İnsan, Ağabeyim Hamdullah Subhi," *T.Y.*, 7. seri, LVI/336, 1967.
Akün, Ömer Faruk, *Nâmık Kemal'in Mektubları*. İstanbul, 1972.
Altın Armağan: Türk Kardeşlerimize. İstanbul, 1328.
Alangu, Tahir, *Ömer Seyfeddin: Ülkücü bir Yazarın Romanı*. İstanbul, 1968.
Akçuraoğlu, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul, 1327.
— *Türk Yılı: 1928*. İstanbul, 1928.
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Ziya Gökalp*. İstanbul, 1966.
Baydar, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. İstanbul, 1968.
Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*. Cilt I, Kısım I, 2. baskı, Ankara, 1963.
Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul, 1978.
Beysanoğlu, Şevket, *Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı: 1894-1909*. İstanbul, 1956.
Binark, İsmet & Nejat Sefercioğlu, *Ziya Gökalp Bibliyografyası*. Ankara, 1971.
Binark, Naile & Saide Aslanbek, *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi*. Ankara, 1971.
Duru, Kâzım Nami, *Ziya Gökalp*. 3. baskı, İstanbul, 1975.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*. 3. cilt, İstanbul, 1977.
Erişirgil, Emin, *Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp*. İstanbul, 1951.
Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*. Ankara, 1923.
Göksel, Ali Nüzhet, *Ziya Gökalp Hakkında Makale ve On Fıkra*. 1955.
— *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*. İstanbul, 1956.
Gövsa, İbrahim Alaettin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*.
[Günaltay] M. Şemsettin, *Maziden Atiye*. İstanbul, 1329.
— *Hurafattan Hakikate*. İstanbul, 1332.
— *Zulmetten Nura*. İstanbul, 1333.
Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul, 1981.
Hisar, Abdülhak Şinasi, "Türk Ocağı Hatıraları 1: Ocağın Doğduğu Zaman ve Muhit," *T.Y.*, 4. seri, I/1, 1954.
Kaplan, Mehmet, *Namık Kemal: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul, 1948.
Kuntay, Mithat Cemal, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*. 3 cilt, İstanbul, 1944-1956.
Levend, Âgah Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. 3. baskı, Ankara, 1972.
Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri: 1895-1908*. Ankara, 1964.
Musa Kâzım, *Külliyat-ı Şeyhülislâm Musa Kâzım: Dinî, İçtimaî Makaleler*. İstanbul, 1336.
Namık Kemal Hakkında. İstanbul, 1942.
Orkun, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*. 2. baskı, İstanbul, 1977.
Sadiq, Mohammad, *Türkiye'de İkinci Meşrutiyet Devrinde Fikir Cereyanları*. Basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1964.
— "Türkçülük Cereyanı: Türk Milliyetçiliğinin Eşiğinde (1908-1918)," *Türk Kültürü Araştırmaları*, III-VI, 1966-1969.
Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul, 1317.
Sungu, İhsan, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar," in *Tanzimat*. I, İstanbul, 1940.
Hamdullah Suphi, "Türk Ocağının Tarihçesi ve İftiralara Karşı Cevaplarımız," *T.Y.*, 3. baskı, V/25, 1930.
Şapolyo, Enver Behnan, *Ziya Gökalp: İttihad ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*. İstanbul, 1943.
Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt, İstanbul, 1333-1342.
Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. 2. baskı, İstanbul, 1956,
[Tanrıöver] Hamdullah Suphi, *Dağ Yolu*. 2 cilt, Ankara, 1987.
Tansel, Fevziye Abdullah, (ed.) *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları*. 4 cilt, Ankara, 1967-1986.
Tevetoğlu, Fethî, *Müftüoğlu Ahmed Hikmet*. Ankara, 1986.
— *Hamdullah Subhî Tanrıöver*. Ankara, 1986.
— *Mehmet Emin Yurdakul*. Ankara, 1988.
— "Türk Edebiyatında Takma Adlar," *Kardelen*, (Samsun), no. 9-12, 1988.
Togay, Muharrem Feyzi, *Yusuf Akçura: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul, 1944.
Toprak, Zafer, *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*. Ankara, 1982.
— "Fikir Dergiciliğimizin Yüz Yılı" in *Türkiye'de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul, 1984.
— "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası," in Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*. İstanbul, 1987.
Tunaya, Tarık Zafer, *İslâmcılık Cereyanı*. İstanbul, 1962.
— *Türkiye'de Siyasal Partiler*. cilt 1, İstanbul, 1984.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul, 1977-

Türkdoğan, Orhan, *Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi*. 3. baskı, İstanbul, 1978.
Türk Yurdu Özel Sayısı (Hamdullah Suphi Tanrıöver), İstanbul, 1967.
Tütengil, Cavit Orhan, *Ziya Gökalp Üzerine Notlar*. İstanbul, 1964.
— *Diyarbakır Basın ve Bölge Gazeteciliğimiz*. İstanbul, 1966.
— *"Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği*. İstanbul, 1969.
Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. 4. baskı, Ankara, 1974.
Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. 2. baskı, İstanbul, 1979.
Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*. İstanbul, 1306.
Yöntem, Ali Canib, *Ömer Seyfeddin: Hayatı, Eserleri*. İstanbul, 1947.
Yurtçular Yasası. Cenevre, 1913?

Diğer Diller

Ahmad, Feroz, *The Young Turks: The Committee of Union and Progress in Turkish Politics 1908-1914*. London, 1969.
Arai, Masami, "The *Genç Kalemler* and the Young Turks: A Study in Nationalism," *METU Studies in Development*, XII/3-4, 1985.
— "Between State and Nation: A New Light on the Journal *Türk Yurdu*," *Turcica*, XXIV, 1992.
Bennigsen, Alexandre & Chantal Lemercier-Quelquejay, *La presse et le mouvement national chez les musulmans de russie avant 1920*. Paris, 1964.
Berkes, Niyazi, (ed.), *Turkish Nationalism and Western Civilization*. London, 1959.
— *The Development of Secularism in Turkey*. Montreal, 1964.
Cahun, Léon, *Introduction à l'histoire de l'Asie*. Paris, 1896.
Catalogue des étudiants de l'Université de Lausanne.
Davison, Roderic H., "Turkish Attitudes Concerning the Christian-Muslim Equality in the Nineteenth Century," *American Historical Review*, LIX, 1953-1954.
Deutsch, Karl W., *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. 2. baskı, Cambridge, Mass., 1966.
Dumont, Paul, *Cahiers du Monde russe et soviétique*, XV/3-4, 1974.
Emin, Ahmed, *The Development of Modern Turkey as Measured by its Press*. New York, 1914.
— *Turkey in the World War*. New Haven, 1930.
Findley, Carter V., "Proggressivnye Motivy v Zhurnale "Tjurk Jurdu," *Izvestija Akademii Nauk Azerbajdzanskoj SSR*, 1961, no. 3.
— *Ideologija Burzhuaznogo Natsinalizma v Turtsii v Period Mladoturok (1908-11914gg.)*. Baku, 1966.
Georgeon, François, *Aux origines du nationalisme turc: Yusuf Akçura (1876-1935)*. Paris, 1980.
— "Les Foyers Turcs à l'époque kémaliste," *Turcica*, XIV, 1982.
Gökalp, Ziya (ç. Robert Devereux), *The Principles of Turkism*. Leiden, 1968.
Hadad, William H. & William L. Ochsenwald, (ed.), *Nationalism in a Non-National State: The Dissolution of the Ottoman Empire*. Columbus, 1977.
Heyd, Uriel, *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp*. London, 1950.
Jäschke, Gotthard, "Vom Osmanischen Reih zur Türkischen Republik: Zur Geschichte eines Namens Wechsels," *Die Welt des Islams*, XXI, 1939.
— "Der Turanismus der Jungtürken: Zur Osmanischen Außenpolitik im Weltkriege," *Die Welt des Islams*, XXIII, 1941.

Karpat, Kemal, "Ömer Seyfeddin and the Transformation of Turkish Thought," *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, X/4, 1972.
Keddie, Nikki R., *Sayyid Jamal Ad-Din "al-Afghani": A Political Biography*. Berkeley, 972.
Kohn, Hans, *The Idea of Nationalism: A Study in its Origins and Background*. New York (Collier Books ed.), 1967.
Kuran, Ercümend, "The Impact of Nationalism on the Turkish Elite in the Nineteenth Century," in William R? Polk & Richard L. Chambers (ed), *Beginnings of Modernization in the Middle East: The Nineteenth Century*. Chicago, 1968.
Kushner, David, *The Rise of Turkish Nationalism 1876-1908*. London, 1977.
Landau, Jacob M., *Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredentism*. London, 1981.
—- *Tekinalp: Turkish Patriot 1883-1961*. Leiden, 1984.
Lewis, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey*. 2. baskı, London, 1968.
Mardin, Şerif, "Some Notes on an Early Phase in the Modernization of Communications in Turkey," *Comparative Studies in Society and History*, III/3, 1961.
—- *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*. Princeton, 1962.
—- "Libertarian Movement in the Ottoman Empire: 1878-1895," *The Middle East Journal*, XVI/2, 1962.
—- *Continuity and Change in the Ideas of the Young Turks*. Ankara, 1969.
Parla, Taha, *The Social and Political Thought of Ziya Gökalp: 1876-1924*. Leiden, 1985.
Shaw, Stanford J. & Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Emire and Modern Turkey*. cilt 2, Cambridge, 1977.
Smith, Wilfred C., *Islam in Modern History*. Princeton, 1957.
Thomas, David, "Yusuf Akçura and the Intellectual Origins of 'Üç Tarz-ı Siyaset'," *Journal of Turkish Studies*, II, 1979.
Ward, Robert E. & Dankwart A. Rustow, (ed.), *Political Modernization in Japan and Turkey*. Paperback ed., Princeton, 1968.
Zarevand, *United and Independent Turania: Aims and Design of the Turks*. Leiden, 1971.
Zenkovsky, Serge A., *Pan-Turkism and Islam in Russia*. 2. baskı, Cambridge, Mass., 1967.

Dizin

A

ABD 55 (n.18), 91, 100
Abdulkayyum en-Nasirî 40
Abdülaziz, Sultan 17
adem-i merkeziyet 99
Afgani, Cemaleddin 107, 132, 133
Afrika 42, 56, 133
Ağaoğlu, Ahmet 48, 82, 90, 91, 95-97, 104, 107-110, 115, 119, 120, 124, 134, 143
Ahmet Ferit 19, 20, 94, 114-116, 126
Ahmet Hikmet 27-30, 35, 82 (n.3), 90, 119, 120, 124
Ahmet Hilmi 28
Ahmet Mithat 27, 131
Ahmet Naim 107, 108, 127
Ahmet Nesimi 115
Ahmet Refik 28
Ahmet Şuayip 53
Ahmet Vefik Paşa 47
Aka Gündüz 67, 129
Akçura, Yusuf (Akçuraoğlu Yusuf) 19, 20, 23, 26, 27, 29, 39, 41, 45, 46, 48, 55 (n.18), 72 (n.73), 73 (n.78), 75, 81, 82, 87, 91-99, 102-104, 106-107, 111 (n.1), 113, 126, 129, 146
Akatlar 45
Akif 27
Akil Koyuncu 50
Akil Muhtar, Doktor 82 (n.3), 125 (n.45)
Akyiğitzade Musa 27, 37, 38, 45 (n.29), 82 (n.3)
Ali Canip 50, 51, 53, 58-60, 62, 67, 70 (n.66), 71
Ali Kemal 19, 73 (n.78), 96, 97, 102-105
Allah 138, 139, 141
Almanya 45, 72, 95
Altay Dağları 92
Amerikalılar 100
Anadolu 56, 64, 96, 105, 106, 113, 145

Adreyev 67
Ankara Üniversitesi 131
Antvan Tıngır 28, 34, 35, 40, 46 (n.30)
Arabistan 90, 94
Arap ayrılıkçılığı 101
Arap milliyetçiliği 102
Araplar 96, 101, 105, 106, 118
Arif 27
arkeoloji 41
Arnavutlar 18, 65, 72, 118
Arnavutluk 18, 59
asimilasyon 17, 94, 95, 98, 99, 102, 146
Askeri Tıbbiye 112
Astragan 91
Asya 45, 58
Atatürk 141
Avrupa 43, 46, 56, 63, 91, 103
Avrupalılar 140
Avusturya 43
Ayasofya Camii 133
Ayaz, Kazanlı Mehmet 28, 40
ayrılıkçılık 64, 65, 102
ayrılıkçı hareketler 17, 97, 98, 102
Azerbeycan 38, 43

B

Babanzade Ahmet Naim, bk. Ahmet Naim
Bağdat 63
Bahçe 49
Balkan ülkeleri 18, 54, 65
Balkan İttifakı 54
Balkan Dağları 91
Balkan Savaşı 94 (n.27), 97, 100, 102, 126
Bartold 91
Batı uygarlığı 142, 143, 146, 147
Batılılaşma 141-143
Berlin Antlaşması 18
Besarya 33
Besim Atalay 131
Beyazıt Camii 129
Bıyıktay, General 39 (n.26)
1908 Devrimi 49, 67
Birinci Dünya Savaşı 85
Bismarck 54
Bosna-Hersek 18
Britanya 95, 100
Budapeşte 27
Buhara 38, 43, 45, 133
Bulgaristan 18
Bulgarlar 18, 65
Bursalı Mehmet Tahir 27, 36, 37, 90 (n.13), 129

C

Cahiliye devri 108
Cahun, Léon 39, 91
Carra de Vaux, Baron 26, 40
Celâl (Korkmazoğlu) 27
Celâl Nuri 112
Celâl Sahir 26, 53 (n.10), 125 (n.45)
Celalettin-i Rumi, Mevlana 36
Cenap Şahabettin 51, 53, 73
Cenevre Türk Yurdu 118 (n.31), 121
Cengiz Han 91, 92

Ç

Çağatayca 40, 66
Çanakkaleli Atıf 28
Çerkesler 72

Çin 38, 43, 45
Çuvaşça 37
Çuvaşlar 38, 48

D

Dağıstan 38
Darvinizm 100
din 17, 44, 108
Diyarbakır 100
Doktor Nâzım 46, 60
Donanma Cemiyeti 112
Doktor Hazık 28

E

Ebüzziya Tevfik 106
Edebiyat-ı Cedide 51
elit 79
Emevîler 109
Emin Bülent 115
Emrullah 161
Enver Paşa 76
Ermeniler 106
Erzurum 63
eşitlik 15, 16
etnik grup (lar) 17, 24, 35, 48, 75 (n.87), 83, 98
etnoloji 42
Evrenos 105

F

Farsça 30, 34, 43, 44, 56, 57, 62, 78, 109
Fatih Kerimi 126
Fergana 38
Fince 38
Fouillée, Alfred 67, 76
France, Anatole 67
Franklar 95
Fransa 17, 45 (n.29)
Fransız ulusu 95, 97
  basını 53
  Devrimi 15
Fransızlar 17
Fuat Köprülü, bk. Köprülü
Fuat Raif (Fuat Köseraif, Raif Fuat) 26, 27, 30-32
Fuat Sabit 112, 115, 124 (n.43)

G

Gasprinski, İsmail 26, 28
Genç Kalemler 21, 48, 49-79, 81, 85, 87, 90, 94, 96, 100-102
  kuruluşu 49-51
  birinci cildi 51-66
  ikinci cildi 66-75
Girit 53, 54
Giritliler 65
Gordlevski, Vladimir 26, 27, 46
Gorki 67
Gotlar 95
Gülhane Hatt-ı Hümayunu 17

H

hadis 108
Halife 66
Halifelik 103
Halil 28
Halim Sabit 92, 139
Halis Turgut 124
Halit Ziya 51, 53, 73
Hamdullah Suphi 116, 125
Han 66, 75 (n.87)
Hanefi mezhebi 137
Harezm 38
Hasan Ferit 125
Haşimiler 108

Hazar Denizi 91
Helmand nehri 91
Hindistan 38
Hive 38, 43
Horasan 106
Hsiun-nu İmparatorluğu 91
Hürriyet 15, 16
Hüseyin Cahit 10
Hüseyin Ertuğrul 125
Hüseyin Fikret 112, 115
Hüseyin Ragıp (Baydır) 113
Hüseyinzade Ali 82
Hüsn ü Şiir 49, 50
Hüsnü 119, 123

I

ırk 44, 71, 72, 83, 108, 117 (n.26)
Ispartalı Hakkı 28, 32

İ

İbni Mühenna 46
İbni Teymiye 135
ilerleme (terakki) 55, 69, 135
İlyas Ragıp, Nurettinoğlu 119-123
İngilizler 65
İran 43, 91, 133
İslâm hukuku 15
  reformizm 129, 137
  dünyası 45, 131, 133 (n.12), 134
İslâm Mecmuası 21, 110
  kuruluşu 127-132
  analizi 132-145
İslâmcı hareketler 110 (98)
İsmail 118
İsmail Hakkı 28
İstanbul 24, 25, 76 (n.92), 81, 113 (n.11), 120, 125, 129, 141, 146
İstanbul Üniversitesi 26, 78, 124
istibdat 15-17, 66, 72, 134
İsviçre 21
İşkodra 64
İtilaf Devletleri 128-129
İttihat ve Terakki Mektebi 76, 114 (n.11)
İzmir 27
İzzet 28

J

Japonya 69, 72
Jaurès, Jean 21 (n.45)
Jeune Turc 96, 112
Jön Türk Devrimi 23, 32, 36, 64
Jön Türk dönemi 19-21, 111, 129, 131, 142
Jön Türkler 18, 54, 75-79, 142

K

kaba Türkçe 16, 30
Kabasakal 119, 120, 124
Kadın 49
kadın özgürlüğü 82 (n.1), 139, 140
Kafkasya 38
Kanun-ı Esasi 19, 41
Kara Koto 41
Karacaahmet 112, 115
Karadağ 18
Karadeniz 91
Karaçun, Doktor Rahip 28, 36
Kaşgar 38, 43, 125
Kastamonu 27
kavmiyet 108, 109
Kazan 38, 91, 92, 125
Kazan Tatarları 37
Kâzım Nâmi 56-58, 70 (n.66), 74, 129
Kemalist 111
Kerbela 108
Kırgizistan 38
Kırım 38, 125
Kilis 39
Kozlov 41
Köktürk İmparatorluğu 92
Köprülü Fuat 53 (n.11), 70-75, 90, 92, 93, 100-103, 125, 129
Köse Raif Paşa 26
kötümserlik (bedbinlik) 85, 100
Kunos, Ignacz 27
Kur'an 129, 131, 136, 137, 139
Kurtuluş Savaşı 15, 146
Kuzey Asya 56
Kürtler 18, 72, 96, 106

L

laikleşme 140-142, 147
Landau, Jacob M. 24
Laponca 37
Lassale, F.J.G. 45 (n.29)
Latin harfleri 17, 34
Latinler 95
Laz 18
Le Coq 41
Levend, Agah Sırrı 24
Lewis, Bernard 15

M

Maan Mahmut Nedim 27, 32
Maarif Nezareti 76, 141
Macaristan 45
Macarca 36, 37
Makedonya 18
Mahmut II, Sultan 16, 40
Mahmut Cevat 28
Mahmut Hüseyinov 82
Maliki mezhebi 137
Manastır 49
Mansurzade Sait 131
Marx, Karl 45 (n.29)
Mecelle 137
Mehmet Ali Tevfik 115
Mehmet Celâl 25
Mehmet Emin 28, 32, 83, 90, 114, 115, 124 (n.43)
Mehmet Masum 28
Mehmet Salih 26
Menemenli Rıfat 17
merkezileştirme 17
merkeziyetçilik 102, 147
Mısır 136
Midilli 17
Mihail 105
Milaslı Doktor İsmail Hakkı 28, 34
Mülkiye Mektebi 25, 39, 116
Milli Meşrutiyet Fırkası 94
milliyetçilik 45, 64, 71, 75, 145
Mişeroğlu Zarif Beşer 26, 38
modernleşme 17, 142, 143, 146
Moğolca 38
Moğolistan 91
Moğollar 106
Moğol-Türk İmparatorluğu 91
Musa Carullah 129
Musa Kâzım 131
Mustafa Zühdü 28, 38
Mülkiye Mektebi 25, 39, 116

N

Nail 123
Namık Kemal 15, 16, 58
Nazmi 119, 121
Necip 28

Necip Asım 24, 27, 37, 39-41, 90
Nesimi Sarım 50, 75
Nurettin 27

O

Oğuz Kağan 38
Oğuzculuk 20
Orenburg 82, 125, 129
Orta Asya 29, 30, 35, 36, 37, 41, 43, 48, 56, 87, 126
Osman Gazi 65, 105
Osmanlı Devleti 16, 20, 23, 35, 41, 48, 53-58, 63-66, 70-72, 73 (n.78), 77, 79, 81, 84, 85, 95-97, 103, 106, 107, 128, 140, 145, 146
Osmanlı aydınları 15, 16, 19, 20, 55 (n.18), 71, 94 (n.27)
Osmanlı Kütüphanesi 118, 121
Osmanlı milleti 16-20, 35, 41, 42, 48, 63 (n.44), 65, 75, 78, 96-98, 103, 104, 107, 145, 146
Osmanlı siyaseti 16, 19, 65, 77
Osmanlı Türkçesi 30, 37, 41-45, 47, 48, 56-58, 64, 66, 96, 125
Osmanlı Türkleri 19, 37, 44, 45, 48, 53, 56-59, 65-67, 71, 72, 75, 84, 85, 94, 96, 104-107, 145
Osmanlı vatanseverliği 16, 17, 30, 48, 78, 92, 94 (n.27), 145
Osmanlıcılık 16, 81, 94, 120 (n.35), 145
Osmanlılar 41, 42, 45, 51, 55 (n.18), 56-58, 64, 66, 75 (n.87), 81, 87, 100, 102-108
Osmanlılık 30, 56-58, 69, 72, 94-106, 145, 146
otonomi 99

Ö

Ömer Fevzi 28
Ömer Halis 26, 38
Ömer Seyfettin 30, 59, 62-64, 67, 70, 74, 75
örf 137, 138
öz Türkçe 131
Özbekler 40
özgürlük 15, 55 (n.18)

P

Pantürkist 85, 108 (n.88)
Pantürkizm 24, 100, 108 (n.88), 126, 146
Paris 131
Pasifik Okyanusu 56
Peyam 96
Peyman 100
Prusya 55, 69

R

R.M. Fuat (R.M., R.M.F.) bk. Fuat Raif
Radloff 38, 46
Remzi Osman 112, 115
Rıza Paşa 28
Rıza Tevfik 27, 114
Rızaettin Fahrettin 129, 133, 135
Romanya 18
Rumeli 49, 94, 113
Rus İmparatorluğu 40
gazeteleri 87
1905 Devrimi 23
yönetimi 91, 135

Rusçuk 27
Ruslar 40
Ruslaştırma 82 (n.1)
Rusya 39, 43, 45, 47, 48, 75, 81, 82, 87, 117, 129, 136, 137, 146

S

Saffet 28, 37, 90
Saint Petersburg 39
Selanik 50, 76, 81, 100, 113 (n.11)
Selçuklu Türkleri 104
Selefiye hareketi 135
Semerkand 133
Servet-i Fünun 70, 73
Shaw, Stanford 142
Sırbistan 18
Sibirya 91
Slavlar 103
sosyoloji 42, 50, 67, 69, 90, 139
Spencer, Herbert 76
Sudan 45
Sultan Velet 36
Suriye 91
Süleyman Nazif 95, 97, 104, 105, 107-110
Sümerler 45

Ş

Şafiilik 137
Şahtahtinski Mehmet 28
Şemsettin (Günaltay) 131
Şemsettin Sami 47, 62 (n.40)
Şerefettin (Yaltkaya) 129
Şiilik 107
Şinasi 16
Şir İdris 133
Şirvan 38
Şura 129

T

Taine, Hippolyte 76
taklit 134
Tangutlar 41
Tanin 124
Tanzimat 17, 19, 51, 92-94, 98, 99
Tanzimat yöneticileri 93-98
Tanzimatçılık 93, 94
Tarih-i Osmani Encümeni 37
Tatarlar 38, 40, 45, 82, 106, 107
terkip (tamlama) 58, 62
Tevfik Fikret 51, 53, 73
Timur İmparatorluğu 92
Tunus 45
Turan 59 (şiir), 66, 75 (n.87), 106
Turan ailesi 56, 58, 63, 64
Turancılık 20
Türk Dil Kurumu 131
Türk Derneği 21, 23-48, 81, 82, 85, 87, 90 (n.13), 91, 94, 96, 102, 111
analizi 28-48
şubeleri 27
kuruluşu 24-27
üyeleri 26-28
mührü 23 (n.3), 46
Türk Ocağı 21, 111-126
Türk Yurdu 21, 70, 74, 81-110, 118-121, 123-126, 129
kuruluşu 85
analizi 85-110
Türk Yurdu Cemiyeti 82, 85-111, 117, 118, 120, 121

Türkçenin sadeleştirilmesi 16, 32-36, 41-44, 47-50, 56-58, 62 (n.40), 85, 131
Türkistan 91
Türkiye Cumhuriyeti 126, 146
Türkiyecilik 20
Türkmencilik 20
Türkoloji 46, 48, 105

U

Ural-Altay 106
Uygurca 33, 40, 58

Ü

Üç Tarz-ı Siyaset 19, 25, 75, 81, 85, 93, 94, 96, 146

V

Vakit 125, 129
vatan 16, 33, 118
Vatan Yahut Silistre 16
Venizelos 54
Velet Çelebi 24, 27, 36, 37
Vodovozov, Vasili Vasiliyeviç 28
Volga 38, 91

Y

Yakutça 37, 40
Yekta Bahir 53 (n.10), 71
yeni lisan 59, 60, 62-66
Yeni Mecmua 128
Yunan Bulgar İttifakı 54
Yunanistan 18, 53
Yunanlar (Rumlar) 18, 65, 106
Yunus Nadi 92
Yurtçular Derneği 121
Yusuf İzzettin 26
Yusufbekov, Nasip 28

Z

Zahiriyye 138
Ziya Gökalp 20, 28 (n.18), 59, 60, 64 (n.46), 67, 69, 70 (n.66), 71 (n.70), 75, 76, 78, 79, 90, 93 (n.25), 97-102, 104, 113, 118 (n.31), 125 (n.45), 128, 129, 137, 139, 141, 143, 145
Ziya Paşa 16 (n.6)

Ek'teki Yazarlar Dizini

A

A 148, 198
A.F. 160
A.R. 149
A.Y. 159-161, 164, 167, 168, 170-172, 175, 180, 181, 184-186
A. Seyfettin 186-188
Abdullah Cevdet 188, 170
Abdülbaki Fevzi 160, 164, 170, 171
Abdülehat 193, 194
Abdülhak Hamit 175-183
Abdülhak Hayri 164
Abdüllatif Nevzat 192, 195, 200, 201
Abdürreşit 204, ayrıca bk. Feyziye Abdürreşit
Ağaoğlu Ahmet 190, ayrıca bk. Ahmet Agayef
Ahmet Agayef 159-165, 167, 176-178, ayrıca bk. Ağaoğlu Ahmet
Ahmet Cemal 173
Ahmet Cevat 163, 164
Ahmet Edip 172
Ahmet Ferit 165, 166
Ahmet Haşim 150
Ahmet Hikmet 148, 159, 161-163
Ahmet Muhittin 199, 200, 202
Ahmet Nebil 150
Ahmet Niyazi 201
Ahmet Süreyya 184, ayrıca bk. Süreyya
Ahmet Zeki Velidi 167, 182-184
Ak Yıldız 161
Aka Gündüz 156-158, 178, 179, 186, 193, 194
Akçuraoğlu 149, 161, 166, 169, ayrıca bk. A.Y. ve Akçuraoğlu Yusuf
Akçuraoğlu Yusuf 159-164, 167-174, 187, 190, ayrıca bk. A.Y.
Akif 166

Akil Koyuncu, Doktor 150-153, 158
Akil Muhtar, Doktor 162, 163, 168
Akyiğitoğlu Musa 148
Albert, Dr. Baron Nyary 186
Ali Canip 150-159, 164, 175, 179, 182, 183
Ali Haydar 173
Ali, M. 157
Ali Rıza Seyfi 166
Ali Safa 150
Ali Suat 185
Ali Ulvi 168
Alp Arslan 177
Andreyef 155-158
Angellier, Auguste 157
Asfer, A. 153, 158
Astil, Anna 188, 189
Ay Bey 160
Ayaz, Kazanlı 149
Ayşe Mebrure 152

B

Baha Tevfik 150
Bahaettin, M. 150
Baybörü, Romanyalı Numan 176
Behlul Mübin 150
Besim Ahmet 194-196, 197, 198, 200
Besim Atalay 199-202
Besim Mehmet 200-202
Bursalı Mehmet Tahir 148, 176-183, 185, 187, 189, 191-193, 197

C

C.S. 184
Cahiz 180, 181
Can Bey 159, 160
Celal Ferdi 193, 194
Celal Nuri 161, 163, 175
Celal Sahir 149-152, 155, 161, 170, 173, 176, 178, 181, 186, ayrıca bk. C.S.
Celal Sakıp 157
Cemal Mukbil 151, 157, 159
Cemalettin 151
Cemalettin Efgani, Şeyh 171
Cemil 204

Ç

Çapanzade Münip Süleyman 198
Çelebi, Kırımlı S.Y. 186

D

de Vaux, Carra 149
Demirtaş 153-155

E

Edebali, Şeyh 196, 197
Enis Avni 152
Enver, M. 150, 151
Erdoğan 175-177, 179, 183
Ethem Hidayet 150, 151, 155
Ethem Necdet, Doktor 182
Ethem Nejat 163

F

F. Bey Han 162
F.N. 191
F. Sacit 162-163, 165, 167, 168, 170, 171, ayrıca bk. Feyzullah Sacit
Fahri Halit 203
Faik Ali 150, 153, 154

Fatih Emir Han 192
Fatih Kerimi 172
Fazıl Ahmet 152
Fehmi Razi 150
Feyzullah Sacit 187, ayrıca bk. F. Sacit
Feyziye Abdürreşit 203, ayrıca bk. Abdürreşit
Fikret Ziya 175
France, Anatole 152-154
Fuat Sabit, Doktor 172

G

G.A. 183, ayrıca bk. Gökalp
Galip Bahtiyar 178
Giray 165
Gordlevski, Vladimir 148
Gorki 155
Gökalp 154-156, 171, 173, 175-177, 179, 184, 185, 187, 190, 191, 193, 194, 196, ayrıca bk. G.A. ve Gökalp Ziya
Gregh, Fernand 153, 154
Green, Charles 153

H

H.N. 190, 192
H.S. 179, 190, 195, ayrıca bk. Halim Sabit
H.zade 170
Hakkı Süha 155-157, 159, 184
Halide 171
Halide Edip 162, 170, 176, 180, 188, 189, ayrıca bk. Halide
Halim Sabit 164-166, 173-185, 187, 188, 190, 192, 194, 196-200, ayrıca bk. H.S.
Halil Edip 162
Hamdullah Suphi 168-170, 172-173, 181, 184, 185, 190
Halit Ziya 180, 184
Harputlu bir Türk 161
Hasan Rıza 166
Hasan Sadi 162
Haşim 191, 192
Haşim Ertuğrul 188
Hıfzı Tevfik 189
Hooke, Clovis 176
Hüffding, Harald 153
Hüseyin Cahit 175
Hüseyin Daniş 154
Hüseyin Naci 151, 152
Hüseyin Nahit 155
Hüseyin Ratıp 203
Hüseyin Siret 151
Hüseyin Suat 152
Hüsnü, H. 150, 151
Hydeley, Lord 194

I

Ispartalı Hakkı 149, 163, 166, 168, 169, 171, 174, 202, 203

İ

İbrahim Hakkı 184
İdris 184
İdris Sabih 187, 189
İrfan, A. 157
İskender Marki, Doktor 165
İsmail Gasprinski 162, 169
İsmail Hakkı 203
İsmail Hakkı, Milaslı 149
İsmail Hami 165
İsmail Neşat 151
İsmet, A. 157

İzzet Ulvi 158, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 173, 177

J

Jean Louis 154

K

K.N. 150, 151, 171, 173-179, ayrıca bk Kâzım Nami
Kâmil, Doktor 162
Kâmil, Trabzonlu Hacı 192
Karaçun, Doktor 148
Karatay 188
Kaya Alp 154-158
Kâzım 157
Kâzım, A. 171
Kâzım Nami 151-154, 157, 170-172, 180, 182-184, 190, ayrıca bk. K.N.
Kemal Nesrin 154, 156, 159
Kemalettin, A. 159
Konur Alp 190, 192
Köprülüzade Mehmet Fuat 150, 173-176, 178, 179, 181, 186-189, 191, 192
Kum Ahmedoğlu 187

L

Le Bon, Gustave 191
Lermontof 171
Loti, Pierre 169

M

M.F. 179
M.S. 197, ayrıca bk. Mansurizade Mehmet Sait
M. Haluk 150
M. Zühdü 148, 151, 184-187
Mahmut 201
Mahmut Maan 148
Manastırlı Rifat 195, 204
Mansur 161
Mansurizade Mehmet Sait 194, 195, 197, 198, 201, 202, 203
Manulef, İvan 167, 169, 182, 183, 184, 188
Mehmet Ali Tevfik 157, 170, 173
Mehmet Bahaettin 193
Mehmet Behcet 150
Mehmet Emin 148, 149, 159-162, 165, 167, 170-174, 178, 180, 185, 186, 189, 190
Mehmet Kâmil 202
Mehmet Necip 159, 180
Mehmet Rifat 168
Mehmet Salih 150
Mehmet Şeref 150
Mehmet Ubeydullah 170
Mehmet Zeki 202
Menku Kaan 193
Mesaroch, Doktor Jules 181
Mezierois, René 157
Midhat Cemal 160, 164, 172, 177
Mimar Kemalettin 164, 172, 175, 176
Musa Carullah 190, 193
Musa Kâzım 190, 191
Muhittin 203
Mustafa Haluk 150-152
Mustafa Şeref 191, 192
Muvaffak Galip 151, 152
Müfit Ratip 150, 175
Mükremin 200, 201
Mülâzım Sadri157

N

Nafi Atuf 160
Necip Asım 148-150, 161, 162, 168, 170, 172
Nermi, M. 150, 153, 154-159, 166, 172

O

Odlu Türk 171, 187
Orhan Nesip 151
Osman Oğuz 161

Ö

Ömer, Tüccar Hacı Bey 191
Ömer Halis 150
Ömer Naci 150, ayrıca bk. Ö.Naci
Ömer Rıza 180
Ömer Seyfettin 152, 153, 155-158, 167, 179, 183, 184, 189, 198
Ö. Naci 151, ayrıca bk. Ömer Naci
Özkul 185

P

Parvus 163, 165-168, 170, 172, 175-177, 178, 180, 183, 184
Perviz 152, 154, 159
Petrovik, Theodor 156
Platon 148

R

R.F. 148, ayrıca bk. Raif Mehmet Fuat
R.K. 165
R.M.F 149, ayrıca bk. Raif Mehmet Fuat
R.M. Fuat 148, 150
Ragıp Hulusi 191-193, 195
Raif Mehmet Fuat 184, 185
Rasim Haşmet 150, 155
Refik Necdet 152
Refik Halit 150
Renard, Jules 156, 159
Resulzade Mehmet Emin 161, 165, 167-171
Reşat Nuri 154
Reşit Galip 194
Rifat, A. 157
Risal, P. 169-172
Rıza Tevfik 161, 188
Rızaettin Fahrettin 191, 192, 193, 196-202
Roçik, İvan 156
Ruhi, A. 157

S

S. 203
S.N. 171
Sabiha Nafiz 186
Sadi, Seresli 177
Saffet 149, 150, 160, 164, 166
Sait 197, 200
Saki Medih 160
Salahattin, M. 154, 156, 157, 159
Salahattin Asım 155, 157
Scherr, Doktor 170
Seniha Hikmet 152
Seyyid 191-193
Sinanoğlu 166
Sunçaley, Sait 169, 176
Suphi Ethem 156, 159
Süleyman Aktuğ 181
Süleyman Nesip 152, 170, 175
Süreyya 202, 203, ayrıca bk. Ahmet Süreyya

Süyüm Bike 175, 180, 181, 185, 188

Ş

Şekip, M. 156, 159, 182
Şemsettin, M. 190-192, 194, 196, 199-201, 203
Şemsettin Sami 157
Şerefettin 180, 181, 182, 191-196, 198, 203-205
Şeref Yahya 156
Şeybaioğlu 190
Şir İdris 191, 193, 195

T

T.Y. 160-162, 166, 167, 172, 175, 177-179, 186-190
Tahsin Nahit 150, 152, 165
Talat Doğan 157
Tarhan 183
Tarık, S. 203, 204
Tayar Nezihi 157
Tekin Alp 197
Temuçin 166
Tevfik Fikret 151, 154
Tevfik Nurettin 160, 164, 166, 169
Tevfik Sedat 152, 153
Tevfik Süveydi 193, 194
Tirebolulu Alp Arslan 162
Tınğır, Antvan 149, 182
Turgut Alp 166

U

Uluğ Ağan 159

Ü

Üryanizade Vehit 199, 200, 202, 203

V

Vahyi, Muallim 190
Veliettin 193
Velet Çelebi 148
von Goethe 150
von Le Coq 160-164

Y

Y.B. 167
Yakup Kadri 150
Yaşaroğlu 204
Yavuz 163, 164, 181, 189
Yekta Bahir 150, 153-156
Yunus Nadi 151, 175
Yusuf Ziya 188

Z

Zarif Beşri, Rusyalı Mişeroğlu 150
Ziya 175
Ziya, Mehmet 177, 178
Ziya Gökalp 197-200